

શ્રીસોમસુંદરસૂત્રે: શિષ્યેણ જિનર્પે ગણિતાકૃતં

૨ આ (૭)

ગુણાનુરાગ કુલકં.

અસિ જ્ઞાતુક નિદે ત્રિજય મિથ

સયલકલ્પાપ્તિલય, નમિઝળ તિત્થનાહપયકમલં;

પરગુણગહણસરૂવં, મળામિ સોહગ્ગસિરિજળયં ॥ ૧ ॥

અર્થ:-સકલ દૃશ્યાણા નિવાસસ્થાન તીર્થકર ભગ-
વાનના ચરણકમળને નમીને આભાજ્યશ્રીકારક એવુ પરાયા
ગુણોને પ્રદાણ કરવાનુ સ્વરૂપ કહુ છુ ॥ ૧ ॥

ઉત્તમ ગુણાણુરાઓન્નિર્વસિદ્ધિયમંમિજસસ પુરિસસસ,
આતિત્થયરપમીઝર્નિ દુલ્લહા તેસસ રિદ્ધિઓ ॥ ૨ ॥

અર્થ:-જો પુરુષના દૃશ્યમા ઉત્તમ ગુણોના નો તરફ
અનુરાગ વસ્તો હોયતે તીર્થકર થઈ મળીની રિદ્ધિઓ
દુલભ નથી ॥ ૨ ॥

તે ધન્ના તે પુન્ના, તેસુ પળામો હવિજ્ઞ મહનિચ્ચં;

જેસિ ગુણાણુરાઓ, અકિત્તિમો હોઈ અળવરયં ॥ ૩ ॥

અર્થ:-તેઓ વખાણવા લાયક છે, તેઓ પુણ્યશાળી છે
અને તેઓના પ્રતે મારો હમેશ નમસ્કાર હો કે જેમને
નિરંતર ખરેખરો ગુણાનુગમ રહે છે ॥ ૩ ॥

કિં વહુળા મળિણં, કિં વા તવિણ કિં વ દાણેણં;

ફક ગુણાણુરાયં, સિલ્લહ સુરસાણ કુલભવણં ॥ ૪ ॥

અર્થ:-બહુ ભણવાથી અથવા બહુ તપ કરવાથી
અથવા બહુ દાન દેવાથી શુ થનાર છે, એકલા ગુણાનુ-
રાગને શીખો કે જે સુખોનુ (ખાન) ઉત્પત્તિસ્થાન છે ॥ ૪ ॥

જહિવિ વરસિ તવ વિહલં, પઢસિ સુયં કરિસિ વિવિહકદ્દાઈ;

ન ધરસિ ગુણાણુરાયં, પરસુ સા નિપ્પલં સયલં ॥ ૫ ॥

અર્થ:-જો કે તુ ભારે તપ કરે છે, ગાત્ર ભણે છે અને

અનેક કષ્ટ કરે છે, પણ બીજાના ગુણો તરફ અનુરાગ નથી
ધરતો તો એ બધું નિષ્ક્રિય છે ॥ ૫ ॥

સોડળ ગુણુકરિસં, અન્નસ્સ કરેસિ મચ્છરં જઈવિ;
તા નૂળં સંસારે, પરાહવં સહસિ સઘ્વત્થ ॥ ૬ ॥

અર્થ:—બીજાના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને જે તું
મત્સર કરે છે, તો તું નક્કીપણે આ સંસારમાં સઘળા સ્થળે
પરાભવ પામીશ ॥ ૬ ॥

ગુણવંતાણ નરાણં, ઈસામરતિમિરપૂરિઓ મળસિ;
જઈ કહવિ દોસલેસં, તા મમસિ મવે અપારંમિ ॥ ૭ ॥

અર્થ:—ગુણવંત પુરુષોનાં તું ઇર્ષ્યાના જ્વરરૂપ અંધા-
રાથી આંધળો બનીને જે કોઈ પણ રીતે લેશ માત્ર દોષ
કહાડીશ, તોપણ અપાર સંસારમાં ભમીશ ॥ ૭ ॥

જં અવ્મસેઈ જીવો, ગુણં ચ દોષં ચ ઇત્થ જમ્મંમિ;
તં પરલોણ પાવહ, અમ્મસેણં પુણો તેણં ॥ ૮ ॥

અર્થ:—જીવ આ જન્મમાં ગુણ અથવા દોષમાંથી જેનો
અભ્યાસ પાડે તે અભ્યાસે કરીને ફરી પરલોકમાં તેને જ
પામે છે ॥ ૮ ॥

જો જંપહ પરદોસે, ગુણસયમરિઓ વિ મચ્છરમરેણં;
સો વિડસાણમસારો, પલ્લાલપુંજ વ્વ પહિમાહ ॥ ૯ ॥

અર્થ:—જે પુરુષ પોતે સેંકડો ગુણોથી ભરેલો છતાં
પણ મત્સરના આવેશથી પરાયા દોષ બોલે તો તે વિદ્વાન
જનોમાં પરાજના પૂજા માફક દમ વગરનો જણાય છે ॥ ૯ ॥

જો પરદોસે ગિણહહ, સંતાસંતેવિ દુઢ્ઠમાવેણં;
સો અપ્પાણં વંધહ, પાવેણ નિસ્થણાવિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ:-જે પુરૂષ દુષ્ટ ભાવથી છતાં કે અછતા પરાયા દોષ
ગ્રહણ કરે તો પોતાના આત્માને નિરર્થક પાપથી બેડે છે ૧૦
તં નિયમા મુત્તવ્વં, જત્તો ઉપજ્જણ કસાયગ્ગી,
તં વત્થું ધારિજ્ઞા જેણોવસમો કસાયાણં ॥ ૧૧ ॥

અર્થ:-જેનાથી કપાયરૂપ અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય તે કામને
ચોકસપણે છોડી દેવું અને જેનાથી કપાયો દબ્યે તે વસ્તુ
ધારણ કરવી ॥ ૧૧ ॥

જહ્વહ્વહ્વહ્વ ગુરુપત્તં, તિહુયણ મજ્ઝંમિ અપ્પણો નિયમા;
તા સવ્વપયત્તેણં, પરદોસવિવજ્જણં કુણહ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:-જે તમે તથુ જગતની અદર પોતાની મોટાઈ
મેળવવા ખરેખર ઇચ્છતા હો તો સર્વ પ્રયત્નથી પરાયા
દોષોની નિંદા કરવાનું પૂરતી ગીતે વર્જન કરો ॥ ૧૨ ॥

ચઉહા પસંસણિજ્ઞા, પુરિસા સવ્વુત્તમુત્તમા લોણ;
ઉત્તમ ઉત્તમ ઉત્તમ, મજ્જિમ ભાવાય સવ્વેસિં ॥ ૧૩ ॥

અર્થ:-આ જગતમાં ચાર પ્રકારના પુરૂષ સર્વેને પ્રશંસા
કરવા યોગ્ય છે;-એક મર્વોત્તમોત્તમ, બીજા ઉત્તમોત્તમ,
ત્રીજા ઉત્તમ, અને ચોથા મધ્યમ ॥ ૧૩ ॥

જે અહમ અહમ અહમા, ગુરુકમ્મા ધમ્મવજ્જિયા પુરિસા;
તે વિય ન નિંદણિજ્ઞા, કિંતુ દયા તેસુ કાયવ્વા ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:-પાંચમા અધમ અને છઠ્ઠા અધમાધમ જે ભારે
કર્મી અને ધર્મવર્ણત હોય છે તેઓની પણ નિંદા કરવી
નહિ જોઈએ, કિંતુ તેઓ ઉપર દયા ધારવી જોઈએ ॥ ૧૪ ॥

પચ્છં ગુભ્મહજુવ્વણ વંતીણ સુરહિસારદેહાણં;
જુવર્ણણં મજ્ઝગઓ, સવ્વુત્તમ સ્વવંતીણં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ:-દરેક અંગમાં પ્રગટી નીકળેલ આકર યૌવન-
વાળી ગંધથી બેહેકતા શરીરવાળી, અને સર્વે કરતાં ઉત્તમ
રૂપવાળી સ્ત્રીઓના વચ્ચે રહીને ॥ ૧૫ ॥

આજન્મ વંમયારી, મળવયકાણિં જો ઘરડું સીલં;
સઠ્ઠુત્તમુત્તમો પુણ, સો પુરિસો સઠ્ઠનમણિજ્જો ॥૧૬॥

અર્થ:-જે પુરૂષ બ્રહ્મચારી રહ્યો થકો મન વચ્ચન અને
કાયાથી શીળવાનું રહે તે પુરૂષ સર્વોત્તમોત્તમ બાણવો અને
તે સર્વ કોઈને નમવા લાયક હોય છે ॥ ૧૬ ॥

एवं विहज्जुवइगओ, जो रागीहुज्ज कहवि इग समयं;
वीयसमयंमि निंदइ, तं पावं सव्वभावेणं ॥ १७ ॥

અર્થ:-એવા પ્રકારની (સર્વોત્તમ રૂપવાળી) સ્ત્રીઓની
વચ્ચે રહ્યો થકો જે પુરૂષ કદાચ કોઈ પ્રકારે માત્ર એક ક્ષણ-
ભર મનમાં ડોલાયમાન થાય, પણ અકાર્યમાં નહિ ફસતાં
તરત સાવચેત થઈ, બીજા ક્ષણે તે (માનસિક) પાપને
પૂર્ણ ભાવથી નિંદે ॥ ૧૭ ॥

जम्मंमि तम्मि न पुणो, हविज्ज रागो मणंमि जस्स कया;
सोहोइ उत्तमुत्तम, ख्वो पुरिसो महासत्तो ॥ १८ ॥

અર્થ:-અને ફરીને તે જન્મમાં ક્યારે પણ તેના મનમાં
તેવો રાગ ઉત્પન્ન ન થાય તે પુરૂષ ઉત્તમોત્તમ બાણવો તે
પણ મહા બળવાનજ ગણાય છે ॥ ૧૮ ॥

पिच्छइ जुवईख्वं, मणसा चितेइ अहव खणमेगं;
जो ना यरइ अकज्जं, पत्थिज्जंतो वि इत्थीहिं ॥ १९ ॥

અર્થ:-જે પુરૂષ સ્ત્રીનું રૂપ જોઈ ક્ષણભર મનથી તેના
તરફ ખેંચાયા છતાં પણ અને તે સ્ત્રીએ તેને ભોળવ્યા છતાં
પણ અકાર્યમાં નહિ ફસે ॥ ૧૯ ॥

સાહુ વા સહુવા સદાસતોસસાયરો હુજ્જા;
સો ઉત્તમો મણુસ્સો, નાયવ્વો થોવસંસારો ॥ ૨૦ ॥

કિંતુ સાધુ હે.ય તો સાધુ તરીકે ચોતાતુ બ્રહ્મચર્ય વ્રત
જાળવી રાખે, અને શ્રાવક હોય તો સ્વદાર સતોપી રહે તે
સાધુ અથવા શ્રાવક ઉત્તમ પુરુષ જાણવો તે પુરુષ પણ
અલ્પ સસારી જાણવો ॥ ૨૦ ॥

પુરિસત્યેસુ પવટ્ટઈ, જો પુરિસો ધમ્મઅત્યપમુહેસુ;
અનુન્ન મવાવાહં, મજ્જિમરુવો હવઈ एसो ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:-જે પુરુષ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરુષા-
ર્થને અરમખરસ બાધ ન આવે તે રીતે તેમા પ્રવર્તે તે
મધ્યમ પુરુષ જાણવો ॥ ૨૧ ॥

एएसि पुरिसाणं, जइ गुणमहणं करेसि बहुमाणा,
तो आसन्नसिवसुहो, होसि तुमं नत्थि संदेहो ॥ ૨૨ ॥

અર્થ:-એ ચારે પ્રકારના પુરુષોના ગુણોની જો તું બહુ
માન ધરી પ્રશંસા કરીશ, તો તું નહિકમાજ મુક્તિમુખ
જેળવીશ, તેમા કશો ન દેહ નથી ॥ ૨૨ ॥

पासत्याइसु अहुणा, संजमसिदिलेसु सुकजोगेसु,
नो गरिहा कायव्वा, नेव पसंसा सहामज्जे ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:-આજકાલ સંયમ પાળવામા ટીલા પડેલા યોગ
ક્રિયાહીન પાર્શ્વસ્થ વગેરે ચતિવેપધારી જનોની સભા વચ્ચે
નહિ તો તેમની નિદા કરવી અને નહિ પ્રશંસા કરવી ॥ ૨૩ ॥

काउण तेसु करुणं, जइ मन्नइ तो पयासए मरगं,
अह रुसइ तो नियमा, न तेसि दोसं पयासेइ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ:-તેઓપર કૃપા લાવીને જો તેઓ માને એમ
કરવું, જઈ મન્નઈ તો પયાસનું મરગં,
અહ રુસઈ તો નિયમા, ન તેસિ દોસં પયાસેઈ ॥ ૨૪ ॥

હોય તો ખરો રસ્તો ખતાવવો, પણ જે તેમ કરતાં તેઓ
ગુસ્સે થાય તો ખચિત આપણે તેમના દોષ નહિ પ્રકાશવા ૨૪
સંપદ દૂસમસમણ, દીસદ થોવો વિ જસ્સ ધમ્મગુણો;
વહુમાણો કાયવ્વો, તસ્સ સયા ધમ્મબુદ્ધીણ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ:-આજના વિપમ વખતમાં જેનામાં થોડો પણ
ધાર્મિક ગુણ દેખવામાં આવે તેના તરફ હંમેશાં ધર્મબુદ્ધિથી
ખહુ માન ખતાવતા રહેવું ॥ ૨૫ ॥

જહ પરગચ્છિ સગચ્છે, જે સંવિગ્ગા વહુસ્સુયા મુણિણો;
તેસિં ગુણાણુરાયં, મા મુંચ સુ મચ્છરપ્પહઓ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ:-જે કે પરાયા ગચ્છમાં અગર પોતાના ગચ્છમાં
જે વૈરાગ્યવાન અને વિદ્વાન મુનિઓ હોય તો તેમના તરફ
મત્સરે ભરાઈ ગુણાનુરાગ મુકતો ના ॥ ૨૬ ॥

ગુણરયણ મંહિયાણં, વહુમાણં જો કરેદ સુદ્ધમણો;
સુલહા અન્નમવંમિ ય, તસ્સ ગુણા હંતિ નિયમેણં ॥ ૨૭ ॥

અર્થ:-ગુણરૂપી રત્નોથી શણગારાયેલા પુરૂષોનું જે
શુદ્ધ મનથી ખહુ માન કરે, તેને વળતા ભવે તે તે ગુણો
નિયમા સુલભ થઈ પડે છે ॥ ૨૭ ॥

एयं गुणाणुरायं, सम्मं जो धरइ धराणि मज्झंमि;
सिरिसोमसुंदरपयं, सो पावइ सव्वनमणिज्जं ॥ २८ ॥

અર્થ:-આ ગુણાનુરાગને જે પુરૂષ સમ્યક્ રીતે આ
પૃથ્વીમાં રહી ધારણ કરે તે, શ્રીસોમસુંદર અર્થાત્ શોભતા
અંદ્ર જેવા શાંતિમય અને સર્વને નમનીય (તીર્થંકરરૂપ)
પદને પામે ॥ ૨૮ ॥

પરતાવના.

જે મુમુક્ષુ વા જિજ્ઞાસુ હોય તેને આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ અને સમદ્વેષમય પરિણામ ઉપ તેનો વિજ્ઞાવ જાણવાને રૂચિ થાય છે, તેમજ શુદ્ધ જ્ઞાનદશા આત્મી નિ કપાય એવા નિજસ્વભાવમા રમણ કરવાની ઈચ્છા પ્રગટ થાય છે, તેને સદાય કરવાનો આ પુરતકનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. આત્મ સ્વરૂપને નહીં ઓળખવાથી અનાત્મ-જટ વસ્તુઓમા મિથ્યાભિમાન કરનાર જીવ જન્મ મરણાદિ દુઃખ પામે છે અને સત્યાસત્ય તથા હૃદયોપાદેય વસ્તુનો નિર્ણય કરી શકતો નથી, તેથી શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપ ઓળખવાને માટે આ પુરતક ખરેખર જીમિમ ઉપ થા પડશે.

આ લઘુ લેખમા નિરૂપણ કેલ તાત્ત્વિક વિવેચનો, આત્મિક યુગ્મેના સ્વરૂપો અને કર્મની પ્રકૃતિઓ જે યથાર્થ રીતે મનન કરવામા આવે તો જે જ્ઞાનવિકાસ પૂર્વ કર્માનુસારે સ્વાભાવિક રીતે થવાનો હોય તેને ઉત્તેજક થયા વિના જેને નહીં, એટલુંજ નહીં પરંતુ પોતામા થતી કાર્મિક પ્રકૃતિઓ પગલે અજ્ઞાત સ્વેચ્છાથી જે માનસિક વિમર્શ થાય તેના કરતાં આવા અભ્યાસ વડે વધારે સત્યતાથી એ વિકાસને વધારી શકે છે.

શુદ્ધ સ્થાનનો વિષય એ આર્દ્રિત તત્ત્વ જ્ઞાનનું કેદ્રસ્થાન છે. 'આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવનો-નિર્મળ યુગ્મેનોજ કર્તા છે, ય ભાવનો કર્તા નથી, અને તે આવા કર્મથી ઉચ્ચ કોઈનો અધિભારી થતો જાય છે' એ સિદ્ધાંત શુદ્ધ સ્થાનના વિષયમા પ્રતિપાદિત થાય છે. વળી મિથ્યાત્વથી આરબી અભોગીયતાની રિચિતિપગ આનનારા આત્માની વિવિધ દશાઓને દર્શાવનારો તે એક નમુનાદાર અશ્રુત નકલો છે, કે જેમાંથી વિવિધ આત્મિક ઇચ્છાઓનું સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે મનાવન થાય છે અને તે ઉત્તમ પ્રકારની ભાવનાઓને ભાવનાનું આદન થય બને છે.

આર્દ્રિત તત્ત્વજ્ઞાન એટલું જાણુ મદન છે કે, તે ઉદ્ધાપાદથી સાત્ત્વીય પૂર્વ તથા ઉત્તર પક્ષ દ્વારા સ્વરૂપ ગીતે માન્ય થઈ શકે તેમ નથી, તેથી તેને પ્રદિત કે પ નાઓમા કે કોઈ નાર્તીય પ્રચલમા ઉતારી અમરતાથી વિના સુગમ થઈ છે,

માટે આ લેખમાં તેવી યોજના કરવામાં આવી છે. આ લઘુ લેખમાં ચૈદ ગુણ સ્થાનોત્તુ યથાર્થ સ્વરૂપ સમજાવવાને ચૈદ સોપાનની ઘટના કરી છે અને દરેક સોપાનના વિભાગ પાડી તેતુ શુદ્ધ સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

૧ પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગુણ સ્થાનમાં વ્યક્ત અને અવ્યક્ત મિથ્યાત્વના બે ભેદ પાડી તેતુ યથાર્થ સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે.

૨ ખીજા સારવાદન મિથ્યાત્વમાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વના ભેદ, યથાપ્રત્તિ કરણ, અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિ કરણ નામના પુદ્ગલને શોધનારા ત્રણ કરણ અને તેને લગતું કેટલું ઐક્ય વિવેચન કરેલું છે.

૩ ત્રીજા મિથ્યાગુણ સ્થાનમાં જીવને થતા મિથ્યાભાવતુ વર્ણન છે, જેની અંદર સર્વજ્ઞ અને અસર્વજ્ઞ પ્રજ્ઞેષા ધર્મમાં જીવની સમજુદ્ધિ-સમશ્રદ્ધા કેવી રીતે થાય છે, તેતુ સારી રીતે વિવેચન કરેલું છે.

૪ ચોથા અવિરતિ સમ્યક્ દૃષ્ટિ ગુણ સ્થાનમાં સમ્યક્ત્વતુ શુદ્ધ સ્વરૂપ, સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિની રીતિ, તે ઉપર વામદેવતુ ડાહ્યાંત, ત્રણ કરણતુ સ્વરૂપ, સમ્યક્ત્વના ભેદ, દેવ, ગુરુ અને ધર્મ તરવોના સ્વરૂપ, સમ્યક્ત્વની લક્ષણો વિગેરે સવિસ્તર ખ્યાન આપેલું છે.

૫ પાંચમા દેશવિરતિ ગુણ સ્થાનમાં દેશ વિગતના ત્રણ પ્રકાર આર્ત-ધ્યાન, શૈદ ધ્યાન અને તેના ચાર પાયા, ધર્મ ધ્યાનની પ્રાપ્તિના પ્રકાર, ગૃહસ્થ શ્રાવકચારતુ દિગ્દર્શન, અને કારણ યુક્તિ પૂર્વક સમજાવેલ છે.

૬ છઠા પ્રમત્તસંયમ ગુણસ્થાનમાં સાધુજ્ઞાનો આવચાર, અધિકાર અને વર્તનના પ્રકાર, ધર્મ ધ્યાનના ચાર પાયાતુ સ્વરૂપ, શુદ્ધ સાધ્વાચારનો ખોધ અને તેના લક્ષણો યથાર્થ રીતે દર્શાવ્યા છે.

૭ સાતમા અપ્રમત્ત ગુણ સ્થાનમાં મોહનીય કર્મતુ સ્વરૂપ, તેના ભેદ, સાલંબન અને નિરાલંબન ધ્યાનતુ સ્વરૂપ, નિગલંબન ધ્યાનના ધ્યાતા-યોગી-જ્ઞાના પ્રકાર, મૈત્રી વગેરે ચાર ભાવનાઓના ભેદ, તેમતુ સ્વરૂપ, ચતુર્વિધ ધર્મ ધ્યાનના લક્ષણો અને તેના અધિકારીઓ વિષે ઉત્તમ વિવેચન કરેલું છે.

૮ આત્મા અપૂર્વકરણુ ગુણગ્યાનમાં તે ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ, તેના ઉપયોગ, ઉપરામ ઓછું અને ક્ષણિક ઓછીનું વિવેચન, શુક્ત ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું સ્વરૂપ અને તેને લગતું વિશેષ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે

૯ તત્ત્વમા અનિષ્ટિતિ ગુણુ સ્થાનમા તે ગ્યાનનું સ્વરૂપ, અને તે સ્થળથી કેટલુંએ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે

૧૦ દશમા મૂલ્યમપરાય ગુણુગ્યાનમા તેનું સ્વરૂપ અને તેને અંગે આવતી ઉપરોની બાબતોનું વિવેચન કરેલું છે

૧૧ અગીયારમા ઉપરાંત મોહુ ગુણુસ્થાનમાં ઉપરામ સમ્યક્ત્વ, આગ્રિ અને ભાવનું સ્વરૂપ તારી તે પ્રસંગે ઉપરામક જીવની સ્થિતિ અને પ્રગતિનું સ્વરૂપ આપી તે વિષે સ્વગત મમજૂલી આપેલી છે

૧૨ બારમા દ્વીગુમોહુ ગુણુગ્યાનમા શુદ્ધ ધ્યાનના બીજા પાયાનું સ્વરૂપ, તેના અર્થો, સમરસી ભાવનું સ્વરૂપ, અત્ય સમયનું દર્શન, અને તે સ્થળથી ઉત્તમ સુગોષક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે

૧૩ તેરમા સયોગી ગુણુસ્થાનમા દ્વાયિક શુદ્ધ ભાવ, દ્વાયિક સમ્યક્ત્વ અને દ્વાયિક ચારિત્રનું વિવેચન, તીર્થંદ્ર નામ કર્મનું સ્વરૂપ અને તેનું ઉપાર્જન, સુખદુષ્ટાત કર્યું અને તેના વિવેચન સદિત અર્થ, કેવળી ભગવાનની સ્તુતિ ક્રિયાવાળી શારીરિક સ્થિતિ અને તેમનું પ્રવર્તન ઇત્યાદિ ઉપરોગી વિચારોનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે

૧૪ ચૌદમા અયોગી ગુણુસ્થાનમા સ્વિક ભગવાનનું સ્વરૂપ, તેમની ગિરિતિ અને પ્રગતિ અને ચિદાનંદ દશાનો પ્રભાવ ધાર્મિક વિચારોને સ્થિકતાથી પશવિત કરવામાં આવ્યા છે

આ પ્રમાણે ચૌદ ગુણુસ્થાનના સ્વરૂપને દર્શાવનારો આ જુદા જુદા દેહે આદિત સ્થાનને ઉપરોગી છે જે આ મધ્ય શુધ્ધિતત્ત્વમા મનન પૂર્વક આરંભ કરવામાં આવશે તો તે વચને મોખાપ, મોખાપર આજીવન પ્રવાનો અધિકારી બનાવશે

ગુરુતરવના બલથી ગૌરવતાને પામેલું આ આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક પ્રતિ વર્ષે પોતાના આહોકાને ઉપયોગી ગુરુતરકોનો ઉપહાર કરે છે. તે મુજબ આ સાતમાં વર્ષની ભેટ તરીકે આ ઉત્તમ લેખની યોજના કરવામાં આવી છે, જેના આંતર અને બાહ્ય સ્વરૂપની સુંદરતા કરવામાં ઉદારતાથી દ્રવ્યનો વ્યય કરવામાં આવ્યો છે.

આ સંસારની મોહાત્મક ભ્રમણામાંથી મુક્ત થવાને રાગદ્વેષ અંતરમલને દૂર કરી ઉપશમ જલમાં સ્નાન કરવાને અને સંકલ્પ-વિકલ્પના અભાવથી અધ્યાત્મ દશામાં વર્તવાને ઇચ્છનારા આત્માઓ આ મોક્ષપદ મોપાનપર આરોહણ કરી પરમાનંદના ભાજન બનો, એ અમારી અંતરંગ આશા છે.

આ ગ્રંથની યોજના જૈન વિદ્વાનોના પ્રાચીન લેખોને અનુસરીને કરવામાં આવી છે, તે છતાં પ્રમાદને લઇને કોઇ સ્થળે જો કોઇ ભાતની સખલના થઇ હોય તે અમે મિથ્યાદુષ્ટ સહિત ક્ષમા યાચીએ છીએ.

આત્માનંદભુવન. } શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા,
અપાઠ પૂર્ણિમા. } ભાવનગર.

મોક્ષપદ સોપાન

યાને

ગુણરથાનનુ સ્વરૂપ.

(વાર્તારૂપે)

આમુખ.

ક મનોહર અને સમર્પીય પ્રદેશ પિંચ તેજથી સુચોભિત હતો તેની ચારે તરફ ગાનિ પ્રસંગી ગદી હતી, આસપાસ ચંદ્રના જેવો સીતળ પ્રકાશ પડી રહ્યો હતો દિશાઓના ભાગમાં જાણે અમૃતની સુકમ વૃદ્ધિ થતી હોય તેવો આ દ્વાર આવતો હતો.

આ સમયે એક દિવ્ય આત્મા તે પ્રદેશમાં આવી ઉભો રહ્યો તેની મુખમુદ્રા ઉપર શાંતિ અને વૈરાગ્યના અ કુચે સ્ફુરી રહેવા હતા આકૃતિના દિ ય દેખાવમાં સમ્યક્ત્વની ગોળા આવી રહી હતી તેની નિર્વિકારી અને નિર્મલ દૃષ્ટિમાંથી દયા ધર્મના કાનિમાન દિ નો નીકળતા હતા તે દિવ્ય આત્મા ચારે તરફ અવલોકવા લા યો તે પ્રદેશની સમર્પીયતા બદેલી શાંતિએ તેના દૃઢપને આકર્ષી લીધુ જેમ જેમ તેણે પાતાની દૃષ્ટિ ચારે તરફ ફેરવવા માંડી તેમ તેમ તેને વિગ્રેય આનંદ પ્રાપ્ત થતા લા યો.

આ સમયે સંસારથી દબ્ધ થયેલો, અને જેના શુદ્ધ હૃદયમાં મોક્ષ મેળવવા માટે આત્માના ઉચ્ચ ગુણોનું સ્વરૂપ જાણવાની પ્રયત્ન ઇચ્છા જાગત રહ્યા કરે છે એવો એક બીજો તરૂણ પુરુષ ત્યાં આવી ચડ્યો. તેને જોતાંજ પેલા પવિત્ર પુરુષને હૃદયમાં અતિ આનંદ થઈ આવ્યો. તેણે આવી એ પવિત્ર મહાશયના ચરણમાં વંદના કરી અને અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે કહ્યું, “ મહાત્મન ! આપ કોણ છો ? અને આ સુંદર પ્રદેશ કોનો છે ? આ પ્રદેશનો દેખાવ અને તમારા પવિત્ર દર્શન અવલોકવાથી મને અતિશય આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે. જે મહાત્માએ મને આ પ્રદેશમાં મોકલ્યો છે, તે મહાત્માનો હું હૃદયથી ઉપકાર માનું છું અને તેવા પરાપકારી મહાત્માઓના શુભનને પૂર્ણ ધન્યવાદ આપું છું. જે મહાત્માએ મને આ પવિત્ર પ્રદેશનો માર્ગ બતાવ્યો છે, તેમણે મને કહ્યું હતું કે, “ ભદ્ર ! તું એ શાંતિના રમણીય પ્રદેશમાં જઈશ એટલે તને કોઈ બીજા પવિત્ર આત્માનો મેલાપ થઈ આવશે. એ પવિત્ર આત્મા દયાળુ હોવાથી તને તારા આત્માની ઉત્તતિનો મહા માર્ગ દર્શાવશે.

હું મહાત્મા, મને લાગે છે કે, એ આત્મા તમે પોતેજ છો. તમારી શાંત મૂર્તિ મને તે વાતની પૂર્ણ પ્રતીતિ કરાવે છે.

તે શાંતાત્મા મંદહાસ્ય કરતાં આ પ્રમાણે બોલ્યા—“ભદ્ર જે ત્રિકાલ જ્ઞાની મહાત્માએ તને આ શાંત પ્રદેશ બતાવ્યો છે, તે મહાત્માએ તારી ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. એ વાત સચ છે. હું તારો પૂર્વ ભવનો સંબંધી છું. પૂર્વ ભવે તે મારા કેટલાએક સાંસારિક ઉપકારો-કહેલા છે. આપણે બંને ઘણાં વર્ષો સુધી સાથે રહેલા હતા. એક વખત ભારે દુકાલ પડવાથી આપણ બંનેનો વિયોગ થઈ આવ્યો, તે પછી એક પવિત્ર તીર્થમાં હું જઈ ચડ્યો. તે સ્થલે એક જૈન મહાત્માનો મને મેલાપ થયો. તેમના મુખનો ઉપદેશ સાંભળી મારા હૃદયમાં ઉપર અસર થઈ આવી અને તેથી હું કેટલાએક દિવસ સુધી તે મહાત્માની પાસે ધર્મશ્રવણ કરવા જવા લાગ્યો. છેવટે અધિ,

જાનપ

આધિ અને ઉપાધિથી ભરેલા આ મસાર તરફ મને વેરાબધ ભાવ
 કૃત્પન્ન થયો. વૈષ્ણવના આગેશથી મારા હૃદયમાં ચારિત્ર ધર્મની
 ભાવના જન્મત થઈ આવી. પણ તે મહાત્માની પાસે જે ચારિત્ર
 ધર્મને અંગીકાર કયો, તે મહાનુભાવની કૃપાથી ચારિત્રને નિર્વાહ
 કરવાની યોગ્યતા મારામાં પ્રાપ્ત થઈ અને યતિધર્મનું પુરું સ્વરૂપ
 મારા સમજવામાં આવી ગયું. એક વખતે હું સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરી
 આ જગતના અસ્થિર સ્વરૂપનો વિચાર કરતો હતો, તેવામાં તું મને
 યાદ આવી ગયો. તારૂં સ્મરણ થતાથી મને વિચાર થયો કે, “મારા
 મિત્રની શી સ્થિતિ થઈ હશે! દુકાવના સમયમાં તેનો વિયોગ થયા
 પછી એ મિત્રનો મને મેલાપ થયોજ નહીં એ અભાવે ઠેવી સ્થિતિમાં
 હશે, તેને કોઈએ ધર્મ પ્રમાણ્યો હશે કે નહીં? તેનો સસારી આત્મા
 કેવા માર્ગમાં દોરાઈ ગયો હશે? એ મિત્રે મને મારી પૂર્વ સ્થિતિના
 ધણા ઉપદેશ કરેલા છે, જે દેવચેત્રે તેનો પુન મેલાપ થય તો હું
 તેને આહુત ધર્મ પ્રમાણું અને તેના ઉપદેશનો બંધોવાલી આપું.”
 આ પ્રમાણે હું ચિંતન કરતો તેવામાં જ્ઞાનના બચ્ચી તારી બધી
 સ્થિતિ મારા ભવામાં આવી. આ સસારના મોહસાગરમાં નમ્ર
 થયેલો તને ભયો તત્કાલ મે મારા ગુરૂને આ વાર્તા જણાવી હતી
 પણ તે ગુરૂની આજ્ઞા લઈ મે તીર્થયાત્રા કરવા વિહાર કયો. મારી
 સાથે કેટલાએક મુનિઓ હતા, પણ તેઓ અહીંથી ચોડે કર આપેલા
 એક મનોહર ચેતનના દર્શન કરવાને ગયેલા છે. ‘તું અહીં આવેલો
 છું, એવું જ્ઞાનથી જાણી હતું તે મુનિઓ પાસેથી જુદો પડી આ
 સ્થલે આવ્યો છું. ભદ્ર, તું મને જોલજે છે? હું તને એક
 પૂર્વ મિત્ર છું.

આ પ્રમાણે વ્રજાન માલલી ત પુરૂષને વિશેષ આશ્ચર્ય થઈ
 આવ્યું. તે ચિત્કાલ વિચારમાં પડ્યો, તત્કાલ તેનામાં સ્મરણ શક્તિ
 જન્મ થઈ, તે જ્ઞાનદાશ્વર્ય થઈ ચરણમાં પડના કરી બોલ્યો—
 “મહાનુભાવ, આપ મેને વીરભક્ત કે નહીં? “હા, હું પાનેજ

વીરભક્ત છું. અત્યારે આનંદસૂરિ નામ ધારણ કરનાર એક અરિવધારી મુનિ થયો છું, પણ મારું પૂર્વ નામ તેજ છે.

મહાનુભાવ, ધન્ય છે, આપના આ ઉપકારી કૃત્યને. આપે મારો ઉદ્ધાર કરવાને માટે વિદ્યાર કરી અહીં આવવા કૃપા કરી તેને માટે હું આપનો જેટલો ઉપકાર માનું, તેટલો થોડો છે. હવે કોઈ પણ યુક્તિથી મને મારા જીવનની આત્મિક ઉન્નતિનો મહા માર્ગ બતાવો. હું આ સાંસારના મહા બંધનમાં બંધાયો છું. અંતરના ઉત્ત શત્રુઓએ મને કેદ કરી લીધો છે. કપાયોના કોપાગ્નિમાં હું સપડાઈ ગયો છું. મોહરૂપી પ્રચંડ રાજાએ પોતાની વિકારો રૂપી સેનાથી મારા ધર્મનગરને લુટી લીધું છે. મારી સ્થિતિ શૂન્યમય બની ગઈ છે, હશે દિશાઓમાં હું સર્વ સ્થલે શૂન્યતા જોઉં છું. મહારાજ, દિગ્મુદ્ધ થયેલા આ પામરને હવે શરણ આપી મુખી કરો. સાંસારિક ઉપાધિઓના બલથી હું આક્રાંત થઈ ગયો છું. અજ્ઞાનતાએ મને અંધ બનાવી દીધો છે, તેથી હું કંઠ્યાણુનો માર્ગ જોઈ શકતો નથી. કૃપાનાથ, હવે મારો હાથ ઓલો અને આ લવાગ્નિમાંથી મને હુણતો ઉગારો. ”

તે પુરૂષના આ વચન સાંભળી મહા મુનિ આનંદસૂરિ બોલ્યા—
“ ભદ્ર, તારી ભાવના ઉચ્ચ છે, તે સાથે તારા હૃદયમાં ઉંચા વિચારોના વાસ કર્યો છે, તેથી તારું કંઠ્યાણુ સત્વર થઈ શકશે; પરંતુ તને કેવી રીતે બોધ થાય, તેવી કોઈ યુક્તિ શોધવાને માટે હું દીર્ઘ વિચાર કરું છું મને લાગે છે કે, તારામાં બુદ્ધિની તીક્ષ્ણતા ઓછી છે, માટે જેમ સુગમ પડે તેવો રસ્તો તને બતાવીશ, તે છતાં તને પુછું છું કે, તને કેવી રીતે સમજણ પડશે, તે માટે તારા વિચાર મારી આગલ પ્રગટ કર. ”

તે જિજ્ઞાસુ પુરૂષ ક્ષણવાર વિચાર કરીને બોલ્યો—“ ભદ્ર, ધર્મ અને તેના તત્ત્વો જાણવા, એ વાત મને બહુજ અશક્ય લાગે છે. એ તત્ત્વમય વિકટ માર્ગમાં પ્રવેશ કરવાની મારામાં બીલકુલ શક્તિ નથી.

આમુખ

તે સાથે મારામા બુદ્ધિના બળની એટલી બધી ન્યુનતા છે કે, એક સામાન્ય વિષય સમજવાને પણ મને ઘણી મુશીબત પડે છે ને આપ કૃપા કરી રહેલામા રહેલી રીતે મને યુક્તિ પુર્વક સમજવશે તો હું સમજી શકીશ અને તેને બુદ્ધિથી ગ્રાહ્ય કરી શકીશ મહાનુભાવ, જેમ માણસ નીસરણી ઉપર અનુક્રમે ચડી મેહેલ ઉપર જઈ શકે છે, તેમ મને એવો કોઈ યુક્તિ પુર્વક જોધ આપો કે જેથી હું અનુક્રમે તરવજોધની નીસરણી ઉપર ચડી મોક્ષના મેહેલમા જઈ પોહોચુ કોઈ પણ યુક્તિથી એ પદ્ધતીનો જોધ મને આપો તો હું ધર્મ તત્ત્વના ગહન વિષયમા પ્રવેશ કરી શકીશ "

તે પુરૂષના આ વચનો સામળી આનંદમુનિ હૃદયમાં પ્રસન્ન થઈ ગયા, અને તત્કાળ તે મહાત્માએ ઝયોત્સર્ગ કરી ધ્યાન કર્યું, તેવામા આ હૃત શામનની પ્રભાવિક દેવીએ અદૃશ્યપણે પ્રગટ થઈ તે મહાત્માને જણાવ્યું " ભટ્ટ તમારા ધ્યાનથી હું સતુષ્ટ થઈ છું તમારા પુર્વ મિત્રને જોધ આપવાને માટે હું મારી શક્તિથી એવી યુક્તિ કરી શકે જેથી તે રહેલાઈથી આર્હત ધર્મના તત્ત્વ-વર્ણને સમજી શકશે

આ પવિત્ર પ્રદેશની વિશાળ ભુમિમા ફરને એટલે એક ચૌદ પગથીઆવાડી નીસરણી તમારા જોવામા આવશે, એ પગથીઆ ઉપર એવી દિવ્ય રચના થશે કે, જેથી ચૌદ શુભરચનાના કુમારોહ છત્રુન્નરૂપ તમને જણાઈ આવશે પછી તમે તમારી ઉપદેશામૃત રૂપ વાણીથી રહેલી રીતે એ અદ્વય બુદ્ધિ આત્માને સમજાવને એવે તે તત્ત્વ સમજી જશે

આ પ્રમાણે કહી તે શામનદેવી અદૃશ્ય થઈ મહા શાસનદેવી એ જે વાતી કહી તે પેલા નિજામુ અને મુમુક્ષુ આત્માના સામાન્ય વામા આવી ન હતી મહાત્મા આનંદમુનિ શાસનદેવીની સૂચના ભરેલી વાતી માલળી હૃદયમા અત્યંત પ્રસન્ન થઈ ગયા તત્કાળ તે મહાનુભાવ ગભીર સ્વરનો જોત્ય — " ભટ્ટ, તારી ઈન્ડા પૂર્ણ થાય તે વીં યોજના મને શાસન દેવતા તરફથી પ્રાપ્ત થઈ છે ચાલો, અર્પણી

આપણે આગળ જઈએ. આ ચવિત્ર પ્રદેશની અંદરજ તારે આત્મા પ્રત્યોધનો પ્રકાશ મેળવી શકશે. ”

આ પ્રમાણે કહ્યા પછી મહાત્મા આનંદસૂરિ તે જિજ્ઞાસુને લઈ તે પ્રદેશની આસપાસ ફરવા લાગ્યા, તેવામાં એક ગગન મુધી ઉંચી નીસરણી તેમના જોવામાં આવી. તેની સાથે ચાદ પગથીઆઓ જડેલા હતા, અને દરેક પગથીઆની બુદ્ધી બુદ્ધી ચડીઆતી અપૂર્વ રચના કરેલી હતી. તેની આસપાસ બહુ કોટી ચંદ્ર ઉગ્યા હોય તેવો તેજોમય શીતળ પ્રકાશ પડી રહ્યો હતો. તે જોતાંજ જિજ્ઞાસુ અત્યંત સ્નાનંદાશ્ચર્ય થઈ ગયો.

પ્રથમ સોપાન.

મણીય અને અલ્હાદક એવી તે સુદર નીસરણી ભેતા જ તે મુમુક્ષુને અત્મા હૃદયમાં આનંદિત થઈ ગયો. પ્રથમ તેણે તે નીસરણીના પેડેલા પગથીઆ ઉપર દૃષ્ટિ નાખી ત્યાં તે પગથીયું વિચિત્ર જાનતું તેના ભેવામાં આવ્યું તે પગથીયું એક હતું છતાં તેનામાં બે ભાગ દેખાતા હતા એક તરફનો ભાગ તદ્દન રૂઢમ રૂઢનો હતો, અને બીજો ભાગ તેનાથી જરા અછો ઉજલો હતો. તેની બંને બાજુ બે કોર છીદાર પક્ષિઓ આવેલી હતી, અને તેની મધ્યે એક કાચનો તેજસ્વી ખાલો જડેલો હતો અને તેની અંદર એક પ્રવાહી પદાર્થ દેખાતો હતો.

તે પગથીઆની આવી રચના જોઈ તે વિચાર્યું છૂંને પ્રશ્ન કર્યો—
“હું ઉપગાત્રી મહાત્મા ! આ નીસરણીનું ખેડેલું પગથીયું આવું વિચિત્ર કેમ હશે ? જો તે ઉપરથી કાંઈ પાત્ર મમજવાનું હોય તો કૃપા કરી જણાવો.”

આનંદસૂરિ વિનોદ પાત્રીને બોલ્યા—“ભદ્ર ! આ નીસરણી એ મોક્ષપદ સોપાનના નામથી ઓલખાય છે તેના જે આ ચાંદ પગથીઆ છે, તે આર્દ્રત ધમના પ્રવચનમાં કહેલા ચાંદગુલુમ્થાનોને દર્શાવે છે. આત્મા અનુક્રમે તે પગથીઆ ઉપર ચડી મોક્ષપદરૂપ મહાન્ મહેવમાં પોહાય છે અનુક્રમે આત્માને જેમ જેમ ચડના નાના ગુણો પ્રાપ્ત થાય તેમ તેમ તે દૈવ્ય ગિયનિમાં આવેલો જાય છે,

અને છેવટે આત્મિક ઉચ્ચ શુભો પ્રાપ્ત કરી તે મોક્ષપદનો સાથી બને છે.

ભદ્ર ! જે આ સુંદર નીસરણીનું પહેલું પગથીયું છે, તે મિથ્યાત્વના નામથી ઓલખાય છે, એને સમર્થ આર્હત વિદ્વાનો પ્રથમ શુભસ્થાન કહે છે. તેના જે બે ભાગ પડેલા દેખાય છે, તે મિથ્યાત્વના બે પ્રકાર સૂચવે છે. એટલે વ્યક્ત અને અવ્યક્ત એવા મિથ્યાત્વના બે ભેદ છે, જે જરા આકાશ્યામ વર્ણનો ભાગ છે, તે વ્યક્ત મિથ્યાત્વ છે, અને જે ઘાટાશ્યામ વર્ણનો ભાગ છે, તે અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ છે. જે મનુષ્ય કુદેવને દેવ તરીકે કુશુરને શુર તરીકે અને કુધર્મનેધર્મ તરીકે માને, તેમજ ઉપલક્ષણથી જીવાદિ નવ તત્ત્વોમાં જીવની શ્રદ્ધાનો અભાવ, જિનોક્ત તત્ત્વથી વિપરીત પ્રરૂપણા, જિનોક્ત તત્ત્વ સ્વરૂપમાં સંશય, જિનોક્ત તત્ત્વમાં દુષણનો આરોપ તે વ્યક્ત મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, અને જે માહ કે અજ્ઞાન તુલ્ય હોય તે અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ કહેવાય છે. વ્યક્ત મિથ્યાત્વના કરતાં તે હલકું (ઉતરતું) હોવાથી તેનામાં શ્યામતાનો રંગ વિશેષ ઘાટો દેખાય છે.

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ મહાનુભાવ ! જ્યારે મિથ્યાત્વ આવું નહાડું છે, તો તેને શુભસ્થાનમાં શામાટે ગણેલું હશે ? અને તે કેવા જીવોને લાગુ પડે છે ? ”

આનંદમુનિ—“ ભદ્ર ! અનાદિકાલથી એકેન્દ્રિય જીવોને અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ તો રહેલું જ હોય છે. જ્યારે તે જીવ નિગોદમાંથી નીકળી વ્યવહાર રાશિમાં આવે છે, ત્યારે તેને વ્યક્ત મિથ્યાત્વ લાગુ પડે છે. અવ્યક્ત મિથ્યાત્વ કે જે હલકું છે, તેમાંથી વ્યક્ત મિથ્યાત્વમાં આવવું થાય છે (વ્યક્ત મિથ્યાત્વની શુદ્ધિની જે પ્રાપ્તિ થવી), એટલે આત્માને શુભ થાય છે, તેથી તેને શુભસ્થાન કહેવામાં આવ્યું છે. તેમાં વ્યક્ત મિથ્યાત્વ સંજી પચેન્દ્રિય જીવોને જ લાગુ પડે છે.

૧ મિથ્યાત્વ પાંચ પ્રકારના છે તેમાં અનામોગિક મિથ્યાત્વ અવ્યક્ત છે અને આકાશના ચાર વ્યક્ત છે.

મુમુક્ષુના હૃદયમા પાછી ળીજી શકા ઉત્પન્ન થઈ આવી તેણે વિનીત વાણીથી જણાવ્યું, “ભગવન્, આપના કહેવા પ્રમાણે તો મર્વ છવેા મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાન વર્તી ઠરે છે, તો પછી એમ શામા ટે કહેવુ કે, જેમને વ્યક્ત મિથ્યાત્વ ફરસેલ છે, તેમનેજ મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાન છે.

આન હ મુનિ વિચાર કરીને બોલ્યા—“ભાઈ, તારી શકા યુક્ત છે, પરતુ તેમા એટલો વિચાર કરવાનો છે કે, જેએકવાર વ્યક્ત મિથ્યાત્વનો સ્પર્શ થયો અને તે પછી ફરીવાર નિગોદમા ભય તો તેને અ વ્યક્ત મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત થાય તોપણ તેને મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાન હોય છે, પરતુ જે કદિ પણ વ્યવહાર રાશિમા આવે નહીં, તો તે વ્યક્ત મિથ્યાત્વને ફરસતા નથી, તેમને ગુણુ સ્થાન હોતુ નથી

ભદ્ર, જે આ પહેલા પગથીઆ ઉપર પ્રવાહી પદાર્થવાળો ખાલો દેખાય છે, તે મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાનનુ દ્રવણ સૂચવે છે જેમ મહિરાના મોહથી મનુષ્ય હિતાહિત જાણતો નથી, તેમ મિથ્યાત્વથી મોહિત થયેલો છવ ધર્મ તથા અધર્મને જાણતો નથી તે પગથી આની બને બાજુ જે બે કોરણીદાર પક્ષિઓ છે, તે ઉપરથી એની મૂચના થાય છે કે, આ જગત્મા બે પ્રકારના છવરાશિ ત્રેણીબ રહેલા છે તેમા એક ભવ્ય છવ રાગિ અને બીજો અભવ્ય છવ રાશિ તે બને રાશિ ઉપરથી મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાનની સ્થિતિ કહી શકાય છે અભવ્ય છવ રાશિને આશ્રીને મિથ્યાત્વની સ્થિતિ આના હિ અનત છે, અને ભવ્ય છવ રાશિને આશ્રીને મિથ્યાત્વની સ્થિતિ આનાહિ સાત છે

હે મુમુક્ષુ, આ નીસરડીના પહેલા પગથીઆની સ્થિતિ વિષે મે જે તને જાણ્યું છે, તે તારા હૃદયમા ધારી રાખજે અને તે વિષે મનન કરી તારા હૃદયમા નિશ્ચય કરજે કે, “યાવજ્જીવિત મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો.” મિથ્યાત્વ એ આ જગતમા મહા વિ છે એ વિષના યોગથી અનત આત્માઓ અન તવારદુ ખ માગરમા મમથયા

છે અને થાય છે. મિથ્યાત્વરૂપી વિષ વૃક્ષના કટુરૂણ ઐટલા બધા વિપરીત છે કે તેનાથી વિવિધ જાતની તિર્યચ તથા નારકીની ભારે વેદનાઓ વેદવી પડે છે. તેથી આ મોક્ષપદ સોપાનની નિસરણીને પહેલે પગથીએથી આગળ જવું જોઈએ.

મહાત્મા આનંદ મુનિના આ વચન સાંભળી તે મુમુક્ષુ ક'પાયમાન થઈ ગયો. તેણે નમ્રતાથી મુનિવરને જણાવ્યું, “મહાનુભાવ, આપના કહેવાથી મિથ્યાત્વ રૂપ પ્રથમ ગુણ સ્થાનનું સ્વરૂપ મારા સમજવામાં આવી ગયું છે. મારો આત્મા એ સ્થિતિમાંથી ઉપર આવવાની ઉત્તમ ભાવના ભાવે છે શ્રી વીર પરમાત્મા મારી એ ભાવનાને સફળ કરાવો.

દ્વિતીય સોપાન

(સાસ્વાદન.)

સસોપાનની નીસરણીનું પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાનરૂપ પગથીઆનું સ્વરૂપ મમજવાથી હૃદયમા ખુશો થતો મુમુક્ષુ અ જલિ ભેડી જોત્યો—કૃપાળુ સ્વામી, આપે સુકિત પૂર્વકે જે મને મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ રીતે બતાવ્યું, તેથી મારા હૃદયમા ઉત્તમ પ્રકારનો પ્રકાશ પડ્યો છે હવે કૃપા કરી તેની ઉપર રહેલા બીજા પગથીઆનું સ્વરૂપ બતાવો.”

મુમુક્ષુની આવી પ્રાર્થના સાભળી તે મહાનુભાવ આનંદ પૂર્વક જોલ્યા— સદ્ર, એ નિસરણીના બીજા પગથીઆ ઉપર દૃષ્ટિ કર અને તેની અંદર જે જે રચના રચેલી છે, તેનું સૂક્ષ્મતાથી અવલોકન કર તે પગથીઆની બંને બાજુ બે તારાઓ ચળકે છે તેની બંને બાજુ એક વેલ કરવામા આવી છે, તેની અંદર કરમાઈ ગયેલા સોળ પુષ્પો ચીતરવામા આવ્યા છે, અને તેની બાજુમા બાજુ ત્રણ ઢગલાઓ પડ્યા હોય તેવો દેખાવ થાય છે બદ્ર, આ પગથીઆની રચના ઉપરથી આત્માને ઉચ્ચ આરોહણ કરવાના બીજા ગુણુના સ્થાનનો પૂર્ણ જોષ પ્રાપ્ત થાય છે એ બીજું પગથીયું તે માર્સ્વાદન નામે ગુણુ સ્થાન છે તેનું લક્ષણ એક દ્રષ્ટાંતે કરીને કહું તે સાભળ । કોઈ પુરૂષ ક્ષીર ખાડનું જોજન જમ્યો અને ત્યાર પછી તેણે વમન કર્યું. તે પ

છી કેઈ ખીજ પુરૂષે તેને પુછ્યું કે, શું તમોને ભોજનનો કાંઈ સ્વાદ રહ્યો ? જમનાર કહે કે, થોડો સ્વાદ રહ્યો. જેથી સ્વાદ જે રહ્યો હોય તે સમકિત અને વચ્ચે તે સમાન મિથ્યાત્વ આ ગુણુ સ્થાને જીવને કહેવાય છે. જ્યારે જીવને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તે જીવ આ ગુણુસ્થાનનો અધિકારી થઈ શકે છે. મુમુક્ષુએ ઇંતેજારીથી પ્રશ્ન કર્યો, “ મહાનુભાવ, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કેને કહેવાય ? એ મારા સમજવામાં આવતું નથી. તે કૃપા કરી સમજાવો.

આનંદ મુનિ પ્રસન્ન થઈને જોડ્યા. “ ભદ્ર, જીવમાં અનાદિ કાળથી મિથ્યાત્વ કર્મ રહેલ છે. તે મિથ્યાત્વ કર્મની જ્યારે શાંતિ થાય છે, ત્યારે અધિભેદ કરણના કાલ પછી જીવને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ઉપશમ સમ્યક્ત્વનું સામાન્ય સ્વરૂપ છે. હવે તેનું વિશેષ સ્વરૂપ સાંભલ. એ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ અંતર કરણ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ અને સ્વશ્રેણીગત (ઉપશમશ્રેણીગત) ઉપશમ સમ્યક્ત્વ એવા બે પ્રકારનું છે. ભદ્ર, અપૂર્વ કરણ કરી જેણે અધિ ભેદ કર્યો છે, તે મિથ્યાત્વ કર્મના પુદ્ગલની રાશિના ત્રણ પુંજ કરે છે. એટલે ત્રણ ઢગલા પાડે છે. તે ૧ શુદ્ધ ૨ અર્ધશુદ્ધ અને ૩ અશુદ્ધ એવા નામથી ઓળખાય છે. તેમાં જે શુદ્ધ પુંજ છે તે સમ્યક્ત્વ મોહનીય છે. જે ખીજે અર્ધ શુદ્ધ પુંજ છે તે મિશ્રમોહનીય છે અને જે અશુદ્ધ પુંજ છે તે મિથ્યાત્વ મોહનીય છે.

આ પ્રસંગે મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“મહાનુભાવ, અપૂર્વ કરણ શી વસ્તુ છે ? તે મારા સમજવામાં આવ્યું નથી, માટે કૃપા કરી તે વિષે મને સ્પષ્ટતાથી સમજાવો અને તે સાથેજ સમ્યક્ત્વ મોહનીયનું સ્વરૂપ ઘટાવી આપો. ”

મહાત્મા આનંદ સૂરિ જોડ્યા—“ભદ્ર, લક્ષ દઈને શ્રવણ કર. આર્હત શાસ્ત્રમાં કર્મના પુદ્ગલોને શોધવાને માટે ત્રણ કરણ કહેલા છે. તેઓ યથા પ્રવૃત્તિ કરણ, અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિકરણ એવા નામથી ઓળખાય છે. અપૂર્વ કરણ પણ તે માંહેલું એક કરણ

છે તે સમ્યક્ત્વ મોહનીયની સાથે કેવી રીતે ઘટે છે તેનું ધ્યાન દઈને શ્રવણ કર મદન કોદ્રવા એક ખાવાની વસ્તુ છે, તે ખાવાથી માણસને મીઠો ચડી આવે છે, જો તે કોદ્રવાને ખાડી તેના ફેાતરા ઉતારી છાણ પાણી દઈ શુદ્ધ કરવામા આવે અને તે પછી તે ખાવામા આવે તો તેથી કરીને ખાનાર માણસને મીઠો ચડતો નથી તેવી રીતે જીવને વિકલ કરનારા તેમજ જેથી સદેહ, વિપર્યય અને મૂઢતાથી જીવ તત્ત્વની પરીક્ષા ન કરી શકે તેવા મિથ્યાત્વના દલીલા છે, તેને યથા પ્રવૃત્તિકરણ, અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિકરણ એ ત્રણ કરણના પ્રયોગથી ચોધતા તે દલીલાનો માત્ર એક ઠાણીયો રસ રહે, જેથી જીવતત્ત્વની પરીક્ષા કરવામા મુજાવાતુ નથી, પરંતુ આત્મસ્વભાવ રૂપ ઔપશમિક તેમજ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તેને ઉદયમા ન હોય અને સૂક્ષ્મ પદાર્થને વિષે દેશ શકાયે મેલ ઉપજાવે છે, તેવા શુદ્ધ દલીલાતુ (પુજતુ) નામ સમ્યક્ત્વ મોહનીય છે જે મિથ્યાત્વના દલીલા અર્ધા ખાડેલા મદન કોદ્રવાની પેઠે અર્ધ શુદ્ધ હોય, તેથી કરીને એકત્ર રસ ન થતા બેઠાણીઓ રસ રહે અને તેમ યવાથી જીવને તત્ત્વરૂચિ થતી નથી, તેમ અતત્ત્વ રૂચિ પણ થતી નથી, એવી મિશ્ર રૂચિ જેનાથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી તે મિશ્ર મોહનીય કર્મ કહેવાય છે જે અશુદ્ધ મિથ્યાત્વના દલીલાનો પુજ જેવો બાધ્યો હતો તેવોજ ચોઠાણીયો, ત્રણ ઠાણીઓ તેમજ બેઠાણીઓ અનુપહત સર્વ ધાતી રસ યુક્ત કર્મમલ જેમા રહેલ છે, એવા મિથ્યાત્વ કર્મના દલીલા કે જે ફેાતરાવાલા ખાડ્યા વગરના મદન કોદ્રવાની જેમ મીઠો ચડાવનારા એટલે ઉન્માદ ઉત્પન્ન કરનારા હોવાથી તે તત્ત્વની શ્રદ્ધામા વિપર્યાસ કરી દે છે, તેથી તે દલીલાના પુજતુ નામ મિથ્યાત્વ મોહનીય કહેવાય છે

સદ્ર, આ પ્રમાણે એ ત્રણ પુજ જે જીવ કરે નહીં પરંતુ જે ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વનો ક્ષય કરે, અને ઉદય ન આવેલા મિથ્યાત્વને ઉપશમાવે છે એવા અત્યુદ્ધૃત કાલ મુખી સર્વથા મિથ્યાત્વના

અવેદક જીવને અંતર કરણમાં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, આ તેનો પ્રથમ ભેદ છે. અને જે ઉપશમ શ્રેણીને પ્રાપ્ત થયેલ છે, તેને મિથ્યાત્વ અનંતાનુબંધીનો ઉપશમ થતાં સ્વશ્રેણિગત ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે. તે તેનો બીજો ભેદ છે. એ બંને પ્રકારનું ઉપશમ સમ્યક્ત્વ આ બીજા પગથીઆ રૂપ સાસ્વાદન શુભસ્થાન ને ઉત્પન્ન કરવામાં કારણભુત છે. અને તે પાંચ વાર આવે છે. ભદ્ર, આ બીજા પગથીઆ ઉપર જે બે તારાઓ ચળકે છે, તે ઉપશમ સમ્યક્ત્વના બે ભેદને સૂચવે છે. વળી તેની આસપાસ કરમાઈ ગયેલા જે સોળ પુષ્પો ચીતરેલા છે, તે એ પગથીઆ ઉપર વર્તનારા આત્માને કર્મની સોળ પ્રકૃતિઓને સુચવે છે. જ્યારે જીવ એ સાસ્વાદન શુભસ્થાનરૂપ બીજા પગથીઆ ઉપર આવે છે, ત્યારે તેની સોળ પ્રકૃતિના બંધનો વ્યવચ્છેદ થઈ જાય છે. જે તે પુષ્પોને કરમાઈ ગયેલા દર્શાવ્યા છે, તે પ્રકૃતિના બંધના વ્યવચ્છેદનું સુચન કરેલું છે.

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ મહાનુભાવ, તે સોળ પ્રકૃતિ કઈ છે ? તે કૃપા કરી સમજાવો.

આનંદમુનિ બોલ્યા—“ ભદ્ર, તે સોળ પ્રકૃતિઓ નીચે મુજબ છે. તેઓના અનુક્રમે નામ કહું, તે સાંભળ—૧ મિથ્યાત્વ, ૪ ત્રણ નરક, ૮ એકેન્દ્રિય વિગેરે ચાર જાતિ, ૯ આતપનામ, ૧૦ સ્થાવર નામ, ૧૧ સૂક્ષ્મનામ, ૧૨ અપર્યાપ્તિ નામ, ૧૩ સાધારણ નામ, ૧૪ હુંડક સંસ્થાન, ૧૫ સેવાર્ત સંહનન, અને ૧૬ નપુંસકવેદ આ સોળ પ્રકૃતિઓ સાસ્વાદન શુભસ્થાનમાં વર્તનારા જીવને રહેતી નથી. તે શિવાય બાકીની એકસો એક પ્રકૃતિનો તે બંધ કરે છે, તથા સૂક્ષ્મત્રિક, આતપ, મિથ્યાત્વોદય, નરકાનુપુર્વી આ છ પ્રકૃતિ નો ઉદય વ્યવચ્છેદ હોવાથી ૧૧૧ પ્રકૃતિ વેદે છે, તથા તીર્થંકર નામની સત્તા વિના ૧૪૭ પ્રકૃતિની તેમાં સત્તા છે. મુમુક્ષુએ અંજલિ જોડી પુછ્યું “મહાનુભાવ, એ પગથીઆ ઉપર જીવ કેટલો વખત રહે છે તે કૃપા કરી સમજાવો. ”

આનંદસૂરિ બોલ્યા “ભદ્ર, જેને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલ છે, એવો જીવ શાત થઈ ગયેલા. અને તાનુજીની ચારે કપાયો માથી એક કપાય ઉદય પામતા તે જીવ ઉપશમરૂપ પર્વતના શિખર ઉપરથી પડે છે, તે મિથ્યાત્વ રૂપ જમીન સુધી પોહ્યામ્યે ન હોય ત્યા સુધી એક સમયથી લઈને છ આવલિકા સુધી તે સાસ્વાદન ગુણસ્થાન રૂપ ખીલ પગથીઆમાં રહેલો. ગણાય છે મહાનુભાવ આનંદ સૂરિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષ ઘણાજ આનંદિત થઈ ગયો, તેના હૃદયની એક શકા તદન નાશ થઈ ગઈ પણ તે સાથે ખીલ શકા ઉત્પન્ન થઈ આવતા તે વિનીત ભાવે બોલ્યો — “મહાનુભાવ, આપે મને તે ખીલ સાસ્વાદન ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું, તેથી મને લાલ તો ઘણો થયો પણ તે સાથે મારા હૃદયમાં એક ખીલ શકાએ સ્થાન કર્યું છે તો કૃપા કરી તે શકાને દૂર કરી દો ”

વાચકે આનંદ પૂર્વક કહ્યું, “ભદ્ર, ખુશીથી તારી શકા પ્રગટ કર હું યથાશક્તિ તેને દૂર કરીશ ”

મુમુક્ષુએ જણાવ્યું, મહારાજ, પહેલા પગથીઆથી ખીલે પગથીએ ચડવામાં ગુણસ્થાનની સાર્થકતા છે, પરંતુ અહિં એક શકા ઉત્પન્ન થાય છે કે સમ્યક્ત્વથી પડનાર સાસ્વાદનને ગુણસ્થાનથી રીતે ઠીક શકાય ? કારણકે, એ સ્થાનમાં તો જીવનું સમ્યક્ત્વથી પતન થાય છે ”

મુનિવર પ્રમત્ત થઈને બોલ્યા— ‘ ભદ્ર, એ તારી શકાને જરા પણ સ્થાન મહે તેમ નથી કારણકે, પહેલા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનની અપેક્ષાએ સાસ્વાદન ઉંચે આરોહણ કરાવનાર છે, વળી જે મિથ્યાત્વ છે તે અભવ્ય જીવોને પણ થાય છે અને આ સાસ્વાદન ગુણસ્થાન તો ભવ્ય જીવોનેજ થઈ શકે છે, તેમજ ભવ્ય જીવોમાં પણ જેઓને આ મ સાર અર્ધ પુરુષાણ પરાવર્તન જેટલો બાકી રહ્યો હોય તેઓને જ આ ખીલ ગુણસ્થાન થાય છે તેથી આ ખીલ પગથીયું જે સાસ્વાદન છે તે ગુણસ્થાનની કોટીમાં આવી શકે છે

મહાત્મા આનંદમુનિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ નિઃસંદેહ થઈ ગયો. તેની અંદપમતિનો વિસ્તાર થવા લાગ્યો. થોડાં સમય પહેલાં જેવો તે તદ્દન અજ્ઞાત હતો, તે આ જે ગુણુસ્થાનોનું સ્વરૂપ સમજવાથી સારી રીતે જ્ઞાત થઈ ગયો. તેના હૃદયમાં ઉચ્ચ ભાવનાને અવકાશ મલવા લાગ્યો. તે જાણે ઇચ્છિત વસ્તુને પ્રાપ્ત થયો હોય તેમ અતિ આનંદ પ્રાપ્ત કરી તેણે મહાત્મા આનંદવિજયના ચરણકમળમાં વંદના કરી. અને હૃદયમાં તે ઉચ્ચ ભાવના ભાવવા લાગ્યો. જે ભાવનાઓ તેના પવિત્ર આત્માને આર્હત તત્ત્વજ્ઞાનની ઉચ્ચ ભૂમિકામાં લઈ જવાને સહાયભૂત થવાની છે.

તૃતીય સોપાન

(મિશ્રગુણ સ્થાન.)

જા સારવાદન ગુણુસ્થાનનુ સ્વરૂપ સમજાયા પછી મુમુ
ક્ષુના વિચારમા કેટલોએક વિશેષ પ્રકાશ પડ્યો હતો,
તેથી વિશેષ આનંદિત થઈ તેણે મહાત્મા આનંદમુનિના
અરણ્યમા વદના કરી અને તે અજલિ જોડીને બોલ્યો
“મહાનુભાવ, આ નીસરણી ઉપગ્રથી તેવો કોઈ વિ
શેષ બોધ આપો, જેથી મારા જ્ઞાનમા વિશેષ વૃદ્ધિ થાય”

આનંદમુનિ હિતસાહિત થઈ બોલ્યા—“ભદ્રજ્ઞે, એ નીસરણી
ના ત્રીજા પગથીઆ ઉપર નજર કર અને સૂક્ષ્મ રીતે તેનું અવલો
કન કર તે પગથીઆની અંદર જે કાંઈ રચના દેખાય છે, તે તને વિ
શેષ બોધનીય થઈ પડશે. તે પગથીઆની ક્ષેત્ર ઉપર બે વર્ણુ મિશ્ર
થયેલા દેખાય છે, તેની પાસે એક અચળતાવાળો તેજસ્વી તારો દે
ખાય છે અને તેના કિરણો ઉર્ધ્વગતિમા પડતા માલુમ પડે છે અને
તેની બંને બાજુ પચવીસ આખા કાખા ચાડલાઓ પડેલા દેખાય છે
આ તેની રચના અનેક જાતની સૂચનાઓથી ભરેલી છે, જે સૂચનાઓ
તારા જાણવામા આવવાથી તને અનંદ આનંદ પ્રાપ્ત થશે અને તા
રા જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય ઉદયગિરિની ઉપર વધતો ચડશે.”

મુમુક્ષુ, એ દેખાવ કાણુવા જોઈ રહ્યો તે પગથીઆ ઉપર દે
ખાતી રચના નીરખી તેણે અનેક જાતના તર્કવિતર્ક કરવા માડ્યા,
પણ તેની ગદ સૂચનાનું સ્વરૂપ તેના સમજવામા આવ્યું નહીં, એટ-

લે તે વિનીત વાણીથી બોલ્યો “ મહાનુભાવ, એ ચમત્કારી દેખાવનો મેં ઘણો વિચાર કર્યો, તોપણ તે સૂચનાનો એક અંશ પણ મારા જાણવામાં આવી શક્યો નથી. મારી અલ્પમતિમાં આ ગંભીર અર્થથી ભરપૂર એવી યોજના ઉતરી શકતી નથી તેથી કૃપા કરી મને એ શુભ સૂચનાઓ સમજાવો. ”

વીરપ્રભુના પરમ ભક્ત અને વીરવાણીના રસના રસિક એવા મહાત્મા આનંદસુનિ શાંત સ્વરથી બોલ્યા—“ ભદ્ર, એક ચિત્તે સાંભળ—આ ત્રીજું પગથીયું છે, તેને આર્હતમહેશ્વરે મિશ્રગુણ સ્થાનક કહે છે અને જૈન પ્રજા તેને પ્રાકૃત ભાષામાં ત્રીજા ગુણ ઠાણના નામથી ઓળખે છે.

ભદ્ર, આ પગથીયાની કેર ઉપર જે બે વર્ણ મિશ્ર થએલા દેખાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, એ ગુણસ્થાનમાં સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બંને મિશ્ર થઈને રહેલા છે. જ્યારે જીવ સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ બંનેના એકત્ર મળવાથી મિશ્ર ભાવમાં વર્તે છે, તેથીજ આ મિશ્ર ગુણસ્થાન કહેવાય છે. એ ભાવાર્થ આ પગથીયાના મિશ્ર રંગથી સ્પષ્ટ થાય છે.

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ મહાત્મન ! એ કેવી રીતે મિશ્ર ભાવ થાય ? તે દૃષ્ટાંત આપી સમજાવો. ”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—“ ભદ્ર, બંનેના મેલાપનું એક જાત્યંતર રૂપ તે મિશ્રભાવ કહેવાય છે. તે ઉપર ખચ્ચર અને શીખંડનું દૃષ્ટાંત છે. ઘોડી અને ગધેડાના સંયોગથી જેમ ખચ્ચર ઉત્પન્ન થાય છે અને સાકર અને દહીંના મેલાપથી જેમ શીખંડ થાય છે, તે બંને ખચ્ચર અને શીખંડ એ જાત્યંતર રૂપ છે, તેમ જીવને સર્વજ્ઞ તેમજ અસર્વજ્ઞ એ બંનેના કહેલા ધર્મોમાં સમબુદ્ધિથી એકસરખી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવી તે જાત્યંતરભેદાત્મક હોવાથી મિશ્રગુણસ્થાન છે. આ પ્રમાણે એ ત્રીજા ગુણસ્થાનમાં મિશ્રભાવ રહેલો છે.

૧ દર્શન મોહનીય પ્રકૃતિ રૂપ મિશ્ર મોહનીય કર્મના ઉદયથી જીવ વિપયે જે સમકાળ, સમરૂપે સમ્યક્ત્વ મિથ્યાત્વના મળવાથી અંતર્મૂર્તિ મુઘી મિશ્રિત ભાવ તે મિશ્ર ગુણસ્થાન કહેવાય છે.

મુમુક્ષુએ આન દથી જણાવ્યું, “લગવન આપે આપેલા દૃષ્ટાત ઉપરથી મિત્રગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ મારા મનજવામા આવ્યું છે હવે જે આ ચચળતાવાળો તેજસ્વી તારો દેખાય છે તે શું છે? તે કૃપા કરી જણાવો ”

મહાત્મા ઉંચે સ્વરે બોલ્યા—“ ભદ્ર, આ ગુણસ્થાન પર આવે લો જીવ મૃત્યુ પામતો નથી એ વાત આ ચળકતો વાગે જણાવે છે આ ચળકતો તારો એ ચેતન છે, અને તેના કિરણો જે ઉર્ધ્વ ગતિમા પડતા દેખાય છે, તે તેની પરલવની ગતિ સૂચવે છે

ભદ્ર, આ ઉપરથી સમજવાનું છે કે, જ્યારે જીવ આ મિત્રગુણ સ્થાનરૂપ ત્રીજા પગથીઆ ઉપર હોય છે, ત્યારે તે પર ભવના આયુ ધ્યનો બધ વરતો નથી તેમ મૃત્યુ પણ પામતો નથી

મુમુક્ષુએ વળે પ્રશ્ન કર્યો મહાનુભાવ, આપે કહ્યું કે, ત્રીજા મિત્રગુણસ્થાનમા જીવ મરતો નથી, તો તે ત્યાં મરતો હશે? અને તેની સાથે પરલવમા આ ગુણસ્થાન જાય છે કે કેમ? અને જાય છે તો કેવી રીતે જાય છે, એકલું જાય છે કે બીજું કાંઈ હોય છે?”

લગવાન ઉત્સાહ પૂર્વક બોલ્યા—“ ભદ્ર, તે મિત્રગુણસ્થાનમા જીવ મરતો પણ નથી કયાતો સમ્યગ્દષ્ટિ યર્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણ સ્થાનમા મરે છે, અથવા તો કુદષ્ટિ યર્ધ પાછો મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમા જઈને મૃત્યુ પામે છે એ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન ચોથું પગથોડું છે, જેને માટે હું તને પછી મમજાવીશ એ મૃત્યુ પામેલા જીવની માથે મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન અને અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ—આ ત્રણ ગુણ આ નોત સાથે જાય છે બાકીના કોઈ જતા નથી વળી જે જીવોએ મિથ્યાત્વાદિ ગુણસ્થાનોમા પુર્વે આયુષ્ય બાંધેલ છે, પછી તેમને જો મિત્રગુણ સ્થાન પ્રાપ્ત થાય તો જ્યારે તેઓ મૃત્યુ પામે, ત્યારે જે ગુણસ્થાનમા તેમણે આયુષ્ય બાંધેલ હોય, તે ગુણસ્થાનમા જઈને તેઓ મૃત્યુ પામે છે અને તેઓની ગતિ પણ મૃત્યુ પામેલાના ગુણ સ્થાનકને અનુસારે થાય છે

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“ લગવન, આપની આ વાણી

એ મારા હૃદયને ઘણું ભાગે નિઃશંક કરી દીધું છે. માત્ર આ વિષે હવે એક શંકા બાકી રહી છે, તે કૃપા કરી દૂર કરો.

આનંદ મુનિએ કહ્યું, “ભદ્ર. તારી શંકા ખુશીથી પ્રગટ કર. જેનો સ્વભાવ શંકાઓને દૂર કરવાનો હોય છે, તે પ્રાણી તત્ત્વનો શોધક બને છે.

મુમુક્ષુએ પુછ્યું. “મહારાજ આપે પ્રથમ કહ્યું હતું કે, આ પગથીઆ ઉપર જે પચવીશ ઝાંખા ઝાંખા ચાંદલાઓ દેખાય છે, તે ઉપરથી ઉત્તમ પ્રકારની સૂચના થાય છે. તો એ કેવી જાતની સૂચના છે ? તે કૃપા કરી સમજાવો.”

આનંદસૂરિ ખુશી થઈને બોલ્યા—“ભદ્ર, એ તારો અશ્રય થાર્ય છે, આ પચવીશ ઝાંખા ચાંદલાઓ ઉપરથી ઉત્તમ જાતની સૂચના થાય છે. આ ત્રીજા મિશ્ર ગુણસ્થાનકની અંદર આવેલા છવને પચવીશ પ્રકૃતિઓનો બંધ—વ્યવચ્છેદ થાય છે. એ સૂચના પચવીશ ચાંદલાઓ આપે છે.”

મુમુક્ષુએ ઇતેજરીથી પુછ્યું, મહાત્મનુ એ પચવીશ પ્રકૃતિઓના નામ કહો, કે જેથી મને હૃદયમાં સારો બોધ થાય.”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—“ભદ્ર. સાંભળ ૧ તિર્યચની ગતિ. ૨ તિર્યચનું આયુષ્ય, ૩ તિર્યચની આનુપૂર્વી ૪-૫-૬ ત્રણ સ્થાનર્થિ; ૭ હુર્ભાગ, ૮ દુઃસ્વર, ૯ અનાદેય, ૧૦-૧૧-૧૨-૧૩ ચાર અનંતાનુબંધી, ૧૪-૧૫-૧૬-૧૭ ચાર મધ્યના સંસ્થાન, ૧૮-૧૯-૨૦-૨૧ ચાર મધ્યના સંહનન, ૨૨ નીચ ગોત્ર, ૨૩ ઉદ્ધોતનામ, ૨૪ અપ્રશસ્ત વિહારો ગતિ અને ૨૫ સ્ત્રીવેદ આ પચવીશ પ્રકૃતિનો બંધ-વ્યવચ્છેદ આ ગુણસ્થાનમાં કરવામાં આવે છે. અહીં મનુષ્ય અને દેવતાના આયુષ્યનો બંધ કરવામાં આવતો નથી. વળી એ ૨૭ સત્યાવીશ પ્રકૃતિ શિવાયની બાકીની ચુમોતેર પ્રકૃતિનો બંધ કરવામાં આવે છે તેમજ ચાર અનંતાનુબંધી, સ્થાવર નામ, એકેન્દ્રિય અને ત્રણ વિકલેન્દ્રિય—તેઓના ઉદય-વ્યવચ્છેદ થવાથી તથા મનુષ્યાનુપૂર્વી તિર્યગાનુપૂર્વી એ બંનેનો ઉદય ન હોવાથી એકંદરે ત્યાં એકસો પ્ર-

કૃતિનો ઉદય વેદવામા આવે છે, ભદ્ર, આ ચૌદ પગથીઆવાળી નીસ રણીના ત્રીજા પગથીઆ ઉપર રહેલા જીવની કેવી સ્થિતિ થાય છે, ? તે વાત હવે તારા સમજવામા આવી હશે તેમ છતા કહિ તારા હૃદયમા શકા એ સ્થાન ક્યુ હોય તો તે ખુશીથી પ્રગટ કર ”

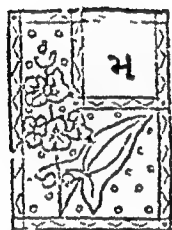
મુમુક્ષુ આનંદ પામીને બોલ્યા—“ ભગવન્ ! આપના વચન રૂપ વજ્રથી મારી શકાનો પર્વત તૂટી ગયો છે એ ત્રીજાગુણસ્થાન નુ સ્વરૂપ મારા જાણવામા આવી ગયું છે એ જાણવાથી મારા હૃદયમા બોધનો પ્રકાશ પડી રહ્યો છે મારી અલ્પમતિ રૂપ શુષ્ક લતાને તમારા વચનામૃતનુ સેચન મળવાથી તેની અદર નવીન પલ્લવો પ્રગટ થતા જાય છે હવે કૃપા કરી આ ચૌદા પગથીઆનું સ્વરૂપ સમજાવો, એજ મારી અભ્યર્થના છે ”

મુમુક્ષુના આ જિજ્ઞાસા ભરેલા વચનો સાંભળી મહાત્મા આ નહસૂરિજી હૃદયમા અતિશય આનંદ પામ્યા અને તે મુમુક્ષુને ધર્મનો પૂર્ણ અધિકારી જાણી તેને વિશેષબોધ આપવાને ઉત્સાહિત થયા હતા

ચતુર્થ સોપાન; (અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ)

હાનુભાવ આનંદસૂરિની વાણીના ધ્રુવણથી જેના હૃદયમાં પરમબોધનો પ્રકાશ પડેલો છે, અને જેના અંતરના ઉંડા પ્રદેશમાંઉત્તમ પ્રકારની ભાવના જાગ્રત થયા કરેછે, એવા મુમુક્ષુની પ્રસન્નમુખમુદ્રા જોઈ મહાત્મા આનંદસૂરિનો આત્મા આનંદમય બની ગયો હતો. તે મહાનુભાવ મધુર અને ગંભીર સ્વરથી બોલ્યા—“ભદ્ર, તારી મુખમુદ્રા જોઈ મારી અંતરવૃત્તિમાં આનંદનો સાગર ઉછળે છે. તારામાં પૂર્વ પુણ્યનો પ્રભાવ વિશેષ છે, એવી મને ખાત્રી થાય છે. ઉત્તમ બોધને પ્રાપ્ત કરી મુખ મુદ્રાને પ્રસન્ન કરનારા ભવિષ્યાત્માઓ આસન્ન સિદ્ધિની કોટીમાં આવી શકે છે, અને અનુક્રમે શિવમાર્ગના પથિક બને છે.

મહાનુભાવ આનંદસૂરિની આ વાણી સાંભળી અતિ હર્ષિત થયેલો મુમુક્ષુ અંજલિ જોડીને બોલ્યો—“ભગવન્, આ સુંદર નીસરણીના ચોથા પગથીઆ ઉપર વિવિધ જાતની રચનાઓ દેખાય છે. તે કૃપા કરી સમજાવો.”

આનંદસૂરિ આનંદ દર્શાવી બોલ્યા—“વત્સ, આ ચોથા પગથીઆને સૂક્ષ્મદષ્ટિથી જો. અને તેની રચનાનું સારી રીતે નિરીક્ષણ કર. આ સુંદર સોપાનની આસપાસ વિકાશ પામેલા પાંચ પુષ્પો રહેલા છે. તે પુષ્પોની આરે તરફ વર્તુલાકારે ત્રણ પંક્તિઓ પ્રકાશની દેખાય છે, અને તેની ઉપર સત્યોત્તર ચાંદલાઓની સુંદર વેલ આવેલી છે, જે આ પવિત્ર પગથીઆને સુંદરતાથી શોભાવે છે. તેની બાહરમલિનતાથી ભરેલા અને શ્યામ વર્ણથી નિસ્તેજ લાગતા ત્રણ હગલાઓ દૂર રહેલા છે. વત્સ, સૂક્ષ્મતાથી આ સોપાનનું નિરીક્ષણ કર; કે

જેથી તે દેખાવ ઉપરથી કેટલીએક સૂચનાઓ તારા સમજવામા આવતા તને ઘણાજ આનંદ વશે.”

આનંદ મુનિના આ વચન માલળી મુમુક્ષુ આનંદમા મગ્ન થઈ ગયો, અને તે એકી નજરે તે સુદર સોપાનને નિરખવા લાગ્યો.

સોપાનનું સૂક્ષ્મતાથી નિરીક્ષણ કરી મુમુક્ષુ સન્નિભતવદને બોલ્યો—“ભગવન્, આપના કહેવા પ્રમાણે આ સોપાનનું આદર્શ ઘણી સૂચનાઓથી ભરપુર હશે હવે કૃપા કરી મને તે વિષેની સમ જ્ઞાતી આપો.”

આનંદસૂરિ પ્રાદ ત્વરથી બોલ્યા—“ભદ્ર, આ ચોથું પગથીયું, એ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ નામે ચોથું ગુણુચાન છે આ ગુણુચાન ઉપર આદેશુલ્લ કરનાર જીવને માત્ર સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલ હોય છે એટલે જે જીવ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ હોય તે આ ચોથા પગથીયા ઉપર આવી શકે છે આ પગથીયાપરની વૃત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેનીદા સા-ગરોપમથી કાઈકે અધિક છે તે સ્થિતિ અર્વાર્થસિદ્ધ વગેરે વિમા નોની સ્થિતિ તથા મનુષ્યના આયુષ્યની અધિકની અપેક્ષા છે જ્યારે જીવને અર્ધપુણ્યભરણવર્તન મમાર બાકી રહે ત્યારે આ અવિર-તિ સમ્યક્ત્વરૂપ ચોથું પગથીયું પ્રાપ્ત થાય છે જે આ સોપાનની આમપામ વિકાસ પામેલા પાચ પુષ્પો રહેલા છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, જે જીવમા ઉચ્ચ પાચ લક્ષણો હોય, તે જાન્ય જીવ સમ્યગ્દર્શનથી અલકૃત હોય છે અને તેથી તે આ સુદર સોપાન ઉપર ચઢવાને લાયક ગણાય છે

મુમુક્ષુએ વિનયથી પ્રશ્ન કયો—“ભગવાન સમ્યગ્દષ્ટિ જીવના પાચ લક્ષણો કયા ? તે કૃપા કરી સમજાવો—” આનંદ મુનિ આનંદિત થઈને બોલ્યા—“હે ભદ્ર, ૧ અનુકંપા, ૨ પ્રશમ ૩, અંવેગ ૪, નિર્વેદ અને ૫ આસ્તિક્ય—એ પાચ લક્ષણો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને હોય છે ૧ હુ ખી જીવના હુ ખ દૂર કરવાની જે ચિંતા તે અનુકંપા કહેવાય છે ૨ કોઈકારણથી કોઈ ઉત્પન્ન વધ જાય પણ વૈરભાવ ન રાખે તે પ્રશમ કહેવાય છે ૩ મોક્ષરૂપી મહેલમા ચડવાને માટે સોપાન સમાન અને

સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિ સાધનોમાં ઉત્સાહ આપનાર જે મોક્ષનો અલિલાષ તે સંવેગ કહેવાયછે. ૪ આ સંસાર રૂપી કારાગૃહમાંથી નીકળવા માટે વેરાગ્ય ધારણ કરવો, એટલે સંસાર ઉપર કંટાળો ઉપજવો તે નિવેંદ કહેવાયછે. ૫ શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રણીત સમગ્ર ભાવો તરફ યથાર્થ પણાની ખુદ્ધિ, એ આસ્તિક્ય કહેવાયછે.

આ પાંચ લક્ષણો જેનામાં હોયછે, તે ભવ્ય જીવ સમ્યગ્ દર્શનથી અલંકૃત ગણાયછે. ”

મુમુક્ષુ ખુશી થઈને બોલ્યો—“ લગવન્ આપે કહેલા લક્ષણો સાંભળી મને ઘણો આનંદ થાય છે. મારું હૃદય એવા લક્ષણોને માટે ઉત્તમ પ્રકારની ભાવના ભાવ્યા કરે છે. અને હું મારા આત્માને કહું છું કે, “ હે આત્મન, સદા સમ્યગ્દૃષ્ટિ રહેજે અને તેના પાંચ લક્ષણો ધારણ કરવાને સદા ઉત્સાહિત રહ્યા કરજે. એથી તારો અંતરંગ ઉદ્ધાર થશે અને તું ઉચ્ચ શ્રેણી ઉપર આરૂઢ થઈ પરમ પદનો અધિકારી થઈ શકીશ. ” હે મહાત્મન, તમે જે સમ્યગ્દૃષ્ટિના લક્ષણો કહ્યાં, તે ઉપરથી મારા હૃદયમાં એક શંકા ઉત્પન્ન થઈ છે તે આપ મહાનુભાવ તેને દૂર કરશો. ”

આનંદ મુનિએ કહ્યું, “વત્સ, ખુશીથી તે શંકાને પ્રગટ કર. હું યથાશક્તિ તારા હૃદયનું સમાધાન કરીશ. ”

મુમુક્ષુએ ઇંતેજરીથી કહ્યું, “ લગવન્ , પ્રથમ સમ્યક્ત્વ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? તે કૃપા કરી સમજાવો. તે જાણવાથી સમ્યગ્દૃષ્ટિનું યથાર્થ સ્વરૂપ મારા સમજવામાં આવશે. ”

સૂરિવરે સત્વર જણાવ્યું, “ભદ્ર, શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રભુએ પ્રત્યેક તત્ત્વોમાં—જીવાદિ પદાર્થોમાં રૂચિ એટલે અતિ નિર્મળ ગુણાત્મક રૂપ સ્વભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. તે સ્વભાવથી અથવા ગુરૂના ઉપદેશને સાંભળવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યારે એ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે એ જીવાત્મા ઉચ્ચ કોટીમાં આવે છે અને તેની અંદર અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિપણું ઉત્પન્ન થાય છે. જેના ઉદયથી અપ્રત્યાખ્યાત એવા ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ રહેલા છે, અને જેના ઉદયથી વિરતિપણું દૂર રહ્યું છે અને કેવળ સમ્યક્ત્વ માત્ર

હોય એવા છવનેચોથું અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિગુણસ્થાન હોય-એટલે તેવા છવો આચોથા પગથીઆ પર ચડવાના અધિકારી છે એ છવ પોતાના મારહેલ અવિરતિપણાને પોતાના નહારા કર્મનું ફળ બાંહે છે અને વિરતિના સુદર સુખની અભિવાધા પણ કરે છે પરંતુ બીજા કયાયના બંધનથી છુટા થવાની હીંમત તે કરી શકતો નથી, તેથી તે ચોથા અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિગુણસ્થાનનો અનુભવ કરે છે

સુમુક્ષુએ નમ્રતાથી પ્રશ્ન કર્યો “લગવનું, આપ જે સમજૂતી આપો છો, તે વિષે કોઈ ઉપનય યુક્ત દષ્ટાત કહેવાની કૃપા કરો, જેથી મને વિશેષ સમજૂતી પડે ”

આનંદસૂરિ અગમા ઉમગ લાવીને બોલ્યા—“ભદ્ર, તે ઉપર એક વામકર્મનું દષ્ટાત છે, તે માવધાન થઈ શ્રવણ કર “મપિપુર નામના એક નગરમા વામકર્મી નામે એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો તેને પતિન હુઠ્યા એક સ્ત્રી હતી તે સ્ત્રી સદ્ગુણોથી અલક્ષ્ય અને વિનયથી વિભૂષિત હતી

વામકર્મીનો પિતા એક સારો કુલવાન અને પ્રતિષ્ઠિત હતો તે પોતાના પુત્ર વામકર્મીને વિવાહિત કરી મૃત્યુ પામ્યો હતો જ્યારે પિતાનું મૃત્યુ થયેવ ત્યારે વામકર્મી સોળવર્ષનો હતો પિતાના મરણથી વામકર્મી ગૃહગમ્યનો મુખત્યાર બન્યો હતો તે પછી થોડા જ વર્ષમા વામકર્મીની માતા સુરમણિનો પણ સ્વર્ગવાસ થયો હતો સુરમણિએ મરણ સમયે પોતાના પુત્ર વામકર્મીને ઉત્તમ પ્રકારની શિખામણ આપી હતી તેણીએ આજીજી સાથે કહ્યું હતું, કે “વત્સ, તું હવે ગૃહરાજ્યનો સ્વતંત્ર સ્વામી થયો છે તારી ઉપર પિતાનો અકુળ હવે રહેા નથી, તેથી તું આ સસારમા સાચી રીતે વર્તજે. તું એક સારો કુલીન પુત્ર છું તે માવે ધનાઢ્ય છે ઉત્તમકુળ અને પુષ્કળ ધન એ ઉભય આધનોથી તું આ વિશ્વમા સારી કીર્તિ મેળવી શકીશ જેવી રીતે તારા પિતાએ આ જગતમા પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે તેવી રીતે તું પણ પ્રતિષ્ઠા મેળવજે અને ધર્મ, નીતિ, અને સદાચરણ તું નિયમ એવન કરજે ”

આ પ્રમાણે ઉત્તમ શિક્ષણ આપી તેની માતા મરણ પામી હતી અને તેના પુત્ર વામકર્માએ તેણીની ઉત્તરક્રિયા સારીરીતે કરી હતી.

માતાપિતાનો વિયોગ થયા પછી વામકર્મા પોતાની સ્ત્રી સાથે ગૃહાવાસમાં રહેતો હતો અને પોતાના ગૃહવંલવનું ઉત્તમ સુખ સંપાદન કરતો હતો.

વામકર્માના પડોશમાં એક કર્મદાસ નામે મણિકર રહેતો હતો. તે હૃવ્યસની હતો. તે ઘૂત અને ચોરીના કામ કરતો અને તેમાંથી મળેલા દ્રવ્યવડે પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો. એક વખતે કર્મદાસના મનમાં વિચાર આવ્યો કે, 'આ પડોશમાં વામકર્મા સારો ધનાઢ્ય ગૃહસ્થ રહે છે. જો તેની સાથે મૈત્રી કરી હોય તો મને ઘણું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય.' આવો વિચાર કરી તે એક દિવસે વામકર્માને ઘેર ગયો. તેણે ચાતુર્ય ભરેલી વાણીથી વામકર્માને ગાળી દીધો અને તેના મુગ્ધ હૃદયને સારી રીતે આકર્ષી લીધું. ત્યારથી તે હંમેશાં વામકર્માને ઘેર જવા લાગ્યો. વામકર્મા પણ તેના આવવાથી ખુશ રહેવા લાગ્યો. પરસ્પર મૈત્રી થવાથી વામકર્માના હૃદય ઉપર કર્મદાસના હૃદયનું પ્રતિબિંબ પડી ગયું. તેના કુલીનવિચારો અસ્ત થવા લાગ્યા. અનુક્રમે વામકર્મા કર્મદાસના વ્યસનોનો સાથી બની ગયો. પછી કર્મદાસ અને વામકર્મા બંને સાથે મળી જુગાર રમવા લાગ્યા અને બીજા કેટલાએક અસેવ્ય વ્યસનોને તે સેવવા લાગ્યો.

પવિત્ર હૃદયની તેની સ્ત્રીના જાણવામાં આવ્યું કે, પોતાનો પતિ કર્મદાસના સહવાસથી જુગારી થયો છે, આથી તે શુદ્ધહૃદયા સ્ત્રી શોકાતુર રહેવા લાગી. તેણીએ પોતાના પતિને ઘણો સમજાવ્યો તોપણ તે સમજ્યો નહીં. આખરે તે સ્ત્રી નિરાશ થઈ પોતાના ભાગ્ય દોષને નિંદવા લાગી.

એક વખતે કર્મદાસ કેાંઈ ધનાઢ્યના ઘરમાંથી આલપણ ચોરી લાવ્યો અને તે પોતાનું આલપણ છે, એમ કહી વામકર્માને રાખવાને કહ્યું. લોખા દિલના વામકર્માએ તે આલપણ ઘરમાં મુક્યું.

પાછળ કોઈ બાતમીદારના કહેવાથી જે ગૃહસ્થના ઘરમાથી આબૂપણ ચોરાયુ હુતુ તે ગૃહસ્થને ખબર પડી કે, જુગારી કર્મદાસે આબૂપણ ચોર્યું છે અને તે તેના મિત્ર વામકર્મોના ઘરમા રાખવામા આંચુ છે, તત્કાળ પોલીસમા તેની ફરીયાદ કરવામા આવી અને તેની અદર કર્મદાસ અને વામકર્મોના નામ શકદાર તરીકે જાહેર કરવામા આવ્યા તે ઉપરથી કર્મદાસ અને વામકર્મોને પકડયા વામકર્મોના ઘરની જાસી લેવાથી તેના ઘરમાથી ચોરીનો માલ પ્રગટ થયો. પોલીસના ઉપરિ અધિકારીએ કર્મદાસની સાથે વામકર્મોને ઘણા હેરાન કર્યો અને તેને બાંધીને કારાગૃહમા રાખવામા આવ્યો.

આ વખતે વામકર્મો પત્નીઆપથી ચિંતવન કરવા લાગ્યો—
 “ અરે ! મેં ઘણું જ નકાર કામ કર્યું આ દુષ્ટ કર્મદાસની સોબતથી હું ઘણું જ હેરાન થયો, મારી સુશ સીના વચનો મેં ગણાકાપ્યો નહીં અને હું ઉન્માર્ગે ચડી ગયો મારા કુળની અને માતાપિતાની પ્રતિષ્ઠાને મેં ગુમાવી હવે હું ઘટ્ટો દુખી અવસ્થામા આવી પડ્યો મેં ન્યાય-રીતિથી મારી સ પત્તિનું સુખ ભોગવ્યું હોત તો હું ઘણો સુખી થાત હવે આ કારાગૃહમાથી છુટીને શી ગીતે સ પત્તિના સુખમા પાછો આવું ? નકારા કર્મનું ફળ નકાર મળે છે એ વાત મને મારી માતાએ જણાવી હતી, પરંતુ હું કુમ ગના દોષથી તે ભૂલી ગયો ”
 આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો વામકર્મો ચિરકાલ સુધી કારાગૃહમા રહ્યો હતો.

આનંદસૂરિ બોલ્યા—હે ભવ્ય, આ ઉપનય ઉપરથી જે સમજવાનું છે, તે તું ધ્યાનમા રાખજે જે વામકર્મો તે જીવ સમજવો તેનો પિતા તે ધર્મ અને માતા તે ધર્મકરણિ સમજવી ત્યારે જીવ તે ધર્મ અને ધર્મકરણિનો વિયોગ યાવ ત્યારે તે પાપ કર્મ રૂપ વ્યસનમા પડે છે જે કર્મદાસ તે પાપકર્મરૂપ વ્યસન સમજવું જે પોલીસનો અમલદાર તે કર્મના પરિણામ અને જે જાધન તે કપાય જાધન સમજવું તે વામકર્મો રૂપ જીવ અવિરતિપણ રૂપ નકારા કર્મનું ફળ જાણે છે, અને ગૃહસ પત્તિરૂપ વિરતિના સુદર સુખની

અભિલાષા કરે છે, પરંતુ કોટવાલ સમાન ખીન્ન કષાયના બંધનથી છુટવાની હીંમત કરી શકતો નથી, ત્યાં રહી તે અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણુસ્થાનનો અનુભવ કરે છે.

ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ ઉપનય ઉપરથી તારા બાણવામાં આવ્યું હશે કે, આ નીસરણીના ચોથા પગથીઆ રૂપ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણુસ્થાન પર આવેલા જીવની કેવી સ્થિતિ થાય છે ? જેમ જેમ આ ઉપનયનું તુ સ્મરણ કરીશ તેમ તેમ તારા હૃદય પ્રદેશમાં એ ચોથા ગુણુસ્થાનનું સ્વરૂપ સારી રીતે સ્પષ્ટ થતું જશે ભદ્ર, આ નીસરણી પર રહેલા પાંચ યુધ્ધોની આરે તરફ જે ત્રણ પંક્તિઓ પ્રકાશમાન દેખાય છે. તે સોપાન ઉપર રહેલા જીવની ત્રણ પ્રકૃતિ છે ૧ તીર્થંકરનામ કર્મ, ૨ મનુષ્યાયુ અને ૩ દેવાયુ એવા નામથી ઓળખાય છે. ત્રીજા ગુણુસ્થાન કરતાં આ ચોથા ગુણુસ્થાનમાં એ ત્રણ પ્રકૃતિ વધારે બંધાય છે તે પ્રકાશતી ત્રણ પંક્તિઓની ઉપર જે સત્યોતેર ચાંદલાઓની સુંદર વેલ આવેલી છે તે સત્યોતેર પ્રકૃતિઓના બંધ છે. તે જીવ ત્યાં રહી સત્યોતેર પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, વળી ત્યાં રહેવાથી મિશ્રમોહનો વ્યવચ્છેદ થાય છે અને આર આનુપૂર્વી તથા સમ્યક્ત્વ મોહનો ઉદય થાય છે, તેથી એકંદર તે જીવ એકસો આર કર્મ પ્રકૃતિને વેદે છે.

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“લગવન, આપના કહેવાથી મારી બુદ્ધિમાં એ વાત ઉપસ્થિત થઈ છે. અને તેના જ્ઞાનનો પ્રકાશ મારા અજ્ઞાની હૃદયમાં સારી રીતે પડ્યો છે. આ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણુસ્થાનરૂપ પગથીઆ ઉપર રહેલો જીવ જે સ્થિતિ ભોગવે છે, તે સ્થિતિનું કાંઈક સ્વરૂપ મારા બોધ માર્ગમાં આવ્યું છે. હવે કૃપા કરી તે વિષે ખીજી સમજૂતી આપો કે જેથી મારા અપૂર્ણ જ્ઞાનમાં વિશેષ અજવાળું પડે.”

આનંદસૂરિ સાનંદવદને બોલ્યા—“ભદ્ર, સાંભળ. જે ચોથા પગથીઆની બાહર મલિનતાથી ભરેલા અને શ્યામવર્ણથી નિસ્તેજ દેખાતા જે આ ત્રણ ઢગલાઓ દૂર રહેલા છે, તેનું સ્વરૂપ બાણવા જેવું છે. કોઈ જીવ અધિભેદ કર્યા પછી પોતાની અંદર રહેલા મિથ્યાત્વ પુદ્-

ગલના રાશિને વેહેતી તેના ત્રણ પુત્ર (દગલા) કરે છે તે ત્રણ દગલા ૧ મિથ્યાત્વમોહ, ૨ મિશ્રમોહ અને ૩ સમ્યક્ત્વમોહ એવા નામથી ઓળખાય છે આ શ્યામવર્ણના નિસ્તેજ દેખાતા દગલાઓ એ તેમનોજ દેખાવ છે મુમુત્સુએ ત્રિજ્ઞામાધી પ્રશ્ન કર્યો—લગવન, આપે કહ્યું કે, ‘જીવ ત્રિયિ ભેદ કર્યા પછી પોતાની અદર રહેલા મિથ્યાત્વ પુદ્ગલના રાશિને વેહેતી તેના ત્રણ પુત્ર કરે છે’ તો તે ત્રિયિભેદ શી વસ્તુ છે? અને તે કેવી રીતે થાય? તે કૃપા કરી મમનયો.”

આનંદમૂરિ ગણીર સ્વરથી બોલ્યા—“બડ, તારી શકા શ્યા ને છે ત્રિયિભેદનું સ્વરૂપ જાણ્યા વગર એ વિષય તારા લક્ષમાં આવશે નહીં જીવના (પરિણામ વિશેષરૂપ ને કરણ) એક ભતના પ રિણામ તે કંઈ કહેવાય છે, તેના ત્રણ પ્રકાર છે ૧ યથાપ્રવૃત્તિ કંઈ ૨ અપૂર્વકરણ અને ૩ અનિવૃત્તિકંઈ એવા તેના નામ છે જેમ કોઈ પર્વતમાધી નીકલતી નદીના જલમાં એક પથ્થરનો કડકો રહેલો હોય તે જલની માથે અથડાતો અથડાતો ગોળાકાર થઈ જાય છે, તે ન્યાયે જીવ આયુ કર્મ શિવાય નાતે કર્મની રિયિને કે જે કાંઈક જીવે એક કોટાકોટી આગરોપમ પ્રમાણની છે, તેમાં કોઈભાગ ના અધ્યવસાયવટે ત્રિયિદેગ સુધી આવે છે, તે પહેલું યથાપ્રવૃત્તિ કંઈ કહેવાય છે કોઈ એવી ભતનો અધ્યવસાય કે જે પુરે પ્રાપ્ત થએલ નથી, તે વટે ત્રિયિ કે જે થત—નિબિ. રાગદંષની પરિણતિરૂપ છે, તે ત્રિયિને ભેદવાનો જે આરબ તે ણીનું અપૂર્વકરણ કહેવાય છે જે કોઈ ભતના અધ્યવનાયથી ત્રિયિભેદ કરી નિવૃત્ત ન થતા (અનિવૃત્ત-યથા) પરમાનંદને ઉત્પન્ન કરનાગ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે, તે ત્રીનું અનિવૃત્તિકંઈ કહેવાય છે આ પ્રમાણે આ જાન કરાવું સ્વરૂપ આજ્ઞા શાસ્ત્રમાં પ્રખ્યાત છે ”

મુમુત્સુ ગાનદવદને બોલ્યો—“બાવન, આપે કહેલા જાન કરવાના સ્વરૂપ પાંચો ત્રિયિભેદનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મારા જાણનામાં આવી જાય છે અધ્યવનાય ઉપરથીજ કરવાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજા-

ય છે. જો કે મારી બુદ્ધિની શક્તિ પ્રમાણે એ વિષય ગ્રાહ્ય થયો છે, તથાપિ કોઈ દૃષ્ટાંત આપી મને તે વિષે વિશેષ સમજાવો; તો મહાન્ ઉપકાર થશે.”

સૂરિવર દંતકિરણોથી આસપાસના પ્રદેશને પ્રકાશ કરતાં જો-
લ્યા—“ ભદ્ર, એ ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવા માટે
ભાષ્યકારે એક ઉપનય ઘટાવ્યો છે, તે ધ્યાન પૂર્વક સાંભળ—

કોઈ ત્રણ મુસાફરો કોઈ નગરમાં જવાને નીકળ્યા. લાંબે રસ્તા-
માં જતાં એક ભયંકર જંગલ આગ્યું. આ સમયે સૂર્યાસ્ત ઘટી ગયો.
ઘન અંધકારથી દશે દિશાઓ વ્યાપ્ત થઈ ગઈ. આથી તે ત્રણ મુસાફરો
ભયભીત થઈ ગયા. આ વખતે કોઈ બે ચોરો તેમની સામે આગ્યા.
ચોરોને જોતાંજ ત્રણ પથિકોના હૃદય ગભરાઈ ગયા. અને ‘શુ’ કરવું’
તેને માટે વિચારમાં પડ્યા. આ સમયે તે ત્રણ મુસાફરોમાંથી એક
મુસાફર અત્યંત ભય પામી પાછો નાશી ગયો. બીજા મુસાફરને તે
બંને ચોરોએ પકડી લીધો- અને ત્રીજો મુસાફર તે બંને ચોરો લઉ-
વા આવતાં તેમને મારી કુટી પોતાને ઇચ્છિત સ્થાને પહોંચી ગયો. આ
દૃષ્ટાંત ઉપર એવો ઉપનય ઘટે છે કે, જે ભયંકર જંગલ તે મનુષ્ય
ભવ સમજવો. કર્મોની સ્થિતિ તે લાંબો રસ્તો જાણવો. જંગલને જે
ભયંકર કહ્યું, તે શ્રદ્ધિ સમજવી. રાગ અને દ્વેષ એ બંને ચોર સમ-
જવા. મુસાફરોને જવાનું જે નગર તે મોક્ષ સ્થાન સમજવું. જે પુ-
રૂષ ચોરથી ભય પામી પાછો ભાગી ગયો. તેની સંસારમાં પરિભ્રમણ
કરવાની સ્થિતિ અધિક છે, એમ જાણવાનું છે જે પુરૂષને ચોરોએ
પકડી લીધો. તે આ સંસારમાં રાગ દ્વેષથી દુઃખી થઈ પરિભ્રમણ
કરનારો જીવ સમજવો, અને જે મુસાફર ચોરોને મારી કુટી નગર
પોહોંચી ગયો. તે મોક્ષ નગરમાં જનાર સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જાણવો.
આ ઉપનય વડે ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકાય છે. તે
ઉપર એક બીજું ક્રીડીઓનું દૃષ્ટાંત છે, જેમ દરમાંથી નીકળી ક્રીડી-
ઓનો સમૂહ એક ખુંટા તરફ જાય છે. તેઓમાં કેટલીએક ક્રીડીઓ
ખુંટાની આસપાસ ફર્યા કરે છે, કેટલીએક ખુંટા ઉપર ચડે છે, અને

કેટલીએક ખુટા ઉપર પહોંચતા પાખો આવવાથી ઉડીને ચાલી જાય છે, કીડીઓની સ્થિતિના જે ત્રણ પ્રકાર તે ત્રણ કરણ ઉપર ઘટાવવાથી તેમના સ્વરૂપનું ચક્રાર્થ રૂપાદી કરણ થાય છે

બદ્ધ, અહિં તારે દીર્ઘ વિચાર કરવાનો છે. છતાં યથાપ્રવૃત્તિ કરણ કરીને અધિદેશને પ્રાપ્ત થાય છે અને અપૂર્વકરણ કરી અધિનો ભેદ કરે છે. જ્યારે તે અધિનો ભેદ કરે તે પછી કોઈક છવ ત્યારે પોતાના મિથ્યાત્વના પુઠ્ઠગણોની રાગિને વહે ચીને મિથ્યાત્વમોહ, મિથ્યમોહ અને સમ્યક્ત્વમોહ રૂપ ત્રણ પુજ કરે છે અને ત્યારે તેઓ અનિવૃત્તિકરણ કરી શુદ્ધ થઈ ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વનો ક્ષય કરે, અને નહિ ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વને ઉપશમાવે ત્યારે તેઓને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે તેમને ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્ દર્શન ઉત્પન્ન થયું ત્યારે તેમને મનુષ્ય અને દેવતાની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે

અપૂર્વકરણ કરીને જેમણે ત્રણ પુજ કરેલા છે, એવા છવો જો આ ચોથા ગુણસ્થાનથી જ ક્ષયકર્ણનો આરંભ કરે તો અનતાનુબંધી આરંભ થાય, મિથ્યાત્વ મોહ, મિથ્યમોહ, અને સમ્યક્ત્વ મોહ રૂપ ત્રણ પુજ એ સાતેનો ક્ષય કરતા તેમને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે

આનંદસૂરિના મુખથી આ વિવેચન માલગી મુમુતુ આનંદ-સાગરમાં મગ્ન થઈ ગયો. શરીર રોમાચિત થઈ ગયું અને મુખ ઉપ-ર પ્રસન્નતાની રેખાઓ દૃશ્યમાન થઈ ગઈ તે અનર્તિ ભેટી બોલ્યો—
“ મહાનુભાવ, આપની વાતી રૂપ દીપિકાએ મારા હૃદયનું અધ કાર નહ કર્યું છે અને શંકાઓના જાળને વીખેરી નાખ્યું છે અધિ ભેદ અને કરણનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સારીરીને મારાથી આજ થયું છે હવે માત્ર એક વાત જાણવાની ઇચ્છા છે જે છવ ક્ષાયિક સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ થયો છે, તેને મોક્ષની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય ? તે કૃપા કરી સમજવો ”

આનંદસૂરિએ ઉત્તર આપ્યો. બદ્ધ, જે છવ ક્ષાયિક સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ થયો હોય, તે વખતે જ તે જાળદાણુ હોય એટલે તેણે આયુ-કર્મ જાખ્યું ન હોય તો તેતે જ ભગે મોક્ષે જાય છે અને જો તે આયુષ્ય-નો બધા કર્યા પછી ક્ષાયિક સમ્યગ્ વચાન થયો હોય તો ત્રીજે ભગે

મોક્ષે જાય છે, અને અસંખ્યાત વર્ષનું આયુષ્યવાળો મનુષ્ય અથવા તિર્યચનું આયુષ્ય ણાંધ્યા પછી તેને ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય તો તે ચોથે ભવે મોક્ષે જાય છે. ”

મુમુક્ષુએ વિનીત વાણીથી જણાવ્યું, “ ભગવન્, આ ચોથા ગુણસ્થાનનો પ્રસંગ મને ઘણોજ બોધકારક થઈ પડ્યો છે. મારા હૃદયમાં સમ્યક્ત્વને માટે ઉચ્ચ ભાવના પ્રગટ થઈ આવી છે. અહા ! આત્માને ગુણી બનાવવાનું મુખ્ય સાધન સમ્યક્ત્વજ છે. મનુષ્ય ભવની મહત્તા સમ્યક્ત્વમાંજ રહેલી છે. ભગવન્, આપ કૃપાર્પી વહ્ની પ્રસારે અને તેની શીતળ છાયામાં રહેલા મારા આત્માને સમ્યક્ત્વના વિશેષ બોધથી અલંકૃત કરો, સમ્યક્ત્વનો સારો બોધ પ્રાપ્ત થવાથી આ ચોથા પગથીઆનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મારા હૃદયમાં વિશેષ પ્રદીપ્ત થશે. હે કૃપાવતાર, તેથી મને મારા કર્તવ્યનું પણ વિશેષ જ્ઞાન થશે.

જિજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુની આ પ્રાર્થના અંગીકાર કરી આનંદ-મય આનંદસૂરિએ વાણીનો વિકાસ કર્યો. “ભદ્ર, સમ્યક્ત્વ એટલે સમ્યક્ પ્રકારનો ભાવ. સંસ્કૃત સમ્યક્ અવ્યયને ત્વ પ્રત્યય લાગવાથી સમ્યક્ત્વ શબ્દ સિદ્ધ થયેલો છે, યથાર્થ તત્ત્વ ઉપર વિજ્ઞાનપૂર્વકે રૂચિ તે સમ્યક્ત્વનો ફલિતાર્થ છે એટલે મુખ્ય એવા ત્રણ તત્ત્વ ઉપર યથાર્થ રૂચિ થવાથી સમ્યક્ત્વ થયેલું ગણાય છે. દેવતત્ત્વ, ગુરૂતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વ—એ ત્રણ શુદ્ધ તત્ત્વ ઉપર જે પુરૂષને શ્રદ્ધા પ્રતીતિ થાય તે સમ્યક્ત્વવાન્ કહેવાય છે. એ શ્રદ્ધાના બે પ્રકાર છે. વ્યવહારશ્રદ્ધા અને નિશ્ચયશ્રદ્ધા તે ઉપરથી સમ્યક્ત્વના પણ બે ભેદ થઈ શકે છે. વ્યવહારસમ્યક્ત્વ અને નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ. પ્રથમ વ્યવહારશ્રદ્ધામાં દેવતત્ત્વરૂપે શ્રી અરિહંત પ્રભુના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખવાનું મુખ્ય છે. જેની અંદર તે દેવાધિદેવના ચાર સ્વરૂપ જાણવાના છે, જે ચાર નિદેશના નામથી ઓળખાય છે નામ-નિદેશ, સ્થાપનાનિદેશ, દ્રવ્યનિદેશ અને ભાવનિદેશ એવા તેના નામ છે. નમો અરિહંતાણં એમ નામથી કહેવું એ પ્રથમ નામનિદેશ છે.

શ્રી અરિહંત પ્રભુની પ્રતિમા કે જે સર્વ દૂષિત ચિન્હોથી રહિત, સદૃજ સુદર, સમયતુરમ્ સંસ્થાનવાલી, પદ્મામન, કાયોત્સર્ગ વગેરે સુદ્રાવાળી અને શાત રસમય હોય છે, તેમનું દર્શન, સેવન, પૂજન અને ભક્તિ કરવાથી મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે સ્થાપનાનિદેશ છે જે જીવે તીર્થંકર નામકર્મનો નિકાચિત બધ કરેલ છે, તે જીવમા ભાવિશુભોનો આરોપ કરવો એટલે ' આ જીવ ભવિષ્યમા તીર્થંકર ભગવાન ધરે, એમ વર્તમાનકાળે તેમનામા આરોપ કરવો તે દ્રવ્ય નિદેશ જહેવાય છે વર્તમાનકાળે ત્રીમધર પ્રમુખ તીર્થંકર કે જે કેવળ જ્ઞાની, સમવસરજીમા વિરાજમાન, ભવ્ય જીવેના પ્રતિબોધક, અતુર્વિધ સંધના સ્થાપક છે, તેવા ભાવ અરિહંતની સેવા ભક્તિ મોક્ષદાયક થાય છે, એ ભાવ નિદેશ જહેવાય છે આવા આર નિદેશ સંયુક્ત એવા દેવાધિદેવ અરિહંતને જે પરમેશ્વર માનવા, તેમની સેવા કરવી, તેમની આજ્ઞા ચિરપર ધારણ કરવી એ વ્યવહાર પુદ્ગલ દેવતાત્વ જહેવાય છે

નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ અથવા નિશ્ચય શ્રદ્ધા જે સમ્યક્ત્વનો ખીન્ને પ્રકાર છે, તેની અદર નિશ્ચય શુદ્ધ દેવતાત્વનું સ્વરૂપ આવે છે પુદ્ગલ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો, પાચવર્ણ, બે ગધ, પાચ રમ, આઠ સ્પર્શ, શબ્દ, અને ક્રિયાથી રહિત, યોગ રહિત, અતીન્દ્રિય, અવિનાશી અનુપાધિ, અબધી અકલેશી, અમૂર્ત, શુદ્ધ ચૈતન્ય રૂપ, જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રાદિ અનંત શુભોનું પાત્ર અને સન્નિદાન દ્રવ્યરૂપી આત્મા છે, આવો નિશ્ચય એ નિશ્ચય દેવતાત્વ છે તેવી રીતે શુદ્ધ વ્યવહાર શુદ્ધ તત્ત્વ અને શુદ્ધ નિશ્ચય શુદ્ધતાત્વ પણ સમજવાનું છે પવિત્ર અને નિર્દોષ સાધુને શુરુ કરી માનવા, તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું અને તેમને પાત્ર જાણી પુદ્ગલ અન્નાદિ આપવા એ વ્યવહાર શુદ્ધ શુદ્ધતાત્વ છે અને શુદ્ધ આત્મવિજ્ઞાન પૂર્વક હેય તથા ઉપાદેય ઉપયોગ સહિત જે પરિહાર અને પ્રવૃત્તિનું જ્ઞાન તે નિશ્ચય શુદ્ધ તત્ત્વ તેવીજ રીતે વ્યવહાર ધર્મતાત્વ અને નિશ્ચય ધર્મતાત્વ સમજ તેવા વ્યવહાર રૂપ ધર્મમા દયા મુખ્ય છે નલ વગેરે જે મર્વનનો છે,

તે દયાની રક્ષાને માટે છે. તે દયાના આઠ પ્રકાર છે. ૧ દ્રવ્યદયા, ૨ ભાવ દયા, ૩ સ્વદયા, ૪ પરદયા, ૫ સ્વરૂપદયા, ૬ અનુભવદયા, ૭ વ્યવહારદયા અને ૮ નિશ્ચયદયા—એવા તેના નામ છે. એ દયાના સ્વરૂપને માટે આર્હતશાસ્ત્રમાં ઉત્તમ પ્રકારનું વિવેચન કરેલું છે. તેમાં નિશ્ચય દયા સર્વોત્કૃષ્ટ છે અને તે દયાના પ્રભાવથી આ નીસરણીના ગુણસ્થાનરૂપ પગથીઆ ઉપર છવ આરોહણ કરે છે. એ દયાના સ્વરૂપના વિજ્ઞાનપૂર્વક સૂત્ર, નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણી અને વૃત્તિ એ પંચાંગીથી સંમત, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણથી સિદ્ધ કરેલ, નૈગમાદિનય, નામાદિ નિરૂપ, સસભંગી, નયનિપુણતાથી મુખ્ય તથા ગૌણભાવે ઉભયનય સંમત, શુદ્ધ સ્યાદ્વાદ શૈલીથી પ્રતિપાદિત અને દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપે પ્રવૃત્તિવાલો જે ધર્મ તે શુદ્ધ વ્યવહાર ધર્મ કહેવાય છે. જેનાથી પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ અને વસ્તુને સ્વભાવ જણાય છે, તે ખીન્ને નિશ્ચય ધર્મ કહેવાય છે. એ નિશ્ચય ધર્મના પ્રભાવથી શુદ્ધ ચૈતન્ય રૂપ, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અમૂર્ત, સ્વદેહ માત્ર વ્યાપી, સર્વ પુદ્ગલોથી લિપ્ત, અખંડ, અલિપ્ત, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, સુખ, વીર્ય અને સન્નિદાનદ પ્રમુખ અનંત ગુણોથી વ્યાપ્ત, અવિનાશી, ઉપાધિરહિત અને અવિકારી એવા આત્મસ્વરૂપનું ચત્યાર્થ ભાન થાય છે. શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ એ પુદ્ગલોના પાંચ વિકારોનું સ્વરૂપ સમજાય છે અને તે આત્માથી લિપ્ત છે, એમ માનવામાં આવે છે. એ નિશ્ચય ધર્મનો મહિમા અગાધ છે, તેનાથી લબ્ય આત્મા પોતાના સ્વરૂપને ઓળખી શકે છે. તે પવિત્ર આત્મા વિચારે છે કે, આઠ કર્મોના વિપાક ફલ વિપરીત છે, સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો ઇન્દ્રિયથી અગોચર છે તેમના પરમાણુ આદિ અનેક તરેહના રૂપો છે. એ પુદ્ગલોના સંયોગથી મોહિત થયેલો છવ આરે ગતિમાં ભટકે છે. આ પુદ્ગલો મારા સજાતીય નથી પરંતુ વિજાતીય છે. તેમને મારી સાથે કોઈ વાસ્તવ સંબંધ નથી. તે પુદ્ગલો સર્વથા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. આ પુદ્ગલોનો સંસર્ગ તેજ સંસાર છે. આ પુદ્ગલોની સંગતથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ ગુણો ળગડી જાય છે; આ પુદ્ગલ દ્રવ્યની રચના છે, તે મારા આત્માનો સ્વભાવ નથી. ધર્મોસ્તિકાય,

અધર્મોસ્તિકાય, આકાશાન્તિકાય અને કાલ—એ ચારે દ્રવ્ય જ્ઞેય રૂપ છે, પરંતુ હું તે સર્વથી જૂદો છું તેઓ મારા નથી અને હું તેમનો નથી. મારો સ્વભાવ સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, રૂપ છે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી રહિત, ચૈતન્ય ગુણ રૂપ, અનંત, અવ્યાપાદ્ય, અનંત દાન, લાલ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય આદિ અનંત ગુણ સ્વરૂપથી સુકત છે તે મારા સ્વભાવમા શ્રદ્ધા, લાસન, રમણતા રૂપ શિક્ષાનંદયન સ્વરૂપ સ્ફુટ છે તે મારા પૂર્ણાનંદ સ્વભાવને પ્રગટ કરવા માટે સર્વ શુદ્ધ વ્યવહારનય નિમિત્ત માત્ર છે, પરંતુ મારા સ્વભાવમા જે રમણતા કરવી તેજ મુખ્ય શુદ્ધ સાધન છે અને તેજ શુદ્ધ ધર્મ છે આ પ્રમાણે નિશ્ચય ધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવેલ છે.

હે ભદ્ર મુમુક્ષુ, એ શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ અને ધર્મ—એ ત્રણે તત્ત્વની જે નિશ્ચલ પરિણતિરૂપ શ્રદ્ધા તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે અને તેના પ્રભાવથી મનુષ્ય આત્મા આ ગુણસ્થાનોની નીમરણી ઉપર અનુક્રમે ચડતો ચડતો મોક્ષ મંદિરમા પ્રવિષ્ટ થાય છે.

આનંદમૂરિના આ વચનો સાલળી મુમુક્ષુ આનંદમમ્ બની ગયો. ગરીરપર રોમહર્ષ પ્રગટ થઈ આવ્યો. તેણે વિનયપૂર્વક જણાવ્યું, “ભગવન્, આપના મુખથી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ સાલળી મારો અંતરાત્મા આનંદમમ્ન થઈ ગયો છે આત્મસ્વરૂપનો શુદ્ધ બોધ હૃદયમા પ્રકાશિત થઈ ગયો છે અજ્ઞાનરૂપ અધકાર ખડિત થઈ નહ થઈ ગયું છે તથાપિ બુદ્ધિની ન્યૂનતાને લઈને એક અપેક્ષા પ્રગટ થઈ આવી છે આપની ઇચ્છા હોય તો નિવેદન કરું.”

આનંદમૂર્તિ આનંદથી બોલ્યા—“ભદ્ર, એમ કેમ કહે છે ? ત્રણ કને નિશક કરવામા અમારી મદદ થઈ જાય. શકાકર ગિરિ શિલાને તોડવાને માટેજ મુનિઓના વચનરૂપ વજ્ર સર્વદા મળજ છે ભદ્ર, ખુશીથી તમારી શકા પ્રગટ કરો યથાશક્તિ તેનું નિરાકરણ કરવામા આવશે.”

મુમુક્ષુ અનિર્ણિત જોડી બોલ્યો—“મહાનુભાવ, આ જગતમા કેટલાએક એવા છવો છે કે, જેમને સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપનો યથાર્થ

બોધ થયો ન હોય, તે માત્ર એટલુંજ સમજે કે, “તં સર્વં નિસ્સં-
કં જં જિણેહિ પવેદ્યં” જે જિનેશ્વર ભગવાને કહેલ છે, તે સર્વ
નિઃશંક સત્ય છે.”

આ પ્રમાણે જાણનારા જીવો સમ્યક્ત્વવાન્ કહેવાય છે કે નહીં?
સૂરિ બોલ્યા, “ભદ્ર, તારી શંકા યથાર્થ છે. જે જીવ પક્ષપાત-
રહિત એ પ્રમાણે ધારતા હોય અને તેમનામાં એવી તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધા
સાચી હોય તો તે પણ સમ્યગ્દર્શની કહેવાય છે.”

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“મહાનુભાવ, મારી શંકા દૂર
થઈ ગઈ છે. હવે સમ્યક્ત્વને વિષે કાંઈ વિશેષ કહેવાનું હોય તો
કૃપા કરી કહો.”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—ભદ્ર, જે ઉપર વ્યવહારસમ્યક્ત્વનું
સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે, તેનું સર્વદા મનન કરજો. અને મિથ્યા-
ત્વનો સર્વથા ત્યાગ કરજો. એક રીતે મિથ્યાત્વનો સર્વથા ત્યાગ એ
પણ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. પ્રથમ વ્યવહારસમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહે-
વામાં આવ્યું છે, હવે નિશ્ચયસમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ સાંભળ. પૂર્વે નિ-
શ્ચય દેવ, ગુરૂ અને ધર્મનું જે સ્વરૂપ કહ્યું છે, તેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ-
નું સ્વરૂપ સમજી લેવું. તે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પરોક્ષ જ્ઞાનનો વિષય
નથી, તેને તો કેવલી જાણી શકે છે. જે જીવને નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ
થયું હોય તે કેવલીના જાણવામાં આવી શકે છે. તેમાં ખાસ એટલું
જાણવાનું છે કે—જેને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થયું તે જીવને નરક
અને તિર્યચની ગતિના આયુષ્યનો ખંધ થતો નથી. અને તેના મન-
ની પરિણતિ સર્વદા ઉચ્ચજ રહે છે.”

મુમુક્ષુ અત્યંત પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો—“ભગવન્, એ વાત
મારા લક્ષમાં આવી ગઈ છે. હવે કૃપા કરી સામાન્ય રીતે સમ્યક્-
ત્વવાન્ મનુષ્યનું સ્થૂલ પ્રવર્તન કેવું હોય? તે સમજાવો. જે ઉપ-
રથી સામાન્ય બુદ્ધિ માણસ પણ સમ્યક્ત્વવાનને ઓળખી શકે,
અને પોતે તેવો થવાને પ્રયત્ન કરે.”

આનંદસૂરિ સાનંદ થઈને બોલ્યા—“ભદ્ર, જેને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત
થયું હોય, તેવા પુરૂષની પ્રવૃત્તિ કેવી હોય છે? તે જાણવા જેવી છે.

અમ્યક્ત્વથી અલકૃત થયેલો પુરૂષ જો શરીરે સ્વસ્થ હોય તો જિન-
પ્રતિમાના દર્શન પૂજન કરવામા એટલો બધો પ્રીતિવાળો રહે છે કે
તે તેમના દર્શન કર્યા વિના ભોજન કરતો નથી જો પ્રતિમાના દર્શ-
નનો યોગ ન મળે તો પૂર્વ દિશામા સન્મુખ બેસી વર્તમાન તીર્થક-
્ષેત્રને ઉદ્દેશી ચૈત્યવદન કરે છે જો કોઈ રોગાદિ કારણને લઈને દર્શન
ન થાય તો તેને આગાર હોવાથી તેના નિયમનો ભંગ થતો નથી,
જેના હૃદયમા શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની પ્રભા પડેલી છે, તે લયી આત્મા
જિન પ્રભુના મહિરમા મોટી દશ આશાતનાને છોડી દે છે તે જિના
લયમા તાબૂલ કે બીજી ખાવાની વસ્તુઓ ખાતો નથી જલ વગેરે
પ્રવાહી પદાર્થોનું પાન કરતો નથી ભોજન લેતો નથી મહિરની અ-
દર ઉપાનહ વગેરે લાવતો નથી કોઈ જાતના વિપયનું મેવન કરતો
નથી, રાશન કરતો નથી નીર્ધારક, લઘુશક કરતો નથી કોઈ
ભાગમા શુકતો નથી અને જુગારની ડોઈ જાતની રમત રમતો નથી,
આ દગ મોટી આશાતનાની સાથે યથાશક્તિ બીજી નાની ચોરાશી
આશાતનાનો પણ તે ત્યાગ કરે છે જેના હૃદયમા સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ
પડેલો છે એવો પુરૂષ શરીરે આરોગ્ય હોય તો જો ઘડી દિવસ ચઢ
ત્યા સુધી નમસ્કાર નહિત ચાર આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે અને
રાત્રે દુર્વિહાર પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, જો રોગાદિકના દારણથી ન થઈ શકે
તો તે આગાર ગણાય છે ભદ્ર મુમુક્ષુ, જેના પવિત્ર હૃદય ઉપર મ
મ્યક્ત્વનું તેજ પ્રમયું હોય તે પુરૂષ કેટલાએક રોગપયોગી અને
ભોગોપયોગી નિયમો ધારણ કરે છે તે મામ, ચાર મામ, છ માસ,
કે વર્ષ સુધી પ્રભુને અમુક પુષ્પો ચડાવવાનો, અમુક ધો અર્પવાનો,
અમુક અગ્નિહોત્ર કરવાનો નિયમ પ્રદાન કરે છે, તે માથે કેશર
ચદન, બરાસ, કપૂર, ધૂપ, અક્ષત, નૈરેધ, વગેરે અને ફલપૂતની
સામગ્રીના અમુક પ્રમાણના સકલ્પ કરે છે પ્રતિવર્ષ અષ્ટ પ્રકારની
અને સત્તર જેવી યુગલો રચવાના વૃક્ષ નૃદ્ધા નિયમો ધા-
રણ કરે છે, તે શિવાય કેટલાએક પ્રમુસક્તિને અંગે જપમાલા,
ધ્યાન પ્રમુખ માનસિક પૂતના નિયમો ગ્રહણ કરે છે અને તે પ્રમા-
ણે દંડનાથી વંત છે ભદ્ર, સમ્યક્ત્વથી અલકૃત થયેલો પુરૂષ પોતાના

ની લક્ષ્મીનો એવો અદુષયોગ કરે છે કે જેથી તે ઉભયલોકના કાર્યો સાથે છે. સાતક્ષેત્રોની ઉન્નતિમાં તેનું દ્રવ્ય ઉદારતાથી ખર્ચાય છે અને તે સાથે તેને કીર્તિનો લોભ રહેતો નથી. તેમાં ખાસ કરીને જ્ઞાનની ઉન્નતિ અને પોતાના સાધર્મીજંધુઓનો ઉત્કર્ષ કરવામાં તે છુટે હાથે દ્રવ્યનો વ્યય કરે છે જો પોતાની પાસે દ્રવ્યનો યોગ ન હોય તો ખીજની પાસે દ્રવ્ય વ્યય કરાવે છે અને તેમ કરનારાઓને પૂર્ણ અનુમોદન આપે છે અને માનુષ્ય જીવનની સફળતા થવાના જેટલા કાર્યો છે, તેમને આચરવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરે છે.

આનંદસૂરિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુના માનસમંદિરમાં કોઈ વિલક્ષણ આભાસ થઈ આવ્યો. તેનું હૃદય નિઃશંક થવાથી તેમાં શ્રદ્ધા અને આસ્તાતું એટલું બધું બળ વધ્યું કે જેથી તે સર્વ પ્રકારે હર્ષમય બની ગયો અને આનંદ ઉદ્ધિના કલ્લોલમાં તરવા લાગ્યો. તેણે સહર્ષવદને જણાવ્યું, —“મહાનુભાવ, સમ્યક્ત્વના સદ્ગુણો સાંભળી હૃદય આનંદમય બની ગયું છે. ‘આ આત્મા એ સમ્યક્ત્વને ધારણ કરી જીવનના ઉત્તમ સુખનો અધિકારી થાય’ એવી એવી ભાવનાઓ ભાવવામાં આવે છે. ધન્ય છે એ સમ્યક્ત્વ ધારીના જીવનને. ધન્ય છે એ પવિત્ર પ્રસાદીના પ્રસાવને. હૃદય નિઃશંક થયું છે, તથાપિ એક જિજ્ઞાસા પ્રગટ થઈ આવી છે. આપ મહાનુભાવે જે સમ્યક્ત્વને વર્ણવી બતાવ્યું, તે સમ્યક્ત્વના કાંઈપણ અતિચાર હશે કે નહિ ? જો હોય તો તે જાણવાની ઈચ્છા છે. નિરતિચાર સમ્યક્ત્વનો પ્રભાવ અનિર્વચનીય હશે.” આનંદસૂરિ સંતુષ્ટ થઈને બોલ્યા—“ભદ્ર, એ સમ્યક્ત્વના પાંચ અતિચાર છે. તેઓમાં પ્રથમ શંકા અતિચાર છે. જિન પ્રભુની વાણીમાં કોઈ જાતની શંકા લાવવી એ પ્રથમાતિચાર છે. શુદ્ધ પવિત્ર પુરૂષે એ શંકાના અતિચારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. નિસ્પૃહ અને સમદૃષ્ટિ એવા અર્હુતપ્રભુએ જે પ્રરૂપણા કરેલી છે, તે સર્વ રીતે સત્ય છે, તેમાં કોઈ જાતની શંકા લાવવી ન જોઈએ. કદિપણ તેમાં શંકાને અવકાશ મળવો જ ન જોઈએ. ખીજો અતિચાર આકાંક્ષા છે, અન્ય ધર્મના અજ્ઞાન કષ્ટ દેખી

તેમજ કોઈ ચમત્કારો કે ભલકો જોઈ તે તગ્દ આકાંક્ષા કરવી એ બીજો અતિચાર છે બીજા ધર્મના અનુયાયીઓની જાહોજહાલી જોઈ તેમની તરફ પ્રીતિ થઈ જવું એ આકાંક્ષા અતિચાર લાગે છે જ્યાંસુધી એવી આકાંક્ષા રહે ત્યાંસુધી સમ્યક્ત્વની પૂર્ણ શુદ્ધિ ગણાતી નથી તેથી એ અતિચારનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ ત્રીજો વિવિધિગિચ્છા નામે અતિચાર છે કોઈ પૂવના નકારા કર્મને લઈને જ્યારે હું ખ આવી પડે ત્યાં હૃદયમાં ધર્મના ક્ષણને માટે શકા ઉપજી થવી એ વિવિધિગિચ્છા અતિચાર કહેવાય છે જેનામાં એ અતિચાર પ્રગટ થાય છે તેનામાં એટલી સમ્યક્ત્વની ન્યૂનતા છે એમ સમજવું શુદ્ધ સમ્યક્ત્વધારીએ ધર્મ અને તેના ક્ષણને માટે કોઈ જાતની શકા રાખવી ન જોઈએ

ચોથો મિથ્યાદૃષ્ટિની પ્રશસા કરવા રૂપ અતિચાર છે જેમણે ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ જોયું નથી, તેઓ મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે તેવા મિથ્યાદૃષ્ટિના કાર્યોની પ્રશસા કરવી અને તેમને ઉત્તમ આપવું એ મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રશસામાં આવે છે તે પછી પાચમો મિથ્યાદૃષ્ટિનો પરિચય કરવારૂપ અતિચાર છે જેના વિચાર મિથ્યાત્વથી ભરેલા હોય અથવા નાસ્તિકતાવાદા હોય તેવાઓનો સંગ કરવો નહીં તેમ કરવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિની વાસના લાગી જવાથી ધર્મથી પ્રાપ્ત થવાય છે કુસંગનો ત્યાગ કરવાનું પણ તેની અદર આવી જાય

છઠ્ઠું મુમુક્ષુ, આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વની અદર પાંચ અતિચારો છે, તે અતિચારોનો ત્યાગ કરવાથી સમ્યક્ત્વનો પૂર્ણ પ્રકાશ પડે છે અને જગત્ આત્મા તેના ત્યાગથી પોતાનું આત્મમાધન કરી શકે છે ” મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો “ ભગવન, એ અતિચારનો ત્યાગ કરવાની ભાવના ભાવવાને હું હિંદુકત ધર્મશાસ્ત્ર, પરંતુ કોઈ દારણથી તેનો અતરાય આવે તો ક્ષમા થઈ શકે એવો કોઈ પ્રકાર છે ? ”

સૂરિવર જોત્યા—“ ભદ્ર, આર્દ્ર ધર્મના પ્રવર્તકોએ ધર્મના વર્તનને માટે સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરેલું છે તે મહાત્માઓ છારથ ૭

વેના સ્વરૂપને સારી રીતે જાણતા હતા, અને તેમની શક્તિને જાણ-
ખતા હતા. કદિ છવો ઉત્તમ કોટીના હોય પણ જ્યાંસુધી તેમના
આત્માને હૃદયપણાને સ્પર્શ થયેલો છે, ત્યાંસુધી તેઓ સ્થલના
પામ્યા વિના રહેતા નથી, એ વાત તેમના મહાન્ જ્ઞાનબલની અંદર
આવેલી હતી, અને તેથી તેમણે ધર્મના વર્તનમાં ફેટલાએક આગાર
રાખેલા છે, જેથી ધર્મના શુદ્ધ પ્રવર્તનને કોઈ જાતનો ધક્કો લાગ-
તો નથી. ભદ્ર, આ સમ્યક્ત્વને માટે લગવાન અરિહંત પ્રભુએ છ-
આગાર દર્શાવેલા છે, જેઓ નિયમ પાળવાની મુશ્કેલીમાં એક છીંડી-
રૂપ ગણાય છે. જો નિયમ પાળવામાં મુશ્કેલી આવી પડે
તો એ આગારરૂપી છીંડીમાંથી બચી શકાય છે, અને નિયમને અ-
ખંડિતપણે જાળવી શકાય છે.

“સૂરિવરના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ અતિ આનંદ પામી
બોલ્યો ” કૃપાનાથ, એ છ આગાર જાણાવવાની કૃપા કરો.”

સૂરિવર બોલ્યા—“ ભદ્ર, જ્યારે શુદ્ધ શુદ્ધ ગૃહસ્થને સમ્યક્ત્વ
આપે છે, ત્યારે તે છ આગાર જાણાવે છે. કારણને લઈને સમ્યક્ત્વને
અનુચિત એવું કાંઈ કામ કરવું પડે ત્યારે છ આગાર રાખી શકાય-
છે, જેથી પ્રાપ્ત કરેલ સમ્યક્ત્વ હ્રાપ્ત થતું નથી. ૧ કદિ પોતાના નગ-
રનો રાજા આજ્ઞા કરી જોરાવરીથી અનુચિત કામ કરાવે, તો તે કામ
કરતાં સમ્યક્ત્વને હોષ લાગતો નથી. ૨ કદિ જ્ઞાતિ અથવા પંચ
કોઈ ન છાને તેવું કામ કરવાની ફરજ પાડે, ૩ ચોર કે કોઈ બદ-
માસ માણસ જોરાવરીથી અયોગ્ય કામ કરાવે. ૪ વ્યંતર, ભૂત કે
પ્રેત શરીરમાં પ્રવેશ કરી અનુચિત કામ કરવામાં ઉદ્યુક્ત કરે, ૫ શુદ્ધ
કે વડિલ જનાહિના આગ્રહથી કાંઈ અનુચિત કામ કરવું પડે. તથા
કોઈ ધર્મોચાર્યને કોઈ દુષ્ટ સંકટ દેતો હોય તેમજ જિનપ્રતિમા કે
જિનાલયને ખંડન કરનારા પુરુષનો નિગ્રહ કરવાને કોઈ સમ્યક્ત્વને
ન છાને તેવું અનુચિત કામ કરવું પડે અને ૬ દુષ્કાલ, મરણ કે
દેશભંગ અથવા આજીવિકાનો નાશ થાય તેવી આપત્તિઓ આવે
તેવે પ્રસંગે અયોગ્ય કાર્ય કરવું પડે—એ છ આગાર રાખવાથી સ-

મ્યક્ત્વ કલ કિત થતુ નથી તેમજ અન્નણુતાથી, અકસ્માત્થી, આત્મિક લાભ વિશેષ મળવાથી, અને મર્વ સમાધિ વ્યત્યયથી અર્થાત્ રોગને વશ થવાથી કાંઈ અનુચિત કાર્ય થઈ જાય તોપણ સમ્યક્ત્વને કલક લાગતુ નથી ”

મુમુક્ષુ નિ શ કપણાના આનંદથી બોલ્યો—“ ભગવન્, હવે મારા મનની તે ચિંતા અને શંકા દૂર થઈ છે પરંતુ આ ચોથા પગથી આ વર્તી જીવના કૃત્ય કેવા હોય છે તે કૃપા કરી જણાવો ,

સૂરિવર બોલ્યા—હે ભદ્ર આ ગુણુચ્ચાનવાળા જીવને મત, નિયમ તો કાંઈ પણ હોતુ નથી, પરંતુ દેવશ્રી વીતરાગભગવાનની તેમજ પૂવોક્ત લક્ષણવાળા શુદ્ધ ગુરૂ નિશ્ચયની તથા ચતુર્વિધ શ્રી સઘની પૂજા, ભક્તિ, નમસ્કાર વાત્મક્યાદિ કૃત્યો તે કરે છે તથા પ્રભાવિઠ શ્રાવક હોવાથી શાસનની ઉન્નતિ તથા શાસનની પ્રભાવના ઠરે છે વળી આ ગુણુચ્ચાનવાળા જીવ સત્યોત્તેર પ્રકૃતિનો બધ કરે છે, તથા મિથ્યમોહનો વ્યવચ્છેદ થવાથી અને ચાર આનુપર્વી અને સમ્યક્ત્વ મોહનો ઉદયથવાથી એકસો ચાર કર્મપ્રકૃતિને વેદે છે ક્ષા યિક સમ્યક્ત્વવાળાને ૧૩૮ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા હોય છે, અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વવાળાને ચોથાથી તે અગીયારમા ગુણુચ્ચાન પર્યંત ૧૪૮ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા છે

મુમુક્ષુ આનંદથી બોલ્યો ભગવન્ ! આ ગુણુચ્ચાનતુ સ્વરૂપ હવે મારા સમજવામા આવ્યું છે, અને તેને ઉદ્દેશી આપે જે સમ્યક્ત્વતુ સ્વરૂપ મમજાવ્યું, તે ખાતે હું આપનો અત્યંત આભારી થયો છું. આ ચોથા ગુણુચ્ચાનપર આરોહણ કરવાની ઉચ્ચ લાવના લાવુ છું અને આ મનુષ્ય જીવનના પ્રવાહને તે તરફ વહન કરવા ઉજમાળ થાઉં છું હવે તે પછીના પાચમા પગથી આ ઉપર શું છે ? તે દયા લાવી સમજાવો અને આ ઉત્સુક આત્માની અતરંગ ઇચ્છા સફલ કરો

પંચમ સોપાન. (દેશવિરતિ)

મના પવિત્ર હૃદયમાં સર્વોત્તમાવની લાવના સ્ફુરી રહેલી છે, અને જેમની મનોવૃત્તિ સર્વદા આર્હ-તપદતુ' ધ્યાન કરી રહેલ છે, એવા આનંદ સ્વરૂપ આનંદસૂરિગંભીર સ્વરથી બોલ્યા—“ભદ્ર, આ નિર્મ-
ળ નીસરણી તરફ દૃષ્ટિ કરી પાંચમા સોપાન તરફ લક્ષ્ય

આપ. એ સોપાનની આસપાસ જે દેખાવો આવેલા છે, તે કેટલીએક યોધનીય સૂચનાઓ આપે છે. તેની પાસે ત્રણ હીરાઓ આવેલા છે, તેઓ માં એક હીરા મધ્યપણે ચળકતો છે, અને બીજા બે હીરા અંખા અને કૃષ્ણ રંગની ઝાંઝાને પ્રસારતા નિસ્તેજ થતા દેખાય છે, અને તેમની વચ્ચે રહેલો પેલો હીરા ચળકાટમાં મધ્યમ રીતે વધતો જતો હોય તેમ દેખાય છે. જે બે અંખા હીરાઓ છે, તે દરેકમાંથી કૃષ્ણ રંગના ચાર ચાર કિરણો નીકળતા જણાય છે. તે લક્ષ્ય પૂર્વક જેવા જેવા છે. એ પગથીઆની આસપાસ મોટી આકૃતિવાળા દશ ચાંદલા અને સૂક્ષ્મ આકૃતિવાળા સડસઠ ચાંદલાઓ રહેલા છે. ભદ્ર, આ પગથીઆના દેખાવનો હેતુ જ્યારે તારા જાણવામાં આવશે, ત્યારે તને એક અજાયબી સાથે ઉત્તમ યોધનો લાલ થઇ આવશે. તારી માનસિક સ્થિતિમાં દિવ્ય અને આત્મિક આનંદનો લાલ થશે.”

સૂરિવરના આ વચન સાંભળી પવિત્ર વૃત્તિવાળા મુમુક્ષુએ એ પાંચમા પગથીઆ તરફ દૃષ્ટિ નાંખી, અને આસપાસ તે પ્રદેશનું નિરીક્ષણ કર્યું. તે સોપાનનો સુંદર અને ચમત્કારી દેખાવ પ્રથમ દૃષ્ટિમાં અને યદી હૃદયમાં આરોપિત કર્યો. ક્ષણવાર નિરીક્ષણ કર્યો પછી

તે વિનીત વાણીથી બોલ્યો—“ભગવન્, આપના કહેવાથી આ સો પાનનો દેખાવ અવલોક્યો છે હવે કૃપા કરી તે હેતુપૂર્વક સમજાવો

આનંદસૂરિ જ બીર અને મધુર ચરણી બોલ્યા—“ભદ્ર, આ પાચમું મોપાન તે પાચમું દેશવિરતિ નામે ગુણુસ્થાન છે આ ગુણુસ્થાનમા વર્તનારો જીવ દેશ વિરતિ ધર્મનો ધારક હોય છે સમ્યક્ પ્રકારે તત્ત્વના બોધથી જીવને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અને એ વૈરાગ્યને લઈને તે જીવ સર્વ વિરતિપણુ ધરે છે, પરંતુ તે સર્વ વિરતિને નાશ કરનાર પ્રત્યાખ્યાન નામના કષાયના ઉદયથી તે જીવ મા સર્વ વિરતિપણુ પ્રાપ્ત કરવાનું સામર્થ્ય હોતું નથી, તે માન જ બધન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ દેશ વિરતિ સાધી શકે છે

જિજ્ઞાસુએ વિનયથી પ્રશ્ન કર્યો—“મહાનુભાવ, બધન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ કેવી રીતે કહેવાય ? તે કૃપા કરી સમજાવો દેશવિરતિના એ વિભાગ આજેજ મારા માલાળવામા આવ્યા ” આ નંદસૂરિ બોલ્યા—“ ભદ્ર, જે સ્થૂલ હિમાનો ત્યાગ કરે, મધમાસ વગેરેને છોડી દે, અને પાંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર તથા સ્મરણાદિ આચરે તે બધન્ય દેશવિરતિ કહેવાય છે એ બધન્ય દેશવિરતિ પ્રમાણે વર્તનારો શ્રાવક પણ બધન્યશ્રાવક કહેવાય છે જેમા શુદ્ધ વૃત્તિનો ત્યાગ કરવામા આવે, ન્યાયથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી ધર્મની યોગ્યતાના સર્વ ગુણો ધારણ કરવામા આવે, ગૃહસ્થ ધર્મને ઉચિત એવા વટકર્મનું આચરણ અને બારમનો સ્વીકાર કરવામા આવે, સદાચારવાનું તે મધ્યમ દેશવિરતિનું પ્રવર્તન ગણાય છે, અને તે પ્રમાણે વર્તનારો શ્રાવક પણ મધ્યમ શ્રાવક કહેવાય છે જેમા સર્વદાસચિત્ત આદ્યાગ્ને ત્યાગ કરવામા આવે, પ્રતિદિન એકાસત્તુ કરવામા આવે, સદા પ્રદાયક ધારણ કરવામા આવે, હૃદયમા નિરતર મદામનો લેવાની ઇચ્છા રદ્યા કરે અને ગૃહ-ધના ધંધાની ઉપેક્ષા અથવા ત્યાગ કરવામા આવે તે ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ ગણાય છે, અને તે પ્રમાણે વર્તનારો શ્રાવક ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક ગણાય છે.

ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ પાંચમા ગુણુસ્થાનમાં દેશવિરતિપણાનો યોગ હોવાથી તેનું દેશવિરતિ નામ પડેલું છે. આ ગુણુસ્થાનની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ દેશ ઉણી કોટી પૂર્વની છે. અહીં આડું થયેલા જીવનું વર્તન કેટલેક દરજ્જે સાડું ગણાય છે, અને તેને ધ્યાનનો સંભવ છે. ભદ્ર, જે આ પાંચમા સોપાનમાં ત્રણ હીરાઓ રહેલા છે, તે આર્હત શાસ્ત્રમાં પ્રખ્યાત એવા ત્રણ પ્રકારના ધ્યાન છે. જે બે કૃષ્ણવર્ણના ઝાંખા હીરાઓ છે, તે આર્ત્ત અને રૌદ્ર ધ્યાનનો દેખાવ છે, અને જે વચ્ચે ચળકાટમાં વધતો જતો હીરો છે, તે ધર્મધ્યાનનો દેખાવ છે. આ પગથીઆ ઉપર આવેલા જીવને આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન મંદ હોય છે, તેથી તેના ઝાંખો દેખાવ આપેલો છે, અને જે મધ્યમ રીતે ચળકતો વચ્ચેનો હીરો છે, તે ધર્મધ્યાનનો મધ્યમ દેખાવ છે, એટલે આ ગુણુસ્થાન ઉપર વર્તનારા જીવને ધર્મધ્યાન મધ્યમ રીતે વધી શકે છે. ઉત્કૃષ્ટ રીતે વધી શકતું નથી. કારણકે, જો તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે વધે તો પછી તેનામાં સર્વ વિરતિપણું થવાનો પૂર્ણ સંભવ છે.

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, એ સૂચના મારા જાણવામાં આવી, પરંતુ જે બે કૃષ્ણવર્ણી અને ઝાંખા હીરાઓમાંથી દરેકના ચાર ચાર કિરણો નીકળતા દેખાય છે, એ શું હશે? તેની અંદર કાંઈ પણ ઉત્તમ હેતુ હોવો જોઈએ. તે સમજાવો.

સૂરિવર્ય જોડ્યા—“ભદ્ર, આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનના ચાર ચાર પાયા કહેલા છે. તે ચાર ચાર કિરણોથી એ સૂચના આપે છે. આર્ત્તધ્યાનનો પેહેલો પાયો અનિષ્ટ યોગાર્ત્ત નામે છે. એટલે અનિષ્ટ (નહીં ગમતા) પદાર્થનો યોગ થવાથી જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે. ખીજા પાયાનું નામ ઈષ્ટાયોગાર્ત્ત છે. એટલે ઈષ્ટ પદાર્થનો વિયોગ થવાથી જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે. ત્રીજા પાયાનું નામ રોગચિંતાર્ત્ત છે. રોગની પીડાથી ચિંતા થતાં જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે. અને ચોથા પાયાનું નામ અગ્રયૌગાર્ત્ત છે. અગ્રપણાથી શ્રેયપણે જે આર્ત્તધ્યાન થાય તે. આ પ્રમાણે આર્ત્તધ્યાનના મુખ્ય ચાર પાયા છે, અને આ શ્યામવર્ણના ચાર કિરણો તે પાયાની સૂચના કરે છે.

વત્સ, જે બીજા હીરામાથી ચાર કિરણો નીકળે છે, તે ગૈદ્રધ્યાન ના ચાર પાયા દર્શાવે છે પેહેલો પાયો હિંસાનદ રૌદ્ર છે હિંમા કરવાના આનદને લઈને જે ગૈદ્રધ્યાન ધરવું તે બીજા પાયાનું નામ મૃપાનદ રૌદ્ર છે મૃપા-મિથ્યા બોલવાના આનદથી ગૈદ્રધ્યાન કરવું તે ત્રીજા પાયાનું નામ ચૈાર્યાનદ રૌદ્ર છે ચોરી કરવાના આનદવડે રૌદ્રધ્યાન કરવું તે અને ચોથા પાયાનું નામ મરક્ષણાનદ રૌદ્ર છે પોતાનું અને પોતાના પદાર્થોનું રક્ષણ કરી આનદ પામી રૌદ્રધ્યાન કરવું તે આ પ્રમાણે ગૈદ્રધ્યાનના ચાર પાયાઓને તે બીજા હીરાના શ્યામવર્ણવાળા કિરણો સૂચવી આપે છે આ દેશવિરતિ ગુણધ્યાનરૂપ મોપાન ઉપર વર્તનારા જીવને આર્ત અને ગૈદ્ર ઉભયધ્યાન પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ જેમજેમ દેશ વિરતિપણું વિશેષ થતું જાય છે, તેમ તેમ આર્ત અને ગૈદ્રધ્યાન મદ મદ થતા જાય છે તે બંને હીરાઓમા જે આખાપણું દેખાય છે તે તેતે ધ્યાનની મદતા સૂચવે છે

“ ભદ્ર, જે વચ્ચે ચલકતો હીરો છે, તે ધર્મધ્યાનને સૂચવે છે જેમ જેમ દેશ વિરતિપણું અધિક થતું જાય છે, તેમ તેમ ધર્મધ્યાન પણ મધ્યમ રીતે અધિક થતું જાય છે ઉત્કૃષ્ટ ધર્મધ્યાન અહિં થઈ શકતું નથી ”

સુસુમુએ પ્રશ્ન કર્યો-“મહાનુભાવ, આપે આ પાચમા ગુણુરવા નમા મધ્યમ પ્રકારે ધર્મ ધ્યાન કહ્યું, તે અહિં શી રીતે થાય, તે મારી પર પ્રમાદ કરી સમજાવો ”

સૂરિવર સન્નિવૃત્ત વદને બોલ્યા,-“ભદ્ર, દેશવિરતિપણાથી અકિત થયેલો શ્રાવક પોતાના ગૃહસ્થ ધર્મને યોગ્ય એવા કર્મમા પ્રવર્તે છે તે ગૃહસ્થ શ્રાવક પોતાના વટકર્મ, અગિયાર પ્રતિમા અને શ્રાવકના બાર વ્રત પાલવાને તત્પર રહે છે, જ્યાં પોતાના ગૃહસ્થ ધર્મમા તે યથાર્થ રીતે પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેનામા અવશ્ય ધર્મધ્યાન પ્રાપ્ત થાય છે તે ધર્મધ્યાન દેશવિરતિપણું હોવાથી મધ્યમ મિથિમા રહે છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમા આવી શકતું નથી”

“ મહાનુભાવ, ગૃહસ્થ શ્રાવકના પટ્કર્મ અને બાર વ્રત કયા ? તે સંક્ષેપમાં આપના મુખે સાંભળવાની ઇચ્છા છે ” મુમુક્ષુએ આનંદ પૂર્વક પુછ્યું.

સૂરિવરે મધુર વચને કહ્યું, કે જૈનશાસ્ત્રોમાં તે નીચે મુજબ કહેલ છે.

દેવપૂજા, ગુરૂપાસ્તિઃ, સ્વાધ્યાયઃ સંયમસ્તપઃ ॥

દાનંચેતિ ગૃહસ્થાનાં, પટ્કર્માણિ દિને દિને ॥૧॥

ભાવાર્થ—“ ૧ ગૃહસ્થ શ્રાવકે શ્રી વીતરાગ સર્વજ્ઞ પ્રભુની પ્રતિમાની પૂજા—ભક્તિ કરવી. ૨ ત્રિકરણ શુદ્ધિથી શુદ્ધ ગુરૂની સેવા કરવી. ૩ હૃમેશાં અમુક સમય સુધી સ્વાધ્યાય કરવો. ૪ મન, વચન અને કાયાથી ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવું. ૫ યથાશક્તિ તપસ્યા કરવી. અને ૬ સાત ક્ષેત્રોમાં દાન આપવું. એ પટ્કર્મ ગૃહસ્થ શ્રાવકે હૃમેશાં આચરવા જોઈએ.”

ગૃહસ્થ શ્રાવકે હૃમેશાં બાર વ્રત પાળવાના છે, તેમાં પહેલા વ્રતમાં સ્થૂલ હિંસાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. ૨ સ્થૂલ મૃષાવાદનો ત્યાગ. ૩ સ્થૂલ ચોરીનો ત્યાગ, ૪ પરસ્ત્રીનો ત્યાગ, ૫ સ્થૂલ પ-ગિચ્છનું પરિમાણ કરવું, ૬ પોતાને જવા માટે દિશાનું અમુક પ-રિમાણ કરવું. ૭ ભોગોપભોગ કરવામાં નિયમ કરવો, એટલે ભ-ક્ષ્યાભક્ષ્યનો નિયમ કરવો. ૮ અનર્થ દંડ વિરમણ, ૯ સામાયિક વ્રતનું ગ્રહણ કરવું, ૧૦ દેશાવકાશિક વ્રત, ૧૧ પૌષધોપવાસવ્રત કરવું અને ૧૨ અતિથિ સંવિભાગ—અતિથિનો સત્કાર કરવો. એ ગૃહસ્થ શ્રાવકના બાર વ્રત કહેલા છે. જો ગૃહસ્થ પટ્કર્મ અને બાર વ્રત ધારણ કરી પોતાના વ્યવહારમાં પ્રવર્તે તો દેશ વિરતિમાં ચડી-આતો થઈ ક્રમે ક્રમે ઉત્કૃષ્ટ ભાવે સર્વ વિરતિનો અધિકારી બને છે.”

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો “ ભગવન્ ગૃહસ્થ શ્રાવકના પટ્કર્મ અને બારવ્રત આપના મુખથી સાંભળી મને અતિશય આનંદ થયો છે. જો કે તે વિષે હું યથાશક્તિ બાંધુતો હતો. તોપણ આપની

વાણીદ્વારા તે વાત જાણી મને જાનિ આનંદ થયો છે હવે આ પા
ચમા ગુણગ્રંથાન વિષેના દેખાવની સૂચના કૃપા કરી મળજાવે ”

સૂરિવર હિત્સાહથી બોલ્યા—“ ભદ્ર જે આ મોપાનની આસપાસ
મોટી આકૃતિવાલા દશ ચાહતા રહેલા છે, તે દશ કર્મપ્રકૃતિની સૂચના
કરેછે અપ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાય, મનુષ્ય ગતિ, મનુષ્યનુ આયુષ્ય,
મનુષ્ય આનુપૂર્વી, પ્રથમ ત્રિહનન, ઔદાગિક શરીર, અને ઔદાગિક
અગોપાન, આ સર્વ મળીદશ કર્મપ્રકૃતિનો આ ગુણગ્રંથાનમા રહેલો
છવ બધવ્યવસ્થેદ કરે છે, અને તે દશ મોટા ચાહતાની પામે જીન
સડસડ ચાહતાઓ છે તે ત્યા રહેલા છવને કર્મની સડમડ પ્રકૃતિઓ-
નો બધ સૂચવે છે

મુમુક્ષુએ સુખ દિશી પુન અવલોકન કરી પુછ્યું, “ મહા
નુભાવ, આ પગથીઆની આસપાસ ઝીણા ઝીણા કિરણો પડતા દેખા
ય છે એ શું હશે ?

મૂરિવર બોલ્યા—“ ભદ્ર, તારી સૂક્ષ્મ દિષ્ટિ જોઈ હું પ્રસન્ન
થયો છું એ કિરણોમા પણ એક ખાત સૂચના રહેલી છે એ કિરણો
ઉપરથી ત્યારહેવા છવને કર્મના ફલભોગવવાની અને કર્મપ્રકૃતિની સ-
તાની સૂચના છે તે ઉપરથી જાણવાનું છે કે, ચાર અપ્રત્યાખ્યાન,
મનુષ્યાનુપૂર્વી નિર્ધ્યાનુ પૂર્વી, નરકનિક, દેવનિક જે વૈદિક, દુર્ભંગ,
અનાદેય, અપશ કીર્તિ, એ સત્તર કર્મપ્રકૃતિનો દૃઢ વ્યવસ્થેદ થ
વાથી છવ ત્યા સત્યાશી કર્મપ્રકૃતિનુ ફલ ભોગને છે અને એકમે
આટલીશ પ્રકૃતિની સત્તા છે આ સૂચના પણ ચારી નીને મનન
કરવા જેવી છે ”

મુમુક્ષુ એ આનંદના આવેલાથી જણાવ્યું,—“ ભગવન, આ
પાચમા મોપાનને માટે જે જ્ઞાન આપ્યું, તે સામની માતા હૃદયની
બાવનામા ડાઘી છાપ થઈ છે દેશ વિરનિ ધર્મ પણ જો ગુદ
રીને સાચવવામા આવે તો તે આત્મિક ઉત્તમનો ઉત્તમ માર્ગ
દર્શાવે છે, અને અધમ દશમાથી મુખ્ય દરેલી અધ્યાત્મિક દશ

નો મહા માર્ગ દર્શાવે છે, અને સર્વ વિરતિપણાનો દિવ્ય સ્ત્રાદ અખા-
ડી મોક્ષ માર્ગની સમીપ લઈ જાય છે, તેથી આ નીસરણીનું પાંચમું
પગથીયું પણ ધ્વજવા લાયક છે. સર્વ ગૃહસ્થ શ્રાવકો જો શુદ્ધ આ-
ચરણથી આ ગુણસ્થાનપર વિશ્રાંતિ કરે તો તેઓ તેમના જીવનની
ખરેખરી વિશ્રાંતિ મેળવે છે.”

આનંદમુનિએ આનંદ ધરીને કહ્યું, “ભદ્ર, તારી ભાવના
જાણી સંતોષ થાય છે. આવી ભાવનાઓને ભાવનારા આત્માઓ
ભવ્ય જીવોમાં અચેસર ગણાય છે, અને પોતાના માનુષ્ય જીવનને
સાર્થક કરનારા થાય છે.

વળી હે ભદ્ર, આ પાંચમા ગુણસ્થાન ઉપરનાં જે જે ગુણસ્થાન છે
તેમાંથી તેરમું બાદ કરીને બાકીના સર્વ ગુણસ્થાનકોની પૃથક્ પૃથક્ અંત-
ર્મુહર્ત માત્ર સ્થિતિ છે, અને છકું તથા સાતમું ગુણસ્થાન હિંદોળા સમાન
હોવાથી તેનું ઉત્કૃષ્ટ કાલમાન દેશ ઉણું પુર્વ કોટી વર્ષ છે. આ રીતે
આ પાંચમ મોક્ષપદ સોપાનનું સ્વરૂપ છે. હવે ઉપર છઠ્ઠા સોપાનને
વિષે જે સૂચનાઓ છે, તે તને કહેવામાં આવશે, તે સાવધાન થઈ
સાંભળજે. તારા હૃદયની ભાવના જાણી મને ઉપદેશ આપવાની વિ-
શેષ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ.૭૪ સોપાન.

(પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાન.)

ન ત, અક્ષય, અવિનાશી, અગ્યાબાધ, અજરામર,
અને અગુરુલ્લુ એવા આત્મસ્વરૂપને લાલુનારા,
અને તેમજ રમણ કરનારા મહાનુભાવ આનંદ-
સૂરિ હૃદયમાં લલુવાર ધ્યાન કરી અને આત્મસ્વ-
રૂપના દર્શન કરી મેઘના જેવી ગભીર વાણીથી

જોડ્યા—“ ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ ચૌદ પગથીઆવાળી નીસરણીના છઠ્ઠા
સોપાન ઉપર દૃષ્ટિ નાખ અને સૂક્ષ્મરીતે તેનું અવલોકન કર માથે
કરીને આ છઠ્ઠા સોપાન ઉપર સાધુઓનું જ સ્થાન હોય છે સર્વ વિ-
રતિપણે અવકૃત એવા સાધુઓ આ પગથીઆ ઉપર આવે છે આ
સોપાનનું નામ પ્રમત્તસંયત ગુણસ્થાન કહેવાય છે ભદ્ર, જ્ઞે,
આ પગથીઆની પાસે ચાર ટેકા મુકેલા છે અને તેની નીચે પડી જ
વાય તેવો દાળ હોતોયો છે તે િ આસપાસ ત્રેસડ ચાલતાઓ છે અને
તેમથી એકાગ્રી કિરણો નીકળે છે જેનો સુદર દેખાવ મેલકને લુ-
હીજ ભાવન.માં આકર્ષી લઈ લાય છે ” સૂરિવરના આ વચન માન-
ણી મુમુક્ષુએ પોતાની તીવ્ર દૃષ્ટિ તે તરફ પ્રસારી અને મૂંઝમનાથી તે
તેનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો. સ્પષ્ટવાર નિરીક્ષણ કર્યો પછી તે આનંદ
વદને જોડ્યો. “ ભગવન્, અદ્વા ! શો સુદર દેખાવ છે ? જેમ વિ-
શેષ અવલોકન કરૂં છું, તેમ તેમ વિશેષ ચમ મરી આનંદ આવતો
લાય છે મારીપર કૃપાવતી પ્રસાદી આ દેખાવની સૂચનાઓ પ્રગટ
કરે અને મારા આત્માને પ્રતોષમય આનંદના મદ્દાન્ સાગરમાં
મગ્ન કરાયો ” આનંદમૂરિ હૃદયે ગ્રહે જોડ્યા—“ ભદ્ર, આ છઠ્ઠા

પ્રમત્ત સંયત ગુણુ સ્થાનવાળા સર્વ વિરતિ સાધુઓ કહેવાય છે. જે કે સાધુ પંચમહાવ્રતના ધારક હોય છે, તથાપ પ્રમાદના સેવનથી તેઓ પ્રમત્ત થઈ જાય છે, તેથી કરીને તેઓ આ સ્થાનમાં વર્તે છે. ” મુમુક્ષુએ વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો—“ લગવન્ , પંચમહાવ્રતને ધારણ કરનારા અને સર્વદા ઉપયોગમાં રહેનારા સાધુઓ પ્રમત્ત શી રીતે થાય? તે વિષે મારા મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. ”

આનંદસૂરિએ ઉમંગથી ઉત્તર આપ્યો—“લદ્ર, તારી શંકા યોગ્ય છે. સાધુઓ પણ કોઈવાર પ્રમાદના ક્રાંસામાં સપડાઈ જાય છે. અને તેથી તેઓ પ્રમત્ત કહેવાય છે. આ જગત્માં પાંચ પ્રકારના પ્રમાદ છે. ૧ મદ્ય, ૨ વિષય, ૩ કષાય, ૪ નિદ્રા અને ૫ વિકથા. એ પ્રમાદ જીવને સંસારમાં નાખે છે અને અનેક જાતની ઉપાધિઓમાં પાડે છે સાધુ પંચ મહાવ્રતને ધારણ કરનાર હોય પણ જે એ પાંચમાંથી કોઈએક પ્રમાદનું સેવન કરે તો તે પ્રમત્ત થઈ જાય છે. જે સાધુ એ પંચવિધ પ્રમાદમાંથી એક પ્રમાદથી ચુકત હોય અને જે ચોથા કષાય સંજવલનનો ઉદય હોય તો તે સાધુ પણ અંતર્મુહૂર્ત સુધી પ્રમત્ત થાય છે. જે અંતર્મુહૂર્તથી વધારે પ્રમાદ સહિત વર્તે તો તે આ પ્રમત્ત ગુણુ સ્થાનનામના છઠ્ઠા પગથીઆની નીચે પડી જાય છે. અને અંતર્મુહૂર્તમાં પાછો પ્રમાદરહિત થઈ જાય તો તે ફરી ઉપરના અપ્રમત્ત ગુણુસ્થાન ઉપર ચડી જાય છે.

લદ્ર, જે આ છઠ્ઠા પગથીઆની નીચે ઢાળ દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, સાધુ વધારેવાર પ્રમત્ત રહે તો તે અહિંથી નીચે ખસી પડે છે. જે આ સોપાનની પાસે ચાર ટેકા મુકેલા છે તે ધર્મધ્યાનના ચાર પાયા છે. જે આજ્ઞા, અપાય, વિપાક અને સંસ્થાન એ વા નામથી ઓલખાય છે. તે આ ગુણુસ્થાનમાં ધર્મધ્યાનનો સંલવ છે એમ દેખાડે છે જે આ દેખાવ ઘણીજે ઉત્તમ પ્રકારની સૂચના કરે છે.

મુમુક્ષુએ દીર્ઘ વિચાર કરી પ્રશ્ન કર્યો—“ લગવન્ , આ ગુણુ-સ્થાનનું નામ પ્રમત્તસંયત છે, તો અહિં ધર્મધ્યાન શી રીતે સં-

ભવે ? અહિં તો આર્ત તથા રોદ્ર ધ્યાન હોવા જોઈએ મારી આ શકાને કૃપા કરી દૂર કરો”

આનંદસૂરિ આનંદ ધરીને બોલ્યા—“ભદ્ર, તારી શકા યોગ્ય છે તેનું સમાધાન એકાગ્રચિત્તે સાલજ ” આ છઠ્ઠા ગુણ સ્થાનમા મુખ્ય તો આર્ત ધ્યાન છે અને તેને લઈને રોદ્ર ધ્યાનનો પણ સંભવ છે કારણકે, મમતપણાને લઈને અહિં હાસ્ય વગેરે છ-નોકપાય પ્રવર્તે છે તથાપિ ગાણપણે અહીં ધર્મધ્યાન પણ રહેલું છે પરંતુ તે આજ્ઞાદિ સાલ જન ધર્મધ્યાન છે, નિરાલબન ધર્મધ્યાન નથી

મુમુક્ષુએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો—“લગવન, એ ધર્મ ધ્યાનના ચાર પાયાનું યથાર્થ સ્વરૂપ મને સમજાવો ”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—ભદ્ર, ધર્મધ્યાનનો પ્રથમ પાયો આજ્ઞા ચિંતન છે જન્ય આત્મા એવું ચિંતવન કરે કે, “સર્વજ્ઞ અર્હત પ્રભુએ પ્રવચનદ્વારા જે કાંઈ આજ્ઞા અથવા કથન કરેલ છે તે સત્ય છે જે વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ મારા સમજવામા આવતું નથી, તે મારી બુદ્ધિની મદતા છે, અથવા દુષ્કર્મકાળનો પ્રભાવ, તેમજ સંશય ઉદ્ભવર ગુણનો અભાવ ઇત્યાદિ છે, તેમજ અર્હત પ્રભુ નિઃસ્વાર્થ, એકાત્મિતાકારી અને અમૃતાવાહી છે તેમણે જે કથન કરેલું છે, તે યથાર્થ છે ” આ પ્રમાણે ચિંતવન કરવું, તે ધર્મધ્યાનનો આજ્ઞાવિચય નામે પહેલો પાયો છે ધર્મધ્યાનનો બીજો પાયો અપાયવિચય નામે છે તેમા જન્ય જીવ એવું ચિંતવન કરે કે, ‘આ લોકમા રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ વગેરે આદ્રવોથી ઇંદુલોક પરલોકમા અપાય (કષ્ટ) ઉત્પન્ન થાય છે અને તે મહાન્ અનર્થના હેતુરૂપ છે ” ધર્મ ધ્યાનનો ત્રીજો પોદ વિપાક વિચય છે તેમા જીવ આ પ્રમાણે ચિંતવન કરે છે “ક્ષણે ક્ષણે કર્મના ફલનો વિચિત્ર રૂપે ઉદય થાય છે, તેનાથી જીવને મુખ્ય દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી મુખ્યદુઃખ ભોગવતા હર્ષ શોક કરવો નહીં, અને એ પૂર્વકૃત કર્મનો વિપાક છે, એમ સમજવું ” ધર્મધ્યાનનો ચોથો પોદ સ્થાન વિચય છે તેમા જીવ એવું ચિંતવન કરે કે, “આ લોક સંસ્થાન પુરુષાકારે છે તે અનાદિ અને અનંત છે તેની

અંદર રહેલા સર્વ પદાર્થો ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રુપ રૂપ છે. ” આ પ્રમાણે ચાર પાયાવાળું આલંબન યુક્ત ધર્મધ્યાન છઠ્ઠા પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનમાં ગોણુ રૂપે છે. ” પરંતુ સપ્રમાદ હોવાથી મુખ્યતા નથી. મુમુક્ષુએ કહ્યું, “મહાતુલાવ, સાલંબન અને નિરાલંબન ધ્યાન વિષે કૃપા કરી સમજાવો. ”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—“ જે ધ્યાનમાં કંઈ પણ આલંબન હોય એટલે ધ્યેય વસ્તુને આલંબન સહિત ચિંતવવામાં આવે તે સાલંબન ધ્યાન કહેવાય છે. અને જેમાં કોઈ જાતનું આલંબન ન હોય શુદ્ધ રીતે ધ્યેય વસ્તુનું ચિંતવન થતું હોય તે નિરાલંબન ધ્યાન કહેવાય છે. એ નિરાલંબન ધ્યાન જ્યાંસુધી પ્રમાદ હોય ત્યાંસુધી હોતું નથી. કારણ, પ્રમત્ત ગુણ સ્થાનમાં મધ્યમ ધર્મ ધ્યાનની પણ ગોણતા કહેલી છે, મુખ્યતા કહેલી નથી; એટલે આ પ્રમત્તગુણસ્થાનમાં નિરાલંબન ધર્મ ધ્યાનનો સંલવજ નથી. ”

મુમુક્ષુએ મનમાં તર્ક કરીને પ્રશ્ન કર્યો—“ લગવન, અહિં કદિ મુનિ નિરાલંબન ધર્મધ્યાનનો આશ્રય કરે તો તેથી શી હાનિ થાય ? ” આનંદ મુનિએ ઉત્તર આપ્યો—“ ભદ્ર, જો મુનિ પ્રમાદી ધર્મને સામાયિક વગેરે પડાવશ્યકનો ત્યાગ કરી નિશ્ચલ નિરાલંબન ધર્મ ધ્યાનનો આશ્રય કરે તો તે મિથ્યાત્વ મોહિત લાવથી મૂઢ થઈ જાય છે, તેથી સર્વજ્ઞ પ્રણીત જૈનાગમનું રહસ્ય તેના જાણવામાં આવતું નથી, એથી વ્યવહારને દૂર કરી બેઠો છે અને તે નિશ્ચયને પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી. કારણકે, જૈન સિદ્ધાંતના જ્ઞાન વિના વ્યવહારપૂર્વક નિશ્ચયને સાધી શકાતો નથી. તેને માટે શાસ્ત્રમાં ખાસ લખે છે કે, “ જો જૈન મતને અંગીકાર કરતા હો, તેમજ જૈન મતના સાધુ થતા હો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો ત્યાગ કરો નહીં. જો વ્યવહારનો ત્યાગ કરશો તો તીર્થનો ઉચ્છેદ થઈ જશે. ” આ ઉપરથી સમજવાનું છે કે, વ્યવહાર અને નિશ્ચય સર્વદા ધારણીય અને આદરણીય છે. તે ઉપર એક દૃષ્ટાંત છે. જેમ કોઈ ગૃહસ્થ હમેશાં પગે ચાલી ફરે છે, તેને કોઈ વાર કોઈ અધિકારી અથવા

ધનવાન્ ગૃહસ્થે પોતાની સુદર ઘોડા ગાડીમા બેસારી ફેરવે, આથી તેને ફરવાનો આનંદ પ્રાપ્ત થયો, પછી તેને પગે ફરવું રૂચિકર થયું નહીં, તેથી તે હુમેશા પેલા ગાડીવાલા ગૃહસ્થની ગાડીમા ફરવાની અભિલાષા કરી રહ્યો છે, આથી તે પગે ચાલી ફરવા નીકળતો નથી તેમ પેલો ગાડીવાળો ગૃહસ્થ ફરીવાર તેને પોતાની ગાડીમા ફરવા લાઇ જતો નથી આથી ગાડીનો આનંદ તેને મળતો નથી, અને તે પગે ચાલી ફરવા નીકળતો નથી, તેથી તે ઉભયબ્રહ્મ થઇ સદા ચિતાના હુ ખમા મગ્ન રહે છે તેવી જ રીતે (આ ૯૭) સાધુ કદાચ હરિપ્રભુ વળગી જવાથી આ પ્રમત્ત શુશ્રુષ્ઠાનવડે માધ્ય અને રમ્ય રીતે પુણ્યની પુષ્ટિના કારણરૂપ પડા વશ્યકાદિ કષ્ટ ક્રિયા કરતો નથી, તેને પગે ચાલવા જેવું ગણ્યું છે, અને પ્રમત્ત શુશ્રુષ્ઠાનમા જેનો લાભ કદાચિત્ થઇ શકે છે, એવું નિર્વિકલ્પ, મનોજનિત, સમાધિરૂપ નિરાલબ્ધન ધ્યાનના અશને કે જે પરમાનંદ સુખના સ્વારૂપ છે, તેને ઘોડા ગાડીમા બેસી ફરવા જેવું ચિત્તમા રહેવાથી તેની અભિલાષા રહેતા પ્રમત્ત શુશ્રુષ્ઠાન ગતપડાવશ્યકાદિ કષ્ટ ક્રિયા કર્મનું સમ્યક્ રીતે આગધન કરતો નથી અને નિગલબ્ધન ધ્યાનાશતો પ્રથમ સહનનના અભાવથી પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી, તેથી ઉભયબ્રહ્મ થાય છે તેથી સાધુએ આવશ્યકાદિ ક્રિયા અવશ્ય કરવી જોઇએ આવશ્યક ક્રિયાનો ત્યાગ કરી નિરાલબ્ધન ધ્યાનનો પ્રયત્ન કરવો એ અનુચિત છે ”

મુમુક્ષુએ શકા લાવી પુછ્યું, “મહાનુભાવ, આપ નિરાલબ્ધન ધ્યાનની ભારે પ્રશંસા કરો છો તેથી તે ધ્યાન સર્વોત્તમ છે, તો તે ધ્યાન કરવાનો પ્રયત્ન શા માટે ન કરવો ?”

આનંદ સરિ બોલ્યા—“ભદ્ર આ પચમકાલમા એ ધ્યાન પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી, તેથી આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓ છોડી તેને માટે પ્રયત્ન કરવો અનુચિત છે, તેને માટે તો હૃદયમા સતત મનોરથો કરવાના છે આપણા આર્હત ધર્મના મહર્ષિઓએ તેને માટે મહાન મનોરથો કરેલા છે જે મનોરથો સાક્ષાત્ આપણને હૃદયમા મહાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે તે મહાનુભાવો કહેતા હતા કે, “ચિત્ત વૃ-

ત્તિનો નિરોધ કરી, ઇંદ્રિયોનો સમૂહ તથા તેના વિષયોને દૂર કરી શ્વાસોચ્છ્વાસની ગત્યાગતિનું રોધન કરી, ધૈર્ય ધારણ કરી, પદ્માસન-વાળી કલ્યાણ કરવા નિમિત્તે, વિધિયુક્ત કોઈ પર્વતની કંઠરામાં ઝેરી અને એક વસ્તુપર દૃષ્ટિ સ્થિર કરી એકાંતે અંતર્મુખ રહેવાનો લાભ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે ?

ચિત્ત નિશ્ચલ થતાં, રાગ, દ્વેષ, કપાય, નિદ્રા, અને મદ શાંત થતાં, ઇંદ્રિયોના વિકારો દૂર થતાં, બમારંભક અંધકાર પ્રલય થતાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થતાં અને આનંદ પ્રગટ થઈ વૃદ્ધિ પામતા આત્મ અવસ્થામાં રહેલા મારા જીવની વનના કૂર સિંહો ક્યારે રક્ષા કરશે ? વળી એક સૂરપ્રભ નામના આચાર્ય કહે છે કે, હે ભગવન, તમારા આગમરૂપી લેખજથી, રાગરૂપ રોગ નિવર્તવાથી નિર્મળ ચિત્ત યુક્ત થયે, ક્યારે એવો દિવસ આવશે કે જે દિવસે હું સમાધિરૂપ લક્ષ્મીનું દર્શન કરીશ ? ઇત્યાદિ. વળી મહાત્મા શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ કહે છે કે, વનમાં પદ્માસનથી બેઠા થકાં મારા બોળામાં મૃગનું બચ્ચું આવી બેસે, અને હરણનો સ્વામી કાળીયાર મારા મુખને મુઘે તે વખતે હું મારી સમાધિમાં નિશ્ચલ રહું ? તેમજ શત્રુમાં, મિત્રમાં, તૃણમાં, સ્ત્રીઓમાં, સુવર્ણમાં તેમજ પાષાણમાં, મણિમાં તેમજ માટીમાં અને મોક્ષમાં તેમજ સંસારમાં એક સરખી બુદ્ધિવાળો હું ક્યારે થઈશ ?

તેવીજ રીતે મંત્રી વસ્તુપાણ, તથા પરમતમાં ભર્તૃહરિએ પણ મનોરથો કરેલા છે. અને જે મનોરથ જે કરે છે, તે દુષ્પ્રાપ્ય વસ્તુનો જ કરે છે, પરંતુ જે વસ્તુ કષ્ટવિના સુખે મળતી હોય તેનો મનોરથ કોઈ કરતું પણ નથી. જેથી હે મુમુક્ષુ ? પ્રમત્ત ગુણસ્થ વિવેકી પુરુષોએ પરમ સંવેગ લાવથી અપ્રમત ગુણસ્થાનનો સ્પર્શ કર્યો હોય તો પણ સર્વ પ્રકારે પરમ શુદ્ધ પરમાત્મતત્ત્વ સંવિત્તિનો મનોરથ કરવો. પરંતુ ષટ્કર્મ, પડાવશ્યકાદિ વ્યવહાર ક્રિયાનો પરિહાર કરવો નહીં.

“ભદ્ર, આવા આવા ધ્યાનના મનોરથો કરી આપણા પંચમ કાળના પૂર્વાચાર્યો લલ્ય ભાવનાઓ કરતા હતા, પણ પોતાના નિત્યા-

નુષાનથી તદ્દન વિમુખ થતા નહતા આ ઉપરથી માધુર્યોએ સમજવાનું છે કે, રાત્રિદિવસ લાગેલા દૂધચૂનો ઉઠેદ કરવાને અવશ્ય પડાવશ્યાદિકે ક્રિયાઓ જ્યાસુધી ઉપગના શુશ્રુસ્થાનોથી માધ્યમે નિગલળન ધ્યાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાસુધી કરવી જોઈએ

મુમુક્ષુએ પ્રસન્નતાથી કહ્યું, "ભગવન્, આપની આ વાણીએ મારા અંતરાત્માને પ્રસન્ન કર્યો છે, હવે આ પગધીઆ ઉપર જે ત્રેશક આદલાઓ છે, અને તેમાથી જે એકાશી કિરણો નીકળે છે, તે દેખાવની સૂચના સમજાવો "

આનંદ મુનિએ કહ્યું, "ભદ્ર, આ પ્રમત શુશ્રુસ્થાન રૂપ છટ્ટા પગધીઆપર વર્તનારા જીવને ચાર પ્રત્યાખ્યાનનો ષષ્ઠ-વ્યવસ્થેદ હોવાથી તે ત્રેશક પ્રકૃતિનો ષષ્ઠ કરે છે, એ સૂચવવાને માટે આ ત્રેશક આદલાનો દેખાવ છે અને અહિં તિર્યંગતિ, તિર્યંગાનુપૂર્વી નીચ ગોત્ર, ઉદાત તથા ચાર પ્રત્યાખ્યાન, એ આઠ પ્રકૃતિનો ઉદય વ્યવસ્થેદ થવાથી તેમજ આહારક શરીર અને આહારક અંગોપાગનો ઉદય હોવાથી તે એકાશી પ્રકૃતિ વેદ છે, એ વાન સૂચવવાને આ એકાશી કિરણોનો દેખાવ આપેલો છે સર્વ મળીને એકસો આઠત્રીશ પ્રકૃતિની સત્તા આ સ્થળે દર્શાવી છે.

ભદ્ર, આ સૂચનાનું મનન કરી તું તારા આત્માની સ્થિતિનો વિચાર કરજે. તે વિચાર કરવાથી તું તારા શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણી શકીશ અને છેવટે તારા ચિદાનંદ સ્વરૂપનો આનંદ મેળવી શકીશ આ માનવ જીવનની મહત્તાનો પરમતાજ મેળવવાને માટે જેજ પરમ અને શ્રેય સાધક કર્તવ્ય છે

સપ્તમ સોપાન.

(અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન.)

હાનુભાવ આનંદ સૂરિ હૃદયમાં ધર્મધ્યાન કરી અને આત્મસ્વરૂપનું ચિંતન કરી મધુર વાણીથી બોલ્યા —“ભદ્ર, હવે તને તારા સ્વાનુભવનો ખ્યાલ થયો હશે. આ સુંદર નિસરણીના દેખાવો તારા હૃદયમાં વિશેષ પ્રકાશ પાડતા જાય છે. તારી દિવ્ય અને જ્ઞાનમય દૃષ્ટિ પૌદ્ગલિક અને આત્મિક ઘડીઓનું યથાર્થ નિરીક્ષણ કરવાને સમર્થ થઈ છે. બાહ્ય અને આંતર પદાર્થોનું પૃથક્કરણ કરવાની અગાધ શક્તિ તને પ્રાપ્ત થતી આવે છે.

વત્સ, હવે આ નિસરણીના સાતમા પગથીઆ ઉપર દૃષ્ટિ કર. એ સુંદર સોપાનની અંદર જે દેખાવો આપેલા છે, તે દર્શનીય અને બોધનીય છે. આ સુંદર સોપાનના દેખાવો ખરે ખર અમત્કારી છે. તેમનું સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી નિરીક્ષણ કર અને તેના બુદ્ધિ તત્ત્વથી વિચાર કર. ”

મુમુક્ષુ બોલ્યો—“મહાનુભાવ, આ સુંદર સોપાન મારા દૃષ્ટિ-માર્ગમાં આવેલ છે, પરંતુ તેના અમત્કારી દેખાવોની સૂચનાઓ મારા ધ્યાનમાં આવતી નથી, તે કૃપા કરી સમજાવો. ”

આનંદસૂરિ સાનંદ વદને બોલ્યા—“ભદ્ર આ સોપાનની અપૂર્વ શોભા જોવા જેવી છે. તેની આસપાસ ચાર જ્યોતિના દીવાઓ પ્રકાશી રહ્યા છે. તેની બાહર થોડે છેટે છ રતનમય પેટીઓ પહેલી છે, પગથીઆની કેર ઉપર સાત ચાંદલાઓ છે અને તેમાંથી અઠાવન,

ઓગણસાઠ અને છેનેર એમ જૂદા જૂદા કિરણો નીકળે છે, જે એ કદર એકસો આઠનીશની સખ્યાએ પહોંચે છે આ દેખાવેની અદર એવું મનોહર રહસ્ય રહેલું છે કે, જે ઉપરથી ભવ્યઆત્મા પોતાની આત્મિકસ્થિતિનું સ્વરૂપ સમજી શકે છે

ભાઈ મુમુક્ષુ, આ સાતમા પગથીઆનું સ્વરૂપ જાણવા જેવું છે આ સોપાન અપ્રમત ગુણસ્થાનના નામથી ઓળખાય છે પચમહાવ્રતને ધારણ કરનાર મુનિ પાંચ પ્રકારના પ્રમાદને અલાવે આ પગથીઆ ઉપર આગેહણું કરનારા થાય છે આ સ્થાનપર વર્તનારા જીવને મનવલન ચાર ક્ષાય તેમજ નોકષાયનો ઉદય જેમ જેમ મદ થતો જાય છે, તેમ તેમ તે અપ્રમત થતો જાય છે આ ગુણસ્થાનપર આવેલા જીવો મોહ નીય કર્મનો ઉપશમ કરવામા તેમજ ક્ષય કરવામા નિપુણ થતા જાય છે અને તેમ થવાથી તેઓ સદ્ધ્યાનનો આરભ કરે છે, અને તે માથી અનેક જાતના આત્મિક લાભો મેળવે છે ”

મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ ભગવન, મોહનીય કર્મ કેવું હશે ? અને તેનો ઉપશમ કે ક્ષય કરવાથી શો લાભ થતો હશે ? ”

આનંદના ઉદ્ધિમા મગ્ન થયેલા આનંદ મુનિ મધુર સ્વરથી જોડ્યા—“ ભદ્ર, જેમાથી જીવને મોહ ઉત્પન્ન થાય છે, તે મોહનીય કર્મ કહેવાય છે તે મોહનીયકર્મની સમ્યક્ત્વમોહ, મિશ્રમોહ, મિથ્યાત્વ મોહ, અને અનતાનુબધીચાર—આ સાત પ્રકૃતિ વિના એકવીશ પ્રકૃતિ રૂપ મોહનીય કર્મને ઉપશમ કરવામા તેમજ ક્ષય કરવામા જ્યારે પવિત્ર મુનિ સન્મુખ થાય છે, ત્યારે તે મહા મુનિ માલજન ધ્યાનનો ત્યાગ કરી નિગલજન ધ્યાનમા પ્રવેશ કરવાનો આરભ કરે છે આ મહાન્ લાભ મોહનીયકર્મના ઉપશમથી તેમજ ક્ષયથી મહા મુનિ મેળવી શકે છે. ”

મુમુક્ષુ જોડ્યો—“ એ મહા મુનિ કેવા હોવા જોઈએ ? તે કૃપા કરી સમજાવો ” આનંદ મુનિએ કહ્યું—“ ભદ્ર, જે મહા ત્મા પચમહાવ્રતને ધારણ કરે છે, અઢાર હજાર વીલાગના લક્ષણો યુક્ત છે, જે મર્ષદા આગમનો સ્વાધ્યાય કરનારા છે, જેની પવિત્ર

મનોવૃત્તિમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ પડેલો છે, જેઓ એકાગ્ર ધ્યાનવાન અને મૌનવાન છે, તે મહા મુનિ પૂર્વોક્ત મોહનીયકર્મનો ઉપશમ તેમજ ક્ષય કરી નિરાલંબન ધ્યાનમાં પ્રવેશ કરવાનો આરંભ કરે છે. અને તે ધ્યાનનો આરંભ પણ આ સોપાન ઉપર થાય છે. ”

મુમુક્ષુએ ઉત્સુક થઈને પ્રશ્ન કર્યો—“લગવનું, અહિં ધ્યાન કરનારા યોગીઓ કેવા હોય છે ? તેમનું કંઈક સ્વરૂપ સમજાવો તો મારી શુભ લાવનામાં વૃદ્ધિ થશે. ”

મહાનુભાવ જોડ્યા—“લદ્ર, સાલંબન ધ્યાનનો ત્યાગ કરી નિરાલંબન ધ્યાનમાં પ્રવેશ કરનારા યોગીઓ ત્રણ પ્રકારના કહેવાય છે. ૧ પ્રારંભક, ૨ તન્નિષ્ઠ, અને ૩ નિષ્પત્તયોગ જે યોગીઓ રવાલાવિક રીતે અથવા કોઈના સંસર્ગથી વિરતિની પરિણતિ પ્રાપ્ત કરી કોઈ એકાંતે બેસી પોતાના મનુષ્ય જેવા ચપળ મનને શેકવાને માટે પોતાની દૃષ્ટિને નાસિકાના અગ્ર ભાગે રાખી અને વીરાસન પર બેસી વિધિવત્ સમાધિનો આરંભ કરે તેઓ પ્રારંભક જાતના યોગીઓ કહેવાય છે. પ્રાણ-વાયુ, આસન, ઇન્દ્રિયો, મન, ક્રુધા, તૃષ્ણા અને નિદ્રાનો જય કરી, અંતરમાં તત્ત્વનું ચિંતન કરે અને સર્વ પ્રાણી ઉપર પ્રમોદ, કરુણા, અને મૈત્રી લાવના ધારણ કરે તે તન્નિષ્ઠ યોગીઓ કહેવાય છે. જેમાં અંદર અને બાહર સંકલ્પ-વિકલ્પના કલ્લોલ ઉદ્ભવતા નથી, અને જેમાં સંપૂર્ણ શુદ્ધ વિદ્યારૂપ કમલિની ખીલી રહી છે, એવા જેમના માનસ—મનની અંદર નિર્લેપ એવો હુંસ—આત્મા સતત અમૃતનું પાન કરે છે. તે નિષ્પન્ન યોગી કહેવાય છે. આવા યોગીઓ આ સોપાન ઉપર નિરાલંબન ધર્મધ્યાનના અધિકારી બને છે. ”

મુમુક્ષુ સાનંદ થઈને જોડ્યો—“લગવનું, અહા! આપની આ વાણી સાંભળી મારા હૃદયને અત્યંત આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. અહા ! આર્હતધર્મની યોગવિદ્યા કેવી ચમત્કારી છે ? જૈન યોગીઓએ એ વિદ્યાને માટે કેવો પ્રયત્ન કરેલો છે ? પ્રારંભક, તન્નિષ્ઠ અને નિષ્પન્ન યોગીઓનો ક્રમ કેવો ઉત્તમ છે ! આવી યોગ વિદ્યાનો મારા હૃદયમાં

આવીભાવ થજે, અને યોગવિદ્યાના પ્રભાવથી આ આસ્તિક આત્મા અલદૃત થજે ” ભગવન્, હવે કૃપા કરી આ સોપાનનું સ્વરૂપ સમજાવો હું પણ અપ્રમત્ત થઈ તે સાક્ષીવાની ઈચ્છા રાખું છું. ”

સુમુખની આવી ભાવનામય વાણી સાક્ષીના આનંદસૂરિ હૃદયમાં સત્પદ થઈ વિચારવા લાગ્યા અહા! ઉપદેશનો પ્રભાવ કેવો દિવ્ય છે? આ આસ્તિક આત્મા અનુક્રમે કેવી ઉત્તતિપર આવતો જાય છે, આ નીસરણીનો દેખાવ તેના હૃદયને નિર્મળ બનાવતો જાય છે, અને તેના આત્માને શુભોનું પોષણ કરતો જાય છે હવે આ ભદ્રિક છવ આત્મસ્વરૂપનો પ્રેમી બન્યો છે તેણે બાહ્યવસ્તુની પ્રીતિ છોડી છે, આત્મિકકલા પ્રગટ કરવા નિશ્ચય કર્યો છે, આત્મવિચારણામાં તે તત્પર થયો છે આત્માનુભવ રૂપ રમતું પાન કરવા અને અવિચલ કલાને પ્રાપ્ત કરવા આ ઉત્તમાળ થયો છે, હવે અરૂપ સમયમાં આ ધીર પુરૂષ ગિવમાર્ગની સન્મુખ આવી શકશે ”

આ પ્રમાણે વિચારી તે મહાત્મા મધુર સ્વરથી બોલ્યા-“ભદ્ર, તારી પવિત્ર પરિણતિ જોઈ હું અત્યંત પ્રસન્ન થયો છું હવે આ સોપાનના દેખાવની સૂચનાઓ વિષે જે કાંઈ સમજાવી આપું, તે ધ્યાનમાં રાખજો આ સુદર સોપાન કે જે અપ્રમત્ત ગુણરધાનના નામથી ઓળખાય છે, તેની અદર નિશલ બન ધ્યાનનો પૂર્ણ રીતે સંભવ છે જે આ પગથી આની આમપામ ભ્યોતિના ચાર દિવાઓ છે, તે ચાર પ્રકારના ધ્યાનને સૂચે છે આ ધ્યાનમાં વર્તનાર આત્માને મુખ્યપણે અનુવિંધ ધર્મધ્યાન હોઈ શકે છે ધર્મધ્યાનના મેત્રી પ્રમુખ, આજ્ઞાવિચય પ્રમુખ અને રૂપસ્થ પ્રમુખ ચાર ચાર ભેદ દર્શાવેલ છે સર્વ છવ સાથે પ્રેમભાવ ચિતવવો સર્વ છવનું ભકુ અહાણુ, સર્વ છવ ઉપર દ્વિતણુદિ રાખવી તે મેત્રી શુભિજનનું તેમજ જ્ઞાનિ જનનું તેમજ જ્ઞાની પ્રમુખ ઉત્તમ છવેના શુભકાર્યોથી તેઓનું બહુમાન કરવું, તેમને જોઈ હર્ષ ધરવો એ પ્રમોદ હોન, તથા હું ખી પ્રાણીઓ તરફ દયા લાવવી તેનું શુભ ચિન્તન કરી તેઓનું દુખ દૂર કરવું અને અધર્મને ધર્મ પમાડવાની અભિલાષા એ કંડાણા અને

હિંસાથી અધર્મ કરનારા પ્રાણી તરફ તેમજ દેવગુરુધર્મની નિંદા કરનારા દુષ્ટ આશયવાળા જીવોનું ખુરૂં નહિ ચાહતાં, તેઓ પોતપોતાને કર્મને વશ છે એમ વિચારી તેઓના ઉપર રાગદ્વેષ નહિ રાખતા મધ્યમ પરિણામે વર્તવું તે માધ્યસ્થ્ય. એ ચાર લાવનાનો ધર્મધ્યાનમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. ખીજા આજ્ઞાવિચય વગેરે ચાર ભેદ છૂટા ગુણસ્થાનને પ્રસંગે કહેવામાં આવ્યા છે. ખાસ કરીને આ સોપાનના ઉપર ચાર પ્રકારનું ધ્યાન ઉપાદેય છે, તે સાવધાન થઈને આંલળવા જેવું છે. પહેલું રૂપસ્થ ધ્યાન કહેવાય છે, જેની અંદર રૂપમાં રહ્યા છતાં પણ આ પ્રમાણે ચિંતવન કરાય છે—“આ મારો જીવ અરૂપી, અને અનંતગુણી છે; પરંતુ તે શ્રી અરિહંતના અતિશયોનું અવલંબન કરી તે સ્વરૂપની સાથે આત્મ સ્વરૂપની એકતા કરવાનો ગાધિકારી છે ” આવું ચિંતવન કરનારું ધ્યાન તે રૂપસ્થ ધ્યાન કહેવાય છે.

ખીજા ધ્યાનનું નામ પિંડસ્થ ધ્યાન છે તેની અંદર પોતાના શરીરધારી જીવમાં પંચ પરમેષીના ગુણોની ધારણા કરવામાં આવે છે ગુણીના ગુણરૂપ પિંડનું તેમાં ચિંતવન થાય છે તેથી તે પિંડસ્થ ધ્યાન કહેવાય છે.

ત્રીજા ધ્યાનનું નામ પદસ્થ ધ્યાન છે. તેની અંદર પંચપરમેષીના ગુણનું સ્મરણ કરી તેમની વાણી વ્યાપારરૂપ ધ્યાન કરવામાં આવે છે.

ચોથું રૂપાતીત ધ્યાન છે એ સર્વમાં ઉત્કૃષ્ટ ધ્યાન છે. નિરંજન નિર્મળ, નિર્વિકલ્પ, (સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત) અલેદ, એક શુદ્ધ સત્તા સ્વરૂપ, ચિદ્દાનંદ તત્વામૃત રૂપ, અસંગ, અખંડ, અને અનંત ગુણ પર્ણાય રૂપ આત્મસ્વરૂપનું ચિંતવન કરવામાં આવે છે.

લાઈ મુમુક્ષુ, આ ચતુર્વિધ ધર્મધ્યાન આ સોપાનની અંદર મુખ્યપણે હોય છે. તેમાં જે રૂપાતીત ધ્યાન છે, તે શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ હોવાથી અંશ માત્ર ગૌણપણે રહે છે. ” મુમુક્ષુ હર્ષના આવેશથી બાદથી—“મહાશય, આપના કહેવાથી મને આ સોપાન વિશેષ રૂ-

ચિકર લાગે છે આ ય્થાને વર્તનારા આત્માઓને હું પૂર્ણ ધન્યવાદ આપુ છું અને આ સોપાનના સ ગને માટે ઉચ્ચ ભાવના લાવુ છું હવે કૃપા કરી આ દેખાવોની હેતુ ભરેલી સૂચનાઓ સમજાવો ”

આનંદ સૂરિ બોલ્યા—“ ભદ્ર, જો, આ સાતમા સોપાનની બાહર થોડે છેટે રત્નોની છ પેટીઓ દેખાય છે, તેની સૂચના જાણવા જેવી છે આ ગુણસ્થાનમા સામાયિક વગેરે ષડાવશ્યક ક્રિયાઓ હોતી નથી તે વ્યવહાર ક્રિયા રૂપે નથી પરંતુ નિશ્ચય ક્રિયા રૂપે છે એટલે સામાયિક વગેરે ક્રિયાનો સંબંધ આત્માની સાથે છે, તે આત્માના જ ગુણ છે આર્હત સિદ્ધાંતમા સામાયિકનો અર્થ આત્માજ કહેવા છે આ જે રત્નોની છ પેટીઓ સોપાનની બાહર જરા દૂર રાખવામા આવી છે તે ‘ સામાયિક વગેરે ષડાવશ્યક ક્રિયાઓ રત્નરૂપ છે, પણ તે વ્યવહારરૂપે આ સ્થાનમા નથી ’ એમ સૂચવે છે આ સૂચના ખરેખર અવધારણા કરવા યોગ્ય છે ”

સુમુખ ઇતિજરીથી બોલ્યો—“ ભગવન્, આ સૂચના જાણી મારા હૃદયમા પ્રબોધનો ભારે પ્રકાશ પડ્યો છે, તવાપિ એકસૂક્ષ્મ શકા ઉત્પન્ન થાય છે તે આપ મહાનુભાવ દયા લાવી દૂર કરશો ”

આનંદર્ષિ બોલ્યા—“ ભદ્ર, ખુશીથી તારી શકા પ્રગટ કર હું યથા મતિ તેનો પરિહાર કરીશ ”

સુમુખ મગ્ન થઈને બોલ્યો—“ મહાનુભાવ, વ્યવહાર ક્રિયારૂપ ષડાવશ્યકક્રિયા આ ગુણસ્થાન ઉપર શામાટે ન હોય? તે કૃપા કરી દર્શાવો ”

મહાત્માએ ઉત્તર આપ્યો, —“ ભદ્ર, આ અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનમા સત્ ધ્યાનના યોગથી નિરંતર ધ્યાનમાજ પ્રવૃત્તિ રહે છે, અને તેથી આત્મા સ્વાભાવિકી, મહાજ, નિત્ય એવી પોતાની સઠ્પ-વિઠ્પ રૂપ માલાનો ત્યાગ કરે છે, તેથી તે (આત્મા) અર્હિ નિર્મળ એક સ્વભાવ રૂપે રહે છે અને આ સોપાનપર વર્તનાર છવ ભા-

૧ કોષનો નિગ્રહ કળ્યાથી ઘટનો ઉપશમ થાય છે, તોભનો નિગ્રહ કરવાથી તૃપ્તાનો છે થાય છે, અને અનેક ભવની સચ્ચ કળ્યા અટકર્મોરૂપ રજથી આત્મસ્વરૂપને લાગેલો મેન, તપ સચમથી ધોવાથી આ ગુણસ્થાન ભાવતીર્થ કહેાય છે

વતીર્થમાં સ્નાન કરીને પરમ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે અને અનુક્રમે ધ્યાનાવલંબી થઈ પરમાનંદરૂપ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે છે; તેથી આ શુણ્ણસ્થાનમાં વ્યવહાર ક્રિયા રૂપ પડાવશ્યકક્રિયા કરવાની જરૂર રહેતી નથી. ”

મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને જોડ્યો—“લગવન્, તમારા વચનાં શ્રે મારી શંકાનો ઉચ્છેદ કર્યો છે, હવે આ સોપાનને લગતી ખીણ સૂચનાઓ સમજાવો. ”

આનંદ મુનિ જોડ્યા—“લદ્ર, આ સાતમા સોપાનની ડેર ઉપર જે સાત આંદલાઓ ગણકે છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ સ્થાનપર આરૂઢ થયેલો જીવ ૧ શોક, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ અસ્થિર, ૫ અશુદ્ધ, ૬ અયશ, અને ૭ અશાતા વેદનીય આ સાત પ્રકૃતિનો ખંધ—વ્યવચ્છેદ કરે છે, તેની ઉપર જે અઠાવન અને ઓગણસાઠ કિરણો દેખાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આહારક, આહારક ઉપાંગ અને જો દેવાયુ ન ખાંધે તો તે જીવ અઠાવન પ્રકૃતિનો ખંધ કરે છે અને દેવતાનું આયુષ્ય ખાંધે તો ઓગણસાઠ પ્રકૃતિનો ખંધ કરે છે. અને સ્થાનર્દિનિક અને આહારકદ્રિકનો ઉદય-વ્યવચ્છેદ કરે તો છાંતેર પ્રકૃતિનું ક્ષણ વેદે છે, જે આ કિરણોની સંખ્યા તે વાતને સૂચવે છે. આ તે કિરણોની એકંદર એકસો આઠત્રીશની સંખ્યા છે, તે તેટલી પ્રકૃતિની સત્તાની વાત દર્શાવે છે. લદ્ર, આ પ્રમાણે આ સોપાનના દેખાવોની સૂચના મનન કરવા જેવી છે અને તેથી પવિત્ર અને લબ્ય આત્મા પોતાની આત્મિકઉન્નતિમાં આગળ વધે છે. ”

આનંદ સૂરિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ આનંદ સાગરમાં મગ્ન થઈ ગયો. તેના મુખ મંડલ ઉપર આનંદના કિરણો પ્રસરી ગયા. તે સન્નિવૃત્ત વદને જોડ્યો—“લગવન્, આ સોપાનનો વૃત્તાંત જાણી મારા આંતર જોધમાં વધારો થયો છે. અપ્રમત્ત શુણ્ણસ્થાનનું શુદ્ધ સ્વરૂપ મારા મસ્તિષ્કમાં સ્ફુરે રહ્યું છે અને તેને માટે ઉપરા ઉપર લબ્ય ભાવનાઓ પ્રગટ થયા કરે છે.

અષ્ટમ સોપાન

(અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાન.)

ત્મિક કાર્ય કરવામા તત્પર બનેલા, સર્વ વિશ્વનુ સમદૃષ્ટિથી નિરીક્ષણ કરનારા, જન્મ, જરા, મૃત્યુ, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, સ યોગ વિયોગ જન્ય અ ન ત હુ જ્ઞાનલભા પચાતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કર વાની ઉત્તમ ઇચ્છા રાખનારા અને પરહિતમા આ

ત્મહિત સમજનારા મહાનુભાવ જ્ઞાનદસ્ટિ મુમુક્ષુને ઉદ્દેશીને બોલ્યા-
“ ભદ્ર, આ નીસરણી તરફ દષ્ટિ કરી આઠમા પગથીઆનુ અવલોકન કર એ સુદર મોપાનની આસપાસ જે દેખાવો આપેલા છે, તેમની સૂચનાઓ ધણીજ ગભીર અને વિચારણીય છે

ભદ્ર, આ આઠમુ મોપાન અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનના નામથી ઓળખાય છે આ ગુણસ્થાનપર આવેલા જીવને અપૂર્વ એવા આત્મ ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી આ સ્થાનનુ નામ અપૂર્વકરણ પડેલુ છે આ પગથીઆની આસપાસ પાચ હીરાઓ ચળકી રહ્યા છે, અને તેની બ ને બાજુ બે પ્રકાશમય પ કિતઓ દેખાય છે આ દેખાવો આ ગુણ સ્થાનના શુદ્ધસ્વરૂપને બતાવી આપે છે અને તેની અ તરંગ ખુબી દર્શાવે છે. જે આ પગથીઆની આસપાસ પાચ હીરાઓ ચલકે છે, તે એવી સૂ ચના આપે છે કે અહીં આવેલા જીવને રસઘાત, સ્થિતિઘાત, ગુણધ્રેણિ, ગુણસ ક્રમ અને અપૂર્વ સ્થિતિબ ધ એ પાચ નિયંત્રો લાભ થાય છે

જ્યારે ચારિત્ર મોહનીયની એકવીશ પ્રકૃતિ ઉપશમાવવા તેમજ ક્ષય કરવા વાસ્તે અત્યંત શુદ્ધ અધ્યવસાયથી વીર્ય વિશેષ ઉદ્દાસિત થવાથી એ પાંચ પ્રકારના મહાન્ લાભો સંપાદન થાય છે,” અને આ ગુણુસ્થાનમાં અપૂર્વ આત્મગુણની પ્રાપ્તિ થવાથી તેનું નામ અપૂર્વકરણ ગુણુસ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. મુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“લગવન્, આપે જે આ પાંચ હીરાની સૂચના બતાવી તેમાં ગુણુશ્રેણી અને ગુણસંક્રમ વિષે વધારે સમજુતી આપવાની કૃપા કરો. ” આનંદ મુનિએ આનંદ પૂર્વક જણાવ્યું વત્સ, અપૂર્વ કરણાદિ અંશથીજ બે પ્રકારની શ્રેણી પર આરોહણ થઈ શકે છે. જે આ પગથીઆની બંને બાજુ બે પ્રકાશમય પંક્તિઓ છે, તે બે પ્રકારની ગુણુશ્રેણીને સૂચવે છે. એક શ્રેણીનું નામ ઉપશમશ્રેણી છે. અને બીજીનું નામ ક્ષપકશ્રેણી છે- જ્યારે આ અપૂર્વકરણ સોપાનમાં જીવ આરોહણ કરે છે. ત્યારે તે સમયે અપૂર્વકરણના પ્રથમ અંશથીજ જે ઉપશમક હોય તે ઉપશમ શ્રેણીએ ચડે છે અને જે ક્ષપક હોય તે ક્ષપકશ્રેણીએ ચડે છે. ”

મુમુક્ષુએ શંકા લાવી પ્રશ્ન કર્યો—“લગવન્, ઉપશમક કોણ કહેવાય ? અને તેની યોગ્યતા કેવી રીતે થાય ? તે કૃપા કરી સમજાવો.”

આનંદ મુનિએ ઉત્તર આપ્યો. “વત્સ, સાંભળ, જે ઉપશમક મુનિ શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું ધ્યાન કરે છે, તે ઉપશમક કહેવાય છે અને તે ઉપશમશ્રેણીને અંગિકાર કરે છે. જે મુનિ પૂર્વગત શ્રુતના ધારણ કરનારા, નિરતિચાર ચારિત્રવાળા અને પ્રથમના ત્રણ સંહનનથી યુક્ત એવા મુનિ ઉપશમ શ્રેણીને પ્રાપ્ત કરે છે. તે ઉપશમ શ્રેણીવાળા મુનિ બે અદ્ય આયુષ્યવાળા હોય તો કાળધર્મને પામ્યા પછી તેઓ પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ જેમને પ્રથમ સંહનન હોય તેજ અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને જે બીજા સંહનનવાલા હોય છે તે અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. જેઓ સેવાર્ત સંહનનવાળા હોય છે, તેઓ ચોથા મહોદ્ર દેવલોક સુધી જઈ શકે છે. એટલે ત્યાં સુધી ઉત્પન્ન થાય છે.

ખાદીના કીલિકાદિ ચાર સહનનવાલા જાગે દેવલોક ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ કરતા ત્યામુધી ગમન કરી શકે છે. પ્રથમ મહનનવાલા મોક્ષ સુધી ગમન કરી શકે છે, અને જેનું આયુષ્ય સાતલક અધિક હોત તો તે અવશ્ય મોક્ષે જાત, તેજ સ્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પત્ત થાય છે ”

સુમુખ પ્રસન્ન ધર્મને જોડ્યો—“ભગવન્, આપની વાણીએ મારા હૃદયની ગઠા પરાન્ત કરી છે, હવે ક્ષપકમુણીનું અવરૂપ કહેવાની કૃપા કરો ”

સુનિર્વર્ણ મત્ત ધર્મને જોડ્યા—“વત્સ, ચરમશરીરી એટલે જેનું છેત્તુ શરીર છે, અને જેણે આયુષ્ય ખાધેલ નથી એવા અદ્ય કર્મી ક્ષપકમુનિને ચોધા શુભસ્થાનમાં નરકાયુનો ક્ષય ધર્મ જવાથી અને પાપમાં શુભસ્થાનમાં તિર્યચના આયુષ્યનો ક્ષય ધર્મ જવાથી તેને સાતમાં શુભસ્થાનમાં દેવાયુનો ક્ષય ધર્મ જાય છે, તે સાથે દર્શન મોહના સક્ષકનો પણ ક્ષય ધર્મ જાય છે ત્યાર પછી તે ક્ષપકમુનિને એકસો આઠત્રીંગ કર્મમુક્તિનીજ સત્તા રહે છે, ત્યારે તે આઠમાં શુભસ્થાનના પગથીઆપર ચઢે છે આ ન્યાન ઉપર ઉત્કૃષ્ટ રૂપાતીન નામના ધર્મધ્યાનનું તે વારવાર મેવન કરતા અવ્યાસરૂપ ધર્મ જાય છે, તેથી તેને અદ્વિતત્વ પ્રાપ્તિ થાય છે

વત્સ, આ આઠમાં મોપાન ઉપર આવેલો આત્મા—૯૭૪ પૃ-થક્ત્વ વિતર્ક સમવિચાર નામના શુક્લ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું ધ્યાન કરે છે, તેનું ધ્યાન કરનાર સુનિ વચ્ચે, કાપત નારાય નામના પ્રથમ સહનન મુક્ત હોય છે જે સહનન તેની આત્મિક ઉત્પત્તિમાં ઉપયોગી ધર્મ પડે છે ”

સુમુખને પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, આ મોપાન ઉપર ચોર્મી ક્ષપક કેવી રીતે ધ્યાન કરે છે, તે કૃપા કરી કહો ”

આનંદસૂરિ જોડ્યા—“ભદ્ર, આ મોપાન ઉપર રહેલ ક્ષપક સુનિ ન્યવહાર અપેક્ષ્ય ધ્યાન કરવાને ચો પ થાય છે તે નિબિડ દ્વ

પર્યંકાસન કરે છે. નીશ્ચલ આસન કરીને. કારણુકે આસન જ્યજ્ઞ ધ્યાનના પ્રથમ પ્રાણુ છે. જે પર્યંકાસન જ'ધાના અધો ભાગમાં પગ ઉપર કરવાથી થાય છે. તેમ કેટલાએક સિદ્ધાસન પણ કરે છે. વળી આસનનો કાંઈ નિયમ નથી એમ પણ કહેલું છે. જે આસનથી ચિત્તની સ્થિરતા થાય એવું ગમે તે પ્રકારનું આસન તે વાસ્તવિક છે.

જ્યારે તે ક્ષપકયોગી ધ્યાનસ્થ થાય છે, ત્યારે તેણે નાસિકાના અથ ભાગમાં જેણે નેત્રની દૃષ્ટિ સ્થાપન કરેલી છે એવા પ્રસન્ન નેત્ર-વાળા હોય છે, તેમજ તેના નેત્રો અર્ધ વિકસીત રહે છે. તે સમયે તેના મન ચિત્ત અને અંતઃકરણના સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ વ્યાપાર બંધ થાય છે. તે કાલે તેનામાં કોઈ જાતની ઇચ્છા હોતી નથી. માત્ર આ સંસારનો ઉચ્છેદ કરવાનોજ તેનો ઉદ્દેશ હોય છે. કારણુકે ભવને ઉચ્છેદ કરવાની અભિલાષાવાળા ધ્યાનવાનનેજ યોગની સિદ્ધિ થાય છે. તે મહાન્ યોગી પ્રાણુયામદ્વારા પોતાના પ્રાણનો રોધ કરે છે. તે પ્રાણુયામના પૂરક, રેચક અને કુંભક એવા ત્રણ પ્રકાર બને છે. શ્વાસોશ્વાસને પૂરે તે પૂરક, તેને બાહિર બાહી કરે તે રેચક અને અંદર નિરોધ (ઘ-ડા રૂપે અતિશયે કરી સ્થિર કરે) તે કુંભક કહેવાય છે. પૂરકમાં બાર આંગળ સુધીના બાહિરના પવનને આકર્ષવામાં આવે છે. રેચકમાં નાભિકમલના ઉદરથી હલવે હલવે પવનને બાહિર કાઢવામાં આવે છે અને કુંભકમાં પવનને ઘડારૂપે અતિશય સ્થિર કરવામાં આવે છે. વત્સ, આ પ્રમાણે ત્રિવિધ પ્રકારે પવનને જીતવાથી મનનો નિરોધ (વશ) થઈ શકે છે, કારણુકે, જ્યાં મન છે ત્યાં પવન અને જ્યાં પવન ત્યાં મન રહેલું હોય છે. તેવીરીતે પવનના જયથી આકુચન તથા નિર્ગમન સાધીને વાયુનો સંગ્રહ અને ચિત્તનું એકાગ્રપણું સાધી (ચિત્તન કરીને) સમાધિને વિષે નિશ્ચલતા પ્રાપ્ત થાય છે.”

મુમુક્ષુએ શંકા લાવી કહ્યું-“ભગવન્ ત્યારે તો એમ સિદ્ધ થયું કે, ક્ષપકશ્રેણીપર આરોહણ કરતાં પ્રાણુયામનો ક્રમ અવશ્ય રાખવો જઈએ. પ્રાણુયામના ક્રમ શિવાય ક્ષપકશ્રેણીપર આરોહણ થઈ શકે નહીં; એમ સમજવું.”

આનંદમુનિ જોડ્યા—“વત્સ, એમ સમજવાનું નથી દ્રવ્ય અને ભાવમા ભાવનીજ પ્રધાનતા છે આજ્ઞાયામ કરે તોજ ક્ષપકચ્છેણીએ ચડી શકાય એવો કાષ્ઠ નિયમ નથી એ દ્રવ્ય છે ક્ષપક પુરૂષનો ભાવ જ ક્ષપકચ્છેણીનું કારણ છે આજ્ઞાયામ વગેરે તો તેના આડબર છે તત્ત્વથી તો ભાવજ પ્રધાન છે મરૂદેવા વગેરે ઘણા આત્માઓ કેવળ ભાવથીજ ક્ષપકચ્છેણીપર આરૂઢ થયેલા છે ”

સુમુક્તુ આનંદ વહને જોડ્યો—“ભગવન્, તે વિચે હવે હું નિગ્રહ થયો છું કૃપા કરી શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું સ્વરૂપ સમજાવો ”

આનંદમુનિ હર્ષિત વહને જોડ્યા—“ભદ્ર, શુકલધ્યાનના પ્રથમ પાયાનું નામ સપૃથક્ત્વ, સવિતર્ક, સવિચાર છે તેમા વિનર્ક સહિત વર્તે તે સવિતર્ક, તેમજ વિચાર સહિત વર્તે તે સવિચાર અને પૃથક્ત્વ સહિત વર્તે તે સપૃથક્ત્વ આ ત્રણ વિશેષણ શુક્ત હોવાથી તેનું તે નામ સાર્થક છે તેમા શ્રુત શાસ્ત્રની ચિંતા રહે છે, તેથી તે સવિતર્ક છે. શબ્દ અર્થ તથા યોગાતરમા સક્રમણ કરવાના તેમા વિચાર ધાય છે, તેથી તે સવિચાર છે, અને દ્રવ્યશુષ્ઠ પર્થોયાત્રિથી તેમા અન્યપદ્મ છે, તેથી તે સપૃથક્ત્વ છે એટલે તે ધ્યાન ધરતા અતરંગ ધ્વનિરૂપ વિતર્ક ધાય છે, કારણકે સ્વકીય નિર્મળ પગ્માત્મ તત્ત્વ અનુભવમય અતરંગ ભાવગત આગમના અવલંબનથી આ સવિતર્ક ધ્યાન છે, અને તેથી જે ધ્યાનમા પૂર્વોક્ત વિતર્ક વિચારણા રૂપ અર્થથી અર્થાતરમા, શબ્દથી શબ્દાતરમા અને યોગથી યોગાતરમા સક્રમણ હોવાથી તે સવિચાર સક્રમણ છે, તેમજ જે ધ્યાનમા પૂર્વોક્ત તે વિતર્ક અને સવિચાર અર્થ વ્યજન યોગાતર સક્રમણ રૂપ પણ શ્રદ્ધાત્માની પેઠે દ્રવ્યથી દ્રવ્યાતગ્મા અથવા શુભ્રથી શુભ્રાતરમા અથવા પર્થોયાથી પર્થોયાતરમા જાય છે, (તેમા સહભાવી તે શુષ્ઠ છે અને ક્રમભાવી તે પર્થોય છે,) તે દ્રવ્યશુષ્ઠ પર્થોયાતરમા જે ધ્યાનમા અન્યત્વ પૃથક્ત્વ છે તે સપૃથક્ત્વ છે આવા શુકલ ધ્યાનના પ્રથમ પાયાથી પાતા છત્ર ઉત્તમ પ્રકારનો લાભ મેળવવાને લાગ્યનાગી થાય ॥ પ્રથમ તો તે નામા એવા પ્રકારની કોઈ આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે કે જેથી તે શુ

દ્વિ મુક્તિરૂપી લક્ષ્મીના મુખને ખતાવનારી થઇ પડે છે; કારણકે, સવિતર્ક સવિચાર સપૃથક્ત્વ નામના શુક્લ ધ્યાનનો ધ્યાતા યોગીંદ્ર સમાધિનો શુદ્ધ ઉપાગ્રહ હોય છે.

ભદ્ર મુમુક્ષુ, અહિં એક વાત ખાસ લક્ષમાં રાખવાની છે. જે એ શુક્લ ધ્યાનનો પ્રથમ પાયો છે, તે પ્રતિપાતી કહેવાય છે, એટલે તે પતનશીલ ઉત્પન્ન થાય છે, તથાપિ તે એટલો ખંધો અતિ નિર્માળ છે કે, તેના પ્રભાવથી આ સોપાનપર રહેલા જીવને ઉપરના સોપાન ઉપર આરોહણ કરવાની ચાહના રહ્યા કરે છે. ભાઈ મુમુક્ષુ, જો, આ સોપાન ઉપર છવીશ રત્નો પ્રકાશી રહ્યા છે, તેઓમાંથી બત્રીશ, ખોંતેર અને એકસોઆઠત્રીશ કિરણોના જાળ નીકળે છે. આ દેખાવ ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આ આઠમા સોપાનપર આવેલા જીવને નિદ્રાદ્વિક, (જે જાતની નિદ્રા,) દેવદ્વિક, (જે દેવ જાતિ,) પંચેન્દ્રિયજાતિ, પ્રશસ્ત વિહાયોગતિ ત્રસનવક (નવ જાતના ત્રસ) વૈક્રિય, આહારક, તેજસ, કાર્મણ, વૈક્રિયઉપાંગ, આહારક ઉપાંગ, આદ્ય સંસ્થાન, નિર્માણ નામ, તીર્થંકર નામ, વર્ણ ચતુષ્ક, (ચારવર્ણ) અશુરલઘુ, ઉપધાત, અને ઉચ્છ્વાસ—આ બત્રીશ કર્મ પ્રકૃતિનો ખંધ—વ્યવચ્છેદ થવાથી છવીશ કર્મપ્રકૃતિનો ખંધ કરે છે. અને છેલ્લા ત્રણ સંહનન અને સમ્યક્ત્વ મોહ આ ચારનો ઉદય વ્યવચ્છેદ થવાથી તે ખોંતેર કર્મપ્રકૃતિ વેદે છે, એકંદર અહિં એકસોઆઠત્રીશ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા રહેલી છે. આ દેખાવ ઉપરથી આ વાત સિદ્ધ થાય છે. વત્સ, આ આઠમા અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ હૃદયમાં રાખી તેનું મનન કરજો. જે ભવિષ્યમાં તારા આત્માને ઉપયોગી થઇ પડશે.”

આનંદર્ષિના આ વચનો સાંભળી મુમુક્ષુ અત્યંત ખુશી ખુશી થઈ ગયો. તેણે તે મહાત્માના ચરણમાં પ્રણામ કરી જણાવ્યું, “લગવન્, આ સોપાનના વૃત્તાંતે મારા હૃદયપર ઉંડી છાપ પાડી છે. શુક્લ ધ્યાન ધ્યાવાને માટે હૃદયભાવના ભાવે છે, અને એ ઉચ્ચ સ્થિતિની અભિલાષા કરે છે. આપ મહાનુભાવનો પ્રસાદ મારી એ ભાવના અને અભિલાષાને સફળ કરો.”

નવમ સોપાન (અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાન.)

મની મનોવૃત્તિ સર્વાત્મભાવમા લીન થયેલી છે, જે-મના હૃદયમા આ જગતના જીવોના કલ્યાણના ચિંતનનો પ્રવાહ વહન થયા કરે છે અને જેઓ સર્વદા કષ્ટાના મહાસાગરમા મગ્ન થયેલા છે, એવા મહાત્મા આનંદસૂરિ પોતાના ભક્ત, અને ધર્મ પ્રેમી મુમુક્ષુને વિશેષ બોધ આપવાની ઈચ્છાથી બોલ્યા, ભદ્ર, “આ તત્ત્વમય સૂચનાઓથી ભરપૂર એવી આ નીસરણીના નવમા પગથીઆ ઉપર દ્વિ કર આ સુદર સોપાન અનિવૃત્તિઆદર નામના નવમા સ્થાનથી ઓળખાય છે તે પગથીઆની અંદર નવ દેખાઓ દેખાય છે, તે તેના નવ ભાગને સૂચવે છે તેની આસપાસ બાવીશ આખા તિલકો દેખાય છે અને આ સોપાનમાથી બાવીશ, છાસઠ, અને પાત્રીસ અશુઓ સ્ફુરણા-દમાન થાય છે અને તે એક દર એકમોત્રણની સખ્યાએ દેખાય છે ભદ્ર, તે સર્વની ગણના કરવી હોય તો ધ્યાન આપીને ગણી લેજે

આ નવમા સોપાનનો મ બ ધ આઠમા સોપાનની સાથે હોવાથી તે બનેલી ઘટના મળતી આવે છે આ સોપાનના દેખાવોની સૂચના ધ્યાનપૂર્વક સાંભળજે ”

મુમુક્ષુ આનંદપૂર્વકબોલ્યો—“ભગવન, હૃદયમા જીજ્ઞાસા પ્રબળ તોને ધારણ કરે છે અને આપની વાણી માંભળવાને નવ નવ ભાવનાઓ પ્રગટ થાય છે કૃપા કરી આ સોપાનની ઉત્તમ સૂચનાઓ દર્શાવો ”

આનંદર્પિ કૃત્સાદૃથી જોડ્યા—“ ભદ્ર, આ નવમા યોગાનનું નામ અનિવૃત્તિગાદર છે. આ સંસારના જે ભોગવિલાસ જ્યાં હોય, સાંભળ્યા હોય તેમજ અનુભવ્યા હોય, તેની આકાંક્ષા કે તેમને માટેના સંકલ્પ વિકલ્પોનો આ સ્થાને અભાવ છે, તેથી આ સ્થાનમાં નિશ્ચય પ્રધાન પરિણિરૂપ પરમાત્માના એકત્વ રૂપ ભાવની નિવૃત્તિ થતી નથી, તેથી આ સ્થાન અનિવૃત્તિ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાન વગેરે બાર કપાય તથા નવ નોકપાયને ઉપશમાવવા તેમજ તેમને ક્ષય કરવા માટે ઘણાજ ઉદ્યમ થાય છે તેથી તેમાં આદર પદ વધારેલું છે. તે સર્વ સંદર્ભિત અર્થને લઈને આ નવમું યોગાન અનિવૃત્તિગાદર નામથી ઓલખાય છે. આ શુભુદ્ધાનપર કાપક આત્મા પોતાનામાં યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી આરોહણ કરે છે. આ પગથીઆની અંદર જે નવ ભાગને દર્શાવતી નવ રેખાઓ દેખાય છે, તે આ નવમાં શુભુ સ્થાનના નવ વિભાગ સૂચવેલા છે. કાપક આત્મા જ્યારે આ યોગાન ઉપર આરૂઢ થાય છે, ત્યારે તે કર્મની પ્રવૃત્તિઓનો નવ પ્રકારે ક્ષય કરે છે. ૧ નરકગતિ, ૨ નરકાનુપૂર્વી, ૩ નિર્યગ્ગતિ. ૪ તિર્યચાનુપૂર્વી ૫ સાધારણનામ, ૬ ઉદ્યોત નામ, ૭ સૂક્ષ્મ, ૮ દ્વીંદ્રિયજાતિ, ૯ ત્રીંદ્રિય જાતિ, ૧૦ ચતુરિંદ્રિય જાતિ, ૧૧ એકેંદ્રિય જાતિ, ૧૨ આતપનામ ૧૫ ત્રણ સ્થાનર્થિ અને ૧૬ સ્થાવર નામ—આ કર્મની સોળ પ્રવૃત્તિનો ક્ષય પ્રથમ ભાગમાં કરે છે. બીજા ભાગમાં અપ્રત્યાખ્યાન કપાય તથા પ્રત્યાખ્યાન કપાયની ચોકડીનો ક્ષય કરે છે. ત્રીજા ભાગમાં નપુંસક વેદનો ક્ષય કરે છે. ચોથા ભાગમાં સ્ત્રીવેદનો ક્ષય કરે છે. પાંચમાં ભાગમાં હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક અને બ્રુગુપ્સા—એ છ નોકપાયનો ક્ષય કરે છે. છઠા ભાગમાં અતિ નિર્મળ ધ્યાનના પ્રભાવથી પુરૂષ વેદનો ક્ષય કરે છે. સાતમા ભાગમાં સંજ્વલન ક્રોધનો ક્ષય કરે છે અને આઠમા ભાગમાં સંજ્વલન માનનો અને નવમા ભાગમાં સંજ્વલન માયાનો ક્ષય કરે છે. વત્સ, એ ઉત્તમ સૂચના દર્શાવાને માટે નવ રેખાઓનો દેખાવ કેવો મનોહર આપેલો છે? તેની ઉપર જે બાવીશ ઓંખા તિલકો દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ શુભુસ્થાનમાં વર્તનારો જીવ હાસ્ય, અરતિ, ભય, બ્રુગુપ્સા

આ ચારનો વ્યવસ્થેદ હોવાથી પાત્રીશ પ્રકૃતિનો બધ કરે છે જે છાસઠ અને પાત્રીશ અશુભો સ્ફુરણાયમાન થાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના દર્શાવી છે કે, એ સોપાનપર રહેલા મુનિને છ પ્રકારના હાસ્યનો ઉદય વ્યવસ્થેદ થવાથી તે છાસઠ પ્રકૃતિને વેદે છે અને નવમા અશમા (ભાગમા) માયા પર્યંત પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરવાથી પાત્રીશ પ્રકૃતિનો વ્યવસ્થેદ થાય છે અને જેથી એકદર એકસોત્રણની સંખ્યા દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, પેલી જે પાત્રીશ પ્રકૃતિનો વ્યવસ્થેદ થવાથી અર્ધિ એકસોત્રણ પ્રકૃતિની સત્તા છે

વત્સ, આ પ્રમાણે આ સોપાનની ચમત્કારી ખીના છે અહીં વર્તનારા ક્ષપકને એવો કોઈ ઉત્તમ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે કે, જેને માટે અનુભવી મહાત્માઓ ઉત્તમ આશય દર્શાવે છે ”

મુમુક્ષુએ મગ્ન થઈને જણાવ્યું — “ભગવન્, આપની વાણી યથાર્થ છે આ સોપાનની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાને હૃદયમા ઉત્તમ ભાવનાઓ પ્રગટ થાય છે અને હૃદયના પરિણામ પુણ્યની પુષ્ટિને પ્રાપ્ત કરે છે જે જીવો આ પવિત્ર પગથીઆના પ્રદેશને પ્રાપ્ત થયેલા હોય, તેમને પૂર્ણ ધન્યવાદ ઘટે છે, અને તેમણે પ્રાપ્ત કરેલ મનુષ્ય જન્મ સર્વ રીતે કૃતાર્થ થયેલું છે હું પણ મારા હૃદયમા આશા રાખું છું કે, આ આત્મા તેવી નિયતિ પ્રાપ્ત કરવાને સદા ભાગ્યશાળી થાય ”

દશમ સોપાન.

(સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણુસ્થાન)

તિના મહાન્ સાગરમાં સદા મગ્ન રહેનારા. પદોપ-
કારના મહાન્ વ્રતને ધારણ કરનારા અને વિશ્વજ-
નોના ઉદ્ધારને માટે નિરંતર નિર્દોષ પ્રવૃત્તિ કરનારા
મહાનુભાવ આનંદસૂરિ આનંદ સાગરમાં તરતા આ
પ્રમાણે જોલ્યા—“લદ્ર મુમુક્ષુ, હવે આ નીસરીણી-
ના દશમા સોપાન તરફ દૃષ્ટિપાત કર. એ સોપાનની આસપાસ જે
દેખાવ આવેલો છે, તેને સૂક્ષ્મતાથી અવલોકન કર. આ સોપાન
દર્શનીય અને જોધનીય છે, તે સાથે આત્માની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને દર્શા-
વનાર અને શાંતિરૂપ સુધાને વર્ણવનાર છે.

વત્સ, આ સોપાનનું નામ સુક્ષ્મસંપરાય ગુણુસ્થાન છે, સૂક્ષ્મ
રહેલો છે સંપરાય એટલે કષાય જેમાં તે સૂક્ષ્મ સંપરાય કહેવાય
છે. અહીં સૂક્ષ્મ પરમાત્મતત્ત્વ લાવના બળથી સત્તાવીશ પ્રકૃતિરૂપ
મોહ ઉપશાંત થતાં અને ક્ષય થતાં એક સૂક્ષ્મ ખંડરૂપ લોલનું અ-
સ્તિત્વ જ્યાં છે, તેથી આ દશમા ગુણુસ્થાનનું નામ સૂક્ષ્મ સંપરાય
પડેલું છે. નવમાં પગથીઆ ઉપર આવેલો ક્ષપકગુણી ત્યાંથી આગળ
વધી આ દશમા સૂક્ષ્મ સંપરાય સોપાન ઉપર આવે છે. જ્યારે તે
અહીં ચઢે છે, ત્યારે ક્ષણમાત્રમાં સંજવલનના સ્થુલ લોલને ક્ષય
કરતાં આરોહ કરે છે. વત્સ, જો આ સોપાનની આસપાસ સત્તર
રત્નમય ત્રંચિઓ દેખાય છે અને તેમાંથી સાઠ કિરણો નીકળે છે.
જેની આસપાસ ખીલ એકસો જે કિરણોનું વૃંદ સ્ફુરી રહ્યું છે.”

મુમુક્ષુએ હૃદયમાં આનંદ પામીને કહ્યું, “લગવન, આ દેખાવ ઘણો

રમણીય લાગે છે, તેમાંથી જે સચના ઉદ્ભવતી હોય તે કૃપા કરી સમજાવો ”

આનંદમુરિ જોડ્યા—“ભદ્ર, જે આ સત્તર રત્નમય ગ્રંથિઓ છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ સુક્ષ્મસંપ્રસાય ગુણસ્થાનપર આરૂઢ થયેલો જીવ સત્તર પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે કારણ કે, આ સ્થાનપર આવેલા જીવને પુરૂષવેદ તથા ચાર સંબલનનો બંધ વ્યવસ્થેદ થવાથી તે સત્તર પ્રકૃતિનો બંધ થાય છે, અને અહિં ત્રણ વેદ તથા ત્રણ કપાયનો ઉદય વ્યવસ્થેદ થવાથી તે સાઠ પ્રકૃતિ વેદ છે તે આ સાઠ કિરણોથી સૂચવાય છે અને જે આ એકસો બે કિરણોનું વૃદ્ધ સ્પુરી રહ્યું છે, તે એવી સૂચના કરે છે કે, આ સ્થાને માયાની સત્તાનો વ્યવસ્થેદ થવાથી એકસો બે પ્રકૃતિની સત્તા છે, વત્સ, આ વાત નિરતર લક્ષ્મી રાખવાની છે આ પગથીઆને માટે અધિકારી થયેલા ક્ષપક મુનિઓ આત્માની ઉચ્ચ સ્થિતિના પૂર્ણ અનુભવી બને છે અને પોતાના ગુણોના ગૌરવને વધારે છે ”

મુમુક્ષુ સાનંદ વદને જોડ્યો—“ભગવન્, આપની આ વાણી સાલણી મારા અંતરમાં આનંદનો મહાસાગર ઉછળે છે અને શરીર રોમાચિત્ત થઈ જાય છે, તથાપિ હૃદયના એક પ્રદેશમાં જરા શંકાએ સ્થાન પ્રાપ્ત થયું છે, તેને દયા લાવી દૂર કરો ”

આનંદમુરિ જોડ્યા, “ ભદ્ર, શી શંકા છે ? તે ખુલીથી પ્રગટ કર ”

મુમુક્ષુ જોડ્યો—ભગવન્, આપે કહ્યું કે, આ દશમા ગુણસ્થાનમાં સૂક્ષ્મ બંધરૂપ લોભનું અસ્તિત્વ રહે છે, તો તેનું શું કારણ છે ? તે સમજાવો. ”

આનંદ મુનિએ ઉત્તરોત્તર જણાવ્યું, ભદ્ર, એ વાતનું સ્પષ્ટીકરણ આગળ થઈ શકશે, કારણકે, આઠમા, નવમા દશમા, અગીયારમા અને બારમા ગુણસ્થાનોને એક બીજાની સાથે પરસ્પર સંબંધ

રહેલો છે, તેથી બારમા સોપાન સુધી આમાન્ય વિવેચન કરી પછી તને બધી સમજીતી આપીશ, એટલે તારી શંકા તદ્દન પરાસ્ત થઈ જશે.

મુમુક્ષુએ પ્રાંજલિ થઈને કહ્યું, “ ભગવન, આપનો મારીપર અનુગ્રહ છે. તેથી હું આપની પાસેથી નિઃશંક થઈ ઉત્તમ લાભ સંપાદન કરીશ. હવે આગળની સૂચનાઓ કૃપા કરી દર્શાવો અને સમજાવો.

એકાદશ સોપાન.

(ઉપશાતમોહ ગુણસ્થાન.)

હું હૃદયમા પરમાત્માનુ જ ચિંતવન કરનારા અને આ વિશ્વની ક્ષણિક સ્થિતિને માનનારા મહાનુભાવ આનંદસૂરિ મેઘના જેવી ગભીર વાણીથી બોલ્યા—ભદ્ર, આ અગીયારમા સોપાન ઉપર દષ્ટિ કર એ સોપાન ઉપશાંતમોહ નામના ગુણસ્થાનથી આગળાય છે ઉપશમકજ મુનિ ઉપશમ મુર્તિરૂપ સહજ સ્વભાવબલથી સર્વ મોહકર્મને અહિં ઉપશાત કરે છે, તેથી આ ગુણસ્થાનનું નામ ઉપશાતમોહ કહેવાય છે વત્ત, આ સોપાનના દેખાવોનું બારીકપણે અવલોકન કર આ પગથીઆની અંદર નીચે પડતો દાળ રહેલો છે, તેની પાપે બીજા ઉપર જવાની નાની નાની સીડીઓ આવેલી છે આ સોપાનની પાસે એક રત્નમય મિયિ દેખાય છે, અને તેમાથી આગણુસાઠ કિરણો નીકળે છે, અને ઉપર જતા એકસો ઉડતાલીશ સૂક્ષ્મ કિરણોનું એક વૃદ્ધ સ્ફુરી રહ્યું છે, તે ઘણું જ મનોહર લાગે છે ”

મુમુક્ષુ સન્નિવૃત્તવદને બોલ્યો—“ભગવન્, આ સોપાનની શોભા જોઈ મારા હૃદયમા આનંદની ઉર્મિઓ ઉછળે છે આ દેખાવ ઉપરથી અને નામ ઉપરથી મને ખાતરી થાય છે કે, આ સોપાનની ખુબી કોઈ વિલક્ષણ જ હશે તેનો દેખાવ જોતાજ આ સસારનો મોહ નિમૂંલ થતો હોય, તેવો આભાસ થાય છે તે સાથે માફ હૃદય

સાક્ષી પૂરે છે કે, અહિંથી મને કોઈ ઉત્કૃષ્ટ યોગનો લાલ થયો. મહાનુભાવ, આપ કૃપા કરી આ દેખાવનું વિવેચન મને સત્વર કહી સંભળાવો. તે સાંભળવાને માંડું હૃદય અતિ ઉત્સુક થાય છે.

આનંદમુનિ અંગપર ઉમંગ લાવીને બોલ્યા—“ ભદ્ર, આ અગીયારમા ઉપશાંતમોહ શુણ્ણસ્થાનમાં જે છવ ઉપશમક હોય તે આવે છે. પ્રથમ આઠમા અપૂર્વકરણ શુણ્ણસ્થાનમાં જે એ શ્રેણી-ઓ વિષે કહેવામાં આવ્યું હતું, તેમાં ક્ષપકશ્રેણીને માટે તે સ્થળે યોગ્યતા કહી હતી, અને જે બીજી ઉપશમશ્રેણી છે, તેનો ઉપયોગ અહિં થાય છે.

ઉપશમશ્રેણી કેવાં મુનિ કરે છે? તેને માટે મેં તને આગળ કહેલ છે. આ પગથીઆની અંદર જે ઢાલ દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ ઉપશાંતમોહ સોપાન ઉપરથી કોઈવાર નીચે પડી જવાય છે. અહીં વર્તનાર ઉપશાંત મુનિને જ્યારે આરિત્ર મોહનીયનો તીવ્ર ઉદય થાય છે, ત્યારે તે અહિંથી નીચે પડી જાય છે, એટલે પુનઃ મોહ-જનિત પ્રમાદથી તે પતિત થઈ જાય છે. કોઈ અનુભવી મહાત્માએ તે ઉપરથી આ શુણ્ણસ્થાનને જળની સાથે સરખાવ્યું છે. જેમ પાણી-માં મલ નીચે ખેંચી જવાથી પાણી નિર્મળ થાય છે, પણ પુનઃ કોઈ નિમિત્ત કારણથી પાણું મલિન બની જાય છે, તેવી રીતે આ શુણ્ણસ્થાનપર વર્તનારા છવને બને છે. શ્રુત કેવળી, આહારક શરીરી, ઋણ મતિ—મનઃપર્યવજ્ઞાની અને ઉપશાંત મોહી આ સર્વે પ્રમાદને વશ થઈ અનંત ભવ કરે છે ચાર ગતિમાં વાસ કરે છે. એવી વાત એક મહાત્માએ જણાવેલી છે.” મુમુક્ષુએ હૃદયમાં દીર્ઘ વિચાર કરી પ્રશ્ન કર્યો—“મહાત્મન, આ ઉપશાંત મોહ શુણ્ણસ્થાનમાં આત્માને લગતા કયા કયા શુણ્ણો હોય અને અહિં વર્તનારા ઉપશમક છવો શુણ્ણસ્થાનોમાં કેવી રીતે ચરે છે? અને કેવી રીતે પડે છે? તે કૃપા કરી સમજાવો.” મુમુક્ષુના મુખથી આ ઉલ્લસ પ્રશ્ન સાંભળી આનંદર્ષિ હૃદયમાં આનંદિત થઈ ગયા. એટલે મુમુક્ષુની ખુદ્ધિમાં યોગના બળથી પ્રશ્ન કરવાની આવી શક્તિ જોઈ, તેઓ અત્યંત ખુશી

થઈ ગયા. તે મસ્મિત વદને જોડ્યા—“ભદ્ર, આ અગીયારમા ઉપશાન મોહ શુભ્રસ્થાનમા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ, ઉપશમચારિત્ર અને ઉપશમજનિત ભાવ હોય છે, માત્ર ક્ષાયિક તેમજ ક્ષાયોપશમિક ભાવ હોતો નથી એટલે અહીં ચક્રનારો આત્મા ઉપશમ સહિત સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર અને ઉપશમ જનિત ભાવ પ્રાપ્ત કરી ગકે છે

ભદ્ર, ઉપશમકલ્પો શુભ્રસ્થાનકોમા કેવી રીતે ચકે છે અને પકે છે ? તે સાવધાન થઈને સાક્ષણ આઠમા અપૂર્વકરણ શુભ્રસ્થાનથી નવમા અનિવૃત્તિભાદર શુભ્રસ્થાનમા જાય છે, અને ત્યાંથી દશમા સૂક્ષ્મ મ પરાયમા જાય છે અને તેમાંથી આ અગીયારમા ઉપશાન-મોહ શુભ્રસ્થાનમા જાય છે જે આઠમાઅપૂર્વકરણ વગેરે ચારે શુભ્રસ્થાનોમા લક્યકે છે, તો તે પકતા પકતા (ઉપશમ શ્રેણીવાળા) મિથ્યાત્વ શુભ્રસ્થાનમા આવી જાય છે આ રથજે એક વાત ખાસ લક્ષમા રાખવાની છે કે જે તે જીવ ચરમ શરીરી હોય તો તે માતમા શુભ્રસ્થાન સુધી આવીને ફરીવાર તે સાતમા શુભ્રસ્થાનથી ક્ષપકશ્રેણી કરવા માડે છે પરંતુ જેણે એકવાર ઉપશમ શ્રેણી કરી હોય તેજ ક્ષપક શ્રેણી કરી શકે છે અને જેણે એક ભવમા જે વાર ઉપશમશ્રેણી કરી હોય તે તેજ ભવમા ક્ષપકશ્રેણી કરી શકતા નથી આ વાત ખાસ લક્ષમા રાખવાની છે ”

મુમુક્ષુ માનદ થઈને જોડ્યો “ભગવન્, હું નિશક થયો છું તથાપિ એક પ્રશ્ન કરવાની ઇચ્છા થાય છે આપે જે ક્ષપક અને ઉપશમ શ્રેણી કરવાના સ બધાકલ્પ, તેમારા લક્ષમા આવ્યુ છે, પરંતુ ઉપશમ શ્રેણીવાળા જીવોને કેટલા ભવ થતા હશે, ? તે જાણવાની ઇચ્છા છે, તો કૃપા કરી તે સમજાવો ” આનંદસૂરિ શાત સ્વરથી જોડ્યા—“વત્સ, આ સમારમા એક જીવને આશ્રી અનેક ભવમા થઈ ચારવાર ઉપશમ શ્રેણી થાય છે અને એક ભવમા જેવાર ઉપશમ શ્રેણી થાય છે ” મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈને જોડ્યો, ભગવન્, માગી શકા પરાસ્ત થઈ ગઈ છે, તથાપિ એક બીજી જિજ્ઞાસા પ્રગટ થઈ આવી છે ઉપશમશ્રેણીમા જીવ કેવી રીતે ઉપશમ કરે છે ? તે જાણવાને હૃદય આતુર બન્યુ છે ”

આનંદર્ષિ બોલ્યા, “લદ્ર, તારી આ જિજ્ઞાસા યથાર્થ છે. સાં-
લણ, પ્રથમ હવે અનંતાનુષંગી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો
ઉપશમ કરે છે, પછી મિથ્યાત્વમોહ, મિથ્રમોહ અને સમ્યક્ત્વ મો-
હને ઉપશમાવે છે, પછી નપુંસકવેદ, સ્ત્રીવેદ, પછી હાસ્ય, રતિ,
અરતિ, લય, શોક, જુગુપ્સા, છ નોકપાયને ઉપશમાવે છે, પછી
અનુક્રમે પુરુષવેદ, અપ્રત્યાખ્યાનીક્રોધ, પ્રત્યાખ્યાનીક્રોધ, સંજવલન
ક્રોધ, અપ્રત્યાખ્યાનીમાન, પ્રત્યાખ્યાનીમાન, સંજવલનમાન, અપ્ર-
ત્યાખ્યાનીમાયા, પ્રત્યાખ્યાનીમાયા, સંજવલનમાયા અને તે પછી
અપ્રત્યાખ્યાનીલોભ પ્રત્યાખ્યાનીલોભ અને સંજવલનલોભ—એમ
અનુક્રમે ઉપશાંત કરે છે.”

મુમુક્ષુ પ્રસન્નવદને બોલ્યો, મહાનુભાવ, ઉપશમશ્રેણીમાં
હવે કેવી રીતે ઉપશમ કરે છે તે વાત સમજ્યો, પરંતુ હવે એક
પ્રશ્ન માત્ર કરવાની ઇચ્છા થાય છે, તે એકે ઉપશમશ્રેણીવાળા મોક્ષ
યોગ્ય કેવી રીતે ઘટ શકે છે? અને ઉપશમકળ અપૂર્વાદિ ગુણુસ્થા-
નોમાં શું કરે છે તે જાણવાની જિજ્ઞાસા છે, તો તે જાણાવી કૃપામાં
વધારો કરશો? આનંદસૂરિ ઘણાજ આનંદ સાથે બોલ્યા, હે લદ્ર,
સાત લવ, એક મુહૂર્તનો અગીયારમો ભાગ છે, તેવા સાત લવ
આયુષ્ય જેને બાકી રહ્યું છે, એવા ઉપશમશ્રેણી ખંડિત કરનારા પ-
રાંડમુખ થયેલા, સાતમા ગુણુસ્થાનમાં આવીને ફરી ક્ષપકશ્રેણી
માંડીને સાત લવની વચમાં ક્ષીણમોહ ગુણુસ્થાન પ્રાપ્ત કરી અંતઃકૃત
કેવળી ધર્મ મોક્ષગમન કરે છે, તે કારણથી દુષણ નથી. તથા જે પુ-
ષ્ટાયુવાલા ઉપશમશ્રેણી કરે છે, તે અખંડિતશ્રેણીથી ચારિત્ર મોહ-
નીયનો ઉપશમ કરીને અગીયારમા ગુણુસ્થાને પહોંચી ઉપશમશ્રેણી
સમાપ્ત કરી નીચે પડે છે.

હવે ઉપશમકળ અપૂર્વાદિ ગુણુસ્થાનોમાં સંજવલન લોભ વર્જિત
બાકીની મોહનીય કર્મની વીશ પ્રકૃતિ, અપૂર્વ કરણ તથા અનિવૃત્તિ
બાદર, આ બે ગુણુસ્થાનમાં ઉપશમાવે છે; ત્યાર પછી અનુક્રમે
સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણુસ્થાનમાં સંજવનલોભને સૂક્ષ્મ કરે છે, ત્યાર

પછી અનુક્રમે ઉપશાત મોહ ગુણુચાનમા તે સુક્ષ્મલોભને સર્વથા ઉપશમાવે છે

મુમુક્ષુ, અતરંગ આનંદને દર્શાવતો જોડ્યો—“ભગવન્, હું સર્વ પ્રકારે નિરાકર થયો છું આ ઉપશાત મોહનો પ્રભાવ સાંભળી મારો આત્મા ઉપશાત મોહ ધવાની ભાવના ભાવે છે હવે આ મનોહર દેખાવની સૂચનાનું અપીકરણ કરી મારા બોધમા વૃદ્ધિ કરવાની કૃપા કરો ’

આનંદમુનિ જોડ્યા—“વત્સ, આ પગથીઆ ઉપર જે ઉપર જવાની નાની નાની મીઠીઓ છે, તે એમ સૂચવે છે કે, અહિં આવેલો જીવ ચડે છે અને પડે છે. જેને માટે જે તને પ્રથમ સમજાવ્યું છે ભદ્ર, જો, જે આ રત્નમય એક ગ્રંથિ દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, અહિં આફ્રદ થયેલો ઉપશમક જીવ શાતા વેદનીયરૂપ એકજ પ્રકૃતિનો બધ કરે છે, જે તેની પાસે આ ઓગણસાઠ કિરણો પ્રકાશે છે, તે એવું સૂચવે છે કે, અહિં વર્તતો જીવ ઓગણસાઠ પ્રકૃતિ વેદ છે તેની આસપાસ જે એકસો અડતાળીશ સૂક્ષ્મ કિરણોનું જાળ સ્પુરે છે, તેમ એમ દર્શાવે કે, અહિં એક હર એકસો અડતાળીશ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટિ સત્તા છે વત્સ, આ પ્રમાણે આ સોપાનનો દેખાવ હેતુપૂર્વક છે અને હૃદયથી મનન કરવા યોગ્ય છે ”

આનંદસૂરિની વાણી સાંભળી મુમુક્ષુ પ્રસન્ન થઈ ગયો અને તેણે તે મહાત્માને પુનઃ ભક્તિપૂર્વક વદના કરી

દાદશ સોપાન. (ક્ષીણમોહ ગુણુસ્થાન.)

હ ચૈતન્યરૂપ, અપૂર્વ શક્તિ ધારણ કરનાર અને સર્વ ગુણ સંપન્ન પરમાત્માના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરનારા, કર્મોના વિચિત્ર અને વિલક્ષણ સ્વરૂપને સમજનારા, અને આ વિશ્વની અગણિત સૂચનાઓને ઓળખનારા મહાનુભાવ આનંદસૂરિ શાંત સ્વરથી બોલ્યા—“ભદ્ર, આ નિર્મલ તત્ત્વબોધક નીસરણીના બારમા પગથીઆ ઉપર તારી દૃષ્ટિ પ્રસાર.

આ સુંદર સોપાન ક્ષીણમોહ નામના બારમા ગુણુસ્થાનથી ઓળખાય છે. અહિં સકલ મોહનો ક્ષય થાય છે, તેથી આ સ્થાનનું નામ ક્ષીણમોહ પડેલું છે. ઉપશમક જીવઉપશમ મુર્તિરૂપ સહજ સ્વભાવબલથી સર્વ મોહકર્મ ઉપશાંત કરવાથી અગીયારમા ગુણુસ્થાનથી અને ક્ષપક થઈ ક્ષપકશ્રેણીના માર્ગવડે દશમા ગુણુસ્થાનથીજ નિઃકષાય શદ્દ આત્મભાવનું બળ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી અહિં સર્વ મોહનો ક્ષય થાય છે, માટે આ ગુણુસ્થાન ક્ષીણમોહના નામથી ઓળખાય છે.

વત્સ, જો આ પગથીઆની સાથે એક પ્રકાશમય દોરી દેખાય છે, તેને દશમા પગથીઆની સાથે ખાંધેલી છે, આ સુચના જાણવા જેવી છે. આ ઉપરથી એવું સુચન થાય છે કે, ક્ષપકમુનિને અગીયારમું ગુણુસ્થાન પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ દશમા સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણુસ્થાનથી લોભના સૂક્ષ્મ અંશોના સૂક્ષ્મ ખંડ કરતાં કરતાં તે ક્ષપક આ બારમા ક્ષીણમોહ ગુણુસ્થાનમાં આવે છે. આ વખતે તે

જીવ અહિં ક્ષપકશ્રેણી સમાસ કરે છે તે સમાસ કરવાનો અનુક્રમ આ પ્રમાણે છે પ્રથમ તે અન તાનુષ ધી ચાર કષાયનો ક્ષય કરે છે પછી મિથ્યાત્વમોહનીય, પછી મિશ્રમોહનીય, અને પછી સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો ક્ષય કરે છે તે પછી અપ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાય, પછી પ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાયનો, પછી નપુ સક વેદનો, અને પછી હાસ્ય પદકનો ક્ષય કરે છે તે પછી પુરૂષ વેદનો, પછી સજ્વલન ક્રોધનો, પછી સજ્વલન માનનો, સજ્વલન માયાનો, અને છેવટે સજ્વલન લોભનો ક્ષય કરે છે આ અનુક્રમે શુદ્ધ થયેલો જીવ આ બારમા સોપાન ઉપર રહે છે ”

સુમુક્ષુએ પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, આપના કહેવા ઉપરથી આ ક્ષીણ મોહ શુણ્ઘ્યાનનો પ્રભાવ મહાન્ દેખાય છે, તો અહિં કોઈ જાતનું ધ્યાન થતું હશે કે નહીં”

આનંદભિં જોડ્યા—“ભદ્ર, આ બારમા ક્ષીણ મોહ ઉપર આવેલા જીવને શુકલ ધ્યાનનો ખીલ પાયો પ્રાપ્ત થાય છે ક્ષીણ મોહી ક્ષપક-મુનિ આ બારમા શુણ્ઘ્યાનમા શુદ્ધ પરિણતિવાલો થાય છે, એટલે પ્રથમ કહેલા શુકલ ધ્યાનની રીતિ પ્રમાણે શુકલ ધ્યાનના ખીલ પાયાનો (વીતરાગ થઈ જવાથી) આશ્રય કરે છે અને તે ખીલ શુકલ ધ્યાનને એક યોગથી ધ્યાય છે કારણ કે, તે ક્ષપકમુનિ વીતરાગ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરનારા, યથાખ્યાત ચારિત્રવાલા, અને શુદ્ધતરભાવશુક્ત મ હાયતિ ખને છે તે શુકલ ધ્યાનનો ખીલ પાયો અપૃથક્ત્વ, અવિચાર અને સર્વિતર્ક શુણ્ઘ સશુક્ત એવા નામથી કહેવાય છે જેનું ધ્યાન કરતા તે ક્ષીણમોહી મહાત્મા આત્મિક આનંદને અનુભવે છે.”

સુમુક્ષુ અજલિ જોડી જોડ્યો—“ભગવન્ એ શુકલ ધ્યાનના ખીલ પાયાનું સ્વરૂપ સમજાવવાની કૃપા કરો—” આનંદ મુનિ આ નંદપૂર્વક જોડ્યા—“વત્સ, એ ધ્યાનમા તત્ત્વજ્ઞાતા અપૃથક્ત્વ જ્ઞાનને—એકત્વને ધારણ કરે છે કેવળ જે વિશુદ્ધ પરમાત્મ દ્રવ્ય છે, તેજ અથવા તેજ પરમાત્મા દ્રવ્યનો કેવળ એક પર્યાય અથવા કેવળ એક શુણ છે એ અપૃથક્ત્વ—એકત્વ કહેવાય છે એવી રીતે એક

દ્રવ્ય, એક ગુણ, એક પર્યાય નિશ્ચલ-ચલન રહિત છે. એમ જ્યાં એ-
કત્વનું ધ્યાન કરવામાં આવે છે, તે અપૃથક્ત્વ કહેવાય છે.

જે અવિચાર છે એટલે જેમાં (પુર્વોક્ત સ્વરૂપોમાં) શબ્દાર્થયોગ
રૂપોમાં પરાવર્તિ વિવર્જિત એટલે શબ્દથી શબ્દાંતર અને અર્થથી
અર્થાંતર ઇત્યાદિ ક્રમથી રહીત એવું માત્ર શ્રુતને અનુસારેજ ચિંતન
કરવામાં આવે છે, તેથી તે અવિચાર છે. આ કાલમાં શુકલ ધ્યાનના
જેઓ જ્ઞાતા છે, તેઓ પૂર્વ મુનિ પ્રણીત શાસ્ત્ર આમ્નાય વિશેષથી
છે; પરંતુ આ કાલમાં શુકલ ધ્યાનના કોઈ અનુભવી નથી. જે ધ્યાન સ-
વિતર્ક ગુણ સંયુક્ત છે, એટલે જે ધ્યાન માત્ર લાવ શ્રુતના આલંબ-
નથી થાય છે. સૂક્ષ્મ અંતર્જલ્પ લાવગત અવલંબન માત્રથી ચિંતવન
થાય છે, તેથી તે સવિતર્ક ગુણ સંયુક્ત છે.

આ પ્રમાણે શુકલ ધ્યાનના ખીજ પાયાનું અવલંબન કરી ક્ષીણ-
મોહી મહાત્મા આ ગુણસ્થાન પર વર્તે છે અને તે સર્વદા શુદ્ધ પરિ-
ણતિના પ્રકાશથી પ્રકાશિત થાય છે.

વત્સ, આ સોપાન ઉપર પુનઃ દૃષ્ટિ કર. તેના શિખર ઉપર અ-
મૃતની ધારાનો દેખાવ છે. તેની નીચે એક અગ્નિની જ્વાલાનો દેખા-
વ છે, તેની અંદર ચૌદ ઇંધણાઓ બળતા દેખાય છે. તેની બાહિર
સોળ, અને સત્તાવન મોટી કિરણો અને એકસો એક સૂક્ષ્મ કિરણોનું
મંડળ દેખાય છે આ દેખાવ ઉપરથી અદ્ભુત સૂચના પ્રગટ થાય
છે. ” મુમુક્ષુએ કહ્યું, “લગવન્, આ દેખાવ મારા દૃષ્ટિ માર્ગમાં આ-
વ્યો છે, તે કૃપા કરી સમજાવો. ” આનંદસૂરિ શાંત સ્વરથી બોલ્યા
“લદ્ર, સાંભળ, જે આ સોપાન ઉપર અમૃતની ધારા દેખાય છે, તે
સમરસીલાવ છે. અહિં પ્રાપ્ત થયેલ મહાત્મા ખીજ શુકલ ધ્યાનમાં
વર્તવાથી ધ્યાનસ્થ થઈ સમરસીલાવને (તદેક શરણુતા) ધારણ કરે
છે. ધ્યાનવડે પોતાના આત્માને અપૃથક્ત્વલાવે પરમાત્માની અંદર
લીન કરવામાં આવે ત્યારેજ સમરસીલાવ ધારણ થાય છે. આ સમ-
રસીલાવની સ્થિતિ આત્માના અનુભવથી થઈ શકે છે.

વત્સ, જે આ સોપાનની નીચે અગ્નિની જ્વાળાનો દેખાવ છે તે

ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આ સ્થાને બીજા શુદ્ધ ધ્યાનના યોગ થી યોગીંદ્ર મુનિ ચોનાના કર્મરૂપી ઇંધણને દહન કરે છે વળી આ બારમા ગુણસ્થાનના બીજા ચરમ સમયમા અતના પ્રથમ સમયે નિદ્રા અને પ્રયત્ના આ બે પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે છે બદ્ર, જે આ શોદ ઇંધણાઓ બળતા દેખાય છે, તે ઉપરથી એવી સૂચના થાય છે કે, આ ક્ષીણભોદ ગુણસ્થાનના અતસમયમા ૧ ચક્રદર્શન, ૨ અચક્રદર્શન, ૩ અવધિદર્શન, ૪ કેવળદર્શન, આ ચાર દર્શનાવરણીય, પાચ પ્રકારના જ્ઞાનાવરણીય, અને પાચ પ્રકારના અતરાય એ આદ્ય પ્રકૃતિનો અર્ધિ ક્ષય થાય છે, તેનો ક્ષય કરી તે યોગી ક્ષીણ ભોદાથ થઇ કેવળ સ્વરૂપી બની જાય છે

બદ્ર, તેની બાહર આ મોળ અને સત્તાવન મોટી કિરણો અને એકસોએક સૂક્ષ્મ કિરણોનું મહળ જે દેખાય છે, તે એવું સૂચવે છે કે, આ ક્ષીણ ભોદ ગુણસ્થાનપર આરૂઢ થયેલો જીવ ચાર દર્શન, જ્ઞાનાતરાય દશક, ઉચ્ચગોત્ર અને ચતુનામ એ મોળ પ્રકૃતિનો બધ વિવેક કરે છે અને તે બધ વ્યવસ્કેદ થવાથી એક શાતા વેદનીયનો બધ કરે છે તેમ સન્વલન લોભ તથા કપમ નાશચ મહનન—એ બે પ્રકૃતિનો ઉદય વ્યવસ્કેદ થવાથી સત્તાવન પ્રકૃતિ વેદે છે અને સન્વલન લોભની સત્તા દૂર થવાથી તેને અર્ધી એકમો એક પ્રકૃતિની સત્તા છે બદ્ર, આ સૂચના મનન કરવા જેવી છે અને સર્વદા તત્તમા રાખવા યોગ્ય છે " મુમુક્ષુએ વિચારપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યો—“ ભગવન્, આ ગુણસ્થાનમા એકદર પ્રકૃતિઓ ની કેટલી મજ્યા હશે ? ” આનંદ મુનિ જોડ્યા—“ બદ્ર, જોદિ એકદર તે સક પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થાય છે તે પ્રકૃતિઓના ક્ષયનો આરભ નોથા ગુણસ્થાનની ચરૂ થાય છે તે આ બારમા ગુણસ્થાનમા સંપૂર્ણ ક્ષીણ થઇ જાય છે ગાથા ગુણસ્થાનમા એક પ્રકૃતિ, પાચમા ગુણસ્થાનમા એક, સાતમા ગુણસ્થાનમા આઠ, નવમામા ઇત્રીસ, અને બારમામા નસાર—એમ સર્વ મની તે સક પ્રકૃતિઓનો ક્ષય જોદિ સંપૂર્ણ થાય છે

બદ્ર, જોદિ હજાર નાના જાવળે, તોદો આનમા ક્ષીણ

થઈ આ સ્થિતિનો અધિકારી બને અને નિરૂપાધિ અવસ્થાનો અનુભવ કરે. એવી ઈચ્છા ધારણ કરજો. ”

સુસુક્ષ્મ આનંદાશ્રુ વર્ષાવતો જોડ્યો—“ ભગવન્, આપના આ-શીર્વાદથી એજ ભાવના ભાવવાને હૃદય ઉત્સુક થાય છે. હવે આ આત્મા ક્ષીણ મોહાવસ્થાને ક્યારે પ્રાપ્ત કરશે ? એવી રાહ ભેઠ છું અને એ સમયની પ્રતિજ્ઞા કરી અંતરની તે આશાએને પુષ્ટિ કર્યા કરું છું. શ્રી વીર પ્રભુ, એ આશા પૂર્ણ કરો. ”

ત્રયોદશ સોપાન (સયોગી કેવલી ગુણસ્થાન.)

મના હૃદયમા પચપરમેષીના મહામ ત્રણ રમરણ થયા કરે છે, જેમની ભાવાનાઓ આ વિશ્વના કલ્યાણની સાથે સંયોજિત થાય છે, અને જેઓનું હૃદય સદા શુભધ્યાનમા આરૂઢ છે, એવા મહાત્મા આનંદસૂરિ પરમાનંદના પ્રભાવને દર્શાવતા બોલ્યા—“ ભદ્ર, આ તેરમા

સોપાન ઉપર દ્રષ્ટિ પ્રસાર. આ સુદર સોપાન સયોગીકેવલીના નામથી ઓળખાય છે એ નામનો જ કોઈ દિવ્ય પ્રભાવ છે જો, આ પગથીઆ ઉપર મહાન પ્રકાશમાન બે રત્નો ચળકી રહ્યા છે તેની આસપાસ તેજની પ્રભાનો સમુદ્ધ સૂર્યની જેમ જળકે છે

આ દેખાવ આ તેરમા સયોગીકેવલીના સોપાનનો મહિમા દર્શાવે છે આ ગુણસ્થાન ઉપર કેવળી ભગવત હોઈ શકે છે તે કેવળી ભગવતના આત્માને અહિં ક્ષાયિક શુદ્ધ ભાવ પ્રગટ થાય છે તેથી પગમ ઉત્કૃષ્ટ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને યથાખ્યાત ક્ષાયિક ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે આ બે તેજસ્વી રત્નો પણ એજ વાત સૂચવે છે અહીં ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ આ બે ભાવ રહેતા નથી.

ભદ્ર, આ તેરમા સોપાનના શિખર ઉપર એક દિવ્ય ન્યોતિ પ્રકાશે છે, તેનું અવલોકન કર એ ન્યોતિ અહીં આરૂઢ થયેલા આત્માના કેવળજ્ઞાનને સૂચવે છે આ કેવલજ્ઞાનરૂપી સૂર્ય કેવો પ્રકાશે છે ? એ મહાન સૂર્યના પ્રકાશથી કેવળજ્ઞાનીને આ ચરાચર

જગત્ હસ્તામલકવત્ પ્રત્યક્ષ લાપિત ધાય છે, અહીં આરૂઢ થયેલો આત્મા તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે, અને તે કર્મના ઉદયથી તે પોતાના આત્માને કેવળી જિનેન્દ્ર તરીકે ઓળખાવે છે.”

મુમુક્ષુ હર્ષાશ્રુને ધારણ કરતો બોલ્યો—“લગવન્, આ સુંદર સોપાનને હૃદયથી પ્રણામ કરું છું. આ પુણ્યરૂપ સ્થાનના દર્શનથી હું મારા આત્માને કૃતાર્થ જાણું છું અને મારા અહો ભાગ્ય સમજું છું. સ્વામિન્, કૃપા કરી આ પુણ્ય સ્વરૂપ સોપાનના સહચારી જિન પતિના પ્રભાવતું શ્રવણ કરાવો. અને મારા શ્રવણને પવિત્ર કરાવો.”

આનંદસૂરિ સાનંદ થઈને બોલ્યા—“લદ્ર, અહીં ત ભક્તિ પ્રમુખ વીશ પુણ્ય સ્થાનકોનું જે આત્માઓ વિશેષ આરાધન કરે છે તેઓ તીર્થંકર નામ કર્મઉપાર્જન કરે છે. વળી આ ગુણસ્થાનમાં તીર્થંકર નામ કર્મના ઉદયથી તે કેવળી ત્રિભુવન પતિ જિનેન્દ્ર ધાય છે. વળી આ સ્થાને ચોત્રીશ અતિશય યુક્ત, સર્વ દેવ તથા મનુષ્યોને પૂજ્ય, સર્વોત્તમ, અને સર્વ શાસનોમાં પ્રધાન એવા તીર્થને પ્રવર્ત્તાવનારા લગવાન તીર્થંકર પ્રગટે છે, તે ઉત્કૃષ્ટથી દેશે ઉણાપૂર્વ કોટી સુધી વિદ્યમાન રહે છે.”

મુમુક્ષુએ પ્રસન્નતાથી પ્રશ્ન કર્યો. “લગવન્, તીર્થંકર નામ કર્મ કેવી રીતે વેદવામાં આવતું હશે ? તે કૃપા કરી સમજાવો.”

આનંદસૂરિએ ઉત્સાહથી ઉત્તર આપ્યો. “લદ્ર, પૃથ્વી મંડલમાં વિહાર કરતાં ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધી તેઓને સર્વ વિરતિ તેમજ દેશ વિરતિ કરવાથી તીર્થંકર નામ કર્મ વેદવામાં આવે છે. તે તીર્થંકર નામ કર્મને વેદવા માટેજ લગવાન ઉપદેશ આપે છે. અને જે વખતે તેઓ ઉપદેશ આપે છે, તે વખતે તેઓ દેહધારી હોય છે. તે કેવલી મહાત્મા આ પૃથ્વી મંડલમાં ઉત્કૃષ્ટ આઠ વર્ષે ન્યૂન એવા એક કોટિ પૂર્વ પ્રમાણ વિચરે છે. તેઓ દેવતાઓએ રચેલા સુવર્ણ કમળ ઉપર પગ રાખી ચાલે છે. આઠ પ્રાતિહાર્ય યુક્ત અને અનેક સુરાસુર કોટિથી સેવિત થઈ વિહાર કરે છે. સામાન્ય પ્રકારે કેવલ-

જ્ઞાનીની આવી સ્થિતિ કહેલી છે ભગવાન જિનેદ્ર તો મધ્ય સ્થિતિ વાળા હોય છે

ભદ્રા—“જે, આ તેરમા પગથીઆ ઉપર આઠ કુ ડાલા જોવા મા આવે છે, અને તે કુ ડાલાની નીચે એક રત્નમય જ્યોતિનો પુજ જલકે છે, જેમાથી મહાન તેજસ્વી સાત કિરણો બહાર નીકળે છે”

મુમુક્ષુએ ઇતેભરીથી પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન, આ દેખાવની સૂચનાઓ મને સમજાવો આની અ હર મહાન તત્ત્વો રહેલા હોય, એમ લાગે છે”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—“ભગવન, જે આ આઠ કુ ડાલા જોવા મા આવે છે, તે આઠ સમય છે અને તેની નીચે જે જ્યોતિનો પુજ છે, તે કેવલિ સમુદ્ધાત કહેવાય છે જે ઉપર આ ગુણસ્થાનનો સર્વ મહિમા રહેલો છે”

મુમુક્ષુ બોલ્યો—“મહાનુભાવ, એ ચાર સમય અને કેવલિ સમુદ્ધાત વિષે કૃપા કરી સમજાવો”

આનંદર્ષિ આનંદિત થઇને બોલ્યા—“વત્સ કેવલિ સમુદ્ધાત શું કહેવાય? તે આવધાન થઇને સામળ કેવળી ભગવાન જ્યારે વેદ નીય કર્મની સ્થિતિથી આશુ કર્મની સ્થિતિ અલપ જાણે છે, ત્યારે તે ખતે સ્થિતિઓને સમાન કરવા માટે તે કેવલિ સમુદ્ધાત કરે છે યથા સ્વભાવનિયત આત્માના પ્રદેશોને વેદનાદિ સાત કારણોથી સમુદ્ધાતન કરવું, એટલે સ્વભાવથી અન્ય ભાવપણે પશુભન કરવું—સ્વભાવનુ અન્ય ભાવમા રૂપાતર કરવું, તે સમુદ્ધાત કહેવાય છે જે આ જ્યોતિનો પુજ છે, તે સમુદ્ધાતનો દેખાવ છે અને તેમાથી જે આ સાત કિરણો નીકળે છે, તે સમુદ્ધાતના સાત પ્રકારને દર્શાવે છે તે સાત પ્રકારના ૧ વેદના સમુદ્ધાત, ૨ કપાય સમુદ્ધાત, ૩ મ રણ સમુદ્ધાત, ૪ વંદિય સમુદ્ધાત, ૫ તેજ સમુદ્ધાત, ૬ આદારક સમુદ્ધાત અને ૭ કેવલિ સમુદ્ધાત એવા નામ છે એ સાત પ્રકારના સમુદ્ધાત માટેની અદિ કેવલિ સમુદ્ધાત ત્રણ કરાય છે

વત્સ, જે આ આઠ સમયને સૂચવનારા આઠ દુઝાળા છે, તે સમયનો યોગ જાણવા જેવો છે. આ સોપાન ઉપર આરૂઢ થયેલા કેવલી લગવાન જ્યારે કેવલિસમુદ્ધાત કરે છે, ત્યારે તે કરતાં પ્રથમ સમયમાં વેદનીય આયુઃકર્મને સમાન કરવા માટે આત્મ પ્રદેશોથી ઉર્ધ્વલોકાંતરુધી દંડાકાર આત્મપ્રદેશને લાંબાવે છે, બીજા સમયમાં પૂર્વ—પશ્ચિમ દિશામાં આત્મ પ્રદેશોથી તેનો કપાટના જેવો આકાર કરે છે, ત્રીજા સમયમાં ઉત્તર—દક્ષિણ આત્મપ્રદેશોનો મંથનાકાર કરે છે અને ચોથા સમયમાં આંતરો પૂર્ણ કરવાથી તે સર્વ લોક વ્યાપી થઈ જાય છે. આ ચોથે સમયે એ કેવલી લગવાનુ વિશ્વવ્યાપી થઈ જાય છે.

વત્સ, અહીંથી પાછા તે નિવૃત્તિ કરે છે. એટલે એ પ્રમાણે કેવલી લગવાન આત્મપ્રદેશોનો વિસ્તાર કરવાના પ્રયોગથી કર્મલેશને સરખા કરે છે, અને સરખા કર્યા પછી સમુદ્ધાતથી પાછા નિવૃત્ત કરે છે, એટલે પાંચમા સમયમાં જગત પૂર્ણતાના અંતરોથી નિવર્તે છે, છઠે સમયે મંથનાકાર દૂર કરે છે, સાતમે સમયે કપાટાકાર દૂર કરે છે અને આઠમે સમયે દંડાકાર સંકેલી પોતાના સ્વસ્વભાવમાં આવે છે —સ્વભાવસ્થ થાય છે.

સુમુક્ષુ સાનંદાશ્ચર્ય થઈ જોડ્યા—“ લગવ નુ, અહિં કેવલી કેવા યોગવાલા અને અનાહારક શી રીતે થાય છે ? તે દયા લાવી દર્શાવો. ”

આનંદ મુનિ જોડ્યા—“ વત્સ, અહિં સમુદ્ધાત કરતાં કેવલી લગવાનુ પ્રથમ અને અંત સમયે આદારિક કાયયોગવાલા થાય છે, બીજા અને છઠા સમયમાં મિશ્ર આદારિક કાયયોગી થાય છે. (અહિં કાર્મણ સાથે આદારિકનું મિશ્રપણું છે.) ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા સમયમાં કેવલ કાર્મણ કાયયોગવાલા થાય છે. તે કેવલી જે સમયોમાં માત્ર કાર્મણ કાય યોગવાલા હોય છે, તે સમયોમાં તેઓ અનાહારક હોય છે. ”

સુમુક્ષુએ દીર્ઘ વિચાર કરી કહ્યું, “ લગવાનુ, આપના વચનો

એ મારી શકાને પરાસ્ત કરી છે, તથાપિ એક જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઈ છે, તે કૃપા કરી તૃપ્ત કરો. ”

આનંદમુનિએ કહ્યું, “ભદ્ર, તારી શી જિજ્ઞાસા છે ? જે હોય તે પ્રગટ કર ”

મુમુક્ષુ બોલ્યો—“ભગવન્, કેવલી સમુદ્ધાત કરનારા હરેક કેવળી હશે કે કોઈ ન પણ હોય ? ”

આનંદમુનિએ ઊલટથી કહ્યું, ભદ્ર, તારી જિજ્ઞાસા યોગ્ય છે સામળ ? જેમને છ મામથી અધિક આયુષ્ય વિદ્યમાન છતાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તેઓ અવશ્ય સમુદ્ધાત કરે છે અને જેમનું આયુષ્ય છ માસની અંદરનું હોય તે વખતે જેઓને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તેઓની સમુદ્ધાતની બાબતમાં ભજના છે—વિકલ્પ છે અર્થાત્ તેઓ સમુદ્ધાત કરે અથવા ન પણ કરે. ”

મુમુક્ષુએ બીજી જિજ્ઞાસા પ્રગટ કરી “ભગવન્ સમુદ્ધાતને કરનારા એ કેવલી મહાત્માઓ અહિં કેવુ ધ્યાન કરતા હશે ? તે કૃપા કરી કહો ”

આનંદમુનિ બોલ્યા—“ભદ્ર, કેવલી સમુદ્ધાતથી નિવૃત્ત થઈ મન, વચન અને કાયાના યોગને નિરોધવા માટે અહિં કેવલી ભગવાન શુકલ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાનું ધ્યાન કરે છે એ શુકલધ્યાનનો ત્રીજો પાયો સૂક્ષ્મક્રિયા નિવૃત્તિના નામથી ઓલખાય છે, કારણકે, તેમાં યોગની કંપનરૂપ ક્રિયાને સૂક્ષ્મ કરવામાં આવે છે ”

મુમુક્ષુ બોલ્યો “મહાનુભાવ, એ સૂક્ષ્મ ક્રિયા નિવૃત્તિ વિષે વિશેષ સમજુતી આપો. યોગની ક્રિયા ને કેવીરીતે સૂક્ષ્મ કરવામાં આવે છે ?

આનંદમુનિ બોલ્યા—“ભદ્ર, એ સૂક્ષ્મ ક્રિયા નિવૃત્તિ નામના શુકલ ધ્યાનના ત્રીજા પાયામાં ધ્યાતા કેવલી મન, વચન અને કાયાના યોગને સૂક્ષ્મ કરે છે તે કેવી રીતે કરે છે ? તે સાવધાન થઈ ધ્યેય કર એ ધ્યાનના ધ્યાતા કેવલી આત્મવીર્યની અચિંત્ય શક્તિથી બાહરકાયયોગના સ્વભાવમાં મિથિ થઈ, બાહરવચનયોગ તથા બાહરમનોયોગના પુદ્-

ગલોને સૂક્ષ્મ કરે છે, તે પછી બાહ્યકાયયોગને સૂક્ષ્મ કરે છે, ત્યાર બાદ સૂક્ષ્મકાયયોગમાં ક્ષણમાત્ર રહીને તત્કાળ સૂક્ષ્મ વચનયોગ તથા મનોયોગના પુદ્ગલોનો અપચય કરે છે, તે પછી ક્ષણ માત્ર સૂક્ષ્મકાયયોગમાં રહી તે કેવળી મહાત્મા પ્રગટ નિજ આત્માનુભવની સૂક્ષ્મ ક્રિયાનો એટલે પોતેજ પોતાના ચિદ્રૂપ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે છે.

વત્સ, અહિં જે સૂક્ષ્મ ક્રિયાવાળા શરીરની સ્થિતિ તેજ કેવળીનું ધ્યાન છે. તે બાણુવા જેવું છે. જે પ્રકારે ઇન્દ્રિયયોગીઓના મનની સ્થિરતાને જેમ ધ્યાન કહેવામાં આવે છે, તે પ્રકારે કેવળજ્ઞાનીઓના શરીરની નિશ્ચલતાને ધ્યાન કહેવામાં આવે છે. તેઓ પર્વતની જેમ સ્થિર રહી ધ્યાન કરવાને સમર્થ બને છે. તેમની તે ક્રિયા શૈલેશીકરણના નામની ઓળખાય છે. તે શૈલેશીકરણને આરંભ કરનારા સૂક્ષ્મ કાય યોગવાળા મહાત્મા પાંચ હ્રસ્વાક્ષર ઉચ્ચારતાં જેટલો કાલ લાગે, તેટલું આયુષ્ય જ્યારે બાકી રહે ત્યારે શરીરને શૈલવત્ નિશ્ચલ કરવા માટે તેને અપરિપાતરૂપ ચોથું શુકલ ધ્યાન કે જે શૈલેશીકરણ રૂપ કહેવાય છે, તે પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાર પછી તે કેવળી શૈલેશીકરણારંભી સૂક્ષ્મકાયયોગમાં રહેતાં તત્કાળ ઉપરના સોપાનપર જવાની ઇચ્છા કરે છે.

ભદ્ર, જો, આ તેરમા સોપાનની પાસે ત્રીશ એંતાળીશ અને પંચાશી કિરણોની શલાકાઓ માલમ પડે છે. તે એવું સૂચવે છે કે, અહિં આરૂઢ થયેલો જીવ અંતસમયમાં ઔદારિકદ્વિક, અસ્થિરદ્વિક વિહાયોગતિદ્વિક, પ્રત્યેકત્રિક, છ સંસ્થાન, અશુદ્ધલઘુ ચતુષ્ક, ચાર વર્ણાદિ, નિર્માણ, તૈજસ, કાર્મણ, પ્રથમસંહનન, બે સ્વર અને એક વેદનીય આ ત્રીશ પ્રકૃતિનો ઉદય વિચ્છેદ કરે છે. અહિં અંગોપાંગનો ઉદય વ્યવચ્છેદ થવાથી અંત્ય અંગ સંસ્થાનની અવગાહનાથી ત્રીજો ભાગ ન્યૂન અવગાહના કરે છે. એટલે પોતાના આત્મપ્રદેશોને ઘનરૂપ કરવાથી ચરમ શરીરના અંગોપાંગમાં બે નાસિકાદિ

છિદ્રો છે, તેઓને પૂર્ણ કરે છે, તેથી આત્મ પ્રદેશો ધનકપ થઈ જાય છે અને અવગાહના ત્રીજા ભાગ ન્યુન થાય છે

આ ગુણસ્થાનમાં રહેલો જીવ એક વિધ જાણ, ઉપાત્ત્ય સમય મુધી અને જ્ઞાનાતરાય પાત્ર તથા ચાર દર્શનનો ઉદય વ્યવસ્થેદ થવાથી જોતાળીશ પ્રકૃતિ વેદે છે નિદ્રા, પ્રચક્ષા, જ્ઞાનાતરાયદશક અને ચાર દર્શન આ સોળ પ્રકૃતિની સત્તા વ્યવસ્થેદ થવાથી અહિં પ્રચાગી પ્રકૃતિની મત્તા હોય છે

ભદ્ર, મુમુક્ષુ, આ સોપાનના દેખાવ ઉપરથી જો આ સૂચનાઓ દર્શાવી છે, તે હૃદયથી વિચારણીય છે આ સર્વની વિચારણા કરી તારા આત્માને ઉત્તમભૂલાવનાના ગિખરપગ આરૂઢ કરવે ”

મુમુક્ષુએ પ્રમત્ત થઈને કહ્યું, “ભગવન્, હવે કૃતાર્થ થયો છું આ મુદર અને શિવરૂપ સોપાનના શિખરની મમીપે આવી પોહો યો છું મારા ઉપર પરમ ઉપકાર કરી જેણે આ રચના કરી છે, તે અદ્વિત અને શિવમાર્ગની સાધક હોઈ મારા મહાન્ ઉપકારની સાધનભૂત થઈ છે ”

આ પ્રમાણે કહી મુમુક્ષુએ મહાનુભાવ આનંદસૂરિના ચરણમાં વંદના કરી અને તે ક્ષણવાર તે પવિત્ર મૂર્તિનું ધ્યાન ધરી રહ્યો હતો.

ચતુર્દશ સોપાન.

(અયોગિ કેવલી ગુણસ્થાન.)

હ પરમાત્માના ચિદાનંદ રૂપનું સદા ધ્યાન કરનારા, જ્ઞાનજ્યોતિના પ્રકાશથી પ્રકાશિત થયેલા, નિર્મલ, નિરાખાધ અને અખંડ—અવિનાશી પરમાત્મરૂપને ચિંતવનારા અને પાંચપરમેષ્ઠીના પ્રભાવને જાણનારા શ્રીમાન્ આનંદસૂરિ અપાર આનંદને ધારણ કરતા બોલ્યા—“ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ નીસરણીના છેદા સોપાન ઉપર દૃષ્ટિ કર. આ મહાન્ અદ્ભુત અને શિવરૂપ સોપાન છે. આ સંસારમાંથી મુક્ત થઈ વિશ્રાંતિ લેવાનું આ સ્થાન છે. શ્રી શિવસ્વરૂપ જિનેન્દ્ર ભગવાનનું આનંદરૂપે નિવાસ કરવાનું આ સ્થલ છે. ભદ્ર, આ સોપાનને સાવધાન થઈ વિલોકજે. આ ચૈદમું સોપાન અયોગિ ગુણસ્થાનના નામથી ઓળખાય છે. અહિં કાયાદિનો પણ યોગ ન હોવાથી તે અયોગિ કહેવાય છે. જીવો, આ સોપાન ઉપર પાંચ વર્ણોના આકાર દેખાય છે. તે એવું સૂચવે છે કે, અહિં આરૂઢ થયેલ જિનેન્દ્રનો આત્મા પાંચ હ્રસ્વ અક્ષરો (અ ઇ ઊ ઋ લૃ) બોલતાં જેટલો વખત લાગે તેટલા વખત સુધી સ્થિતિ કરે છે. આ ગુણસ્થાનમાં શુક્લધ્યાનનો અનિવૃત્તિ નામનો ચોથો પાયો છે, તેમાં સમુચ્છિન્નક્રિયા નામે શુક્લધ્યાનનું ચોથું ધ્યાન છે. જે ધ્યાનમાં સૂક્ષ્મ કાયયોગની ક્રિયા પણ ઉચ્છિન્ન (સર્વથા નિવૃત્ત) થઈ જાય છે. આથી મહાત્માઓ એ ધ્યાનને મુક્તિરૂપી મેહેલનું દ્વાર કહે છે.”

મુમુક્ષુએ દીર્ઘ વિચાર કરી પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવાન્, મારા હૃદયમાં એક શકા ઉત્પન્ન થાય છે, કૃપા કરી તેનું નિરાકરણ કરો. જ્યાંસુધી દેહ વિદ્યમાન છે, ત્યાંસુધી અયોગી શી રીતે કહેવાય? અને જ્યારે કાયયોગનો સર્વથા અભાવ થયો તો પછી દેહનો અભાવ થયો, તો દેહ વિના ધ્યાન કેવી રીતે ધરે?”

આન દર્ષિ હાસ્ય કરીને જોડ્યા—“વત્સ, આ અયોગી ગુણસ્થાનનો કોઈ અદ્ભુત પ્રભાવ છે. અહિં કાયયોગથી જે ક્રિયા થાય છે, તે અતિ સૂક્ષ્મરૂપ છે તેમ વલી તે કાયયોગ સત્વર ક્ષય પામી જાય છે, વળી કાયાનું કાર્ય કરવામાં તે અસમર્થ હોય છે, એ કારણથી કાયા હોવા છતાં પણ તે અયોગી કહેવાય છે તેમ વળી શરીરનો આશ્રય હોવાથી તેને ધ્યાન પણ ઘટે છે આથી કરીને આ જ્યૈષ્ઠમાં અયોગી ગુણસ્થાન વર્તી એવા પરમેષ્ટી ભગવતને તે વિષે કાંઈ પણ વિરોધ આવતો નથી કારણકે, એ પરમેષ્ટી ભગવત નિજ શુદ્ધાત્મા ચિદ્રૂપ તન્મયપણે ઉત્તમ થયેલ, નિર્વાર અને પરમાનંદરૂપ છે વત્સ, આ સર્વોત્તમ ધ્યાનમાં નિશ્ચયનયથી આત્માજ ધ્યાતા છે, આત્માજ ઠરણરૂપ છે, આત્માજ કર્મ રૂપતાપન્ન એવા નિઃસ્વરૂપને ધ્યાય છે, તેનાથી બીજું ઉપચારરૂપ, અષ્ટાંગયોગ પ્રવૃત્તિ લક્ષણ ધ્યાન તે સર્વ વ્યવહારનયથી જાણવું

વત્સ, આ સોપાન ઉપર આવેલા મહાનુભાવના ઉપાલ્પ સમયમાં શું બને છે? તે જાણવા જેવું છે કેવલ ચિદ્રૂપ, આત્મસ્વરૂપને ધારણ કરનાર યોગી અયોગી ગુણસ્થાનવર્તી સ્પુટ પ્રગટ ઉપાલ્પ મમય માં એકી સાથે (શીઘ્રયુગપત્ સમ કાળે) જોહેતેર કર્મપ્રકૃતિનો ક્ષય કરે છે ”

મુમુક્ષુએ વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો—“ભગવન્, ઉપાલ્પ સમય એ શું છે અને કર્મની જોહેતેર પ્રકૃતિ કંઈ છે? તે સમજાવો ”

મહાનુભાવ આનંદસૂરિએ ઉત્તર આપ્યો—“ભદ્ર, જે ચરમ (ઉત્તમ) સમયને ઉપાલ્પ સમય કહે છે પાચ શરીર, પાચ ણધન,

પાંચ સંઘાત, ત્રણ અંગોપાંગ, છ સંસ્થાન, પાંચ વર્ણ, પાંચ રસ, છ સંહનન, છ અસ્થિર, આઠ સ્પર્શ, બે ગંધ, નીચ ગોત્ર, ચાર અ-
ગુણધુ, દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી, બે વિહાયોગતિ, ત્રણ પ્રત્યેક, સુસ્વર,
અપર્યાપ્તિનામ, નિર્માણનામ, અને બેમાંથી એક વેદનીય એ બોંતેર
કર્મપ્રકૃત્તિઓ કહેવાય છે. તે બોંતેર કર્મપ્રકૃત્તિ મુક્તિ નગરીના
દ્વારની અર્ગલા રૂપ છે, તે કર્મ પ્રકૃત્તિને આ સોપાન ઉપર આવેલો
આત્મા ઉપાંત્ય સમયમાં ક્ષય કરે છે. ”

મુમુક્ષુ બોલ્યો—“લગવનું, હવે એ વાત મારા સમજવામાં
આવી છે, આ સોપાનને માટે જે વિશેષ જાણવાનું હોય તે કૃપા
કરી સમજાવો.

આનંદમુનિ બોલ્યા—“વત્સ આ સોપાન ઉપર સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ કર.
તેની બાહર સુકાઈ ગયેલા તેર પુખ્તો પડેલા છે. તેની આસપાસ બાર
પંચાશી અને તેર કિરણો ચલકતા દેખાય છે, પણ ઉપર જાતાં તેઓ
તદન અદૃશ્ય થયેલા માલમ પડે છે. જો આ સોપાનના શિખર ઉપર
એક જ્યોતિનો મહાન ગોળો દેખાય છે. આ દેખાવની સૂચના એ-
ટલી બધી મનોહર અને સુબોધક છે કે, જે જાણવાથી તારો આત્મા
આનંદસાગરમાં મગ્ન થઈ જશે.”

મુમુક્ષુએ કહ્યું, “મહાત્મનું, તે સૂચનાઓ મને સત્વર સમજાવો
તે જાણવાને હૃદય ઉત્કંઠિત બને છે.”

આનંદસૂરિ બોલ્યા—“ભદ્ર, આ સોપાનપર આરૂઢ થયેલા અ-
યોગી પરમાત્મા પોતાના અંતઃસમયે એકવેદની, આદેયનામ, પર્યા-
પ્તિનામ, ત્રસનામ, બાહરનામ, મનુષ્યાયુ, યશનામ, મનુષ્યગતિ,
મનુષ્યાનુપૂર્વી, સૌભાગ્ય, ઉચ્ચગોત્ર, પંચેન્દ્રિયત્વ, અને તીર્થંકર નામ
આ તેર પ્રકૃત્તિનો ક્ષય કરી તેજ સમયે સિદ્ધ પર્યાયને પ્રાપ્ત થાય છે.
તે સિદ્ધ પરમેષ્ઠી સનાતન ભગવાન શાશ્વત લોકાંત પર્યંત જાય છે. જે
આ સુકાઈ ગયેલા તેર પુખ્તો પડેલા છે, તેમાંથી એ તેર પ્રકૃત્તિની
સૂચના થાય છે.

વત્સ, જે આ બાર ચળકતા કિરણો દેખાય છે તે આ સોપાન પર આવેલા અયોગી મહાત્મા બાર પ્રકૃતિ વેદે છે, તેની સૂચના છે આ સોપાન ઉપર આવેલ જીવ પોતે અખ ધક છે, તે એક વેદની, આદેય, યશ, સુભગ, ત્રણ ત્રમ, પ ચેદ્રિયત્વ, મનુષ્ય ગતિ, મનુષ્યાયુ ઉચ્ચગોત્ર, અને તીર્થંકર નામ આ બાર પ્રકૃતિ વેદે છે જે આ તેર અને પચાસી કિરણોનો દેખાવ છે તે એવું સૂચવે છે કે, અહીં અતના બે સમય પહેલા પચાસીની સત્તા રહે છે અને ઉપાલ્ય સમયમા તેર પ્રકૃતિની સત્તા રહે છે અને છેવટે અત સમયે તે સત્તા રહિત થાય છે જેમા અયોગી સિદ્ધ લગવાન ચિદાનંદમય બની અખ દાન દના લોકતા થાય છે

ભદ્ર મુમુક્ષુ, આ પવિત્ર સોપાનને ભક્તિથી નમન કર અને આ સ્થાનની ઉચ્ચ ભાવના ભાવી તારા અતરાતમાને અખ દાન દનો અધિકારી બનાવ ” મહાનુભાવ આનંદસૂરિના આ વચન સાલળી મુમુક્ષુ અલ્પત પ્રસન્ન થઈ ગયો તેણે તે સોપાનને અ જલિ જોડી પ્રણામ કર્યો અને પછી ઉભા થઈ મહાત્મા આનંદસૂરિને ત્રિકરણ શુદ્ધિથી વદના કરી અને ક્ષણવાર સુધી તે આનંદમુર્તિ મહાત્માનું એકાગ્રતા થી ધ્યાન કર્યું

ક્ષણવારે મુમુક્ષુએ હૃદયમા વિચાર કરી પ્રશ્ન કર્યો—“લગવન, આપ મહાનુભાવે આ મોક્ષપદ સોપાનનું પૂર્ણ દર્શન કરાવ્યું છે હું સર્વ રીતે કૃતાર્થ થયો છું, તથાપિ આ છેવટના સોપાન ઉપર થતી શિવરૂપ મિદ્ધગતિને યથાર્થ જાણવાને માટે અતરમા ઇચ્છા પ્રગટ થાય છે ”

આનંદર્ષિ આનંદ સહિત બોલ્યા—“ વત્સ, જે ઇચ્છા હોય તે પુછ અને તારી જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કર ”

જિજ્ઞાસુ મુમુક્ષુએ અ જલિ જોડી પુછ્યું, “લગવન, અહીં ઈર્મ રહિત થયેલો આત્મા તે સમયે લોકાતમા કેવી રીતે જતો હશે, અ યોગી આત્માની ઉર્ધ્વગતિ શી રીતે થતી હશે ? ” આનંદસૂરિએ

કહ્યું, ભદ્ર, લોકાંતમાં આત્માની ઉર્ધ્વગતિને માટે ચાર પ્રકારના હેતુઓ દર્શાવેલા છે, પ્રથમ ઉપાંત્ય એ સમયમાં અચિંત્ય આત્મવીર્યથી પંચાશીકર્મ પ્રકૃતિ ક્ષય કરવા માટે જે વ્યાપારનો આરંભ કર્યો હતો, તેનાથી આત્માની ઉર્ધ્વગતિ થાય છે એ પ્રથમ હેતુ છે. આત્મા કર્મના સંગથી રહિત થવાથી તેની ઉર્ધ્વગતિ થાય છે, એ બીજો હેતુ છે. આત્મા અતિ ગાઢ બંધનોથી રહિત થવાથી ઉર્ધ્વગતિ કરી શકે છે, એ ત્રીજો હેતુ છે. અને કર્મ રહિત થયેલા જીવનો ઉર્ધ્વ ગમન કરવાનો સ્વભાવ છે, એ ચોથો હેતુ છે. ચાર હેતુ ઉપર ચાર દૃષ્ટાંતો આપેલા છે. પ્રથમ હેતુમાં કુંભારના ચક્રનું દૃષ્ટાંત છે. જેમ કુંભારનું ચક્ર પૂર્વ પ્રયોગથી ફર્યો કરે છે, તેમ આત્માની પૂર્વ પ્રયોગથી ઉર્ધ્વગતિ થાય છે. બીજા હેતુમાં તુંબિકાનું દૃષ્ટાંત છે. જેમ તુંબકાની માટીના લેપથી રહિત થના જલથી ઉર્ધ્વગતિ થાય છે, તેમ આત્મા અષ્ટકર્મરૂપ લેપથી રહિત થતાં ધર્માસ્તિકાયરૂપ જલથી તેની ઉર્ધ્વગતિ થાય છે. ત્રીજા હેતુમાં એરંડફળનું દૃષ્ટાંત છે. જેમ એરંડફળ બીજાદિ બંધનોથી છુટું થતાં ઉર્ધ્વગમન કરે છે, તેમ આત્માને કર્મરૂપ બીજાદિનો બંધ વિચ્છેદ થતાં તે ઉર્ધ્વગમન કરે છે, ચોથા હેતુમાં અગ્નિનું દૃષ્ટાંત છે જેમ અગ્નિનો ઉર્ધ્વજ્વલન સ્વભાવ છે, તેમ આત્માનો પણ ઉર્ધ્વગમન સ્વભાવ છે. ભદ્ર, વળી અહિં કોઈ શંકા કરે કે, આત્માની અધોગતિ કે તિર્છી ગતિ કેમ થતી નથી ? ઉત્તરમાં એટલું જ કહેવાનું કે, સિદ્ધ આત્મા કર્મના ગૌરવ—ભારના અભાવથી અધોગમન કરતા નથી, તેમ પ્રેરણા કરનાર પ્રેરક કર્મના અભાવથી તિર્છીગતિ પણ કરતો નથી. તે સાથે તેમજ ધર્માસ્તિકાયના અભાવથી તે લોકની ઉપર પણ ગમન કરી શકતો નથી કારણકે, ધર્માસ્તિકાય લોકમાં જ હોવાથી તે મત્સ્યને જલની જેમ જીવ તથા પુદ્ગલની ગતિનો હેતુરૂપ છે. ધર્માસ્તિ અલોકમાં ન હોવાથી સિદ્ધ અલોકમાં જઈ શકતા નથી.”

મુમુક્ષુએ સવિનય જણાવ્યું—“લગવન્ આપની આ વાણી સાંભળી અંતર આનંદમય બની ગયું છે હવે માત્ર એક પ્રાર્થના છે

કે, લોકાત્મા રહેનારા સિદ્ધનું સ્વરૂપ કહી સલાખાવો કે જે સાક્ષી હું મારા કર્ણને અને જીવનને સફળ કરી આત્માન દત્તો અનુભવી બનું ”

આનંદ મૂર્તિ આનંદસૂરિ આત્માનંદ દર્શાવતા બોલ્યા “—ભદ્ર, જે આ ચૈદમા સોપાન ઉપર જ્યોતિનો તેજસ્વી ગોળો દેખાય છે, તે સિદ્ધશિલાની સૂચના છે આ ચૈદ્ર રાજલોકના મસ્તક ઉપર ધંપ ત્રાગ ભારા નામની સિદ્ધશિલા રહેલી છે સિદ્ધના જીવો તેનાથી પાસે હોવાથી તે સિદ્ધશિલા કહેવાય છે જો કે તે શિલા ઉપર સિદ્ધ પરમાત્મા બેસતા નથી, સિદ્ધ પરમાત્મા તો તેનાથી ઉચ્ચ લોકાત્મા બીરાજમાન છે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી બાર યોગન ઉપર એ સુદર સિદ્ધશિલા આવેલી છે સૂરભિ, કપૂરથી અધિક મુગધવાળી, કામલ, સૂક્ષ્મ અવયવવાળી, પવિત્ર અને ઘણી તેજસ્વી છે મનુષ્ય ક્ષેત્ર સમાન તે લાખી પોહોળી અને ઉત્તાન પ્રવેત છત્રના જેવી આકૃતિવાળી છે અત્યંત શુભકૃપ છે તે પૃથ્વી મધ્યભાગે આઠ યોગન ભડી છે, અને પ્રાતમા ઘટતી ઘટતી માખીની પાખ જેવી પાતળી છે તે ઉપર એક યોગનપર આવેલ લોકાત્મ કે જે એક યોગનનો જે ચોથો કોશ છે, તે કોશના છઠા ભાગમા સિદ્ધ આત્માઓનાં અવગાહના છે એટલે બે હજાર ધનુષ પ્રમાણ કોશના છઠા ભાગમા (ત્રણસે તેત્રીસ ધનુષ અને બત્રીસ આગળમા) સિદ્ધોના આત્મપ્રદેશોની અવગાહના છે જેમ કુલડીમા મીણ ભરીને ગાળતા તે મળી જવાથી જેવો આકાશનો આકાર થાય તેવો સિદ્ધોનો આકાર છે

ભદ્ર મુમુક્ષુ, તે સ્થળે રહેલા મિદ્ધ આત્માઓ મોટું જ્ઞાન ધરાવે છે આ ત્રણ લોકની અદર આવેલ ચૈદ્ર રાજલોકમા શુણ્ણપર્યાય સમુક્ત જે જે જીવાજીવાદિ સર્વ વસ્તુઓ છે, તે સર્વ વસ્તુઓને તેઓ સામાન્ય રૂપે દેખે છે અને વિશેષ રૂપે જાણે છે કારણકે વસ્તુ માત્ર સામાન્ય વિશેષાત્મક છે ૧ જ્ઞાનાવરણ, ૨ દર્શનાવરણ, ૩ વેદનીય, ૪ દર્શનચાત્રિત્ર મોહનીય, ૫ આયુ, ૬ નામ, ૭ ગોત્ર અને ૮ અતરાય—એ આઠ કર્મોનો ક્ષય થવાથી તે સિદ્ધ આત્માઓમા ૧ દેવજ્ઞાન, ૨ દેવજ્ઞદર્શન, ૩ અવ્યાબાધ અનંતમુખ, ૪ શુદ્ધ

સમ્યક્ત્વ ક્ષાયક રૂપ ચારિત્ર, ૫ અક્ષયગતિ, ૬ અમૂર્તતા, ૭ અનંત અવગાહના અને ૮ અનંતવીર્ય—આ આઠ ગુણો પ્રગટ થયેલા છે; અને ચક્રવર્તી અને ઈંદ્રની પદવીના સુખથી તે સિધ્ધો અનંતગણુ સુખ લોગવે છે. જે સુખ, કલેશ રહિત અને અવ્યય છે.

વત્સ મુમુક્ષુ ? તે સિદ્ધ લગવંતે પ્રાપ્ત કરેલા પરમપદના આનંદનું સુખ અનિર્વચનીય છે, તે પરમાનંદનું વર્ણન કરવાને મારામાં શક્તિ નથી, તથાપિ શાસ્ત્રદ્વારા જે કાંઈ જાણેલું છે, તે સંક્ષેપમાં કહું છું. તે મહાન્ પરમ પદ આરાધકોને આરાધ્ય, સાધકોને સાધ્ય અને ધ્યાયકોએ ધ્યેય છે. તે પદ અલભ્ય જીવોને સદા દુર્લભ છે, એટલુંજ નહિ પણ કેટલાક લભ્ય જીવોને પણ દુર્લભ છે અને દુર્લભ્યોને કષ્ટ સાધ્ય છે. દુંકામાં કહેવાનું કે, તે ચિદ્રૂપ, ચિદાનંદમય અને પરમાનંદ રૂપ છે. ”

ભદ્ર મુમુક્ષુ, એ પરમપદની ભાવના કરી તારા આત્માને તે તરફ પ્રવર્તીવળે. અને તે માટે આ મોક્ષપદ સોપાનનો ચિતાર હૃદયમાં રાખી તેનું મનન કર્યા કરજે. આ મોક્ષપદ સોપાનના ચૌદ પગથીઆની નિર્મળ નીસરણીપર આરૂઢ થવાની ઉત્કંઠા ધારણ કરી અનુક્રમે ઉચ્ચ સોપાનપર આરૂઢ થવાની અભિલાષામાં તારા હૃદયને પ્રતિબદ્ધ કરજે. જેથી તારૂં જીવન સફળ થશે અને પૂર્વ પુણ્યના યોગથી પ્રાપ્ત થયેલી પવિત્ર આર્હત ધર્મની શીતળ છાયા તને આ સોપાન પર વિશ્રાંતિ આપશે. ”

મહાનુભાવ આનંદસૂરિની આ વાણી સાંભળી તે મુમુક્ષુ આનંદ મગ્ન થઈ ગયો. તેના શરીરપર રોમાંચ પ્રગટ થઈ આવ્યા અને ઉત્તમ ભાવનાઓથી તેની મનોવૃત્તિ આત્મરોમ ખની ગઈ. તેણે આત્માને વિષે પરમ આરામ અને આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો.

૧ રાગ, દ્વેષ, અભિનિવેશ ઇત્યાદિ કલેશ વગરનું સુખ. ૨ સ્વસ્વભાવથી વ્યય ન થાય તે અવ્યય.

૩ સાધકોએ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિથી સાધેલ તેવું સાધ્ય. ૪ નિરંતર અનેક પ્રકારના ધ્યાનના ઉપાયથી ધ્યાવા યોગ્ય તેવું ધ્યેય.

મુમુક્ષુએ મધુર વાણીથી જણાવ્યું, “હે મહોપકારી ભગવન્, આ સમયે આપના ઉપકારનું નિરવધિ વાગ્દાન કરવાને માગી વાણી અસમર્થ છે હું આનંદ ઉદ્ધિમા મગ્ન થઈ ગયો છું આ મોક્ષપદ સોપાનની છળી મારા હૃદયમા મુદ્રિત થઈ ગઈ છે મારા મન, વચન અને કાયાના યોગ એજ સદ્વિચારમા રુકુરી રહ્યા છે આપે આપેલા આ અવલ ઝનથી હું આ સ આર સાગરમાથી ઝળ્યો છું ”

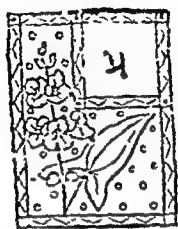
આ પ્રમાણે કહી મુમુક્ષુએ મહાત્મા આનંદસૂરિના ચરણમા હ ડવત્ પ્રણામ કર્યો, અને વિધિ સહિત વદના કરી તે મહાત્માની સ્તુતિ કરી—“ભગવન્, આપ ખરેખર આનંદસૂરિ છે આત્માને આરામ આપનારા આત્મારામ છે, અને આ સ સારમા યુદ્ધ કરવા સજ્ઞ થયેલા મોહાદિ શત્રુઓનો વિજય કગવો આનંદ આપનારા વિજયાનંદ છે અને મારા સાચા મિત્ર વીરભક્ત છે ”

આ સ્તુતિના શબ્દો મુમુક્ષુના મુખમાથી નીકલતા હતા, તેવા મા જોઈ પગથીઆવાલી મોક્ષપદ સોપાનની નીસરણી અદૃશ્ય થઈ ગઈ અને તે માથે મુમુક્ષુની સાસારિક ભાવની વૃત્તિ પણ અદૃશ્ય થઈ ગઈ

ઉપસંહાર.

ધમ મનોહર અને રમણીય પ્રદેશમાં આવેલા દિવ્ય આત્મા મહાનુભાવ આનંદસૂરિના મોક્ષપદ સોપાનના પ્રત્યક્ષ ઉપદેશથી મુમુક્ષુ પ્રતિબુદ્ધ થયો હતો. સંસારના પરિતાપમાંથી મુક્ત થવા માટે આત્માના

ઉચ્ચ ગુણોનું સ્વરૂપ જાણવાની તેની પ્રબળ ઈચ્છા પાર પડી હતી. જે મહાત્માએ તેને આ પવિત્ર પ્રદેશનો માર્ગ બતાવ્યો હતો, તેમનો અને મહાનુભાવ આનંદસૂરિનો હૃદયથી આભાર માની તે મુમુક્ષુએ આનંદ મૂર્તિ આનંદસૂરિની સમીપ ચારિત્ર ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો. અને તે પછી તેણે જે ચતુર્દશ સોપાનની શ્રેણી પ્રત્યક્ષ જોયેલ તેના સ્વરૂપનું મનન કરી તે પર ક્રમારોહણ કરી પોતાના સાધુ જીવનની સાર્થકતા કરી હતી, અને અયોગી કેવલીના સોપાનપર આરૂઢ થવાની યોગ્યતા મેળવવાને તે પૂર્ણ ઉમેદવાર બન્યો હતો. શ્રી અરિહંત પરમાત્મા તેની એ ઉમેદ પાર પાડો.

પવિત્ર મહાશય ધર્મ બંધુઓ, આ મોક્ષપદ સોપાનના સ્વરૂપનું હૃદયથી મનન કરજો. ભગવાન તીર્થકરોએ આ જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે મોક્ષરૂપ મેહોલમાં ચડવાને આ સોપાનની સીધી સીડી દર્શાવી છે, જે એ સોપાનના સીધા માર્ગને લુલી જશે તો તમારે અનેક જન્મભ્રમમાં લમવું પડશે.

આ પ્રસંગે કહેવું જોઈએ કે, આ સુંદર સોપાનનો માર્ગ ચારિત્રના સુકાનને લઈ જગત સાગરમાં વિચરનારા ગુનિઓને માટે સુગમ છે. વિરત, નિગ્રંથ, નિર્મમ અને નિર્દોષ વૃત્તિને ધારણ કરનારા અનગાર આત્માઓ આ સોપાનપર આરોહણ કરવાને જેટલા

અધિકારી છે, તેટલા અવિરતિ આચારને ધરનારા ગૃહસ્થ શ્રાવકો નથી તે છતાં જે મુનિવરો આ સોપાનના સ્વરૂપને જોખખતા છતાં તે પ્રમાણે વર્તવાને પ્રમત્ત થાય છે તેઓ ચારિત્રરૂપ રત્નને એક કોડીને મૂલ્યે વેચી ભવિષ્યની વિપત્તિઓને બહારી લે છે તે પવિત્ર મુનિઓએ પોતાના જીવન જેને માટે સમર્પણ કરેલ છે, તેને પ્રમાદ થી ભૂલી જઈ પોતાના સાધુ જીવન કઈ દિશાએ દોરાય છે અને અમૂલ્ય સમયનો ઉપયોગ કેવા કાર્યમાં થાય છે, તે મુખ્યત્વે વિચાર કરવાનો છે જે જમણાથી પોતે પોતાનો લક્ષ્ય સ્થલનો ખરો, અને ત્રીધો માર્ગ ભૂલી ગયા છે, તે માર્ગને તેમણે શોધી કાઢવો જોઈએ પોતાના પૂર્વજે જે માર્ગે ચાલી સ્વ અને પરના જીવનને આત્મિક ઉન્નતિમાં મુકે ગયેલા છે તે ખરા માર્ગમાં એક ખીજાની ગતિમાં અવરોધ કર્યા વગર સતત ગતિમાન થવાને માટે સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને મિથ્યા હલ અને આત્મગૌરવની ખાતર ખીજાની ગતિમાં અવરોધ કરવામાં કાલ વ્યતીત ન કરતા તેમણે પોતાના પૂર્વજેના શુદ્ધ માર્ગને અનુસરી ચાલવું જોઈએ

ચાલતા કાલના પ્રભાવને લઈને ગૃહસ્થ અને યતિ બંને વર્ગમાં અવ્યવસ્થાએ સ્થાન કરેલું છે, આચાર, અનાચાર અને અત્યાચારની મિશ્ર પ્રવૃત્તિ પણ કેટલેક સ્થળે જોવામાં આવે છે, તે સર્વનો ઉચ્છેદ થાઓ અને આ મોક્ષપદ સોપાનની સુદર ત્રીડીપર ક્રમારોહણ કરવાની ધૃષ્ટ રાખનારા ધર્મશુદ્ધો અને ધર્મબધુઓના મનોરથો સિદ્ધ થાઓ અને આવા વિષમ કાલમાં પણ ચારિત્ર ધર્મની ધ્વજને ફરકાવી નિર્દોષ ધર્મ, ધરનારા, આત્માને આરામ આપનારા અને વિદ્યોનો વિજય કરી આનંદને પ્રસારનારા મહોપકારી મુનિવરો નો સહા વિજય થાઓ એજ અમારી પ્રભુ પાસે અતરની અવ્યવસ્થા છે

“ તથાસ્તુ ”

સમાપ્ત.

જાહેર ખખર.

જૈન તત્વાદર્શિ ગ્રંથ.	શાસ્ત્રી લીપી.	રૂ. ૩-૦-૦
નવ તત્વનો સંદર્ભોધ.	"	રૂ. ૦-૧૦-૦
દેવસિરાઈ પ્રતિક્રમણસૂત્ર		રૂ. ૦-૩-૦
છવિચાર વૃત્તિ ટીકા સાથે.		રૂ. ૦-૬-૦
અજ્ઞાન તિમિર ભારકર.		રૂ. ૨-૮-૦
દંડકવૃત્તિ ટીકા સાથે.		રૂ. ૦-૮-૦
નવા પુસ્તકો.		
જૈનધર્મ વિપયિક પ્રત્નોત્તર	(ત્રીજી આવૃત્તી)	રૂ. ૦-૮-૦
પૂજન સંગ્રહ. (આત્મારામજી મહારાજકૃત તથા વલ્લભવિજયજીકૃત	}	રૂ. ૦-૮-૦
સ્નાન તથા પૂજનગ્રામોનો સંગ્રહ.)		
નયમાર્ગ દર્શક. (સાત નયનું સ્વરૂપ વાર્તા રૂપે).	રૂ.	૦-૧૨-૦
દંસવિનોદ. (આવૃત્તિ બીજી) (મુનિરાજ શ્રી દંસવિજયજીકૃત)		૦-૧૨-૦
કુમારવિહાર શતક [સંસ્કૃત કાવ્યો ભાષાન્તર સાથે]		૧-૪-૦
જૈન તત્વસાર—મૂળ તથા ભાષાન્તર સાથે. જૈનધર્મની પ્રીતોસોશી	}	રૂ. ૦-૬-૦
સમજાવનાર દુકા અને સરવ ગ્રંથ.		
જૈન તત્વસાર [એકલું ભાષાન્તર]		૦-૨-૦
આત્મ વલ્લભસ્તવનાવર્ણી. [મુનિરાજ શ્રી આત્મારામજી તથા વલ્લભ	}	રૂ. ૦-૬-૦
વિજયજીકૃત સ્તવનો સંગ્રહ.]		
મોક્ષપદ સોપાન. (ગુણુ સ્થાનકોતું સ્વરૂપ) (આ ગ્રંથમાં આત્મા દેવી		
સ્થિતિગ્રાને અનુભવીને ઉચ્ચ દશાને પ્રાપ્ત કરી છેવટ મોક્ષ પહોંચે છે તેની		
નીસરણી વાર્તારૂપમાં બતાવી છે.)	રૂ.	૦-૧૨-૦
છપાય છે તે પુસ્તકો.		
ધર્મ બીન્દુ ગ્રંથ મૂળ ટીકા અને ભાષાન્તર સહીત.		
શ્રાદ્ધ ગુણુ વીવરણ—મૂળ ટીકા અને ભાષાન્તર સહીત. આવક ધર્મ સમજવાને		
માટે અત્યુત્તમ ગ્રંથ છે.		
બીજા પુસ્તકો.		
શ્રી તત્વ નિર્ણય પ્રાસાદ ગ્રંથ—સુરિશ્વર શ્રી આત્મારામજી મહારાજકૃત.	રૂ.	૪-૦-૦
ગુણુ સ્નાવળી ગાયન પ્રવેશીકા—(સતરમેદી પૂજની સારીગમ સાથે)	રૂ.	૦-૪-૦
દુલ્લેહ હૃદય નેત્રાજન.	રૂ.	૧-૮-૦
બીમ જ્ઞાનત્રિશીકા.	રૂ.	૦-૬-૦
જૈનમત વૃક્ષ.	રૂ.	૦-૮-૦
જૈનભાનુ.	રૂ.	૦-૫-૦
તથા તમામ મુનિરાજના કોટાગ્રા મળશે.		
દરેકનું પોસ્ટેજ ભુદું.		
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.		
૬. શ્રી આત્માનંદ ભુવન—ભાવનગર.		

स्वर्गवासो तं. गङ्गा मेघनाद मुन्वजी कच्छ कोठारा वाद्वाना
स्मरणार्थे जेट.

श्री

ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

જેમા

(અમદાવાદના નાનકડા દુકાનના નોંધપાત્ર સગવડ સ્થળ, તે લાસના વિધિ
ગઈક, નાનાઈ પાત્ર આપ્યા । પુ વપુન શ્રાવકની અગીયાર
પરિમાની દર્શન, શુભાનુરાગ કુલ અને શ્રાવકના
એકનીશ શુભના વર્ણનનો અભાવેલ કહેવ છે)

येाजक

मुनिराज श्रीकृष्णविजयजी महाराज

શ્રી ગુરુ પ્રાણ આરમ્ભન મન્ત્ર મુજબ

उपायी प्रमिद्ध कर्त्ता,

ઝેઠજેઠુભાઈ પુજાભાઈ

कच्छ, कोठारा वाला

वीर सप्त २४३८ आत्म सप्त १६ विष्णुसप्त १८८

भी जानः श्री राम प्रेस—साधनगर

ॐ

आत्मानन्द प्रज्ञावेण आत्मानन्द विधायिनः

आत्मानन्द प्रकाशं नो वितरन्तु जिनेश्वराः ॥ १ ॥

આત્માનંદના પ્રજ્ઞાવૈથી આત્માને આનંદ આપનારા શ્રી જીનેશ્વર ભગવંતે
આત્માને આત્માનંદનો પ્રકાશ આપે. ૧

यस्यास्याद्यचनोमिरंगवृद्धिता संनिर्गता शान्तिदा ।

स्याद्यादामद्वતરतच्चविटपिप्रौढ्याससंदायिनी ।

जव्यात्मानप्रपांयतर्पणकरी ग्रंथावव्रजान्हवी ।

नित्यं चારतमाप्नुनाति विजयानંदाख्यसूरिं नमः ॥ १ ॥

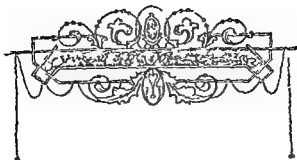
જેમના મુખમાથી પ્રગટ થયેલી અંધશ્રેણીરૂપ ગંગા કે જે વચનરૂપ
તરંગોના રંગથી સુંદર છે, જે સ્યાદારૂપ નિર્મલતીર ઉપર રહેલા તત્ત્વરૂપી
વૃક્ષોને ઊદ્ભાસ આપનારી છે અને ભવી આત્મારૂપી નિર્દોષ મુસાફરોને તૃપ્તિ
અને શાંતિ આપનારી છે, તે અંધશ્રેણીરૂપ ગંગા અદ્યાપિ આ ભાગ્યવર્તને
પવિત્ર કરે છે, તે શ્રી વિજયાનંદસૂરિજીને અમે સતીએ છીએ. ૨

॥ जयश्रीसिद्धिदः साध्यो, गुरुक्तगुह्य मंत्रवत् ।

सान्वर्षःसात्त्विकैर्धर्मो, विवेकिश्रावकोत्तमैः ॥

સાત્ત્વિક અને વિવેકી ઉત્તમ શ્રાવકોએ જયશ્રીની સિદ્ધિને આપનારો અને
સાન્વર્ષ (નામ પ્રમાણે ગુણ યુક્ત) એવો ધર્મ સુરક્ષિત શુદ્ધ મંત્રની પેઠે
સાધવા યોગ્ય છે.

મસ્તાવના

लघैर्गुणैर्यस्य निरदमूल , सत्कीर्तिशाखा विनयादिपत्रः ।

दानफल मार्गेण पश्चिज्जોજિ, જોવાચિરશ્રાવકકલ્પવૃક્ષઃ ।

કાવ્યાર્થ—ઉત્તમ ગુણો રૂપી મનુષ્યત્વ રેશ્માઓ વડે જેનું મૂળ ઘણુંજ મુદ્દ છે, જેને મત્સ્યરૂપેની પ્રગ સા રૂપ શાખા છે, જેને વિનય વિગેરે પત્રો છે, જેને દાનરૂપ કૃણ છે કે જે ચાચકો રૂપ પશ્ચિઓ વડે (નિરતર) ખવાય છે, તે શ્રાવક કલ્પવૃક્ષ ચિરકાળ જાયવ તુ વર્તો (શ્રીમદ્વાગવિમ્બજી મહારાજકૃત દ્વાદશપૂજા)

ભગવાન્ તાત પુત્રે મેળના સારન માટે બે પ્રમાણના ધર્મો કહેના છે તેમાં એક મુનિ ધર્મ, અને બીજો ગૃહસ્થ વર્મ તેમાં પ્રથમ પાપારૂપ ગૃહસ્થ ધર્મ હોવાની તેમજ તે મુનિ ધર્મથી સરન, અને મુમાધ્ય હોવાથી તેમજ દેવપણ, મનુષ્યપણ અને યનિધર્મની પ્રાપ્તિ વિગેરેના ક્રમે કરી મેળના સુખને આપનારો હોઈને શાસ્ત્રકારે તેને કલ્પવૃક્ષની ઉપમા આપેલી છે

આવો કલ્પવૃક્ષની ઉપમાને યોગ્ય ધર્મ વિવેક વિના થઈ શકતો નથી, સત્સન્નિવેક થયા વિના આત્મમ્હાનનો સંભાર નથી, આત્મમ્હાન શિવાય સમ્યક્ત્વ નથી, જ્યારે ચતુર્થ ગુણરથાન પ્રાપ્ત ન થયું હોય તો પત્રી શ્રાવણના પચમ ગુણગ્ધ્યાનની તો પાતળ શી કરવી ? જેથી ભય પ્રાપ્તીઓએ સત્વિવેક મેળવના અત્રાષ્ટ્રો અને અગુરુત્ર મેળવ કરવું અને જડ ચૈતન્યનું અગ્રપ સમગ્ર પોતાનું કર્તવ્ય ગુણ છે તે વિચારવું આમ વિચાર કરતા ગુરુ મહારાજે ગતાવેના ધર્મનું આરાધન કર

વાનું પોતાની મેળે સમજાવે અને તેથી જ્યોત્સ્નાની સિદ્ધિને આપનારો ધર્મ શુદ્ધ મંત્રની જેમ આરાધના યોગ્ય છે તેમ નિશ્ચય થશે.

એવા ઉત્તમોત્તમ શ્રાવક ધર્મના તત્ત્વ સ્વરૂપને જણાવનારો, તેમજ આત્માના શુદ્ધ યથાર્થ ગુણને પ્રતિષ્ઠાપન કરાવનારો, ભવ્ય છવોને મોક્ષ મોહકમાં જવાનો માર્ગ બતાવનારો આ અથ ખરેખર એક ભોમિયા તરિકે છે.

આ લઘુ લેખમાં નિરૂપણ કરેલા વિષયો જો યથાર્થ રીતે મનન કરી, તે પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો જે જ્ઞાન વિકાસ પૂર્વ કર્માનુસારે સ્વાભાવિક રીતે થવાનો હોય તેને ઉત્તેજક થયા વિના ગરુડે નહિ, એટલુંજ નહિ પરંતુ અનાદિ કાળથી આ આત્મામાં જે અનંત ગુણો છે, કે જે નિરોભાવને પામેલા છે તે આવિર્ભાવ પામના મોક્ષ સુખ મેળવવાને સદાયમૂત થશે.

આર્હત તત્ત્વજ્ઞાન કે તેનો દ્રાષ્ટા પણ વિષય-વિભાગ એટલો બધો ગદન છે કે તે એકદમ શ્રાવ્ય થઈ શકે તેમ નથી, તેથી તેને ઘટિત, દુઃક, સરસ, બોધક વિષયમાં પૂર્વાચાર્યોની પદ્ધતિને અનુસારે મુગમરીને પરમ ઉપગારી શાંત મુનિ મહારાજ શ્રી કૃષ્ણવજ્રયજ્ઞ મહારાજે ભવ્ય છવોના ઉપકાર માટે લખી તૈયાર કર્યો છે. ઉક્ત મહાત્માના લેખો-વિષયો, અથો વજ્રાજ્ઞ સરસ, મુંદર, બોધવચક અને સર્વને સ્વીકાર થઈ પડેલ છે જે નિર્વિવાદ છે. જે મહાત્માએ પોતાની છંદગીના મોટા ભાગ આવા બોધવચક અથો-વિષયો-લેખો લખવામાં અર્પણ કરેલા છે જેને લઈને જન દ્રમ તેમની આસારી છે.

આ ગ્રંથમાં પ્રથમ સમકિત સહિત બાર મતનું શુદ્ધ-સરસ સ્વરૂપ, બીજામાં તે લેવાનો વિધ-ગાઈક, ત્રીજામાં જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારોનું સ્વરૂપ, ચોથામાં શ્રાવકની અગીયાર પડિમાની હટ્ટિકત, પાંચમામાં ગુણાનુસાર કૃત્રક અને છેલ્લે શ્રાવકના એકવીશ ગુણનું વર્ણન બહુજ ઉત્તમ રીતે લખવામાં આવેલું છે.

આ આખો ગ્રંથ ઉક્ત મુનિરાજના હાથથી લખાયેલો, તેમજ તે ખાસ શ્રાવકપયોગી હોઈ દરેક જન બંધુઓને પઠન પાઠન કરવાને અને તે પ્રમાણે જાણી સમજી શ્રાવકપણું-દેશવિરતિપણું પ્રાપ્ત કરવા માટે એક ઉત્તમ સાધન છે.

આ ગ્રંથની ૧૦૦૦ કોપી અમોએ મહોપકારી સ્વર્ગવાસી આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયાનંદ સ્મરિ (આત્મારામજી મહારાજ) ના સ્મણાર્થે સ્થપાયેલી શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા લાવનગર સરસ્વત માત્ર ખેટ આપવા માટે ઇપાવેલી છે. આ સંસ્થા તે મહાન ગુરુરાજના સ્મણાર્થે અનેક ધાર્મિક ઉત્તમ કાર્યો ધણા વર્ષોથી કરે છે જેની ઉત્તમ કાર્યવાહકતા માટે વધારે લખવું તે જોના ઉપર દોળ ચડાવના જેવું છે.

હિન નમાએ આજ મધ્યહ્ન યોગી ધિમનેનિ આર્થ મિતિએ અમોને ડાપી
આપે છે જેથી આજ અમોને નમોદિપમ માં પીરેછી મે આજ અમોના અમામદો ॥
પરિચયમાં અમો આ યા પત્રી અમોને ધરોજી આનંદ આપે અતોય દિપન થવા છે
કે દિપત સમાના સમાચારો થયા બાદોશ પરા કુશળ અને દુઃખના હોદને
દિ (માનુ) રમ ધર્મ દિગ્ગજ કેમ થાય તેવાજ જેના વિચાર અને પ્રવાયો અમાર
જેરામા આદેવ છે જે જેને જાણી છેવટે તેને જ પુણ્યને આજ અમાની માગેત
ધર્મનુ જાણ પણ કમ લગા ખામ નિતી ૨૦ ૩

આ સ સાગી મોદામઃ જમ પ્રમાથી મૂલ્યથવાને નગરોય ૨૫ અતરમ અને
જી ઉપરામ જામા સ્નાન કરવાને અને સુ ૫ વિષે પના અમાવધી અધ્યા મ
શામા વર્તવાને હું આજ આત્માએ આ આજ ૬૫૫ ૬૫૫૫૫ને આજ ૬૫
અગતિ અને ૫૦ પગએ મોડના આજન બને એ અમારી અત મ પ્રાર્થના છે

અજ પ્રથમી ગર્હિને માટે યથારમિત પ્રયત્ન કરવામા આગોષ, ૩૫ પ્રમા ૬
દ્રવી દોને ૧૬ને કોઈ રથજો માહ જાનની અપના થઈ દેસ તો તે અમે મિરા કુશળ
પુર્વકે મમા યાચીએ છીએ

૧૦ મ વન ૨૪૩૮ ન્યેર

શક ૧૫૨મી

૩૦
ગેઠ જેઠુભાઈ પૂજાભાઈ,
૩૨૦૦૧ ૧૧૧૧૧

જાહેર ખબર.

જૈન તત્ત્વદર્શી ગ્રંથ શાસ્ત્રી લીપી. (ગુજરાતી) ...	૪-૦-૦
જૈનતત્ત્વદર્શી ગ્રંથ દિંદી.	૫-૦-૦
નવ તત્ત્વનો મુંદર ગોધ. ,	૦-૧૦-૦
દેવસિરાઇ પ્રતિક્રમાયુ ચત્ર... ..	૦-૩-૦
હવવિચારવૃત્તિ ટીકા સાથે.... ..	૦-૬-૦
અજ્ઞાન તિમિર ભાસ્કર ગ્રંથ	૨-૮-૦
દંડકવૃત્તિ ટીકા સાથે.... ..	૦-૮-૦
જૈન ધર્મ નિષયિક પ્રનોત્તર (ખીજી આવૃત્તિ)	૦-૮-૦
પૂજ્ય સંગ્રહ. [આત્મારામજી મહારાજ તથા મુનિ વક્ત્રલ વિગ્રયજી કૃત]	૦-૮-૦
હંસ વિનોદ. [ખીજી આવૃત્તિ-મુનિરાજ શ્રી હંસવિગ્રયજી કૃત]	૦-૧૨-૦
કુમાર વિહાર શતક [સંસ્કૃત કાવ્યો ભાષાંતર સાથે]	૧-૪-૦
જૈનતત્ત્વસાર. [મૂળ અને ભાષાંતર સાથે જૈન દ્વિવેંશોગ્રી સમન્વયના ગ્રંથ]	૦-૬-૦
” એકલું ભાષાંતર	૦-૨-૦
આત્મ વક્ત્રલ સ્તવનાવળી. [મુનિ આત્મારામજી તથા વક્ત્રલ વિ. ના સ્તવનો]	૦-૬-૦
મોક્ષપદસોપાન. [ગુણસ્થાનકોનું સ્વરૂપ-વાર્તા ગ્રંથ.]	૦-૧૨-૦
ધર્મ બિન્દુ [મૂળ ટીકા અને ભાષાંતર સહિત.]	૨-૮-૦
શ્રી તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદ ગ્રંથ [ચરિત્ર આત્મારામજી કૃત]	૪-૦-૦
ગુણરત્નાવલી ગાયન પ્રવેશીકા [સતર ભેદી પૂજન આરીગમ સાથે]	૦-૪-૦
ભીમજ્ઞાન ત્રિશિકા	૦-૬-૦
જૈન ભાનુ	૦-૫-૦
જૈનમત વૃક્ષ	૦-૮-૦
ધ્યાન વિચાર... .. (મુનિ બુદ્ધિસાગરજી કૃત)	૦-૩-૦
પ્રત્નોત્તર પુષ્પમાળા (ખીજી આવૃત્તિ) મુનિમહારાજ શ્રી હંસવિગ્રયજી કૃત.	૦-૧૪-૦
નયમાર્ગદર્શક	૦-૧૨-૦

તથા તમામ મુનિરાજોના ફોટોગ્રાફ મળશે. પોષ્ટેજ જુદું.
શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા.
ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.”

જૈન કોમમા અતી ફેલાવા સાવે પ્રખ્યાતી પામેલુ આ માસિક આ સભા નરકથી પ્રતિ મામે પ્રગટ કરવામા આને છે તેમા આવના ધાર્મિક, બવહારિક, અને નૈતિક સબંધી ઉત્તમ લેખો ડી આપણી કોમમા નીકળતા માસિકોમા આ માસિક ઉત્તમ પક્તિ ધરાવે છે જેને માટે વિદ્વાન સાધુ મુનિરાજો, જૈન વિદ્વાન ગૃહસ્થો, અને ન્યુ મપેપરો એક અવાજે વખાણુ કરે છે હાલમા તેનુ નવમુ વર્ષ ચાલે છે હરેક આવણુ માસથી નવુ વર્ષ શરૂ થાય છે અને હરેક વર્ષ પૂર્ણ થતા પહેલા એક નવીન દ્રવ્યાનુયોગના વિષયથી ભરપુર બુક લગભગ હશથી અગીયાર ફારમ જેટલી મોટી ગ્રાહકોને લેટ આપવામા આવે છે વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ બાહાર ગામવાળાને પોષ્ટેજના રૂ. ૦-૮-૦ વધારે આપવા પડે છે તેના પ્રમાણુમા લાભ બહુ વિશેષ છે શુકલ-કિત નિમિત્તે હરેક જૈન બધુએએ અવશ્ય ખરીદવા લાયક છે

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા,
ભાવનગર.

વિષયાનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	ભૂમિકા.	૧
૨	સમક્રિત અથવા સમ્યક્ત્વ.	૫
૩	ખારત્રતનું સ્વરૂપ.	૮
૪	ખારત્રતની સંક્ષિપ્ત ટીપ.	૪૩
૫	જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારનું વર્ણન.	૫૦
૬	શ્રાવકની અગીયાર પડિમાનો અધિકાર.	૫૫
૭	શુભાનુરાગ કુલક.	૬૨
૮	શ્રાવક શુભ વર્ણન	૬૭

શુદ્ધિ પત્રક.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૨	૨૨	હીધો	હીધો
૧૫	૨૨	ઠલમ	ઠલત્ર
૨૦	૪	વિષય	વિષમ
૩૦	૪	નિર્દોષયાવ્યાપાર	નિર્દોષવ્યાપાર
૩૦	૨૨	ઓલાહ	ઓલાહ
૫૭	૧	ઠાર્યોત્સર્ગ	ઠાર્યોત્સર્ગ
૬૪	૧૨	ક્ષણ ભંગ	ક્ષણભર
૬૪	૧૭	૧૮
૬૮	૧	પરીણમે	પરીણમે
૬૮	૫	ધન્ન	ધન્ન

ૐ

શ્રી પરમાત્મને નમઃ

શ્રાવક કલ્પતરુ.

સમકિત મૂળ આવકના દ્વારા પ્રતોષ્ટ વિસ્તારથી સ્વરૂપ,
અથવા

હેતુ સહિત સમકિત મૂળ શ્રાવકના બાર પ્રતો યથાશક્તિ
સમજ સાથે અગીકાર કરી યથાવિધ પાળવા
તેમજ અન્ય યોગ્ય જનોને તેમા ઉત્સાહિત
કરવા માટે પ્રત ગાઈડ.

[ભૂમિકા.]

ૐ

અનાદિ કર્મ બંધનવડે જીવને અનંત સસારમા
પરિભ્રમણ કરતા જન્મ, જરા અને મરણ મળ ધિ
તેમજ આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિ સળ ધિઅનંતા-
નંત દુષ્ઠ મહન કરવા પૂર્વક બહુ ઠડવો અનુભવ
કરવો પડે છે, તેનાથી ભય (ચોચ) જનોનુ રક્ષણ

કરી તેમને ઉચ્ચ પ્રત્યક્ષ મુખનો અનુભવ કરાવી અનુક્રમે અશ્વય-
ચાજરામર મોક્ષપદ પમાડના પરમ ઉપદગી શાસ્ત્રકારોએ સિંહનાદ
કરીને કહ્યું છે કે—

“ યુદ્ધેઃ ફલં તત્ત્વ વિચારણં ચ, દેહસ્ય સારં વ્રત ધારણં ચ,
વિત્તસ્ય સારં કિલ પાત્ર દાનં, વાચઃ ફલં પ્રીતિ કરં નરાણામ્.”

ભાવાર્થ—દશ દ્રષ્ટાંતે હુલ્લેલ મનુષ્ય જન્માદિક વિશિષ્ટ મા-
મત્રી સાથે શુભ યુદ્ધિ પામ્યાનું દ્રુણ એ છે કે “ આપણે કોણ ?
આપણી મૂળ સ્થિતિ કઈ ? આપણી વર્તમાન સ્થિતિ કેવી છે ? ક્યા
કારણથી આપણી સ્થિતિ કંદોડી થઈ પડી છે ? તે કેમ મુધારી શકાય ?
આપણું શું કર્તવ્ય છે ? વિગેરે વિગેરે આત્માને ઉપકારી બાળતોનો
શાંત ચિત્તથી વિચાર કરી લેવો.

ચિન્તામણિ રત્ન કરતાં પણ હુલ્લેલ આ માનવદેહ પામ્યાનો
સાર એ છે કે “ જ્યાં મુધી જરા અવસ્થા આવી પહોંચી નથી, વિધ
વિધ વ્યાધિઓએ પોતાનું બળ જમાવ્યું નથી, અને ઈંદ્રિયો ક્ષીણ
થઈ ગઈ નથી, ત્યાં મુધી સ્વાધીનપણે દેહનું દસન કરી ઉત્તમ
પ્રકારનાં વ્રત નિયમ પાળવા પુરતો પ્રયત્ન કરી લેવો.

નિર્ધન લોકો જેની રાતદિન અંખના કર્યા કરે છે તે લક્ષ્મી પૂર્વ
પુણ્યના યોગે પામી ઉદાર દિલથી દ્રુણ-બદલાની ઇચ્છા રાખ્યા વગર
કેવળ પરમાર્થ દાવે તેનો શુભ સ્થાને-જ્ઞાનદાન, અભયદાન, પ્રમુખમાં
યા દીન-દુઃખી જનોનો ઉદ્ધાર કરવામાં અથવા તેવાજ કોઈ પણ પર-
માર્થનાં કાર્યોમાં વિવેકથી વ્યય કરવો એજ પુણ્ય પનોતી લક્ષ્મી
પામ્યાનું ખરું દ્રુણ છે. વળી સચેળા તેનો શુભ ઉપયોગ કરી લેવામાં
ન આવે, વિલંબ કે વાયદા કરવામાં આવે તો જીવને પાછળથી
પસ્તાવું જ પડે છે. કેમકે તેની સ્થિતિનો કશો ભરૂંસો નથી. જોતાં
જોતાં લક્ષ્મી હતી ન હતી થઈ જાય છે. માટે સચેળા ચેતવું
જોઈએ, અને વચન શક્તિ (સામર્થ્ય) પામ્યાનું દ્રુણ એ છે કે જન-
સમુદાયને પ્રીતિકર-હિતકર થાય તેવું મિષ્ટ-મધુર સત્ય વચ-
નજ બોલવું. અંતે “ સત્યનોજ જય થાય છે ” એ વાત સદાય
સ્મરણમાં તાજી રાખવી. ગમે તેવા ભય વિગેરે કારણ પ્રાપ્ત
થયા છતાં નિર્ભયપણે સત્યનીજ ટેક રાખવી, એજ ઉત્તમ જી-
વ્હા (વચન શક્તિ) પામ્યાનું ઉત્તમ દ્રુણ સમજવું.

તે અષ્ટાંગ યોગ માધનથી અનેક પ્રકારની મિદ્ધિઓ તેમજ લબ્ધિઓ યાત્રા મોક્ષ પર્યંત મહા ફળની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં છે તે અષ્ટાંગ યોગ માધનમા પ્રથમ પદે યમ અથવા મત આવે છે અહિં મા, મત્ય, અન્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અક્રિય નતા એ પાંચ યમ અથવા જન ગ્રંથીથી બોલતા પાંચ મત દેહેવાય છે મમારથી વિરક્ત થયેલા યોગી પુરૂષો ઉક્ત પાંચ નેત્રોને યથાર્થ રીતે મપૂર્ણ પાળી શકે છે, તેમજ નિયમા દિક્તો પદા દ્વઢ અભ્યાસ કરી શકે છે, પરંતુ જેઓ મમાર ,મળથી આરભ સમારભથી હંપુ છટી શકતા નથી તેવા શરૂઓ ધાડે તો ચોતાના કયાપુને માટે ઉક્ત મતાદિકને મ વંથા નહિ તો ઢેટલાક અગે આદરી-પાળી શકે છે એમ અગરી આદરવામા આવતા ઉક્ત મનો પાંચ અણુમત અથવા અધુલમતના નામથી ઓળખાય છે, તે ઉપરાત ઉક્ત અણુમતોને શુભકારી હોનાયી બીનત ત્રણ શુણુમત અને ચાર ગિહ્યામત પણ પાળવામા આવે છે તેમજ મળીને આવડના બાર મનદેવાય છે

મદ્ધુડ નમીપે મ્વર્તવ્ય મળથી સાગી રીતે મમજ મેળવવા નમ્રમારે અનણુ કહે, મવપ કહેવ વિષયનો વિવેકથી વિચાર કહે, અરે યથાવશિન તન ક્રિયામા મૂકે, તે પરમાર્યથી આવક દેવાય છે નન્યન્તિઅનુમારે મત-મતિના આદરી, તેને પ્રાપુની પેરે યન્નથી પાળનાર આનડ પવિન જિન આગાનો આરાધક થઈને અદ્ય કાળમા દિત્તન મામરી થોગે વપુડપાર્ય દ્વારવી અનુક્રમે શુદ્ધ ચા નિના બગે નનળ કર્મનો રાય કરી પમ પદ-મોક્ષનો ભાગી થઈ શકે છે, તો પરી મ્વગાદિ મળથી પ્રાપ્ત ગિત શુખતુ તો દેવુજ મુ ? આદરી પ્રન્નાનના ઉપચી શરૂમ્થને પણ મ્વચિન મન નિયમા દિક નિપુણતાથી અનુડ નમીપે નમ્રમારે મમજ આદરવા, અને તેમને પ્રાપ્તી પડે પાળવા બુજ નડ-તુ છે એમ સહેજે મમજ શુકારે

ઉત્તમ નિયમોનો યથાર્થ લાભ લેવા ઇચ્છનાર શરૂમે પ્રથમ મનાદિ ગિધ્યાવામ ૧ (ગિધ્યાવ) નો પડિાર કરી શુભ વાનતા

રૂપ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કરવાની અત્યંત જરૂર છે. સમ્યક્ત્વ મૂળ શ્રાવક યોગ્ય બાર વ્રતોનું સ્વરૂપ તથા તેનો વિધિ પંચાશક, શ્રાવક-પ્રજ્ઞાપિત, ધર્મરત્ન, અને ધર્મગિંદુ પ્રમુખ અનેક ઉત્તમ શાસ્ત્રોમાં સવિસ્તર સમજાવવામાં આવેલ છે, તેમજ ઉપાસક દશાંગ નામના સાતમા અંગમાં ઉત્તમ દશ શ્રાવકોનો વિસ્તારથી અધિકાર કહેલો છે. વિસ્તાર રૂચિ જનોએ વધારે વિસ્તારથી અધિકાર ત્યાંથી જોઈ લેવો. અત્ર તો અલ્પ રૂચિ-મંદ બુદ્ધિવાળા છવોના અનુગ્રહ માટે તેમને ઉક્ત કલ્યાણકારી વ્રત નિયમ તરફ આકર્ષવા માટે જ ઉદ્યમ કરેલો છે. તેવા શુભ ઉદ્દેશથી કરવામાં આવેલો અમારો પ્રયાસ સફળ થાય એમ અંતઃકરણથી અલિલપી આટલેથી પ્રસ્તાવના આટોપી હવે મુળ મુદ્દા ઉપર આવશું.

સમકિત અથવા સમ્યક્ત્વ.

મણે રાગ દ્રેષ અને મોહ પ્રમુખ મમસ્તદોષોનું ઉન્મૂલન કરી સકળ (અતરંગ) કર્મમળને ટાળી મહા અતિશયધારી અરિહત પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તે દેવાધિદેવનેજ આ ભવ સમુદ્રનો પાર પામવા માટે શુદ્ધદેવ તરીકે માનવા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ અતિ ઉ-

ન્નવળ રત્નત્રયીનું અહોનિશ સેવન કરતા જેઓ નિર્દોષ મોક્ષમાર્ગમાં પોતે પ્રવર્તે છે અને નિષ્પૃહપણે અન્ય યોગ્ય જનોને સહાય આપી તેમા પ્રવર્તાવે છે, તેવા નિઃસ્વ-સાધુ સુનિરાજ જ આ ભવ સમુદ્રને પોતે તરવાને તેમજ બીજાને તારવા મમર્થ હોવાથી માતા પિતાદિક કરતા અત્યંત ઉપકારી લાભી સદ્ગુણ તરીકે તેમનેજ અવલભવા યોગ્ય ૮ તેવાશુદ્ધ મદ્ગુણુ શરણ આદરી કર્ષક ભવ્યાત્માઓ તરી ગયા છે તીર્થંકર, ગાંધાર પ્રમુખ પ્રમાણિક પુરુષોએ પ્રત્યેક દાન, શીલ, તપ અને ભાવના લક્ષણ અથવા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર લક્ષણ ધર્મજ ભવ્યજનોને દુર્ગતિથી બચાવી મદ્ગતિ આપવા સમર્થ છે એમ મમજી અનન્ત શ્રદ્ધારૂપ શુદ્ધ પ્રેમથી ઠીક પ્રમંતુ આરાધન કરી લર્ષ સ્વમાનવભવ સકળ કન્યો એજ પૂર્વ પુણ્ય યોગે પ્રાપ્ત થયેલ સકળ મામગીનું સાર્યમ્પાદ છે પૂવોદ્ધાન શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મ ઉપર અનન્ય પ્રેમ બક્ષિથી અનાદિ મિથ્યાવાગના રૂપ મિથ્યાત્વ નાશ પામે છે, અને શુદ્ધ વામના રૂપ સમ્યક્ત્વ પ્રગટે છે મમસ્તિ રૂચિ છત્ર સ્વદેવ્યાત્માય નીનિની ગાથાનું મદાય રત્ન દરે છે.

“ અરિહંતો મહા દેવો, જાવજીવં સુસાહુળો ગુરુણો,
જિન પન્નત્તં તત્તં, ઇય સમ્મત્તં મત્તે ગહિયં.”

અથવા શુદ્ધ દેવ, શુરૂ, અને ધર્મનો જેમાં સારી રીતે સમાવેશ થયેલો છે એવા નવપદ રૂપ નવકાર સહામંત્રનો તે સદાય જાપ કર્યા કરે છે. ઉક્ત મહામંત્રનો પ્રભાવ અચિન્ત્ય જાણી કોઈ કોઈ મહાનુભાવો તેના નવલક્ષ (૯ લાખ) જાપ સ્થિરતાથી ગણે છે અથવા તો શ્વાસોશ્વાસમાં તેનું જ રટન કરે છે. મહામંજાળકારી નવકાર મંત્રાદિકનો પ્રમાદ રહિત જાપ કરવાથી શુભ અભ્યાસ યોગે તેમનું સમાધિ યુક્ત મરણ થવું સંભવ છે તેથી તેવો અભ્યાસ જાહુજરૂરનો છે.

ઉક્ત સમ્યક્ત્વની રક્ષા તેમજ પુષ્ટિ માટે ભવ્યજનોએ નીચેની નિયમાવળી લક્ષમાં રાખવી.

૧ શુદ્ધ વસ્ત્રાદિક ધારણ કરી શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનને ભેટવા- નિયમસર જવું, અને વળી બની શકે ત્યાં મુઘી જયંણા (હવરક્ષા) પૂર્વક શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરી ઉત્તમ દ્રવ્યો (પૂજાપગરણ) મેળવી શ્રી જિનેશ્વર દેવની ત્રિકોણ પૂજા-અર્ચા પણ કરવી. જ્યાં નજદીક દેરા- સર પ્રમુખનો યોગ ન હોય ત્યાં ઇશાન કોણ તરફ શ્રી સીમંધર પ્રભુ સન્મુખ રહી સ્થિરતા પૂર્વક સ્તુતિ-સ્તોત્ર સહિત વિશાળ ચૈત્યવં- દન કરવું. અથવા નવપદ (સિદ્ધચક્ર) પ્રમુખની સ્થાપના સ્થાપી અંતર લક્ષ રાખી નિત્ય નિયમ સાચવવો.

૨ અખંડ ઉત્તરાસન પ્રમુખ પાંચ અભિગમ સાચવી, શ્રી સદ્ગુરૂના દર્શન વંદનાર્થે તેમજ બની શકે ત્યાં મુઘી ધર્મદેશના સાંભળવા, વ્રત, પચ્ચખાણ કરવા, તેમજ સામાયક, પોષધ, પ્રતિક્રમણાદિક ધર્મ- કરણી નિવૃત્તિથી કરવા નિયમસર જવું અને ત્યાં અતિઆદર પૂર્વક શુરૂ મુદ્રા સામીજ દ્રષ્ટિસ્થાપી, વિકથાદિક પ્રમાદ પરિહરી સંઘ-સાધર્મિક સમુદાય સાથે અપૂર્વ જ્ઞાનાદિક ગુણોનો અદ્ભૂત લાભ લેવો.

૩ આપણી ધર્મ-વૃત્તિ સદાય સતેજ રહે, તેમાં ખામી આવવા ન પામે તેટલા માટે સાવધાનપણે નિત્ય નિયમ પાળવા ઉપરાંત પર્વ દિવસો અને કલ્યાણક દિવસોમાં વિશેષે કરીને તીર્થયાત્રા પૂજા પ્રભા-

વનાયોગે દાન શીલ તપ અને ભાવના પ્રમુખ શુદ્ધ ધર્મની વૃદ્ધિ કરવી મ ધ-માધાર્મિક જનોની યથાયોગ્ય ભક્તિ કરવી તેમજ આપણી ધર્મ-ઠરણીના અતરંગ હેતુ સમજી લક્ષ રાખી વિધિ સહિત તે પ્રેમપૂર્વક કરવા દિન દિન ખપ કર્યો.

૪ ધર્મરત્ન પ્રકરણમા શ્રી શાન્તિસૂરિજીએ કહેલા અ ક્ષુદ્રતાદિક ઉત્તમ ૨૧ ગુણો આપણામા સ પૂર્ણ ખીલી નીકળે, ક્ષુદ્ર તાદિક દોષ માન સમજાગા ૬૨ થઈ જાય, તેમજ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ ધર્મખિન્દુ પ્રમુખ ગ્રંથોમા સ્પષ્ટપણે જતાવેલા માર્ગાનુસારીપણાના ૩૫ લક્ષણો (મત્ત, પ્રમાણીકા, નમ્રતા પ્રમુખ) જેમ આપણામા મ પૂર્ણ આવી શકે તેમ રાત દિન લક્ષ રાખી મરલ અમુટીલ વ્યવહાર સેવવો.

૫ પૂર્વાચાર્ય રચિત સમ્યક્ત્વ મિત્તરીના આધારે મહો-પાધ્યાય શ્રી યગોવિજયજીએ કરેલ સમક્રિતની ૬૭ ખોલની સંખ્યા મારી ઝીને અર્થ મહિત અવધાગી સમક્રિતને ગોભાવનારા કા-રણો મહાય મેરવા અને મલિનતા કરનારા ઠારણો મહાય તજવા પુરતી ઠાળજી રાખની જેમ જેમ ઉલટભર જતથી તેનો અભ્યાસ કરવામા આવશે તેમ તેમ આત્મામા સ્વભાવિક ગુણોની પ્રાપ્તિ થતીજ જશે, અને અનુક્રમે ઉત્તમ પાત્ર લક્ષણોવાળું શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ ઝળહળતું આત્મામા પ્રગટ થશે.

૬-૧ રામ, ૨, મ વેગ, ૩ નિર્વેદ, ૪ અનુષ્ઠ પા અને ૫ આસ્તિ ક્તા આ પાત્ર તેના ઉત્તમ લક્ષણ છે તેનો હરહમેશ નારી રીતે અ-ભ્યાસ રાખ્યો તેમા પ્રમાદ એટલે ગફલત કરવી નહિ.

(૧) અપતાધી જીવનું પણ અતરથી અપુહિત નહિ ધરજતા ખની ગકે તેટલું તેનું હિતજ થાય તેમ આપણા મન, વચન અને કાયાનો સ્વરૂપયોગ કર્યો અને કરાવ્યો.

(૨) દુનીયામા દેખાતા દેવતા પ્રમુખના સુખ પાપ કાણુભ ગુર જાણી તેના સુખને પરિણામે અમાર સમજી તેમા રતિ જ્યો વગર દેવજ મોખના ગાથિત સુખમાજ પ્રીતિ જોડી.

(૩) કર્મ વરા મમારને દેવજ કારત્રદ અથવા નરદ મમાન

દુઃખ દૂર કરવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમજ 'સર્વ' જીવ સદાય સન્માર્ગ સેવી સર્વથા સુખી થાઓ ! કોઈ કદાપિ દુઃખી ન થાઓ ! ' એવી ઉત્તમ ભાવના સદાય હીલમાં રાખવી જોઈએ. એવી ઉત્તમ ભાવનાથી તેમજ ભાવનાનુસારે શુભવર્તનથી આપણું અંતઃકરણ અત્યંત ઉદાર, દયાળુ અને નિર્મળ બને છે તેથી આપણે સહેજે ઉત્તમ ધર્મના અધિકારી બનીએ છીએ.

સાર—ઉપલી હકીકતથી સમજી શકાય એવું છે કે આપણે આપણા પ્રાણ સમાન પરના પ્રાણ લેખવા. આપણા કલ્પિત સ્વાર્થની ખાતર કે પ્રમાદ વશ બની કોઈ પણ પ્રાણીની લાગણી દુઃખાય તેવું અકૃત્ય કરવું નહિં. પરનિંદા-પારકા અવર્ણવાદ ઘોલવાથી સદંતર દૂર રહેવું. કોઈની ઉપર કૂડું કલંક ચઢાવવું નહિં. જ્યારે જ્યારે પરને પીડાકારી કાર્યનો પ્રસંગ આવે ત્યારે અંતરમાં વિચારવું કે 'જેવું આપણને દુઃખ થાય તેવું સહુને થાય.' એમ સમજી કોઈના પ્રત્યે પ્રતિકૂળ વર્તન ચલાવવું નહિં. સાથે એમ પણ સમજી રાખવું કે જેવા કઠોર પરિણામથી જીવ પાપ કર્મ કરે છે તેવું જ માહું ફળ તેને પરિણામે લોગવવું પડે છે. પાપ કરતાં જીવ પાશુ વાળી જોતા નથી. પછી જ્યારે ફળ લોગવવાનો વખત આવે ત્યારે લમણે હાથ દઈને રાવે છે. તેથી જ્ઞાની યુરૂપો કહે છે કે 'તમે કર્મ કરતાં જ વિચાર રાખો; કેમકે કરેલાં કર્મ પ્રમાણે તેનું ફળ તમારે જ લોગવવું પડશે. તેમાં કશું ચાલશે નહિં. માટે ચેતો!' તેમાં પણ ઉલ્લેખ લોક વિરુદ્ધ સાત જાતનાં મહાવ્યસનો તો પ્રથમ પહેલ તજવાં જોઈએ. ' માંસ, મદિરા, શિકાર, ચોરી, જુગાર, પરસ્ત્રી, અને વેશ્યાગમન, એ સાત ભુંડાં વ્યસનો જીવને ઘોરાતિઘોર નરકમાં ખેંચી જાય છે. માટે તે અવશ્ય તજવાં અને આપણા મિત્રાદિક સંબંધીઓને પણ સમજાવી તજવવા પ્રયત્ન કરવો.

કુમારપાળ ભૂપાળે પોતાના વિશાળ રાજ્યમાંથી ઉક્ત સાત વ્યસનો સદંતર દૂર કરાવ્યાં હતાં, તો સહુ સજ્જનોએ સ્વસ્વગૃહમાંથી તો તે તે વ્યસનોને સદંતર દૂર કરવાં શુકતજ છે.

દાણિક અને કલ્પિત મુખ કે સ્વાર્થની આતર નરકાદિના અનંત દુખ કોણ મમણુ લોગવવા ખુની હોય ? નજ હોય દરેક વ્યમન અનર્થકારી બાણી તેને જલદી ફર કરવા પૂરતી કાળજી રાખવી જોઈએ સ્વહિત ચાહનારે તેમા પ્રમાદ કરવો ઘટિત નથી પ્રથમ અહિમાત્ર-તને પાળવા ઇચ્છનાર મદ્ગૃહસ્થે બની શકે તેટલે દન્ને ત્રમણવોની રક્ષાપૂર્વક પૃથ્વી આદિક સ્થાવર જીવોની પલુબનતી રક્ષા કરવા કાળજી રાખવી જોઈએ મહા આરભ મમારભ બનતા મુધી વર્જવા જોઈએ મધ, માખણ, રાત્રિભોજન, બોળ અથાણુ, વીંદળ, ડીંગણા, પચકિદુ-બર પ્રમુખ બાવીશ અભક્ષ્ય અને આદુ, મૂળા, ગાજર, ગળો, લસણુ પ્રમુખ બાત્રીશ અનંતકાયનો અવગ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ પાણી પપુ ગળ્યા વગર પીવું કે વાવરવું ન જોઈએ હરેક બાબત જયપુ (જીવ રક્ષા) મહિત ઢરતા પ્રથમ ત્રતની શુદ્ધિ અને પુષ્ટિ થાય છે બીજા બધા ત્રનો પણ અહિમા ત્રતની પુષ્ટિ માટેજ છે તેના પાત્ર અતિચાર સમજીને તજવા એમ સર્વ ત્રત આશ્રી મ્વયમેવ મમણુ લેવું

રથૂલ મૃષાવાદ વિરમણ તત્ત્વ.

(બીજું અણુત્રત.)

કે ધ, માન, માયા, લોભ, ભય કે હાસ્ય યોગે મોહવશ જીવ જુદું જોલે છે તેનો મર્વયા ત્યાગ કયાયરહિત મુનિ-મદાત્માજ કહી શકે છે તેથી તેમનું અન્ય ત્રત મદાત્રન કહેવાય છે ગૃહસ્થ-શ્રાવક તે મુજબ સર્વયા અત્ય ત્રત પાળી ન શકે તેથી તેનું ત્રત અણુત્રત કહેવાય છે જ્ઞાન વ્યવદાત્મા પત્તુ અતિ હાનિત્રરક એવા પાત્ર-
૧ ક યાત્રીક (કન્યા મળધી મગપલ વિવાદાદિક પ્રત્યે જુદું જોલેલું)

૨ ગવાવીક (ગાય બે ન પ્રમુખ ચેપગા જાનવર ન બધી લેવડદેવ હમા જુદું જોલેલું)

- ૩ ભૂમ્યલીક (ખેતર, વાડી, ગૃહ, હાટ, વખાર પ્રમુખ ભૂમિના સં-
બંધે જૂઠું બોલવું.)
- ૪ થાપણ મોસો (આપણા ઉપર વિશ્વાસ રાખી ખીનએ મૂકેલી
થાપણનો ઇનકાર કરવો.)
- ૫ ફૂડી સાખ (ઇન્સાફની કોર્ટમાં કે ખીન તેવાજ પ્રસંગે ખોટી
સાક્ષી ભરવી.)

એ પાંચ મહોટાં જૂઠાણાં અવશ્ય તજવા યોગ્ય છે. પરમાર્થ દૃષ્ટિથી જોતાં તો શુદ્ધ દેવ ગુરૂની આજ્ઞા-વિરુદ્ધ આપ મતિથી ઉત્સૂત્ર કથન તેમજ ઉત્સૂત્ર (શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ) વર્તન પણ અવશ્ય પરિહરવા યોગ્યજ છે. ભવ ભીરૂ યા પાપ ભીરૂનું એ ખાસ કર્તવ્ય છે. મુનિ-મહાત્માઓને તો ક્ષણે ક્ષણે તેવા લક્ષની ખાસ જરૂર છે.

હેતુ—અસત્યનો અનાદર કરી સત્ય હિત મિત ભાષણ કરનારનો વ્યવહાર ઘણો સરલ થઈ શકે છે. તેનાં ઘણાં વિધનો સહેજે ફર થઈ જાય છે. ગમે તેવી મુશીબત વેડીને પણ સત્યની ટેક સાચવી રાખનાર અંતે જય કમળા વરે છે. સત્યવાદીનો સહુ કોઈ વિશ્વાસ કરે છે. દેવ દાનવ પ્રમુખ પણ તેને સહાયભૂત થાય છે. પોતાનું વચન પાળવા સુધિષ્ઠિર પ્રમુખ વીર પુરૂષોએ બહુ બહુ કષ્ટ સહ્યું છે પરંતુ છેવટે તેમનોજ જય થયો છે. શ્રીમાનુ કાલિકાસૂત્રજીએ પ્રાણાંત ઉપસર્ગ જાણ્યા છતાં સત્યની ટેક છોડી નહિં તો તેમનો યશવાદ સર્વત્ર પસરી રહ્યો છે. અને વસુરાજીએ કેવળ દાક્ષિણ્યતાથી અસત્ય યા મિશ્ર ભાષણ કર્યું તો તેથી તેના બહુ ખૂર હાલ થયા. તેના અન્યાયથી દેવતાએ તેને સિંહાસન ઉપરથી નીચે પાડી લોહી વમતો કરી લીધો, જેના પરિણામે તે મરીને નરક ગતિમાં ગયો. સત્ય સ્વભાવિક વચન સાકર કે અમૃત જેવું મિષ્ટ અને સુખદાયી નિવડે છે ત્યારે કૃત-અસત્ય વચન વિષા કે વિષ જેવું કેવળ અનિષ્ટ અનર્થકારી થાય છે. જેણે ક્ષીર કે અમૃતનું પાન કર્યું હોય તેને હલાહલ વિષનું પાન કરવું કેમ ગમે ? સત્યવાદી સર્વત્ર સત્કાર પામે છે ત્યારે અસત્યવાદી હડકાયા

કૂતરાની જેમ જ્યાં ત્યાં અપમાન પામે છે—અમત્યવાદીનો ઢોધ ક્યાઈ વિશ્વાસ વરતુ નથી

માર—આ હોજ તેમજ પરલોજ મળધી મુખ મ પત્તિ ઇચ્છ નાર દરેક શખમે ઉત્તમ પ્રજારના સત્યનાજ ચોરશે ચાલવુ શ્રેષ્ઠ છે મત્યની દૃઢ દેવ રાખનાર જગતમા વિશ્વામ પાત્ર બની મ્હોટી પ્રતિષ્ઠા પામે છે તેમજ વ્યવહારમા પણ તેને કચી મુગીબત નડતી નથી વળી સત્યના પ્રભાવે ઉંચી આટ બધાઈ જવાથી વ્યાપાર વણજમા મારી કમાણી કરી પૈસે ટકે પપુ તે મુખી થાય છે મિત્ર અને હિત કર મત્ય વાણી વદનાર છુન પવિત્ર ધર્મનો અધિકારી બને છે મત્યના પ્રભાવે શત્રુ પણ મિત્ર થઈ જાય છે મતલબ કે કોઈ પણ મત્યવાદીનો પરાભવ કચી શકતુ નથી ખરી આપત્તિ વળતે મત્યવાદીની પૂઝી કસોટી થાય છે તેવે પ્રમગે વળી મુવર્ણની પેઢે મત્યવાદીની અધિક શુદ્ધિ થાય છે શાસ્ત્રકાર ઠહે છે કે ‘મત્ય-ધર્મની ખાતર પ્રાણુ તજવા મારા પણ પ્રાણુ અર્થે’ (સ્વાર્થની ખાતર) મત્ય-ધર્મનો કદાપિ ત્યાગ કરવો નહિ ’ સત્યનેજ અવલગી એવી ઉત્તમ દેવ માચવનાર મજાનોનુ જ છવિત મકળ ગણાય છે, એમ મમજી શાપુ માણુ મોએ અનાદિ કૂટ અભ્યાસથી ચાલી આવતી અમત્ય બોલવાની દેવ તણ દઈને પવિત્ર મત્ય તત્ત્વ પાળવા પૂરતો અભ્યાસ પાઠી, તેવીજ પ્રતિજ્ઞા આદરી, છવિત પર્યંત ઉક્ત તવનુ અવન્ય આગધન કરવુ જોઈએ તેથી પોતાને, કુટુંબને, જ્ઞાતિને યાવત્ મમાજને પપ ઘણોજ કાયદો થશે જેમ માણ અવગુણની માઠી અસર બીજને થાય છે તેમ સારા મહુગુણની મારી અસર પપ અન્યને તેવી રીતે થાય છે મમાજનુ લણુ ઇચ્છનારે મમાજના અગમૃત પોતાનેજ પ્રથમ મન્માર્ગમા રથાપી પોતાનુ, પોતાના વજન કુટુંબનુ તેમજ પોતાની જ્ઞાતિ પ્રમુખનુ બની શકે તેટલુ લણુ કરવા બત રાખવી જોઈએ જો એમ ન કરીએ તો મમાજ મુધારાની ઈચ્છા આજારા પુષ્પની જેવી કેવળ દંડપના માત્રજ હોવાથી નકામી છે ‘Charity begins at home’ એ ઇંગ્લેજી જોડેવત વિમરી જવી જોઈએ નહિ વળી જોડેવાય છે કે ‘માચને આચ નહિ’ મત્ય વચનજ છવને સદજ મોદાય છે

અસત્ય બોલતાં અંતઃકરણ પણ ના કહેતું હોય તેમ જણાય છે. અસત્ય બોલતાં મનમાં શંકા-સંકોચ આવે છે. તેજ જણાવે છે કે. શુદ્ધ અંતઃકરણને સત્ય વગર ખીન્નું કશું રચતું જ નથી. તેમ છતાં મૂર્ખ માનવીઓ જૂઠું બોલી એક જૂઠાણાની ખાતર સેંકેડે કૃત્રિમતાથી ઠરી 'તે સત્ય છે' એમ સાબીત કરવા અજ્ઞાન વશ મથે છે-અંતે પણ 'હું કહું છું સત્ય' એમ દલીલ કરે છે. વળી એવી ભાંગડા-માથાકુટ ઠરતાં જૂઠું બોલનારના મનમાં કદાચ પસ્તાવો થાય છે તો તે ખીજી વખત વિચારીને બોલે છે. પરંતુ જૂઠું બોલવાથી સામાનો વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે તેથી તે કદાચ ફરીને સાચું જ બોલે તોપણ તે તેનું સાચું માર્યું જ નથી. માટે અહુદય (શાણી) માણસોએ પ્રથમથી જ સત્ય બોલવાની ઉત્તમ ટેવ પાડવી અને તેવી ટેવને ટેકથી નભાવી રાખવામાં ગફલત કરવી નહિ. સત્યવાદીને ન્યાયસર-પ્રમાણિકપણે વર્તવાની પૂરી જરૂર રહે છે. તેણે જરૂર પડે તેટલું જ હિતાહિતનો વિચાર કરી પ્રિય-મધુર સત્ય વચનજ ઉચ્ચરવું જોઈએ.

સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમાણ વ્રત.

(ત્રીજું અણુવ્રત.)

અદત્ત એટલે કોઈએ નહિ દીધેલું તેનું આદાન એટલે ગ્રહણ કરવું. મતલબ કે પરાધ વસ્તુ ધણીની રત્ન વગર પોતાની મેળે લઈ લેવી, એ તેનો સામાન્ય અર્થ છે. ગૃહસ્થ પ્રાયઃ ઉક્ત અર્થ અનુસારે સ્થૂલપણેજ વ્રત પાળી શકે છે. મુનિજનો તો શુદ્ધ દેવગુરૂની અનુમતિ જેમાં ન હોય તે વસ્તુ તેમજ તેમની અનુમતિવાળી વસ્તુ પણ જેના કબજામાં હોય તેની અનુમતિ ન હોય તે વસ્તુ તથા તેની પણ અનુમતિ હોય છતાં જે વસ્તુ સજીવ અથવા મિશ્ર (તદ્દન નિર્જીવ ન હોય તેવી) હોય તે મળે તોપણ ગ્રહી શકે નહીં. મુનિજનોનું આવું દુર્ધર (કઠણ) વ્રત ત્રીજા મહાવ્રત તરીકે ઓળખાય

છે તેની અપેક્ષાએ ગૃહસ્થનુ સ્થૂલવ્રત અણુવ્રત કહેવાય છે તેમા ગૃહસ્થે ચોગી સબધી નીચેના નિયમો ખાસ લક્ષમા રાખી પ્રમાણિ ઠપણુ આચરવુ જોઈએ. તેથી તેને વ્યવહારમા ગૃહસ્થ સુલભતા અને સુખશાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે નિયમોનુ ઉલ્લંઘન કરનારને અનેક પ્રકારની અણુચિંતી આફતો આવી ઉભી થાય છે કે જેના પરિણામે પોતે તથા પોતાના કુટુંબાદિક ખરાબ થાય છે અને છેવટે તેને નીચી ગતિમા પણ જવુ પડે છે

ત્રીજા વ્રતના રક્ષણુ માટે

ખાસ લક્ષમા રાખવા ચોગ્ય નીતિના નિયમો.

- ૧ ગોધનુ ખાતર પાડવુ નહિ તેમજ ખીજ પાસે પડાવવુ નહિ
- ૨ ચોરાઉ માલ જાણી જોઈને લેવો નહિ તેમજ તેવો સંઘેત કરવો નહિ.
- ૩ ગોધની ખોવાએલી, પડી ગયેલી કે વિમગ્ન ગયેલી વસ્તુ છુપાવવી નહિ
- ૪ દાણુ ચોગી કરવી નહિ, તેમજ તેમ કરવા ખીજને ખોટી શિખા-મણુ દેવી નહિ
- ૫ ફડા કાટલા માન માખા ઠગી પરવચન કરવુ કે કરાવવુ નહિ
- ૬ પારકી થાપણુ ઓળવવી નહિ તથા તેમ કરવા ગોધને ખોટી સલાહ આપવી નહિ
- ૭ ગોધની લાય-રૂપવત લેવી નહિ તેમજ લેવરાવવી નહિ
- ૮ આપણામા વિશ્વાસ-લડસો રાખનારો જ્ઞાપિ વિશ્વામઘાત કરવો નહિ
- ૯ માતા, પિતા, પુત્ર, મિત્ર, કે જ્ઞાતિ (સી) માથે કળાઈ કરવી નહિ
- ૧૦ રાજની આજ્ઞાનુ ઉલ્લંઘન કરી ન કરવાનુ કામ કરવુ નહિ
- ૧૧ વ્યાપાર વણજમા હગો ફટકો કરવો નહિ સરલ વ્યવહાર રાખવો

સ્વદારા સંતોષ અથવા સ્થૂલ મૈથુન

વિરમણ વ્રત.

(ચતુર્થ અણુવ્રત.)

દેવ, મનુષ્ય અને તિર્થંચ સંબંધી કામલોગની તૃષ્ણા તણ સહજ સંતોષ વૃત્તિ લગવી—વિષય વિકારને વશ નહિં થતાં તેને સ્વ-વશકરી લેવા, તે કામ દુષ્કર છતાં સુનિ-મહાત્માઓ તેમાં વિનય મેળવે છે. ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાન કે જ્ઞાનીના આલંબનથી સાધુ પુરૂષો યથાર્થ બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે છે. મન વચન અને કાયાની ત્રિકરણ શુદ્ધિથી બ્રહ્મચર્ય પાળવું તે અતિ દુષ્કર મહાવ્રત કહેવાય છે. તે મહાવ્રતની અ-પેક્ષાએ ગૃહસ્થનું સ્વદારા-સંતોષ નામનું વ્રત અણુવ્રત કહેવાય છે. તેમાં મુખ્યપણે સ્વસ્ત્રી શિવાય દેવ, મનુષ્ય અને તિર્થંચ સંબંધી વિષય લો-ગનો યથાયોગ્ય ત્યાગ કરવો પડે છે. અનાદિ વિષય વાસનાનું જ્ઞેર મંદ પાડવા માટે તેમ કરવું બહુ જરૂરનું છે. મતલબ કે સ્વદારા સંતોષ આ સ્વપતિ સંતોષ વ્રતથી સ્વસ્ત્રી કે સ્વપતિ શિવાય સમસ્ત સ્ત્રીવર્ગને પુરૂષ સ્વમાતા સદૃશ લેખવો જોઈએ. અને સમસ્ત પુરૂષવર્ગને સ્ત્રીએ સ્વપિતા સમાન લેખવો જોઈએ. તેમની સંગાતે કેઈપણ જાતની કામચેષ્ટાથી સદંતર દૂર રહેવું જોઈએ. તેમજ મન અને વચનને પણ બનતાં સુધી કબજે રાખી નિર્વિકાર રાખવાં જોઈએ. સ્વસ્ત્રી કે સ્વપતિના સંબંધમાં પણ બની શકે તેટલી સંતોષ વૃત્તિ રાખી કામલોગમાં થતી અતિ આસક્તિ વર્જવી જોઈએ. તેમાં પણ ન્યાસુધી સ્ત્રી પુરૂષ યોગ્ય સમસ્ત કળામાં કુશળતા મેળ-વવા અભ્યાસ કરવાનો હોય ત્યાંસુધી પ્રથમ વયમાં પુત્ર પુત્રી ઉભય સાવ નિર્વિકાર રહે તેજ ઇષ્ટ છે. ઉમર લાયક થયા વગર પુત્ર પુત્રીના પરિણયનથી પરિણામ પ્રાપ્તિ સાડું આવંતું જ નથી. કાચી વયનાં પુત્ર પુત્રીના સંબંધ જોડવાથી તેમની આત્મ ઉન્નતિમાં અનેક અંતરાય ઉભા થાય છે, તે ખાત માતપિતાદિકે લક્ષમાં રાખવીજ જોઈએ. તેવીજ રીતે કન્યા, વૃદ્ધ પારાવાર હાનિ

પણ વિચારવી જોઈએ એક દર લાલાલાભનો વિચાર કરી સ્વપરહિત આચરવું જોઈએ.

હેતુ—અનાદિ અભ્યાસથી દૃઢ રૂઢ થયેલી વિષયવાનના એકા એકનિર્ભૂળ થવી મુશ્કેલ છે, પરંતુ તેને મદદ કરવા શાસ્ત્રકારોએ ખતા વેલ માર્ગ જો વિવેકથી આદરવામા આવે તો તે વિષય વાસના ઘટી શકે છે આટલા માટેજ સ્વદારા કે સ્વપતિ સતોષમત સેવન કરવું બહુ જરૂરનું છે એ વ્રતના પ્રભાવથી સ્વદારા કે સ્વપતિ શિવાય તમામ સ્ત્રી પુરૂષો પ્રત્યે અન્યથા થતી કામવૃત્તિ સ્વતઃ શમી જાય છે, અને સહેજે સતોષ વૃત્તિમા વધારો થાય છે. ક'ધ'પણ નિયમ વગર પશુની પેરે સર્વત્ર મુલ્કળપણે 'કામભોગ સેવનાર' અનેક પ્રકારની આ-પદાઓ પામે છે પૈસે ટકે ઘસાઈ જાય છે, આખરૂંના કાકરા થાય છે, રાજદંડ પામે છે અને કવચિત્ કમોતે મરી માઠા ધ્યાનથી દુર્ગતિમા જાય છે જેમ સતોષ વૃત્તિવાળા છે તે બહુ સુખી થાય છે જગતમા તેમનો જશવાદ ગવાય છે, દેવતા પણ તેમને સહાયભૂત થાય છે અને આ તે શુભ ભાવ ધુક્ત કાળ કરી મદ્દગતિ પામે છે મુનિમદ્દારાજની પેરે મન વચન અને કાયાની ત્રિકરણ શુદ્ધિથી સર્વથા બ્રહ્મચર્ય પાળના અસમર્થ જનોએ ગૃહસ્થાશ્રમમા પણ રહી એક પત્નીમત કે એક પતિમત દૃઢ રીતે પાળી, જની શકે તેટલી સુશીલતાથી સ-તોષવૃત્તિ મેવવીજ જોઈએ જે સુશીલ સ્ત્રી સ્વપતિને સ્વમદ્દાયરણથી સતોષ ઉપજાવી ધર્મકાર્યમા સહાયભૂત બને છે 'તે ધર્મ'પત્ની' કહેવાય છે તેવીજ રીતે એક પત્નીમત સેવનાર પતિએ પણ સ્વસ્ત્રીને મદ્દર્-નથી સતોષ પમાડી તેને હરેક રીતે ધર્મકાર્યમા સહાયભૂત થવું જ જોઈએ આ પ્રકારની સ્ત્રી પતિની ફરજ તરફ પૂરતું લક્ષ આપી જેમ પૂર્વની પ્રજા સુખી હતી તેમ સુખી થવા ઇચ્છનાર હરેક સ્ત્રી પતિએ અભ્યારે પણ સ્વકર્તવ્ય તરફ પૂરતું લક્ષ આપવું જ જોઈએ તત્ત્વદ્રષ્ટિથી તપાસતાં સ્ત્રી પતિનો સંયોગ-સંબધએવાજ કોઈશુભ હેતુથીજ નિર્મિત થયેલ છે તેનો ગરઉપયોગ કરનાર સ્ત્રી પતિ પરિણામે સુખી થઈ શકતાજ નથી જુઓ ! વિષય તૃષ્ણાને વશ થઈ સીતા જેવી મહા સતી ઉપર, ફૂડી નજરથી જોનાર અને તેને અપહરી

જનાર રાંવણના કેવા હાલ થયા ? અને એક પત્નીવ્રતને અખંડ પાળી રાખનાર રામચંદ્રનો અંતે કેટલો ઉદય થયો ? આ શિવાય શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અનેક સત્તા અને સતીઓનાં પવિત્ર દૃષ્ટાંત બહુ જ મનન કરવા યોગ્ય છે. ગમે તેવા વિષય સંયોગમાં પણ તેમણે પોતાનાં શીલવ્રતને કેવી દૃઢતાથી સાચવી રાખેલ છે ? એ વાત, ખાસ લક્ષમાં રાખી દરેક સ્ત્રી ભરતારે સુશીલતા સેવવાની પ્રબળ ઇચ્છા રાખવી જોઈએ. હુનીયામાં રહેતા હુર્જનો ગમે તેવી લાલચો બતાવે તો પણ પોતાના પવિત્ર શીલવ્રતથી એક રંચ માત્ર સ્ખલિત થવું નહિ. પોતાના પવિત્ર વ્રતને અખંડ રાખી પ્રાણનો ત્યાગ કરવો પણ શાસ્ત્રકારોએ વખાણ્યો છે. કેમકે શીલાદિક ઉત્તમ વ્રત એજ અંતરંગ પ્રાણ છે. બીજાં તો કેવળ બાહ્ય પ્રાણજ છે. ઉત્તમ વ્રત રૂપી અંતરંગ પ્રાણને ગુમાવી જે જીવે છે તે જીવતા છતાં પણ મુવાજ નાણવા. અને શીલાદિક ઉત્તમ વ્રતને અખંડ-અબાધિત રાખીને સ્વપ્રાણને તજે છે તે મુવા છતાં પણ જીવતાજ નાણવા. કેમકે આ લોકમાં તેમનાં ઉત્તમ ચરિત્રથી અખંડ કીર્તિ પસરેછે તેમજ તેમના પવિત્ર ચરિત્રનું અનુકરણ કરી અનેક ભવ્ય જનો આત્મ સુધારણા કરે છે, અને પરિણામે પરલોકમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારની સુખ સંપદાને સહેજે પામે છે. અપાર મહિમાવાળા શીલાદિક ઉત્તમ વ્રતના પ્રભાવે અગ્નિ પણ શીતળ થઈ જાય છે, વાઘ પણ બકરી જેવો (ગરીબ) થઈ જાય છે અને સાપ પણ કૂલની માળ રૂપ થઈ જાય છે. જૂઓ ! શીલના ઉત્તમ પ્રભાવથી સુદર્શન શેઠની શૂળી તૂટીને સિંહાસન થઈ ગયું ! સિતા દેવીના શીલના પ્રભાવથી મહા અગ્નિ પણ જળ રૂપ થઈ ગયો. મતલબ કે ઉત્તમ પ્રકારનું શીલ ચિંતામણી રત્નથી પણ અધિક મૂલ્યવાળું—અચિંત્ય કૃણને આપવાવાળું બાણી ભવ્ય સ્ત્રી પુરૂષોએ અધિક આદરથી સેવન કરવા યોગ્ય છે.

સાર—જો સમસ્ત આપદાનો અંત કરવા અને સંપૂર્ણ સંપદા સ્વાધીન કરવા ઇચ્છતા હો તો હે ભવ્યજનો ! તમે ઉત્તમ શીલ-રત્નનું જ અહોનિશ આદરપૂર્વક સેવન કરો ! પરસ્ત્રીને સ્વમાતા, સ્વભગિની કે સ્વપુત્રી, તુલ્ય અને પરપતિને સ્વપિતા, સ્વબ્રાત્રી, કે

સ્વપુત્ર, તુલ્યજ લેજો. તેમના વરફ ફૂડી નજરથી જોવાનું પણ તણ દો વિષયસુખ સેવતા તો મુગ્ધ જનોને મીઠા લાગે છે પરંતુ પરિણામે તે ક્રિપાકના કળની જેમ પોતાના પ્રિય પ્રાણનો પણ વિભોગ કરાવે છે પ્રાપ્ત મુખ-સામગ્રીમા અસતોષ રાખી જે અજ્ઞાન જીવ અધિષ્ઠ મુખની ઇચ્છાથી પરત્વી, કુલાગના, વિધવા, વેશ્યા કે વૃદ્ધ, વન્યાદિકમા ગમન કરે છે તે આપણ, જેમ પતંગીયા મુખપુદ્ધિથી દીવામા જ પલાઈને બળી મરે છે તેમ પોતાના દુર્લભ પ્રાણાદિક પુન્યમામગ્રીનો હાથે કરી વિનાશ કરી દુર્ગતિમા જઈ દુઃખી થાય છે પરત્વી ગમનાદિક અકાર્યના આવા માઠા વિપાક જાણીને ચતુર જનો તેનાથી અલગ તરફ રહી સ્વકારાસતોપાદિ ઉત્તમ મતને યથાવિધ પાળવા ઉદ્યમ કરે છે અથવા યથાવિધ ઉદ્યમને શુ અસાધ્ય છે ?

ઉક્ત ઉત્તમ મતના અર્થો લાઈ જોઈને નીચેની નિયમાવલી લક્ષમા રાખવી

૧ જ્યાં પશુ, પડક (નપુ મક) કે જાન લોકો કામક્રીડા કરે તે સ્થળે જવું નહિ

૨ કામવિકારની વૃદ્ધિ કરે એવા પુસ્તક વાચવા નહિ તેમજ તેવી વાત કરવી નહિ

૩ કામક્રીડાનું અમરણ થાય તેવા આસન પ્રમુખ સેવવા નહિ

૪ મનોહર સ્ત્રી પ્રમુખના અગોપાગને નીરખી નીરખીને જોવા નહિ

૫ જ્યાં કામ પીડિત સ્ત્રી પુરુષોના આર્તમ્વર સંભળાતા હોય ત્યાં વધારે યોગ્ય નહિ

૬ પૂર્વે અજ્ઞાનપણે જે જે કામક્રીડા કરી હોય તેને ફરી ફરી યાદ લાવવી નહિ

૭ કામવિદ્યા જાણે એવા રસજસવાળા પદાર્થ (ખનતા મુધી) ખાનપાનમા લેવા નહિ

૮ રસકસ વગરના પદાર્થ પણ રૂચિ ઉપરાંત અધિક પ્રમાણમાં લેવા નહિ.

૯ શરીરની એવી વિભૂષા કરવી નહિ કે પરિસ્થાને શીલવ્રતને હાનિ પહોંચે.

૧૦ કારણે વગર કારણે કોઈના ઘરમાં એકાકી પ્રવેશ કરવો નહિ. ખાસ જરૂર કારણે જવુંજ પડે તો બહુજ સાવધાનપણે વર્તવું, જેથી સ્વવ્રતને હાથ ન લાગે.

૧૧ પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ એક શય્યામાં સુવાની ટેવ રાખવી નહિ.

૧૨ હસ્તક્રિયા કે કુદરત વિરૂદ્ધ વર્તનથી નાહક વીર્યનો વિનાશ કરવો નહિ.

આ વિગેરે નીતિ-ધર્મના નિયમોનું પાલન કરનાર ઉક્ત વ્રતને યથાવિધ આરાધી શકે છે.

તત્ત્વ દૃષ્ટિથી જ્ઞેતાં તો શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શરૂપ પાંચે ઈન્દ્રિયોના વિષયોમાં વર્તતી કામભોગની લાલસા નીવારવાથીજ ઉક્ત વ્રત યથાર્થ આરાધાય છે એટલે કે તે તે અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વિષયોમાં ઉદાસીનતા ધારી-રાગ દ્વેષથી અલિપ્ત રહેનાર કોઈક મહાશય આ ઉત્તમ વ્રતને યથાર્થ આરાધી શકે છે. તે વાત ખાસ લક્ષમાં રાખી પૂર્વોક્ત મર્યાદા સહિત આ ઉત્તમ વ્રતને આરાધવાનો ઉદ્યમ સફળ થાય છે તેમજ હવે પછીનું પાંચમું અણુવ્રત પાળવા પૂરતું બળ પણ આવે છે.

સ્થૂલ પરિગ્રહ પ્રમાણરૂપ.

(પાંચમું અણુવ્રત.)

મોહ મમતા જોગે ધન ધાન્યાદિક વિધવિધ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરી રાખવો તે બાહ્ય પરિગ્રહ અને મિથ્યાત્વ કષાયોદિક દોષોનું પોષણ કરવું તે અભ્યંતર પરિગ્રહ જાણવો. તે બંને પ્રકારના પરિગ્રહનો

સર્વથા ત્યાગ મુનિ મહાત્મા ઠગી ગકે છે તે તેમનું ઠઠણ મહાવ્રત છે મુનિરાજને બાહ્ય પરિશ્રુતી કશી જરૂર રહેતી નથી કેમકે તેમને નિર્દોષ ભિક્ષા વૃત્તિથીજ સચમ જીવન ગાળવાનું હોય છે પરંતુ ગૃહસ્થને તો તે વગરગૃહવ્યવહાર જ ચાલતો નથી તેથી તેની જરૂર પડે છે પણ જો જરૂર પૂરતા દ્રવ્યથી સતોષ મળવામાં ન આવે તો ગૃહસ્થને લોભવશ મર્યાદા રહિત અનેક પ્રકારના પાપ વ્યાપાર કરવા સહજ પ્રવૃત્તિ થાય છે, તેવી પાપ પ્રવૃત્તિનો સંકોચ કરી મર્યાદાસર ન્યાય વૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવવા પૂરતા સાધનમાં સતોષ રાખવા માટે પરિશ્રુત પ્રમાણરૂપ અણુવ્રતની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે

હેતુ—ઉક્ત વ્રતમાં ધન ધાન્યાદિક નવ પ્રકારના બાહ્ય પરિશ્રુત ની હદ બાધવામાં આવે છે અને બાધેલી હદથી જે દ્રવ્ય વધાનનું હોય તેનો મહવ્યય કશી દેવામાં આવે છે તેથી તે બહુ લાભદાયક થાય છે સામયામના સંયોગાદિકને લક્ષમાં રાખી સ્વશ્રદ્ધા અને પરિણામને અનુસરી ઉક્ત નિયમ લેનાર પરિણામે બહુ સુખી થાય છે અને પાપ આરભના કાર્યથી નિવર્તવાનું અને સારા પુણ્ય કાર્યોમાં ભેડાવાનું તેનાથી સહેજે જની શકે છે કેટલાક વિચારશીલ સંન્યાસી તો સ્વનિયમને અનુસરી છેવટે મમસ્ત પાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરી સતોષ વૃત્તિથી આત્મમાધન કરી લેવામાં જોવાની બાકીની જીવગી ગાળવી પસંદ કરે છે

જેમ જોછા બાર વાળી હોડી અનુકૂળ પવનાદિક યોગે પાણીની મપાટી ઉપર શીઘ્ર ચાલી ગકે છે તેમ અત્યંત ભાર લાધેલી હોડી ચાલી નહિ શક્તાં ઉલટી ફળી જાય છે તેવી જ રીતે સ્વનિર્વાહ પૂરતા સુખ સાધનમાં સતોષ રાખનાર મહુગૃહસ્થ સુખે સ્વવ્યવહાર જીવન પમાર કરી અતે સહગતિ માધી શકે છે, પરંતુ જે મોહ મમતાવશ પ્રાપ્ત સુખ સાધનમાં સતોષ નહિ રાખતા નવનવા સુખની લાલનાથી અનેક પ્રકારના આરભ મમારણ મેવી દ્રવ્યાદિકનો મચ્ચ કરે છે—કરવા ધારે છે તે બાપડ તુલ્યના પ્રબળ પૂરમાં તણાતા અત્ર પણ વ્યથા જ અનુભવે છે અને અશુભ અધ્યવમાયથી મરણ પામી પરલવમાં પણ દુખ પરંપરાને જ પામે છે

સાર—‘તૃષ્ણા જેવો કોઈ પ્રબળ વ્યાધિ નથી અને સંતોષ સમાન કોઈ ઉત્તમ સુખ નથી’ એ સૂક્ત વચનો સદાય સંભારી રાખવાં યોગ્ય છે. દાન, લોભ અને નાશ, એ ત્રણ ગતિજ લક્ષ્મીની ઠહી છે. જો દાનાદિકમાં તેનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવે નહિં તો છેવટે તેનો નાશ તો થાયછેજ. એમ વિચારી પ્રાપ્ત લક્ષ્મી પ્રમુખ સારાં ક્ષેત્રમાં વાવી તેનો લ્હાવો લેવો યોગ્ય છે. અને અપ્રાપ્ત લક્ષ્મી પ્રમુખ માટે મર્યાદા મૂકી અતિ લોભવશ પાપારંભ કરવા પણ ચુકત નથી. સ્વસંયોગ વિચારી ઉક્ત વ્રતનું સેવન કરનાર ઉપર કહેલી રીતિ નીતિ આદરી શકે છે તો તે સહજ સંતોષ વૃત્તિથી અવશ્ય સુખી થઈ શકે છે. પરમાર્થ દૃષ્ટિથી વિચારતાં તો પર વસ્તુમાં મૂર્છા-મમતા બંધાય તેજ પરિગ્રહ છે, એવું સમજનારા તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્માઓ તો સ્વદેહ ઉપર પણ મમતા તજ દે છે. તેઓ તો સ્વદેહાદિક જડ વસ્તુથી પણ જેટલો સ્વપર ઉપકાર સિદ્ધ થાય તેટલા પૂરતીજ તેની સંભાળ રાખે છે. તેઓ અજ્ઞાન જનોની પેરે પરવસ્તુમાં નકામી મમતા બાંધી રાખી નાહક દુઃખી થતાજ નથી. તેઓ સાંયોગિક પદાર્થોની ક્ષણભંગુરતા સારી રીતે સમજી શકે છે તેથી તેવી પુદ્ગલિક વસ્તુમાંથી પણ જે કંઈ સાર ખેંચી શકાય તે ખેંચી લઈનેજ સંતોષ માને છે, અને તત્ત્વથી સુખી પણ તેઓજ થઈ શકે છે. પુદ્ગલિક સુખના આશી ઈંદ્રાદિક પણ તત્ત્વથી સુખી નથીજ. ત્યારે કેવળ નિર્દોષ વૃત્તિને લજનાર નિસ્પૃહી મુનિ મહાત્મા પરમ સુખી હોય છે કેમકે સકળ દુઃખના બીજભૂત મૂર્છા-મમતા તેમણે ટાળેલી હોય છે. ઉક્ત અતિ અગત્યની વાત લક્ષમાં રાખી સંતોષ વૃત્તિ ધારવા અને અસંતોષ વૃત્તિ વારવા પંચમ આણુવ્રતમાં બનતો ઉદ્યમ કરવો અત્યંત હિતકારી છે. તે માટે નીચેના નિયમો લક્ષમાં રાખવા.

૧. સ્વસાધન અનુકૂળ સંયોગાદિક દેખી દીર્ઘદૃષ્ટિથી સ્થિર ચિત્તે સાધ્ય રાખી ધન ધાન્યાદિક પરિગ્રહનું જૂદું જૂદું કે સમુચ્ચય પ્રમાણ કરવું અને તેનું વારંવાર સ્મરણ કરવું.

૨. નિયમિત દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવા માટે ન્યાયથીજ ઉચિત

પ્રવૃત્તિ કરતા પ્રારબ્ધ યોગે અધિક લાભ મળે તો તેનો તરત સદ્વ્યય કરી દેવો.

૩ નિયમ ઉપરાત દ્રવ્યનો લાભ થયો હોય તો તે લોભ કે મમતાવશ બની કોઈ બીજા મળ ધી પ્રમુખના નામે ચઢાવી દેવારૂપ કપટ કેળવવું નહિ પરંતુ ઉદ્દેશિત ભાવથી અધિક લાભ થાય તેવા સુસ્થાને તેનો વિવેકથી વ્યય કરી દેવો, તે પણ સ્વર્ક્તવ્ય સમજીનેજ (માન પાનની ઇચ્છા રાખ્યા વગર)

૪ પ્રાપ્ત થતા કે થયેલા દ્રવ્યનો ગેર ઉપયોગ થવા નહિ દેતાં બચેલા કે બચી રહેતા દ્રવ્યનો ઉદાર હીલથી પોતેજ સદુપયોગ કરી લેવો.

૫ દ્રવ્યના લોભથી નહિ કરવા યોગ્ય પાપ આરભ સેવવા નહિ.

૬ ન્યાયથીજ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી તેમાંથી જેટલું દ્રવ્ય સંકેહાણું સમજીને ખર્ચાય અને તે પણ જશ કીર્તિના લોભ વગર, તે ટકી જ લેખે સમજવું.

૭ પોતાનું રોજીલું કે બાપદાદાનું મળેલું ધન પોતાનું માની લેવું, એ કરતા તેમાંથી જેટલા અથે મમતા ઓછી કરી સ્વદસ્તે સદ્વ્યય થાય તેજ પોતાનું લેખવું શુક્ત છે.

૮ વગર જરૂરના જમણવાર પ્રમુખ આડબરી કાર્ય કરવા કરતા સ્વપરંતુ અધિકાધિક શ્રેય થાય તેવા અતિ અગત્યના સગીન કાર્ય કરવાજ લક્ષ રાખવું.

૯ એક ટોડી માન માથે લઈ શકાય તેમ નથી વળી લક્ષ્મી પ્રમુખ આગે છે અને કાલે નથી, એમ વિચારી કૃપણતા રોષ દ્વર કરી સ્વપર શ્રેયાર્થે સારે રસ્તે લક્ષ્મી પ્રમુખનો ભવતા ભવના સદ્વ્યય કરી લેવા ચૂકવું નહિ.

૧૦ ઓછી આયવાળાએ મોટી સ પદાવલની સત્કરણી રેખી સદા ખુશી થાવું, તે પોતાનું ભવિષ્ય સુધારવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે નાદક મનમા એક ન કરવો.

૧૧. પુણ્યવંત સતોષી જનોએ સીદાતા સ્વસાધર્મીઓને સુખી કરવા દરેક પ્રયત્ન કરવો.

દિગ્ વિરમણવ્રત.

(પ્રથમ ગુણવ્રત.)

પૂર્વોક્ત પાંચ આશુવ્રતોને ગુણકારી જે ત્રણ ગુણવ્રત કહ્યા છે તે માંહેલું પ્રથમ દિગ્વિરમણવ્રત સેવન કરવા ધન્યજનાર ગૃહસ્થે ચાર દિશા ચાર વિદિશા અને ઊર્ધ્વ અધઃ એમ દશે દિશે વ્યાપારાદિ નિમિત્તે જવા આવવાનો અમુક નિયમ બાંધવો જોઈએ. તેનો ચોક્કસ નિયમ કરી ઉક્ત હલનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ. એટલે કે એક દિશાને સંશ્લેષી બીજી દિશાને વધારવી નહિ, એ વિગેરે તેના બધા અતિચાર વર્જવા.

હેતુ—પૂર્વે કહેવાઈ ગયું છે કે દરેક વ્રત નિયમ લેવાનો અંતરંગ હેતુ અહિંસા વ્રતની પુષ્ટિ માટેજ છે. જ્યાં ત્યાં કશી મર્યાદા વગર કેવળ મોહ મમતાને વશ ઠેકાણે ઠેકાણે હરાયા દોરની પેરે ભટકનાર અનેક જીવોનું હિપમર્દન કરે છે. એવી રીતે કલ્પિત સ્વાર્થથી જીવોની થતી પારાવાર હિંસા અટકાવવી, એ આ વ્રતનું પ્રયોજન છે. પવિત્ર શાસનના હિત પ્રમુખ ઉત્તમ ઉદ્દેશથી ગમે તેટલે દૂર જવા આવવામાં કાયદોજ સમાયેલો છે. તેથીજ મુનિજનો પ્રતિબંધ રહિત વિચરી શકે છે. તે વાંત લક્ષમાં રાખી ઉક્ત વ્રતનો અપ કરવો ચુકત છે. ઉક્ત વ્રતને યથાવિધ આરાધનાર ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રતને પણ એવી શકે છે.

ભોગોપભોગ વિરમણવત.

(બીજું શુભવત.)

ભોજન વિલેપન પ્રમુખ જે વસ્તુ એકજ વખત ઉપયોગમા લઈ શકાય પછી તે નકામી થઈ જાય તે ભોગ અને વસ્તુ, આબૂખાણુ, સ્ત્રી, ઘર પ્રમુખ જે વસ્તુઓ અનેક વખત ઉપયોગમા લઈ શકાય તે ઉપ ભોગ કહેવાય છે તે મળી જતી શકે તેટલી મર્યાદા બાધી વર્તવું તે બીજું શુભવત છે

હેતુ—ગમે તેવા અને ગમે તેટલા ભોગ ઉપભોગના સાધન મેળવી તેનું મેવન કરતા હવને તૃપ્તિ વળતી નથી તેથી નવનવા અધિકાધિક ભોગ ઉપભોગના સાધન મેળવવા મુખની ભાતિથી હવ મથન કરે છે અને તેમ કરતા નાહક અનેકઅનપરાધીહવોનો નાદાયાય છે તેથી અજ્ઞાન જન્યને તેની હવ વિતાધના વત્તેવા ચેત્ય છે અને તેજ્ઞા માટે ઉક્ત ન મળી નિયમ અતિ આવશ્યક છે

માર—મુખે અનિર્વાહ પૂર્વક ધર્મ મેનનવટે પરલવ ન મળી પાડુ હિત સધાય તેટલા માટે મમજ પૂવક ઉક્ત ભોગ ઉપભોગનો નિયમ નરી તે યથાવિધ આગધમે ચેત્ય છે

કામનનુ આરાધન કરવા અર્થા જનોએ નીચે જતાવેલા નિયમો લક્ષમા રાખી કાળજી પૂર્વક તેનું પાલન કરવું ચેત્ય છે નિત નીચેના ભોગોપભોગ ન મળી ૧૪ નિયમો લક્ષ પૂર્વક પાડી તેનું ઉદ્વઘન ન થાય તેવું લક્ષ રાખવું

- ૧ મચિત્ત—બીજવાળા કણ, ફૂલ અને ધાન્ય પ્રમુખ (અપચિત્ત) ખાવાનું પ્રમાણ દરવું
- ૨ દન્ય—નદા જાન સ્વાદનો અનુભવ થાય તેરા ખાવા ખીવાના પદાર્થોનું પ્રમાણ દરવું
- ૩ વિચાર—દૂધ, દહીં, ધી, તેલ, ગોળ અને તળી તાવી (દરવ) વિચારો જને તેજ્ઞ પ્રમાણ દરવું

- ૪ ઉપાનહ—પગરખાં તથા મોભાં પ્રમુખ પગે પહેરવાનું બની શકે તેટલું પ્રમાણ કરવું.
- ૫ તખોલ—પાન, સોપારી, એલચી, લવીંગ વિગેરે મુખવાસનું પ્રમાણ કરવું.
- ૬ વસ્ત્ર—પહેરવા ઓઢવા ચોખ્ખ વસ્ત્રો ઉપયોગમાં લેવાનું પ્રમાણ કરવું.
- ૭ કુસુમ—પુષ્પ, ફૂલેલ, અત્તર પ્રમુખ સુંઘવા ચોખ્ખ દ્રવ્યોનું પ્રમાણ કરવું.
- ૮ વાહન—ગાડી, ઘોડા, ઊંટ, વહાણ, રેલવે પ્રમુખ સ્વારીનું પ્રમાણ કરવું.
- ૯ શયન—જેના ઉપર બેસી કે સૂઈ શકાય તેવા પાટ, પલંગ, માથા, તળાઈ, ગાદી પ્રમુખનું પ્રમાણ કરવું.
- ૧૦ વિલેપન—ચંદન, બરાસ પ્રમુખ શરીરે ચોપડવા ચોખ્ખ દ્રવ્યોનું પ્રમાણ કરવું.
- ૧૧ બ્રહ્મચર્ય—મન વચન કાયાથી સર્વથા કે દેશથી દિવસે કે રાત્રે પાળવા નિયમ રાખવો.
- ૧૨ દ્વિશિ—દિગ્ વિરમણ નામના છઠ્ઠા વ્રતમાં કરેલા નિયમનો અન્ન સંક્ષેપ કરવો.
- ૧૩ સ્નાન—આખા શરીરે સર્વ સ્નાન અને હાથ પગની શુદ્ધિરૂપ દેશ સ્નાનનું પ્રમાણ કરવું.
- ૧૪ ભક્ત—ભોજન (ખાનપાન) સંબંધી સુખે નિર્વાહ થાય તેટલું પ્રમાણ કરવું.

અભ્યાસ યોગે જેમ જેમ સંતોષવૃત્તિ વધતી જાય તેમ તેમ વસ્તુઓનો સંક્ષેપ કરવો. તેમજ આગળ કહેવામાં આવતા પંદર કર્મોના પૈકી બધાનો કે બને તેટલાનો ખાસ ત્યાગ કરવો.

૧ ઈર્ષાલ કર્મ—ઈર્ષ, સૂનો, પ્રમુખ પકાવવા કરવી પડતી ભઠ્ઠીઓ પ્રમુખનો (વ્યાપાર્ય) ત્યાગ કરવો.

- ૨ વન કર્મ—ખેતી વાડી કરવાનો તેમજ વન કપાવવા સખ ધ કન્દા-
કટ લેવાનો ત્યાગ કરવો.
- ૩ સાડી કર્મ—ગ્ધ, ગાડી, રે કડા, સિંગરામ પ્રમુખ તેમાર કરાવી વે-
ચવાનો ત્યાગ કરવો.
- ૪ ભાડી કર્મ—પૂર્વોક્ત વસ્તુઓ તેમાર કરાવી તેના ભાડા ખાવાનો
ત્યાગ કરવો.
- ૫ ફેાડી કર્મ—ઠાડુ વિગેરે રાસોની સહાયથી જમીનના પેટ ફેાડ
વાનો ત્યાગ કરવો.
- ૬ કત વાલિન્ય—હાથીદાત પ્રમુખ પાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો
(કેમકે તેવા વ્યાપારથી તે નિમિત્તે મરાતા હાથી પ્રમુખ નીચ કાર્યને
ઉત્તેજન મળે છે)
- ૭ હુખ વાલિન્ય—લાખ, ગુ હ પ્રમુખ પદાર્થો જેમા જ તુઓ ચોટી
પટે તેવા વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો.
- ૮ રમ વાલિન્ય—મધ, માખણ, (ધી, તેલ, ગોળ) પ્રમુખ રસ વ્યા-
પારનો ત્યાગ કરવો.
- ૯ વિધ વાલિન્ય—અફીણ, વછનાગ પ્રમુખ ઝેરી વસ્તુઓના વ્યાપા-
રનો ત્યાગ કરવો.
- ૧૦ ક્રેશ વાલિન્ય—પશુ પંખીઓના વાળ, ઊન અને પીંછા વિગેરે
વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો.
- ૧૧ મંત્ર પીણ કર્મ—મીઠ, છન, સચા, પ્રમુખથી ચતા મદા
આરસ વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો.
- ૧૨ નિલોચન કર્મ—ચોણ બળદને ખાત્રી કરવાનો તથા જે કરવાથી
બીજાને ત્રાસ હપજે તેનો ત્યાગ કરવો.
- ૧૩ હવ દાન—ખેતરમા કે વનમા કે કોઈના ગૃહાદિકમા અન્ન મૂકવા
મૂકાવવાનો ત્યાગ કરવો.
- ૧૪ મર દદ તજાવ ચોખણ કર્મ—દ્રહ સરોવર કે તજાવના પાણી
ચોખણ કરવાનો ત્યાગ કરવો.

૧૫ અસતી પોપણુ કર્મ—કાતક પ્રમુખથી ઘાતકી જનવર કે નીચ મનુષ્યોને પાળવાનો ત્યાગ કરવો.

ઉક્ત કર્મોદ્ધાન સંજ્ઞાથી મહાપાપ વ્યાપારનો જનતાં મુધી સર્વથા પરિહાર કરી જીવત કોઈ નિર્દોષ થા વ્યાપારથી ન્યાય નીતિપૂર્વકજ આ-
છવિકા ચલાવવી ઉચિત છે. થોડા પણ ન્યાયયુક્ત દ્રવ્યથી જીવને પ-
રિણામે જેવો ફાયદો થાય છે તેવો ફાયદો અન્યાય યુક્ત ઘણાં દ્રવ્યથી
પણ થવો સંભવિત નથી, એમ સમ્યગ્ સમજી સ્વધર્મ મર્યાદાનું પા-
લન કરવા પૂરતું લક્ષ રાખવું યુક્ત છે. કેમકે પરમાર્થ દૃષ્ટીથી જોતાં તો
સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન આરિગ રૂપ નિજ ગુણનોજ ભોગ કર્તવ્ય છે, એવી
ઉત્તમ નિષ્ઠા રાખનાર અનર્થ દંડ વિરમણુ વ્રતને પણ મુખે સેવી
શકે છે.

અનર્થ દંડ વિરમણુવ્રત.

ત્રીજું ગુણવ્રત. (૮)

જેમાં પોતાનો, પોતાના કુટુંબ પ્રમુખનો સ્વાર્થ—હિત હેતુ સમાયેલો
ન હોય તેવાં નકામાં અનર્થકારક પાપ આચરણથી દંડાણુ, તે અનર્થ
દંડ કહેવાય છે. તેવા અનર્થ દંડથી વિરમણુ. એ સુજ સદ્ગૃહ્યોનું ઉ-
ચિત કર્તવ્ય છે.

હેતુ—અનર્થકારી પાપ ઉપદેશ, પાપ વિચાર અને પાપ
આચરણવડે પોતે અવશ્ય અધોગતિ પામે છે એટલુંજ નહિ પણ તે
અનર્થ પરંપરાથી અનેક મુગ્ધ જનોની પણ અધોગતિ થાય છે. તેથી
તેનો પરિહાર કર્તવ્યજ છે.

સાર—જેમાં આપણું કે આપણી આલસ વિગેરેનું કશું હિત
સમાયેલું નજ હોય પણ ઉલટું પરિણામે અહિતજ હોય તે અનર્થજ-
નક કાર્ય કરવું તીર્થદૃષ્ટિ કેમજ પસંદ કરે ? નજ કરે. તે તો પોતાથી
જાંની શકે તેટલું સ્વપર હિત સાધવામાંજ સદાય સાવધાન રહે એજ
ઉચિત છે

ઉક્ત વ્રતનુ પાલન કરવા ઇચ્છનાર સદ્ગૃહસ્થે નીચેની બાબતો વર્જવી ઉચિત છે

- ૧ ન્યા સ્વવીર્યવિનાશક કામ ચોટાતુ જ પ્રધાનપણુ હોય તેવા નાટક ચેટક
- ૨ જેમા ઉન્માર્ગ ઉપદેશ હોય જેથી જીવો અવળે રસ્તે દોરવાઈ જાય, તેવા પુસ્તક ભાષણ પ્રમુખ, નિષ્કારણ-નિષ્પ્રયોજન વાગ્જ્ઞાન-મુખગીવેડા-મિથ્યા જટપ
- ૩ વિદ્યુષકની પેઠે લોકોને હાવાવી મારવામા આવે એવા જલસા પ્રમુખ
- ૪ જેની સહાયથી અનેક અનપરાધી જનોનો મહાર થાય તેવા ગાંધાદિક
- ૫ મામ લક્ષણ, મહિરપાન, આખેટક કર્મ (શિકાર), જૂગાર, ચોરી, પરત્રીગમન અને વેશ્યાગમન પ્રમુખ અનિષ્ટ-ઉલ્લેખલોક વિરૂદ્ધ વ્યવહારો, જેમા ફસાઈ પડવાથી પોતાના તથા પરના જાનમાલા-દિગ્ગની ખુવારીજ થાય છે તે, તથા બાવીશ પ્રકારના અલક્ષ્ય અને બત્રીશ પ્રકારના અનતકાયનુ લક્ષણ, જેથી નિષ્કારણ અનેક અ-દર્ય જ તુ પ્રમુખનો મહાર થાય છે ઉક્ત એકાત અહિતકારી વસ્તુના ત્યાગ સાથે પૂર્વ શિષ્ટ પુરૂષોએ પ્રાણી વર્ગના ક્રિતને માટે તે તે નતના રક્ષાપુ માટે ઉપયોગી બાપી જેજે અતિચારે જણાવ્યા છે તે તે સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી બાણી વિચારીને તજવા અ-વશ્ય બપ જરો વગર કારણે દડાઈ દુર્ગતિમા પડાય તેમ ન કરવું વળી જેથી સ્વવ્યવહાર સરલ થાય અને પરિણામે મુખે ધર્મ માધન પણ સધાય તેની ઉચિત પ્રવૃત્તિ એવવા નિશ્ચિન સુખ જનોએ લક્ષ રાખ્યા કરવું કેમકે પ્રાય શુભ મામત્રોનો લાભ લઈને બની શકે તેટલો પરમાર્થ માધીલેવો એજ માર છે આવા કિત્તમ લક્ષવાળા મજાનો આગળ કહેવાતા શિક્ષાત્રનોને પણ મુખે એવી રીતે છે

સામાયકવ્રત.

(પ્રથમ શિક્ષાવ્રત.) (૯)

સમભાવ—રાગ દ્વેષનો અભાવ અથવા સર્વ જીવ વર્ગ ઉપર સમાન ભાવવાળી બુદ્ધિનો અનુભવ જેમાં થાય, તેનું નામ પરમાર્થથી સામાયક કહેવાય છે. આવા ઉત્તમ લક્ષ્યપૂર્વક પ્રતિદિન સામાયકનો અભ્યાસ કરવો યોગ્ય છે. શ્રુત સામાયક, સમકિત સામાયક, દેશ-વિરતિ સામાયક અને સર્વવિરતિ સામાયક, એમ સામાયક ચાર પ્રકારનાં કહેલાં છે. તેથી ઉત્તરોત્તર અધિકાધિક લાભ મળવે છે. શ્રુતજ્ઞાનના પ્રભાવથી સ્વપર (જડ ચેતનનું) સ્વરૂપ યથાર્થ સમજી શકાય છે, અને તેથી પરવરતુ સાથે લાગેલી પ્રીતિનું બળ ઓછું થઈ આત્મબળ પ્રગટાવવાની ઇચ્છા વધતી જાય છે; જેથી અસ્થાને બેઠેલી ખોટી શ્રદ્ધા દૂર થઈ શુદ્ધ દેવાદિક તત્ત્વમાં રૂચિ પ્રીતિ રૂપ શ્રદ્ધા પ્રગટ થાય છે.

એવી રીતે સમ્યગ્ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાના પ્રભાવથી વૈરાગ્ય વૃદ્ધિ પામતાં અનુક્રમે દેશ વિરતિ અને સર્વ વિરતિ રૂપ સામાયકનો પણ લાભ મળી શકે છે. સર્વ વિરતિ સામાયક જીવિત પર્યંતનું હોય છે અને દેશ વિરતિ સામાયક ઓછામાં ઓછું એ ઘડી પ્રમાણનું હોય છે. મતલબ કે વ્રતધારી શ્રાવકે પ્રતિદિન નિયમસર ઉક્ત સામાયકનું સેવન કરવું જોઈએ.

હેતુ—જ્યાં સુધી સામાયક આદરી શ્રાવક સમતા રચમાં જીવે છે ત્યાં સુધી તે સાધુ સમાન લેખાય છે. એટલા માટે આત્માર્થી શ્રાવકે અને તેટલી વખત ઉક્ત સામાયક વ્રતનું સેવન કરવું જરૂરનું છે.

રાગદ્વેષ—કપાય યોગે જે જીવ ત્રિવિધ તાપથી તપેલા હોય તેમને આ સામાયક વ્રતનું સેવન અમૃત સમાન શીતળતા આપે છે. કેમકે તેમાં શત્રુ મિત્ર ઉપર અથવા સમસ્ત જીવો ઉપર સમાન ભાવ રાખવાથી રાગ, દ્વેષરૂપ ક્રુદ્ધ વિકારો સહજે શમી જાય છે.

માર—એમ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી સમજી ઉક્ત સામાયક મતનું પ્રતિ
દિન નિયમમર મેવન ઠરવા મનન પ્રયત્ન ઠરેો ઉચિત છે કહ્યું છે કે
કેઈએક ગૃહસ્થ લાખો ગમે ખાડી જેટલું સુવર્ણનું દાન દે, તો પણ તે
રાગ દેવાદિકે વિકારને શમાવી દેનાર ઉત્તમ સામાયક મત પાલનારની
તોલે આવી શકે નહિ દાનાદિકે ધર્મઠરણી જો મદ રહિત નમ્ર
ભાવે પગ્માર્થ બુદ્ધિથી ઠરવામા આવે તોજ ઠંડ્યાણુકાગી થઈ શકે છે
સામાયકનું સ્વરૂપ અમજી ઉક્ત નનું પાલન કરનારે સુખ-દુઃખ,
માન-અપમાન, તેમજ સ્વર્ગન-પરર્ગન ઉપર સર્વત્ર સમભાવ રાખતા
શિખણુ જોઈએ અમવૃત્તિથી ચલાયમાન ઠરવા ડોઈ દેવાદિકે ગમે
તેટલા ઉપાય ઠરે તોપણ તેથી ડગણુ ન જોઈએ એવીજ રીતે આગ-
ળના શિક્ષાત્રત પૈકી દેશાવગામિક અને પોષધમા અખડ સ્થિરતા-
સમભાવ રાખવા આશ્રી પૂરતું લક્ષ રાખણુ સામાયક મતને યથાવિધ
આરાધવા ધર્મનાજ નીચે લખેલી શિખામણો લક્ષમા રાખી તેનો
પૂરતો અમલ ઠરવા મતન પ્રયત્ન કરવો

૧ સામાયક લેતા દેવ ગુરૂ સાક્ષીએ મન વચન અને ક્રિયાથી
પાપ બ્યાપાર તજવા જે પ્રતિજ્ઞા કરવામા આવે છે તે બરાબર લક્ષમા
રાખી તેમા ડોઈ ગીતે અમલના ન આવે તેવી પૂરતી કાળજી રાખવી

૨ જ્ઞાન, ધ્યાન, પ્રમુખ, જેના આલબનથી મન વિશેષે ઠરી
સ્થિર રહે, તે આલબન સામાયક સમયે અધિકપણે મેવવા ચીવટ
રાખવી

૩ એક ખજ પાપુ નકામી વિક્રયા પ્રમુખ પ્રમાદ મેવવામા ગમા-
વવી નહિ

૪ સામાયક અખ્યા તરફ વેધારે લક્ષ નહિ રાખતા ઉક્ત સામા-
યક જેમ અધિક સ્થિરતા પૂરક શુદ્ધ યાચ તેમ તે સામાયકના ગુણ
તરફજ લક્ષ રાખણુ.

૫ સદ્ગુરૂની મઠીપેજ સામાયક ઠવાનો જોગ ન બને ત્યારે
ઉત્તમ ગુરૂના ગુણનો જેમા અગેપ ઠરવામા આવેલ દોચ તેવા

સ્થાપનાચાર્ય સન્મુખ રાખી તેમની સમક્ષ નિશ્ચયપણે સ્વકર્તવ્ય કર્મ કરવું.

૬ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર પ્રમુખ આત્માના સ્વભાવિક ગુણ છે, એમ નિશ્ચય ધારી રાખી તેને સદગુણો પ્રગટ પ્રાપ્ત કરવા ઉક્ત વ્રતનું યથાશક્તિ પાલન કરવા સદાય ખપ કર્યા કરવો.

શુદ્ધ નિષ્કાંથી આમાયક વ્રતનું સેવન કરનાર દેશાવગાસિક અને પાપધાદિક વ્રતને પણ આરાધવા લાયક માણી બની શકે છે.

દેશાવગાસિક વ્રત.

(બીજું શિક્ષાવ્રત.) ૧૦

છઠ્ઠા દિગ્વિરમણ નામના પહેલા ગુણવ્રતમાં દેશપ્રદેશ સર્વત્ર ફરવા હરવા માટે રાખેલી વધારે છૂટ આ વ્રતમાં સંજોગી લેવામાં આવે છે. તેમજ બીજા ગુણવ્રતમાં જણાવવામાં આવેલી ૧૪ નિયમોની યાદીનો આ વ્રતમાં યથાર્થ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. અને એવો નિયમ બેઘડીથી માંડી પ્રહર, દિવસ, માસ કે વર્ષ પર્યંત પણ ધારી શકાય છે. તેમાં ઘણો લાભ રહેલો છે.

હેતુ—જેમ સર્પ કે વીંછીનું ચઢવું વિષ સંત્ર પ્રમુખના બળથી ઉતારી અમુક લાગમાં આણી દેવામાં આવે છે, તેથી બીજા બધા લાગ નિર્વિષ બની નય છે, તેવી રીતે મોટાનાં મન, વચન અને કાયાથી થતી અનેક પ્રકારની ખાપ ક્રિયાની રાવી આ વ્રતના પ્રભાવથી રોકી દેવામાં આવે છે, તેથી બહુ લાગેલાં ત્યાગ ક્રિયાનો રોધ થઈ નય છે. માટે ધર્મીઓ જનોએ ઉક્ત વ્રતનું નિવન કરવું બહુ જરૂરનું છે.

સાર—આ સાતવહેરુ પ્રમુખ ગુણ સાધ્યોને જોગ મળવાનો આર એ છે કે સ્વબુધ્ધિબળથી હિતાહિત, તત્ત્વાતત્ત્વ, ઉચિતાનુચિત પ્રમુખનો સારી રીતે વિચાર કરી સ્વહિતકારી તત્ત્વનો સ્વીકાર કરવો અને સ્વપર અહિતકારી અનુચિત માર્ગનો ત્યાગ કરવો. જે ભવ્ય જનો આવી શુભ તક પામીને સ્વહિતાહિતનો પૂરો ખ્યાલ કરી હિત

માર્ગનું પ્રમાદ રહિત સેવન કરે છે, તેઓ પ્રાતઃ નામનીને મફત કરી ઉપાર્જન કરેલા સુકૃત યોગે લવાનરમા એવી અધિક નુભ આમચીનો ભેગ પામીને અપ્ય તાજમા મને મપ્ય થયે આત્માનુ ઠંધાણુ માધી મહેછે પરતુ જે નોદ મદ માનોડા દુત્યાકૃત્યના ઉચિત વિવેક વગર અધની પેઠે અનાદિ ત્રણથી પરિગ્નિત થયેલા ઉન્માર્ગનુજ સેવન કર્યા કરે છે, તે જાપડા પામર પ્રાણીનો પ્રાતઃ આમચીનો જેર ઉપયોગ કરી દુષ્કૃત યોગે માહી જનિતેજ પ મે છે એમ ખમતુ નુજ જનોએ અપ્ય પરિગ્રમે જેમા અગાગ ગાળ મગી મંદ એવા આદેશાવગામિક નનમા અવિક ઉજમાળ ચલુ નેટજા રમથ મુધીનુ ઉક્ત વ્રત ગાદ્યુ હોય તંદલો વળત પાપ હર્યનો પહિરાન કરી દેવાળ શુભ કાર્યમાજ પ્રવૃત્તિ કરવી શુક્ત છે આ વાતને લક્ષમા રાણી દેશાવગામિક વ્રત મળધી ગાજ તાત (દશ મામાયક દરવા ૩૫) ગાલની ઉઠિમા ઉચિત મુમારો કરનો ઉન્ત નનના ખપી જનોએ નીચે ટાટેવી શિખામણુ વ્યાનમા રાખા ।

૧ સ્વમ યોગાનુપાદિ ને મગાનની ઉક્ત વ્રત આદરી મગાય તેનુ પાતાન દરવા માટે ઉચિત મગાનનુ ઉલ્લવન થઈ ન જાય તે વારવાર લક્ષમા રાખવુ

૨ નત અગીઝર હયા પાદ વિપમ અયોગો ઉપચિત થાય તો તેથી જી જઈ મદ્દાનુ કરેલા નનનુ વિરાધન નહિ કરતા શરૂપુ કરેલા નિયમોનુ ચળાય પાન ન હ ના પોતાનુ અપાર્ગ જાળ-વીર્ય ફેરવવુ

૩ જેમ જેમ જની મને પ્રાગ્ અનુભવમા આવી મતોપ-વૃત્તિ વપ્રની તમ તેમ તેમ અધિક ઉત્પાદ ભર અવિક લભાયે તેમા અધિક પ્રવૃત્તિ કરવી ને નાદ માગે મહેરનિ જનો પાપ્ય વ્રતનુ પાા યથાવિધ પલન કરી મે છે

પોષધવ્રત.

(ત્રીજું શિક્ષાવ્રત.) ૧૧

જે શુભ કરણીથી જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર પ્રમુખ આત્માના સ્વભાવિક ગુણોને પુષ્ટિ મળે તેને સદ્ગુણોની સારી ખીલતણી થાય તેને તત્ત્વ જ્ઞાની પુરૂષો પોષધ કહે છે. એવી આત્મ પુષ્ટિ કરવાનું અતિ ઉત્તમ કામ સુસાધુ પુરૂષો સદાય કર્યા કરે છે. તેવી ઉત્તમ કરણી બની શકે તો સદાય કરવી યોગ્ય છે, પરંતુ વ્યવહારની ઉપાધિઓને લીધે ગૃહસ્થોથી સદાય તેમ બની ન શકે એ સુસંલલિત હોવાથી દરેક અષ્ટમી, ચતુર્દશી પ્રમુખ પર્વ દિવસે સુશ્રાવકે તે અવશ્ય કર્તવ્ય છે. દેશથી અને સર્વથી ઉક્ત પોષધ વ્રતના ચાર પ્રકાર કહેલા છે.

૧	દેશથી (અમુક અંશે)	અને સર્વથી આહાર (ખાન પાન)	ત્યાગરૂપ પોષધ.
૨	”	”	”
૩	”	”	”
૪	”	”	”

ઉક્ત ચારે પ્રકારના પોષધ એકી સાથે ઉક્ત પર્વ દિવસે નિયમિત વખતે વિધિ પૂર્વક આદરી તેનો અખંડ નિર્વાહ ગમે તેવા વિષમ સંયોગોમાં પણ કરવો, એ શ્રાવકનું ત્રીજું શિક્ષાવ્રત છે. તેમાં આહાર પાણીનો સર્વથા ત્યાગ કરી ન શકે તે પ્રાસુક (અચેત) જળનું જ પાન કરે, તેમ પણ બની ન શકે તો છ વિગયોનો જેમાં સર્વથા ત્યાગ કરવો ભ્રમ્ય તેણે આવર્ણિલ કરે અથવા છેવટે નીવી કે એકાશન (એક જ વખત ઉચિત ભોજન) પણ કરી શકે, તે દેશ થકી આહાર ત્યાગ રૂપ પોષધ કહેવાય છે. અને સર્વ પ્રકારના આહાર પાણીનો સર્વથા ત્યાગ કરી આત્મ સાધનમાં જ લીન થાવું, તે સર્વ પોષધ છે. બાકીના ત્રણ પ્રકારના પોષધનું તો તેની સાથે સર્વથા પાલન કરવામાં આવે છે. ઉક્ત પોષધ વ્રત યોગે બહુધા ખીણ ઘણી ઉપાધિ છૂટી જવાથી આત્માના સ્વભાવિક જ્ઞાનાદિક ઉત્તમ ગુણોનું પોષણ કરવા ભણી જ સમ્ય જનોનું લક્ષ સહેજે ખેંચાય છે અને એ જ ખરું કર્તવ્ય છે.

હેતુ— જીવની અનાદિ વિષય વાસના ઓછી કરવા આ વ્રતનું
યથાવિધિ પાલન અતિ ઉપયોગી છે તેના દ્રઢ અભ્યાસથી અનાદિ
વિષય વાસના બહુધા ક્ષીણ થઈ જાય છે

સાર— એમ મમજી મતોષી શ્રાવકોએ અષ્ટમી, ચતુર્દશી
પ્રમુખ પર્વ દિવસે તો જરૂર પોષધ વ્રત અગીકાર કરી તેને યથાર્થ
ગીતે પાળવા સતત ઉદ્ધેશ કરવો જોઈએ આનંદ, કામદેવ પ્રમુખ
ઉત્તમ શ્રાવકોએ ઉક્ત વ્રતનું એવું યથાર્થ પાલન કરેલું છે કે તેમના
તે વ્રતની શ્રી વીર પરમાત્માએ સ્વયં સ્વમુખે પ્રશંસા કરી છે
પ્રાતઃસ્મરણીય તે મહાનુભાવોનું દૃષ્ટાંત લક્ષ્મી રાણી મજ્જન પુરૂષોએ
ઉક્ત વ્રતને યથાસ્થિત પાળવા પરતી ઠાળી રાખવી ઉચિત છે
પોષધ વ્રતનું આરાધન કરવા ઇચ્છનારે નીચે દાકેલી વાત લક્ષ્મી રાખવી

૧ ઉક્ત પોષધ વ્રત મહુશુદ્ધ મમીપે (મહુશુદ્ધનો જોગ ન હોય તો
સ્થાપનાઆર્થ મમીપે) જેમ બને તેમ વેલામર સર્વ ઉપાધિને ટાળી
નિશ્ચિતપણે ચાર પ્રહર કે આઠ પ્રહર પર્યંત (શક્તિ અનુસારે)
અગીકાર કરી વિકથાદિ સર્વ પ્રમાદ તણને જ્ઞાન ધ્યાનમાજ તત્પર
થઈ રહેવું

૨ પોષધનો નિયમિત મમય પૂર્ણ થાય ત્યાં મુધી ચિત્તની સ્વસ્થતા
સ્થિરતા મારી ગીતે જળવાઈ રહે તેવા ઉત્તમ આલંબન મેળ્યા
કરવા.

૩ ઉક્ત વ્રતની અવધિમુધી કોઈ કુવિકલ્પ ન આવે તેવી ઠાળી
રાખવી. દૃઢાય કોઈ કુવિકલ્પ આવ્યો તો મદ્દ વિચારથી તેને તરત
ફર કરી દેવો.

૪ જેનાથી પૂર્વોક્ત ચારે પ્રકારનો પોષધ એકી સાથે નીયમસર
બની શકે તેવા મ યોગ ન હોય તેણે તે દરેક પ્રકારમ થી મુખે બની
શકે તેવા ગમે તે પ્રકારને પણ યથાશક્તિ પાળવા ચત્તુર્નાહ એટલે
કે જ્યારે ઉક્ત પોષધ વ્રત મ પૂર્ણ રીતે પાળી શકાય તે રીતિ ચિંતિત ન
જણાય ત્યારે પણ યથાશક્તિ તપ, ગીત પ્રમુખ બની શકે તે બનાવીને
આત્મ શુભનું પોષણ કરવા ચત્તુર્નાહ વળી તે ચાર પ્રકારમાથી

ગમે'તે અને ગમે' તેટલા પ્રમાણમાં સ્વશક્તિ અને ઉત્સાહના પ્રમાણમાં દેશથી કે સર્વથી અનુકૂળતાએ પોષધનો અભ્યાસ કરવો સુલભ પણ છે. ઘણું કરીને એ નિયમને અનુસરી જેમ કેટલાક ભવ્ય જનો બીજ, પંચમી, અષ્ટમી, એકાદશી, ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમા-અમાવાસ્યા યોગે યથાશક્તિ તપ કરી મચેત જ્ઞાન પ્રાપ્તિ ત્યાગ કરે છે, સામાયિક દેશાવગામિક પ્રસુખનું સેવન કરે છે, પાપ આરંભનો ત્યાગ કરે છે અને મેથુન ક્રીડા-કામ્યોગનો પણ બનતાં સુધી પરીહાર કરે છે, તેમ સહુ ગુરુ ભાઈ પહેનોએ સ્વહિત સમજીને યથાશક્તિ તે દિશામાં ઉદ્યમ કર્યો.

૫ જેનાથી દૈવયોગે તેમાંથી કશું બની શકતું ન હોય તેમણે જે ભંચજનો-ઉકત દિશામાં યથાશક્તિ ઉદ્યમ કરના હોય તેમને બનતી સહાય-ઉત્તેજન આપવું, તેમનાં સદ્વર્તનની અનુસોદના કરવી અને તેવી રૂડી ભાવના રાખવી; પરંતુ કદાપિ પણ તેમની નિદા કે હેલના કરવા પ્રવૃત્ત થાવું નહિં.

આ રીતે સદાય સાવધાન રહેનાર સદ્ગૃહસ્થ અતિથિ મંચિ-ભાગ વ્રતનું પણ આરાધન કરવા ભાગ્યશાળી થઈ શકે છે.

અતિથિ સંવિભાગ વ્રત.

(ચતુર્થ શિક્ષાજત.)-૧૨

અતિથિ એટલે જેને આત્મ આધન કરવામાં બીલકુલ આજસ નથી. સદાય સાવધાનપણે સ્વપર હિત સાધવામાંજ જે ઉજમાળ રહે છે તેવા મહાત્મા મુનિજનોને નિર્દોષ આહાર પાણી ભક્તિભાવથી આપીને પછી પોતેજમવું, તેનું નામ અતિથિ મંચિભાગ કહેવાય છે. ઘણું કરીને એ પ્રમાણે બની શકે તો સદાય એ વ્રત સેવવા યોગ્ય છે પણ તેમ બની ન શકે એવું હોય તો પૂરોક્ત પોષધ વ્રતના પારણે તેં અવશ્ય કર્તવ્ય છે. કદાચ તેવા મહાત્મા-મુનિવરનો જોગ ન મળે તો

ભોજન કરવા પહેલાં મોંડા ભજન નહીં જોવી અને જો દેવથોએ તેવા મહાત્મા મુનિવ- આવી શકે તો તેમને મદ્યભાવથી નિર્દોષ આહાર પાળી પ્રતિષ્ઠાથી જીવે વળી પામે નવેર ઇંડીને તેમજ સ્વગઠિત અનુચારે મુલ્યદાતાન નવાની નહીં પાળે પણ જમાડી અને દીન દુષી જતોને યોગ્યિત માખી પાંડી પાને ભોજન કરવું ઉચિત છે

હેતુ—મુખાત્રને વિશેષી પોષણ પોતાનામાજ માગી પાત્રતા આવેછે એટલે કે જેઆ નીચથીના ધારક મુનિવગેને કેવળ નિષ્કામ વૃત્તિથી (મો. ૧ વગર વીજી ડાઈ પચુ ઈ-છા તજીને) ઉક્ષમિત ભાવે નિર્દોષ દાન કરે નહીં પણ મનભાવ થોગે તેવાજ ઉત્તમ શુભો પ્રાપ્ત કરવાની ચોચના માર્ગને જે મદ્યાવગી ષધુઓની ભક્તિ પણ એવાજ ઉત્તમ આગયથી કરી ચુકત છે તેમને ઉચિત નહાય કહી ઉચી હોયે સ્થાપના, તે ભનિનુજ પગિતમ છે

માર્ગ—પાત્રાપાનના વિનંદ વડે પા. ૧ દાનનો અતિરાય મહિમા જાણી મુક્ત જનોએ તેમા અધિ- આજી કરવો ઉચિત છે એવા મુખાત્રનો લાભ ધનુ મીને ઉત્તમ-મનિવ દુષ્ણાણાનેજ થઈ શકે છે તેમા પા. ૨ મુનિજનો પોતાના રાયમ માર્ગને બાધક ન આવે એવો નિર્દોષ-આમુદ આજી મગે તોજ ને નહીં કરે છે, નહિ તો અ-દ્યા પ્રતા નવી સજપિદ, પ્રથાન- પિડ પ્રમુખનો તેમને નિષેધજ હોય છે તેની મન્ય મનિવ મુખમાજ તેવો પ્રતિબંધ રહિત નિર્દોષ આહાર પાળી પ્રમુખા પી ગએમ ૧૧ કરે અને જો જવેપણા કરતા તેમાજ નિર્દોષ માલ્યા પાળી પ્રમુખ મગી આવે છે, તા ને સ્વમય મના રમાગ-પાપ પાલ ૧૦૧ કરે જેની કુદર માધુ વૃત્તિનુ કેવળ આ મન્યા પોરે જન જેન તર ૧૨ મુક્તામુકપ સંપાદની પ્રામિતા જો પાતા ૧૧ પુ. ૧૧૧ મુ- ૧૧૧૧ તોય તોજ થઈ આવે છે એમ ૧૧૭ મદાનાન મુ. ૧૧૧૧૧ તા ૧૧૧૧ પાનનો યથાવિધ લાભ જેમ નેન નેન મા- ૧૧૧૧ વડે ૧ સજપિદ, અદ્યા કરવાનો મુનિજનોને નિર્દોષ દાતાની ભજનચક્રવર્તી પ્રમુખ મદારા વદ્યોએ નેમજ મુ- ૧૧૧૧ પ્રમુખ ભપગાએ ધાળીજ ઉદાન્તાથી

સ્વસાધર્મી બંધુઓની સેવા લક્ષિત કરવા પોતાથી બનતું કર્યું હતું. તે ઉદાર પ્રવૃત્તિ અદ્યાપિ પર્યત અવિચ્છિન્ન ચાલી આવતી જણાય છે. તો પણ તેમાં ઘણા ભાગે ભ્રમ્યે તેવા તત્ત્વજ્ઞાન-વિવેકની ખામીથી ઘણો બધો સુધારો કરવાની જરૂર છે. જે સ્વધર્મી બંધુઓ ધંધા-રોજગારે ઘસાઈ ગયા હોય તેમને ઉદારતાથી યોગ્ય આશ્વાસન આપી સારી લાઇન ઉપર ચઢાવવા સ્વ યુદ્ધિબળ વાપરવું બહુ જ જરૂરનું છે. વર્તમાન કાળના કંદેરા સંયોગો ભેતાં વિવેકથી સ્વધર્મી બંધુઓને સહાય કરવામાં એટલે વ્યવહારમાં સુખી થઈ તેઓ પવિત્ર ધર્મનું પ્રેમથી સેવન કરી શકે તેમ સુયોજના કરવામાં પોતાના તન મન ધનનો સદુપયોગ કરવો બહુ જ જરૂરનો છે. જે પોતાના સાધર્મી બંધુઓ સહુ વાતે સુખી હશે તો પવિત્ર જિન શાસનનો ઘણોજ ઉદાત વર્તણે, એ વાત લક્ષમાં રાખી ઉક્ત ઉત્તમ વ્રતનું પાલન કરવા યથા શક્તિ પ્રયત્ન કરવો ઉચિત છે.

ઉક્ત વ્રતને યથાવિધ આરાધવા ઇચ્છનારે નીચેની શિખામણો લક્ષમાં રાખવી.

૧ વીતરાગ પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞા પાળવા પૂરતું લક્ષ રાખનારા મહાત્મા મુનીશ્વરોજ 'અતિથિ' કહેવાય છે. અને એવા મહાત્માઓને ઉદાર ભક્તિથી નિર્દોષ અન્ન પાન, વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ લેખજ, તેમજ તેમને વસવા માટે અનુકૂળ સ્થાન પ્રમુખ આપવાં તેજ સુપાત્ર દાન કહેવાય છે. તેવા સુપાત્રનો લાભ મળે તે આપણાં અહોભાગ્યનીજ નિશાની સમજવી. સહુ કોઈને એવો ઉત્તમ લાભ સુલભ નથી.

૨ ઉત્તમ અતિથિ યોગ્ય ઉંચા પ્રકારની રહેણી જેનાથી પાળી શકાતી ન હોય તેથી જેઓ પોતાનામાં શુણ્ણની ન્યૂનતા ભ્રમ્ય ઉત્તમ મુનિજનોની ખરા દીલથી પ્રશંસા કરતા હોય તેમજ યથાશક્તિ પોતે પણ સંયમનો અપ કરતા હોય અને શુદ્ધ માર્ગ લવ્યજનોને ખતાવતા હોય તેવા સાધુ જનોનો અનાદર નહિં કરતાં તેમનાં શુભ પરિણામ તરફ લક્ષ રાખી પવિત્ર શાસનના હિતની ખાતર તેમને પણ આદર સહિત પ્રાસુક આહાર પાણી પ્રમુખ આપી પોષવામાં હિતજ સમાયેલું સમજવું.

૩ જેઓ પોતાનામાનુસુનો ગદ્ય પણ નહિ છતાં મદગુણી ઉત્તમ સાધુજનોની નિદા, હેલના પ્રમુખ કરવામાજ બહાર માનતા હોય તેમજ સ્વાર્થવશ મુગ્ધ જનોને ઉન્માર્ગ દેશના દઇ અવળે રસ્તે દોરી જતા હોય તેવા વીતરાગ આજ્ઞાના લોપક દેવળ નામધારી માધુને ઠઠાપિ મુપાન લેખવા નહિ તેમને પોષવા તે અમતી પોષણ તુલ્યજ સમજવું તેવા વેધ વિડબજ સાધુ કરતાનિષ્કપટપણે આવક યોગ્ય પ્રત અગીકાર કરી જે તેનું યથાવિધ પાલન કરે તે કોટિગણુ લાભદાયક અને વખાણવા યોગ્ય છે નિર્દલ પ્રતાપરણુથીજ શાસનની ઉન્નતિ છે તે વગર ખોટા દમામથી લોકોમા પૂજવા મનાવા માટે કે સ્વાર્થવશ લોક રજન અર્થે માધુનો ઉત્તમ વેધ-મુદ્રાધારી મુગ્ધજનોને ધર્મના બાને ઠગવાથી તો સ્વપરને મમાજ વૃદ્ધિરૂપ અનર્થ રૂપજ થાય છે, તેથી તેવું કાર્ય અત્યંત નિંદ્ર છે એમ સમજી સુદમ બુદ્ધિથી બનતી તપાસ કરી તેવા દલી જનોના પાસલામા પડતા સ્વપરનો ઘચાલ કરવો એજ શ્રેયસ્કર છે પવિત્ર શામનની રક્ષા કે ઉન્નતિનો એજ ઉત્તમ અભીષ્ટ માર્ગ જણાય છે

૪ દીન દુખી અનાથ, જેમને કેખી સહેજે દયાળું માણુમેને દયા આવ્યા વગર રહેજ નહિ તેમને યથાશક્તિ ઉચિત સહાય કરવાનો શાસ્ત્રકારોએ નિષેધ કરેલો નથીજ એટલુંજ નહિ પણ દીન દુખી અનાથને કેખી તેમના દુખ દૂર કરવા યથાશક્તિ ઉદ્યમ મેવવારૂપ અનુકંપા બુદ્ધિને તો શાસ્ત્રકારોએ સમકિતનું ખાત લક્ષણુજ બહેલું છે

૫ મુશ્કાધુ જનોની બની શકે તેટલી તેમની અનુકંપતા અનુસારે સેવા લઠત વક્તવ્ય મમજીનેજ કરવી તેમા આપણે ડોઇના ઉપકાર કરતા નથી એમ મમજી રાખવું તથા તેમની કોઇરીને આશા તના કરવી નહિ આશાતનાથી સહતર ફરજ રહેવું કેમકે બધું છે કે " મુનરાજી બની શકે તેટલી આનાધના કરવી પણ વિતાધના તો કરવીજ નહિ " ઉત્તમ પુરૂષોની આશાતના કરવાનું મદા પાપ લઠાપિ વ્હોરવું નહિ

૬ મર્ચ દાન કરના ઉત્તમ પ્રગરના જ્ઞાન ગર્ભને અને આન્નિ

દરેક સુસ ભાઈ બહેન સુખે આદરીયાળી
શકે એવાં સમકિત સહિત બાર
વ્રતની સંક્ષિપ્ત ટીપ.

સમકિત.

રાગ દેવાદિત્ત દોષથી અપૂર્ણ સુકત થયેલા મર્વજ
મર્વકર્ષી અરિહત પંચમાત્માનેજ શુદ્ધ દેવ
માનુ અને જગત્ માનને પાવન કરનારા તેમના
પવિત્ર નામ, આપના (પ્રતિમા)દ્રવ્ય અને ભાવનું

મહાય રતન કહે, નિઃતર અમુક વખત ચોખખાઈ રાખી શ્રીજીન
મહિર જઈ ત્યા કિયર ચિત્ત ગંભી પ્રભુના અદ્ભુત જ્ઞાન, કૃપા, ગ-
ભીરતા અમુખ ઉત્તમોત્તમ. શુભ મલાગી મારા આત્મામા તેવાજ
શુભ પ્રગટાવવાનિમિત્તે પ્રભુનાં જ્ઞાન પૂત અને ચેત્યવદન કહે,
અથવા નવકાર મહામંત્રનો ચિંતર, ઉપયોગ રાખી ૧૦૮ વાર
જાપ કરે.

૭ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા અનુસારે જ્ઞાન વૈરાગ્ય
ભગવાથી મહાશુદ્ધ સમીપે જઈ જેમણે મેઝુ પર્વત જેવા ભાગે
પાથ મદ્દામત કચ્ચરેલા છે, અને તે મદ્દામતોને જે ડરી ડીને
સુડમહારાજની આજ્ઞામા ન્હીને ફાળે છે, કચ્ચન લામનીથી જે
મહાય દુર રહે છે, જ્યોત્ષ્ણથી મધગી સુધમકરણી માથે છે
અને બચ્ચ જનોને સારો જોધ આપી સુધાગે છે, તેવા સુનિ મદ્દામા
નેજ શુદ્ધ સુડ માનુ અને પ્રતિદિન જોગ હોય ત્યા સુધી તેમને
શુદ્ધ ભાવ રી વદન દગી તેમના અમૃત વચ્ચનનું પાન કરે

૩ સદ્ગુરુની અમૃત તુલ્ય વાણી સાંભળી મારી છતી શક્તિ ગોપેશ્વરી વગર બની શકે તેટલી ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મકરણી કરવા નિરંતર ખપ કરું. દાન, શીલ, તપ અને ભાવના રૂપ ધર્મની શ્રદ્ધા રાખી યથાશક્તિ તેનો આંદર કરું. સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ શુદ્ધ ધર્મનો મને યથાર્થ યોગ્ય થાય, તેની યથાર્થ પ્રતીતિ થાય અને અનુક્રમે તેની પ્રગટ પ્રાપ્તિ થાય તેવા લક્ષ્યથી સદ્ગુરુની આજ્ઞાને આધીન રહી તેમણે આત્મ-કલ્યાણુર્થે આપેલી રૂડી શિખામણુને ધ્યાનમાં રાખી કાળજીથી અનુસરું. પ્રમાદ વશ-પણુથી તેમાં ભૂલ પડે તો ગુરુમહારાજને નિષ્કપટપણે નિવેદન કરી, ક્ષમા માગી, ફરી તેવી ભૂલ ન કરવા વિશેષે કાળજી રાખું. તેમની પવિત્ર આજ્ઞાનુસાર પ્રતિવર્ષ શ્રી શત્રુઙ્ગ્યાદિક તીર્થની યાત્રાદિક કરું અને આશાતતાદિક દોષને ટાળી, દેવ ગુરુ સંઘ-સાધર્મિકની ભક્તિનો બની શકે તેટલો લાભ લઉં, અને વ્રત—પચ્ચખખાણુનો ભાવ રાખું.

પ્રાણાતિપાત વિરમણુ વ્રત.

(પ્રથમ આણુવ્રત.) ૧

૧ મરણાદિક મહાભયથી પ્રગટપણે કંપતા-ત્રાસ પામતા કોઈ પણ નિરપરાધી જીવને કંઈ પણ પ્રબળ કારણુ વગર તેના પ્રાણુ નીકળી જાય તેમ જાણી જુઝીને મારાં મન વચન અને કાયાથી હું જાતે હણું નહિં તેમજ અન્ય કને હણાવું નહિં.

૨ માંસ, દારૂ, શિકાર (મધ, માંખણુ, રાત્રી ભોજન પ્રમુખ અલક્ષ્ય અને ડુંગળી, લસણુ, ગાજર પ્રમુખ જમીન કંદ વગેરે અનંતકાય લક્ષણુ કરવા) નો ત્યાગ કરું.

મૃપાવાદ વિગ્રમણુ યત.

(બીજી અણુયન) ૨

૧ જેથી મામાનુ હવિત ધૂણ મળે (નકામુ ચર્ધ જાય) તેવુ લાખડે માકડુ વળગાડવા જેવુ કેવળ મિથ્યા ભાવળ-પુત્ર પુત્રીના વિવાહ જોડવા માટે મૃપાવાદ (કન્યાહીક) વર્તુ

૨ જેથી વેર ઝેર વધે, કલેશ વદવાડ કે માગમારી થાય તેવુ મિથ્યા ભાવણુ, પારડી જમીન ઉપર પોતાનો કે પોતાના મળ ધીને હક મ્યાપવા હુકુડતુ જૂડ (ભૂમ્યહીક) વર્તુ

૩ જેથી પરિણામે કલેશ ઉપજે એવુ મિથ્યા ભાવણુ પશુઓની લેવડ દેવડ મળ ધે (ગવાહીક) વર્તુ

૪ ઇન્માફની કોર્ટમાં, કે પચમા કોઈની હાક્ષિણ્યતાથો કે પોતાના ઠલિપત સ્વાર્થથી (લાચ વિગેરે લઈને) જોની (ફટી) આક્ષી (ગવાહી) ન ભડ

૫ કેવળ દુષ્ટિમ (જોડો) મ્તાવેજ વિગેરે ઘડી ઠાડી કોઈની ઉપર આફત આવી પડે તેવુ અનાયચ્છ દુ નહિ કડ

૬ જેનાથી બહુ ભવપ્રમળ નરુ પડે તેવુ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ વચન ભાળી છુતીને દુ નહિ જોવુ પ્રમાદ વચ જોવાયુ હોય તેની ખજર પડતા લરન માફી માયુ

અદસાદાન વિગ્રમણુ યત.

(ત્રીજી અણુયન) ૩

૧ કોર્મુ ખાતર પાટી કે ગજતુ ઠાપી કે વાટ, પાટી (હુ દફાટ કદી) કે તેવીજ બીજી વીને પતાયુ ધન દુ ધને દડી લડ નહિ તેમજ બીજને તેમ દડવા નજ દ કે સદાય આયુ નહિ

૨ તેવો મો ૧ માલ મીઠાચન બાયે આપતા આવે તો તે જાતી પુત્રીને મુઘડ નહિ તેમજ તેનાં અનીનિના કાર્ય કન્યા કોઈને મલ દ આયુ નહિ

૩ દાણચોરી એટલે જે વ્યાપાર લાયક વસ્તુ ઉપર મહેસુલ લાગતું હોય તે છુપાવું નહિં. તેમજ બીજાને પણ તેવી ખોટી સલાહ આપું નહિં.

૪ કોઈની નાહી, પડી કે વિસરી ગયેલી વસ્તુ ખોટી બુદ્ધિથી લઈ નહિં.

૫ કોઈની થાપણુ ઓળવું નહિં તેમજ તેવો બીજાને વિશ્વાસ-ઘાત કરૂં નહિં.

૬ જ્યાંસુધી બંને ત્યાંસુધી લેવડ દેવડમાં બરાબર પ્રમાણિકપણું રાખું.

૭ ગફલતથી કોઈનું કંઈ આવી ગયું હોય તે જાહેર કરી મૂળ ધણીને સોંપી દઉં.

સ્વદારા સંતોષ યા સ્થૂલ મૈથુન વિરમણ વ્રત.

(ચતુર્થ આશ્રમન.) ૪

૧ સ્વસ્ત્રી કે સ્વપતિ શિવાય દેવ, મનુષ્ય કે તિર્યંચ સંબંધી વિષય ભોગનો સર્વથા ત્યાગ કરૂં. દેવ સંબંધી ૨x૩. તિર્યંચ સંબંધી ૧x૩. અને મનુષ્ય સંબંધી ૧x૧. એટલે દેવ અને તિર્યંચ સંબંધી વિષય ભોગનો મન વચન અને કાયાથી અને મનુષ્ય સંબંધી વિષય ભોગનો કાયા માત્રથી ત્યાગ કરૂં અને મન વચનની શુદ્ધિ રાખવા ઘટતો પ્રયત્ન જારી રાખું.

૨ ઉક્ત શીલ વ્રતને ભાવભૂષણ યા અલંકાર રૂપ સમજી યતનથી સાચવું.

૩ સ્વસ્ત્રી કે સ્વપતિમાં પણ અધિક સંતોષ રાખી વિષય તૃણા તજવા વધારે બપ કરૂં. સ્વવીર્યનું રક્ષણ કરી તેનો ધર્મ સાધનમાં બનતો ઉપયોગ કરૂં.

૪ હસ્તક્રિયા કે કુદરત વિરુદ્ધ વર્તનથી જોયું સ્વ
વીર્યનો વિનાશ ન કરે.

૫ શીશની વાડો સાચવવા ઘટ્ટો પ્રયત્ન કરે

પરિશ્રમ પ્રમાણુ વ્રત.

(પાંચમું અણુવ્રત) ૫

ધન, ધાન્ય, દેન, વારણ, સોણ, કેપુ, અન્ય ધાતુ, દાસદામી
અને ગાય, બેલ, હાથી, ઘોડા પ્રમુખ ચતુષ્પદ, એમ નવ પ્રકારના જાણ્ય
પરિશ્રમીનું જૂઠું જૂઠું પ્રમાણુ બાધુ તેમ જની ન શરૂ તો તેમનું
સમુચ્ચયે અમુક ચોક્કસ પ્રમાણ કરી તેથી અધિક દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ
થતા ત કાળ તેનો મહુપયોગ પરમાર્થ માર્ગે કરે પરંતુ પ્રમાણથી
અધિક થયેલું દ્રવ્ય દેખી સ્વનિયત જગાડું નહિ

દિગ્વિગ્રમણુ વ્રત.

(પ્રથમ ગુણવ્રત) ૬

આર દિશા, આર વિદિશા તેમજ C ને અને નીચે એમ દરે
દિશામાં મ્યાર્થવશ વ્યાપારાદિક કામો જવા આવવા માટે અમુક
મર્યાદા બાધવી કેવા પન્માર્થ દાવે ગમે તેટલે ફર જવા આવવાની
ફર તાખી શકાય.

ભોગોપભોગ વિગ્રમણુ વ્રત

(બીજું ગુણવ્રત) ૭

એમજ વાર લેવા તથા જ ર નિર્મોલ્ય થઈ જાય એવા પુષ્પ, ભો
જન પ્રમુખ ભોગમાં લેખાય અને વા-વા-તેનો ઉપયોગ કરી શકાય
તે જી, મહેત પ્રમુખ ઉપયોગમાં લેખવાથી જે ૧૪ નિયમોની મારી
માનવ આપી છે તે નિયમો દ-દનેશ સમ્પૂર્ણક થઈ ગતો

વૃત્તિમાં વધારો કરવો. તે ઉપરાંત ૧૫ કર્મોદ્ધારના મહા પાપ વ્યાપારનો પણ ત્યાગ કરવો.

અનર્થ દંડ વિરમણ વ્રત.

(ત્રીજું ગુણવ્રત) ૮

જેમાં પોતાનો કે પોતાના સ્વજન કુટુંબાદિકનો નિકટ સ્વાર્થ ન હોય તેવી નકામી બાબતમાં નાહક પોતાનાં મન વચન અને કાયા કે ધનનો ગેર ઉપયોગ કરવો અનર્થ દંડ છે એમ સમજી આતસ-બાજી, વેશ્યા—નાચ, નાટક ચેટક તેમજ લોકરંજનાર્થેજ કરવામાં આવતા બીજા અનેક વગર જરૂરનાં ઉડાઉ કાર્યથી નિવર્તી સ્વદ્રવ્યાદિકનો જેમ અને તેમ સદુપયોગજ કરવો યુક્ત છે. વળી જૂગાર પ્રમુખ દુર્વ્યસન, વિકૃત્તાદિક પ્રમાદ, અને શસ્ત્રાદિકનો દૂર ઉપયોગ પણ વર્જ્યજ છે. દુઃકાણુમાં જેથી પરિણામ મલીન થાય તેવા આચાર વિચાર તજવા યુક્ત છે.

સામાયક વ્રત.

(પ્રથમ શિક્ષાવ્રત.) ૯

પ્રતિદિન નિયમસર એક કે વધારે વખત મન વચન કાયાના દુષ્ટ વ્યાપાર સંવરીને રાગ દ્વેષાદિક વિકાર દૂર કરી સમભાવની વૃદ્ધિ થાય તેવાં શુભ જ્ઞાન ધ્યાન પ્રમુખ ઉત્તમ આલંબન સેવવા સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દરેક પ્રસંગે ક્રમમાં ક્રમ બે ઘડીનો અવકાશ હોવો જોઈએ. તેવાં સામાયકનો અધિક લાભ મેળવાય તો બહુ હિતકારી છે. નહિંતો પણ જેટલો અવકાશ મળી શકે તેનો જ્ઞાન ધ્યાન યા સત્ સંગતિ પ્રમુખ સત્કાર્યમાંજ વ્યય કરવો યુક્ત છે. બે ઘડી જેટલો અવકાશ મળે તેણે ઉક્ત રીતે સામાયકનો લાભ ચૂકવો નહિં.

દેગાવગાસિક શિક્ષામત.

(દ્વિતીય શિક્ષામત.) ૧૦.

છઠ્ઠા દિગ્ વિરમણુ મતમા દશે દિશે જવા આવવા માટે રાખેલી મેઠખોશનો અત્ર બને તેટલો મરોપ કરવો. તેમજ પૂર્વોક્ત ૧૪ નિયમો પણ અવશ્ય ધારવા. ધારેલા મુકરર દાર્ઘમ મુખી ગુલ જ્ઞાન ધ્યાન પ્રમુખમાજ લક્ષપૂર્વકે પ્રવર્તવું. ઉક્ત નિયમ મંદર, દિવસ, મામ કે વર્ષ પર્યંત પાળી ગ્રહી શકાય છે.

પોપ'મત.

(તૃતીય શિક્ષામત.) ૧૨.

દરેક અધારી અજવાળીઆડમ, ચંદ્રશ પ્રમુખ પર્વ દિવસે પૂર્વોક્ત આદેશકારનો પોપધ દેકે ઉપદગ પર્યંત અગીમરઠરી પ્રમાદ રહિત તેનું આરાધન કરવું જોઈએ. વિક્ષાદિક પ્રમાદવટે તેનું વિરાધન કરવું મુકત નથી. જેનાથી તેમ સર્વથા બની ન શકે તેણે પણ 'ગાઈડ'મા જણાવ્યા મુજબ ઉક્ત ચાર પ્રકાર પદી જેનું જોટલું આરાધન થઈ શકે તેનું કરી બનતો લાલ હામલ કરવા મુકવું નહિ.

અતિથિ સંવિભાગ મત.

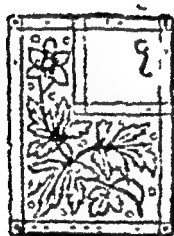
(ચતુર્થ શિક્ષામત.) ૧૨.

તિથિ, વાર પ્રમુખની દરકાર ગણ્યા વગર દિનરાત્ર પ્રમાદ રહિત આત્મસાધનમાજ ઉજમાગ મુનિજનો 'અતિથિ' જોવાય છે તેવા મહાત્મા-સાધુ જનોને સ્વકુટુબાદિક નિમિત્તે કરેલ નિદોષ પ્રામુક આદાર પદી દત્તમેય કે ઉપદ પોપધ મનના પાત્તે મુદ્દ બજિલા વાથી કેવળ કસ્યાખાઈ જોવાથી પાછી પાને જમવું તેનું મત પવિત્ર ધર્મની પ્રસિ અને પુષ્ટિ માટે બહુ જરૂરું છે. બ્યાર તેવા મુખાત્ર પ્રાપ્તને જોગ ન બની શકે ત્યાં સુ દત્ત ૧ તે આથી 'ગાઈડમા' પ્રેક્ષી સૂચના લક્ષમા રાખી ઉક્ત મનનુ થય સજિ આરાધન કરવા મેંથી તક માર્ફક કરી લેવી.

જ્ઞાનાદિ પંચ આચાર પાળવા આશ્રી સંક્ષિપ્ત સૂચના.

જ્ઞાનાચાર.

જે જે ધર્મશાસ્ત્ર લાણવાં ગણવાં, તે બધાં અકાળ વેળા
(દરેક સંધ્યા વખત, મધ્યાહ્ન સમય તથા મધ્ય રાત્રી
સમય) વર્ણુ યોગ્ય અવસરેજ લાણવાં ગણવાં.

૨ ધર્મશુદ્ધ અને વિદ્યાશુદ્ધનો ઉચિત વિનય સાચવીનેજ લાણવું ગણવું.
૩ જ્ઞાન-જ્ઞાનીનો યોગ્ય સત્કાર કરી શુદ્ધ પ્રેમ લાવથી લાણવું ગણવું.
૪ શાસ્ત્ર લાણવા માટે યોગ્યતા મેળવવા સાડ્ યોગ-ઉપધાન કરીને તેનું
પઠન પાઠન કરવું.

૫ જેમની પાસેથી આપણને જ્ઞાનનો લાલ થયો હોય તેવું નામ કોઈ
પૂછે તો તરત જાહેર કરવું. પરંતુ ભય કે લજ્જાદિ કે દબિયત કાર-
ણથી તે છુપાવવું નહિંજ.

૬ જે 'શાસ્ત્ર લાણવું' તે અક્ષર જ્ઞાના માત્રે અન્યૂનાધિક લાણવું ગણવું.
૭ તે શાસ્ત્રના અર્થ શુદ્ધ રીતે શુદ્ધમહારાજ પાસે ધારી લઈને લાણવા
ગણવા.

૮ તે શાસ્ત્રનું મૂળ તથા તેના અર્થ શુદ્ધ શુદ્ધગમે ધારી પછા કરી
લેવા.

દર્શનાચાર.

- ૧ સર્વથા રાગદ્વેષાદિકે દોષ વર્જિત સર્વજ્ઞ વીતરાગના વચન મ પૂર્ણ
માયાજ માનવા
- ૨ ઉક્ત સર્વજ્ઞ પરમાત્માના પવિત્ર શામનનાજ -મિત્ર થાવુ. જનિત
અન્ય મતની ધૃંધા ઠરવી નહિ
- ૩ સર્વજ્ઞ ભગવાને ભાષેલા દાનાદિકે ધર્મના કૃણાનો મ દેહ ઠરવાજ
નહિ
- ૪ અન્ય મતના કદ, મત્ર, અમલાર કે પૂજા પ્રભાવના દેખી મૂઠદૃષ્ટિ
બનવુ નહિ
- ૫ સમ્યજ દૃષ્ટિ જનોની શુભ કળ્પી દેખી તેનુ અનુમોદન ઠરવુ (મ-
શ મા જી તેને યુષ્ટિ આપરી)
- ૬ મીઠાતા માધર્મીજનોને હૃદયે ગીતે દેહે આપી ધર્મમા સ્થિર ઠગના
- ૭ સાધર્મી બધુઓની હિમલા ભાવથી એવા ભક્તિરૂપ 'માહુમ્મીવચ્છણ'
ઠરવુ.
- ૮ પવિત્ર જિનશામનની બાહોજલાલી વધે તેવા સન્ધાયો સમજ મેળા-
વીને ઠરવા

ચાગિત્રાચાર.

- ૧ ધર્મામમિતિ-જતા અવતા હવની વિનાશના ન થાય તેમ જ
થા ॥ પૂર્વે જમીન ઉપર દૃષ્ટિ મળી (ધુમગ પ્રમાણુ આગળ દૃષ્ટિ-
રાખી) વિઠયાદિત પ્રમાન -રિત લગ મળી ચાલવુ
- ૨ ભાષા મમિતિ-આમ જોવવાનો પ્રયત્ન હોય ત્યારે જરૂર પૂ-
રુ મધુર હડાપણુ ભરેલુ, ગર્વ રહિત, પ્રથમથી પરિણામને વિચાર
કરી, ધર્મને બાધક ન આવે એવુજ વચન જોલવુ
- ૩ એવા ॥ મમિતિ-મયમ હવનનો નિર્વાહ ક-વા નિર્દોષ આ-

હાર પાણી પ્રમુખની નિસ્પૃહતાથી ગ્રંથેપણા કરી મેળવેલા શુદ્ધ નિર્દોષ આહારાદિકનું સેવન કરવું.

૪ આદાન ભંડ મત્ત નિષ્ખેવણા સમિતિ-સંયમ માર્ગમાં ક્ષ-પયોગી ઉપકરણો લેતાં મૂકતાં જેની વિરાધના થવા ન પામે તેવી જયણા રાખી કાળજી પૂર્વકજ લેવાં મૂકવાં.

૫ પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ-લઘુ નીતિ, વડી નીતિ પ્રમુખ શરીર-જન્યમળ, જીવ જંતુ રહિત નિર્દોષ સ્થળે, દૃષ્ટિ પ્રમુખથી પૂરતી ત-પાસ કરી પરઠવવા (જયણાથી).

૬ મનોગુપ્તિ-અકુશળ યોગથી મનને નિવર્તાવી કુશળ યોગ-માંજ મનને સ્થાપિત કરી રાખવું.

૭ વચન ગુપ્તિ-અકુશળ યોગથી વાણીને નિવર્તાવી કુશળ યો-ગમાંજ તેનો નિયોગ કરવો.

૮ કાયગુપ્તિ-કાચળાની ચેરે કાયાને સંકોચી અકુશળ યોગ-થી નિવર્તાવી કુશળ યોગમાંજ જોડવી.

તપાચાર.

(૭ બાહ્ય અને ૭ અભ્યંતર).

૧ અનશન-ઉપવાસ, છકુ, અકુમ પ્રમુખ તપ કરી તેટલા દિવસ કે અતે જીવિત પર્યંત ભોજન ત્યાગ.

૨ ઊણોદરી-સ્વસંયમ જીવનના નિર્વાહાર્થે જરૂર પુરતા આહાર-થી બે ચાર કવળ ન્યૂન જમવા.

૩ વૃત્તિસંક્ષેપ-નિયમિત ભોજન, એક કે બે વખતજ, અમુક જરૂર યોગ્ય વસ્તુથીજ ચલાવી લેવું.

૪ રસ ત્યાગ-હ્રદ્ય, દહીં, ઘી, તેલ, ગોળ પ્રમુખ વિગઈ અથવા ૫૬ રસ ભોજનનો અને તેટલો ત્યાગ.

૫ કાય કલેશ-શીત, તાપાદિક બાણી ખુઝીને સહેવા તેમજ કે-
લેવાય પ્રમુખ કષ્ટ સહન કરવા.

૬ સલીનતા-કાયાને સ કોચી સ્થિર આમન પ્રમુખ દેહ દમન
આત્મકલ્યાણાર્થે કરવું.

૧ પ્રાયશ્ચિત-બાણુતા કે અબાણુતા, છાના કે છતરાયા કરેલા પાપ
કર્મ નિષ્કપટપણે નદશુદ્ધ મગીષે આલોચી નિંદી તેવા પાપ કર્મ
ફરી બાણી ખુઝીને નહિ કરવાની મરતે શુદ્ધલાવથી પાપનું નિવારણ
કરવું.

૨ વિનય-અરિહંતાદિક પૂજ્ય પદની લકિત, બહુ માન, શુભ
સ્તુતિ, આશાતના વર્જન પ્રમુખ કરવા.

૩ વૈયાવચ્ચ-મધ, સાધામક, આચાર્ય, બાળ-ગ્જાનમુનિ, સ્થવિર
પ્રમુખ શુભી જનોની ઉચિત સેવા.

૪ સ્વાધ્યાય અભિનવ શાસ્ત્ર લાણવું, શબ્દનું સમાધાન પૂછવું,
ફરી વિચારી જવું, અર્થ રહસ્યની આલોચના કરી લેવી, અને શુદ્ધ
ગમ્ય શીખેલું શાસ્ત્ર અન્ય અણુજને સમજાવવા શ્રમ લેવો.

૫ ધ્યાન દોષદૃષ્ટિથી ચતા દુર્ધ્યાનનો ત્યાગ કરી શુભદૃષ્ટિથી વ
સ્તુ સ્વરૂપનો એકાગ્રપણે વિચાર કરવો. આર્ત, ઝેદ તણ ધર્મ શુકલ
ધ્યાન પામવા સદ્ગુરુ આજ્ઞાનુસાર ઉદ્યમ કરવો.

૬ ઉત્તમર્ગ-દેહાદિકની માયા (મમતા) તણ ચિત્તાનિ પુત્ર, દ્રઢ
પ્રહારી, મેતાર્થ મુનિ અને ગજસુકુમાળ મુનિની પેઠે અડગ ઠાઉસ્મરણ
ધ્યાને ઊભા રહી ઉપશમ વિવેક અને સવરના બળથી કર્મ શત્રુનો
જય કરવા પ્રબળ પુરૂષાર્થ કોરવવો દેહાદિકનું જ્ઞાનભૂતી આત્મામાજ
ઉપયોગ પડોવવો.

વીર્યાચાર.

સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક કે શ્રાવિકા જમે તેણે પોતપોતાના અધિ
કારઅનુસારે કર્તવ્ય કર્મ કરવા પોતાના મન, વચન અને કાયાના છતા
બાજ-વીર્યને ગોપવ્યા વગર યથાશક્તિ તેનો સદુપયોગ કરવો. મતલબ

કે સાધુ-સાધ્વીએ સ્વ સંયમ કરણી [પાંચ મહાવ્રતનું પાલન, પાંચે ઈંદ્રિયોનું દમન, ચાર ક્ષાયનું છપન, અને મન વચન કાયાની શુદ્ધિ] કરવામાં પોતાનું છતું ણ-વીર્ય ગોપવું નહિ. તેનો કેાઇ રીતે ગેર-ઉપયોગ નહિ કરતાં સદાય સદુપયોગ કરવાજ લક્ષ રાખવું. તેમજ શ્રાવક શ્રાવિકાએ પાણુ સ્વ ગૃહસ્થ ધર્મનું આરાધન કરવા સદ્ગુણનાં અમૃત-વચનનું આદર સહિત શ્રવણ કરી, સ્વશક્તિ અનુસારે પોતાનાં તન, મન, વચન અને ધનનો સદુપયોગ કરી લેવા ચૂકવું નહિ. પોતાની છતી શક્તિનો જે સદુપયોગ થાય તેજ સાર્થક, બાકી જે તેનો ગેર ઉપયોગ થાય તે તો સંસાર વૃદ્ધિ માટેજ સમજવો.

ઇતિશમ.

શ્રાવક યોગ્ય અગીયાર પદિમાનો અધિકાર (શ્રી પ્રવચનસારોદ્ધાગના આધારે)

૧૧ પ્રતિમાના નામ

૧ દર્શન (નમસ્કૃત) પ્રતિમા, ૨ મન પ્રતિમા, ૩ સામાયક પ્રતિમા, ૪ પોષધ પ્રતિમા, ૫ યોગસર્ગ પ્રતિમા, (અભિગ્રહ વિશેષરૂપ) ૬ મથુન વર્જન પ્રતિમા, ૭ મચિત્ત વર્જન પ્રતિમા, ૮ સ્વય આરભ વર્જન પ્રતિમા, ૯ પ્રેધ્ય (અન્ય એવકાદિક પામે પાપ) આરભ વર્જન પ્રતિમા, ૧૦ પોતાને નિમિત્ત કહેલુ ભોજન-ગથનાદિક વર્જન પ્રતિમા, ૧૧ શ્રમભૂત-મુનિવત્ વર્જન-પ્રતિમા.

પ્રતિમા શબ્દથી અમુક અભિગ્રહ યા નિયમ વિશેષ જાણવો હવે દરક પ્રતિમાનુ અનુક્રમે કઈક વિસ્તારથી કથન કરવામા આવે છે. દરક કંઈક પ્રતિમાનુ કાળ માન તેની મધ્યા પ્રમાણુ જેટલા મામનુ છે, (એટલે કે પહેલી પ્રતિમા એક માનની ણીજી બે માનની ત્રીજી નાપ માનની એમ અનુક્રમે અગીયા-મી ૧૧ માનની મમત્વી) તે બનાવે છે.

અનુક્રમે દરેક પ્રતિમાનુ કઈક વિસ્તારથી સ્વરૂપ.

૧ દર્શન પ્રતિમા—શમ, મવેગ, નિવેદ, અનુક્રપા અને આ-સ્થિતા ગુણ સહિત તથા પ્રદામક અને શ્રમશિક્ષાત્થથી સર્વથા સ્થિત નિદોષ સમક્રિતને યથાગ્રિય પાળવામા આવે તે પહેલી દર્શન પ્રતિમા કહેવાય છે.

વિવેચન—જમે તેવા મ્હત્ત પ્રગ જે પાત સમક્રિત યોગ્ય ત્રિકાળ નિન પૂર્ણ ચક્રગુરુ વહન પ્રમુખ મન શ-થી નાદે દન્યા વગર શી જિનેશ-વ્ય જાને પ્રેરત નવમામ્મ હા મદા નાખી (એમ મામ્મ પર્મ ન)

૨ વ્રત પ્રતિમા—શ્રાવક યોગ્ય પાંચ અણુવ્રત તેમજ ત્રણ ગુણુવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રતને કંઈપણ અતિચાર પ્રમુખ દૂષણ લગાડ્યા વગર બે માસ પર્યંત પ્રથમ પડિમામાં જણાવેલા નિર્દોષ સમાધિત ગુણુ સહિત સેવવાં તે બીજી વ્રત પ્રતિમા જાણવી.

વિવેચન—પ્રથમ સામાન્ય રીતે શ્રાવક યોગ્ય અણુવ્રતાદિ લઈને પાળવામાં આવતાં હોય તેજ વ્રતોને કંઈપણ જાતના અતિચાર રહિત અત્ર પાળવાં જોઈએ. અપવાદ માર્ગ સેવ્યા વગર કેવળ ઉત્તમ માર્ગે જ ગમે તેવી વિષમ સ્થિતિમાં પણ ઉક્ત વ્રતોનું બે માસ સુધી પરિપાલન કરવું. એવી રીતે સઘળી પ્રતિમાઓના સંબંધમાં સમજી લેવું.

૩ સામાયક—મન વચન અને કાયા સંબંધી પાપ વ્યાપારને વર્જી નિષ્પાપ-નિર્દોષ વ્યાપારને સેવવારૂપ સામાયક પ્રતિદિન ઉભય કાળ અતિચારાદિ દૂષણ રહિત ત્રણ માસ પર્યંત કરવામાં આવે તે ત્રીજી સામાયક પ્રતિમા જાણવી.

વિવેચન—પ્રથમ કરવામાં આવતા સામાયકના અભ્યાસમાં સુદૃઢ બની બંને ટંક હર હમેશા ગમે તેવાં કારણ છતાં કંઈપણ દૂષણ લગાડ્યા વગર પૂર્વોક્ત પ્રતિમાના આચાર સહિત ત્રણ માસ અખંડ આ પ્રતિમામાં ત્રિકરણ શુદ્ધિથી સામાયક કરવા જોઈએ.

૪ પોષધ—દરેક અષ્ટમી, ચતુર્દશી પ્રમુખ પર્વ દિવસે સર્વથા આહાર-ત્યાગ, શરીર સત્કાર ત્યાગ, મૈથુન ત્યાગ અને પાપવ્યાપાર ત્યાગ એમ ચારે પ્રકારનો પોષધ, અતિચાર દૂષણ રહિત ચાર માસ પર્યંત પાળવામાં આવે તે ચોથી પોષધ પ્રતિમા છે.

વિવેચન—દરેક અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા ઉપરાંત બીજા જિન ઠક્ષ્યાણક પ્રમુખ પર્વ દિવસોમાં અત્યંત આદરથી સંપૂર્ણ પોષધવ્રત સર્વથા દૂષણ રહિત પૂર્વ પ્રતિમામાં કહેલા ઉત્તમ આચાર સહિત ચાર માસ પર્યંત સેવવાથી ચોથી પોષધ પ્રતિમા કહેવાય છે.

૫ કાર્યોત્સર્ગ પ્રતિમા—પૂર્વોક્ત પ્રતિમાઓમા દરોડ્યા મુશળ સમ્યક્ત્વ, અદ્ભુત, શુભ્રત અને શિક્ષાનન યુક્ત છનો, ગિયર સત્વ વંત અને મુનીપુણુ આવક દરેક અપ્રમી અને ચતુર્દંશીના દિવસે પોપધ મદી નનીસર શુન્ય મહાદિકમા કાઉરન (લયોત્સર્ગ) મુદ્રાએ સ્થિત રહે-ઉપસર્ગ પરિસહાદિતથી ડરે નહીં, 'નિશ્ચળ' એ

વિવેચન—પૂર્વોક્ત મધગી પ્રતિમા યોગ્ય મહાઆર મ પત્ર, અચાળ, અડમ પરિહારી અને સર્વ વાતે માવધાન આવક પોપધ દિવસે મ પૂર્વ પોપધ મદી આખી રાત શુન્ય ઘર, રમશાન કે તેવાજ કોઈ સ્થળે વાઉરનમ ધ્યાને દબો ને, તેમા ગમે તેવા ઉપનર્ગ પ્રમુખ થાય પણ તેથી ચવાયમાન ન થાય તે પ્રતિમાની મર્યાદા પાચ માસ ની જાનથી કાર્યોત્સર્ગમા તે મહાનુભાવ આવક નિ' પાચ (મર્વથા રા- ન કિંચ વિગર વર્નિત) શ્રી નિનેશ્વર પ્રભુનુ ધ્યાન કરે અથવા પોતાના કામ કોધાદિક દોષના પ્રતિપક્ષી ક્ષમાદિક શુભોત્તે ધ્યાવે તેમજ તે જ્ઞાન (જ્ય શુદ્ધિ) નો પરિહાર કરે વિકટ ભોજન- દિવસેજ પ્રકાશ યુક્ત સ્થળે ભેગીનેજ ભોજન કરે (રાત્રી ભોજન મર્વથા કરેજ નહીં) મહલી ઘટો-આમદ પરિધાન કરે તેમજ લયોત્સર્ગ વર્નિત દિવસોમા દિવ વસે જ્ઞાનચર્ચ પાળે અને મોર મૈત્રુન મેનનનુ પ્રમાણ કરે

૬ જ્ઞાનચર્ચ પ્રતિમા—પ્ર ૧૨ કથા, જ્ઞાન વિવેચન પ્રમુખ વિ ભા' લભી કરે અને સ્ત્રી કથા (સ્ત્રી મળથી અથવા મી આમે જ્ઞાનમા મ ૧૧ વર્ગો આલપ) નો ત્ય. ૧ કરેના છનો આવ- એક અપ્રદ મેવાનો ૭ મ ન પર્વત મર્વથા ત્યાગ કરે તે હટ્ટી જ્ઞાનચર્ચ પ્રતિમા બાજી.

વિવેચન — ૧. પ્રતિમામાં મુદ્દ જ્ઞાનચર્ચ ૮ માસ પર્યંત ૫ ૧૫ મેનસે તેના શુભ્ર મળથી કથા, શ્રી સન્માનનો અધિ- આદર તેમજ શ્રી કથાનો સર્વથા ત્યાગ કરે એ જ્ઞાનચર્ચ પ્રમાણમા જ્ઞાનચર્ચ ૧૧ મેનસે નાની રીતે ૫ ૩૫ ૨ ૫

૭. સચિત્ત ત્યાગપ્રતિમા—સાત માસ સુધી સચિત્ત લોજનનો સર્વથા ત્યાગ કરે. તેમજ પૂર્વોક્ત પાછલી પ્રતિમાઓમાં સેવન કરવા યોગ્ય સર્વ અનુષ્ઠાનનું પણ સાથેજ સેવન કરે તે સાતમી પ્રતિમા જાણવી.

વિવેચન—જે અન્નપાણી પ્રમુખ અશિપ્રમુખ શસ્ત્રથી અચેત થયેલ નહોત્ય તેનો સાત માસ પર્યંત સર્વથા ત્યાગ કરે. કેવળ અચેત લોજન થીજ તેટલો વળત પોતનો નિર્વાહ કરે. તેમજ તે સાથે પૂર્વ પ્રતિમા યોગ સર્વ ક્રિયાનું પ્રતિપાલન કરે.

૮ સ્વયં આરંભ વર્જન પ્રતિમા—આઠ મહિના સુધી પોતે જાતે કોઈ પ્રકારના પાપ આરંભ કરે નહિ તે આઠમી પ્રતિમા જાણવી.

વિવેચન—પુર્વ પ્રતિમા યોગ્ય અનુષ્ઠાનનું સેવન કરતો છતો શ્રાવક આઠ માસ પર્યંત કોઈ જાતનો પાપ આરંભ પોતે કરે નહીં, અનેક પ્રકારના જે જે પાપારંભ છે તેને પોતે જાતે કરેજ નહીં.

૯. અન્ય (પ્રેમ્ય) આરંભ વર્જનપ્રતિમા—નવ માસ સુધી અન્યદાસ પ્રમુખ પાસે પણ પાપારંભ ન કરાવવા રૂપ નવમી પ્રતિમા જાણવી.

વિવેચન—આ પ્રતિમામાં કોઈ પ્રકારનો પાપારંભ નવ માસ પર્યંત પોતે જાતે કરવો નહીં તેમજ કોઈ બીજા દાસ દાસી પ્રમુખ પાસે પણ તે કરવવાની સજ્જ મનાઈ છે. તે મુજબ યથાર્થ પાલન કરવાથી નવમી પ્રતિમા કહેવાય છે.

૧૦ દસ માસ પર્યંત પોતાના નિમિત્તે કરેલું લોજન પણ ગ્રહણ કરાય નહીં. વળી તેમાં કોઈક તો ક્ષુર સુંડન કરાવે અથવા તો કોઈ શિખા ચોટલી ધારણ કરે. પૂર્વ પ્રતિમાઓની સર્વ મર્યાદા સાથેજ પાળે તે દશમી પ્રતિમા.

વિવેચન—આ પ્રતિમાધર શ્રાવકમાટે જનાવવામા આવેલુ લોજન તેને ખપે નહીં તો પછી બીજા આરણ્યુ તો કહેલુ જ શુ ? ફક્ત તેમા કુર મુડન (હનમત) કરાવાય અથવા તો કેાઈ ચોટલી ધારણુ કરી ગંડે એવી મર્યાદા દશ માસ પર્યં ત પાલન કરવાથી દગમી પ્રતિમા પૂરી થાય છે

૧૧ અમણલુત—કુર મુડન અથવા કેશ લુચન ઠરવા વડે, રજો હરણુ અને પાત્રા પ્રમુખ માધુ ચોગ્ય મર્વ ઉપકરણો ગ્રહણ કરી ઉત્કૃષ્ટ અગીયાર માસ પર્યં ત સાધુ—મુનિશાજની પેરે વિચરે તે અગીયારમી પ્રતિમા જાણવી

વિવેચન—આ પડિમામા સાધુ ચોગ્ય સમસ્ત ઉપકરણો રાખી તેના યથાચોગ્ય ઉપયોગ કરતો નિર્વાહ અર્થે નિર્દોષ આહારપાણીની જરૂર પડે ત્યાં સ્વચ્છાતિ કુટુબાદિકમાજ ગવેવણુ કરી ગ્રહણ કરે, તે વખતે મુનિની પેરે ‘ધર્મલાલ’ ન કહે પણ શ્રાદ્ધ પ્રતિમા પ્રતિપન્નાય દેહિ’ એટલે કે પ્રતિમાધર શ્રાવકને (ભિક્ષા) આપો એમજ કહે બાકી મુનિની પેરે મમિતિ શુષ્ઠિ પાળીને વિચરે ઉપર જણાવેલ મર્વ પ્રતિમાનુ કાલમાન જિતૃષ્ટુ જાણુ અને જઘન્યથી તો ને દરેક પ્રતિમાનુ કાલમાન અતર મુહૂર્ત પ્રમાણુ જાણુ, તે પ્રાય પ્રવ્રજ્યા લેવા ઉજમાળ થયેલ માટે અથવા મરણુ અવમાન વખત આશ્રી મમજલુ અન્યથા સભવતુ નથી, પૂર્વોક્ત પ્રતિમાધર મહાશય નદાય મમતાવગ સ્વચ્છાતિ કુટુબાદિકને જોવા જાય તોપણ ત્યાં (ગૃહચિતા કરેજ નાદી તેમજ) અમુજતો મહોષ આહાર ગ્રહણુ કરે નહીં

વિશેષ—ઉક્ત પ્રતિમાઓ પેકી પહેલાની જ શિવાય બીજી પ્રતિમાઓઆથી શ્રી-આવગ્યકચર્ચિમા આવો લેખ છે કે,

રાત્રી જોજનનો પરિત્યાગ કરવો (પાચમાસ પર્યં ત) તે પાચમી પ્રતિમા

સચિત આદાર પરિત્યાગ રૂપ છઠી

દિવસે પ્રદ્યયથ પાળુ અને રાત્રે તેનુ પ્રમાણ કરવા રૂપ સાતમી

રાત દિવસ સર્વથા બ્રહ્મચર્ય, દ્રવ્ય સ્નાન ત્યાગ, કેશનખરોમ પ્રમુખ સમારવા સંબંધી ઉપેક્ષા રૂપ આઠમી.

સ્વયં આરંભ પરિત્યાગ રૂપ નવમી.

પ્રેમ્ય (હાસ પ્રમુખ પાસે પાણી) આરંભજવર્ગન રૂપ દશમી.

ઉદ્દિષ્ટ લક્ષ્ય (પોતાના નિમિત્ત કરેલ લોચન) વર્ગન રૂપ શ્રમણુલુપ્ત પ્રતિમા અગીઆરમી.

એવી રીતે મતાંતર જાણવો, ઉક્ત પ્રતિમા વહન કરવી તે આત્માને અત્યંત હિતકારક છે તે વહન કરવાથી પોતાના આરિત્ર વીર્યની તુલના થાય છે એટલે કે પ્રતિમાધર સર્વ પ્રતિમા વહન કરવાથી પોતાનામાં મહાવ્રત પાળવાની યોગ્યતા સિદ્ધ થઈ શકે છે.

ઉપર દર્શાવેલી પ્રતિમાઓ વહન કરવાની પ્રવૃત્તિ પ્રથમ વિશેષે હતી એમ ચરિત્રાનુવાદથી સિદ્ધ થાય છે. ઘણું કરીને અવસાન અવસરે તો બીજી બંધી પ્રવૃત્તિ સંકેતી નાંખી ઉક્ત પ્રતિમાનું વહન કરવા નિવૃત્તિવાળા સ્થળ (પોષધશાળા પ્રમુખ) માં પ્રવેશી સુજ શ્રાવકો તે તે નિયમોનું અખંડ પાલન કરતા, અને અધ્યવસાય વિશુદ્ધિથી તેમાં અપૂર્વ આત્મ લાલ પ્રાપ્ત કરતા કોઈ કોઈને તો વિશાળ અવધિ-જ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થતું. આનંદાદિ શ્રાવકનાં દ્રષ્ટાંત તે માટે મશહુર છે.

પડિમાના અંતે મરણ નજરિલગ જણાય તો અનશન (સર્વથા હવિત પર્યંત સર્વ પ્રકારના આહારનો ત્યાગ) કરે અને આયુષ્ય અધિક હોય તો સંયમ-દીક્ષા-પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરે.

વર્તમાનકાળમાં ઉક્ત પ્રતિમા વહન આશ્રી હોવોની બહુધા ઉપેક્ષા જણાય છે. તે મોહની પ્રબળતા, તીક્ષ્ણજ્ઞાન, વૈરાગ્યની મંદતા અને તેથીજ ક્રિયામાર્ગ તરફ અનાદર અથવા શિથિલતાનું પરિણામ સમજાય છે. સર્વ વિરતિ અહણુ કરવા ઇચ્છનારે ઉક્ત પ્રતિમા વહન કરવાથી તેને બહુજ સુલભતા થાય છે. તેથી તેણે પડિમા વહન કરવીજ જોઈએ એમ શ્રીમાન હંરિભદ્ર સુરી જેલેવા પરમ હિ-

તસ્વી આચાર્ય લગવ ત ફરમાવે છે તેનો અનાદર નજ કરવો જોઈએ
મહાપુરુષોના પરમાર્થ વચનમા ઊંડુ રહ્યું રહેલું જ હોય છે તે
પામર પ્રાણીઓ યથાર્થ જાણી શકતા નથી તેથીજ બહુધા
તેની ઉપેક્ષા કરે છે, શાસ્ત્ર આધારથી આપણે જાણી શકીએ છીએ
કે શ્રી કર્તિક શેઠે આવકની પાચમી પડિમા એકમો વખત મેવી હતી
જેના પરિણામે તે યૌધર્મ્યની મોટી પદવી પામેલા છે જો કદાચ
સઘળી પડિમાઓ એકી માથે વહન કરવા જેટલું સામર્થ્ય પોતાના
મા ન જણાય તો ઉક્ત ૧૧ પ્રતિમાઓ પૈકી જેટલી અને તેટલી પડિ
મા વહન કરવા અનુકૂળ પ્રયત્ન સેવવો યુક્તજ છે જે બાબત આપણે
અભ્યાસ કરતા નથી તે બાબત પ્રથમ તો આપણને કંઈ લાગે છે પર
તુ તેનો પરિચય થયા બાદ તેજ બાબત સુલભ જણાય છે કોઈ કાર્ય
થઈ નજ શકે એમ કદાપિ વિચારવું નહીં પુરુષાર્થ ચોગે સઘળી
વાત સાધ્ય થઈ શકે છે, તે વાત નિઘામા રાખી સ્વહિત કાર્યમા ઉપે
ક્ષા કરવી નહિ, વળી જ્યારે ક્રમેરૂ પર્વત જેવા મહાન મતો (મહામતો)
નો ભાર પણ ઉપાડી શકાય છે, તો પછી ઉક્ત પડિમા વહનનું કહે-
વું જ શું કાયર માણસનેજ બધું કંઈ લાગે છે, પુરુષાર્થી જનોને તે
તેવું કંઈ લાગતું નથી તેતો શક્ય મત્વાર્યમા સદા ઊજમાળજ રહે છે,
અને તેને ખતથી આરાધી અનુક્રમે અખડ આનંદ મેળવે છે ઇતિશમ

ગુણાનુરાગ કુલક.

[સરસ સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા.]

સદગુણોની આહવા રાખનારા ભાઈ બહેનોને ખાસ ઉપયોગી

કળ કલ્યાણના સ્થાન રૂપ શ્રી તીર્થંકર પ્રભુના ચરણ કમળને નમસ્કાર કરીને સામાન્ય લક્ષ્મીને ઉત્પન્ન કરનાર પર ગુણ ગ્રાહણ કરવાનું સ્વરૂપ જણાવું છું (તે તમે લક્ષ દઈને સાંભળો) ૧

જે પુરૂષના હૃદયમાં ઉત્તમ ગુણાનુરાગ નિવાસ કરી રહે છે, તેને તીર્થંકર પદ પર્યંત રિદ્ધિઓ દુર્લભ નથી પણ સુલભ છે. ૨

જેમના હૃદયમાં સદાય સદગુણ પ્રત્યે સ્વભાવિક પ્રેમ જાગેલો છે તેઓ ધન્યકૃતપુન્ય જાણવા તેમને સદાય અમારો પ્રણામ હો. ૩

ઘણું ભણવાથી, તપ તપવાથી કે દાન દેવાથી શું પ્રયોજન છે? ફક્ત સઘળા સુખના સ્થાન રૂપ એક ગુણાનુરાગનેજ તું આદર. ૪

કદાચ તું ઘણો તપ કરીશ, ઘણું શાસ્ત્ર ભણીશ; અને વિવિધ કષ્ટ સહીશ. પરંતુ જે ગુણાનુરાગ ધારીશ નહિ—ખીજના સદગુણોને રાજી થઈશ નહિ, તો તારી સઘળી કરણી ફેડક સમજજે. ૫

ખીજના ગુણોનો ઉત્કર્ષ સાંભળીને જે તું અદેખાઈ કરીશ તો જ-રૂર તું સંસારમાં સર્વ સ્થળે પરાલવ પામીશ ૬

ઈર્ષ્યાના જોરથી અંનધ જઈ જે તું ગુણવંત જનોના થોડા પણ

અવર્ણવાદ ઝોધરીતે બોલીશ તો મ સાર મહાઅટવીમા તારે લટકવું પડશે. (અને ત્યા બહુ પેઠે દુ જનો કડવો અનુભવ કરવો પડશે. માટે પ્રથમથીજ પારકા અવર્ણવાદ બોલનાથી પાછો ઓમર) ૭

આ વર્તમાન લવમા છવ જે શુભનો કે દોષનો અભ્યાસ કરે છે તે શુભ દોષને અભ્યાસ વડે પરલગમા ફગી મેળવે છે ૮

જે પોતે મે કડા ગમે શુભથી લયો છતો અદેખાઈ વડે પારકા દોષ જ પે છે તે પરિત પુકષોની નજમા પલાલના દગલા જેવો અસાર (હલકો) જણાય છે ૯

જે દુષ્ટ આશયથી પરાયા છતા અને અદ્ધતા દોષને શ્રદ્ધા કરે છે તે પોતાના આત્માને નિરર્થક પાપ બધનથી બાધે છે (તેથી લવાતરમા પોતેજ વારવાર દુ ખી થાય છે ૧૦

તેટલા માટે જેથી કષાય અગ્નિ પેદા થાય તે કાર્ય જરૂર તણ દેવુ અને જેથી કષાય અગ્નિ શાત થાય તેજ કાર્યઆદરવું પરનિષા, ધર્મો, અદેખાઈ પ્રમુખ અઢાર્ય અવન્ય તજવાના છે ૧૧

જો તુ ત્રિભુવનમા શુક પલુ મેલવા ખરેખર ઈછનો હોય તો પાગકા દોષ શ્રદ્ધા કરવાની અથવા પરનિષા કરવાની પટેલી કુટેવ મ પૂર્ણ પ્રયત્ન વડે તુ તણ દે એજ મોટાઈનો માર્ગ છે ૧૨

જગતમા સહુ દોષને પ્રસ મવા યોગ્ય આ ચાર પ્રકારના પુરૂષો કહ્યા છે ૧ સર્વોત્તમોત્તમ, ૨ ઉત્તમોત્તમ ૩ ઉત્તમ અને ચોથા મધ્યમ ૧૩

એ ઉપરાત લારે કર્મી અને ધર્મવામના રહિત જે અધમ અને અધમાધમ પુરૂષો હોય તેમની પલુ નિદા તો નજ કરવી, પરતુ (બની શકે તો તેમને સુધાન્વા માટે) મનમા કડલા લાવવી સુક્ત છે નિદા મર્વ્યા વર્જ્ય છે, કમટે તેથી તેને કે પોતાને કશો કાયદો થતો નથી પરતુ મર્યાદા બુદ્ધિથી તો સ્વપરને કાયદો થવો સલવે છે માટે શાસ્ત્રકાજ તેનુજ મેવન કરના કહે છે ૧૪

જેના પ્રત્યેક અવયવમાં આકર્ષુ યોવન પ્રગટ્યુ હોય, જેમનું શરીર ઘણુંજ મુગંધી હોય અને જેમનું રૂપ સર્વોત્તમ હોય એવી સ્ત્રીઓના મધ્યમાં રહ્યા છતો જન્મથી આરંભી અખંડ બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરનાર જે મન વચન અને કાયાવડે નિર્મળ શીલ પાળે છે, તે પુરૂષ સર્વોત્તમ બાણવો અને તે સર્વ કોઇને શિરસાવંધ પ્રણામ કરવા યોગ્ય છે. ૧૫ ૧૬.

વળી જે એવાજ પ્રકારની સ્ત્રીઓના મધ્યમાં રહ્યા છતો કોઇ રીતે ક્ષણ ભર રાગથી રંગાયો હોય, પરંતુ તરતજ ખીજે ક્ષણે તે લાગેલા પાપની સર્વ પ્રકારે નિંદા ગર્હો કરે અને ફરી આખા લવમાં કોઇ વખત જેના મનમાં રાગ પ્રગટે નહિ તે મહા સત્ત્વવંત પુરૂષ ઉત્તમોત્તમ છે એમ બાણવું. ૧૭ ૧૮.

જે ક્ષણભંગ સ્ત્રીનું (સુંદર) રૂપ જોવે અથવા મનથી તેનું ચીંતન કરે. પરંતુ સ્ત્રીઓએ વિષયભોગ સંબંધી પ્રાર્થના કર્યા છતાં તેનું અકાર્ય (સ્ત્રી સેવન) કરે નહિ, તે સાધુ કે સ્વદ્વારા સંતોષી શ્રાવક અદ્ય સંસારી ઉત્તમ પુરૂષ બાણવો ૧૯.

જે સાધુ કે શ્રાવક લવલીરૂ હોય સ્વમત રક્ષા કરે તે ઉત્તમ છે. ખરી કસોટીમાં પણ જે વ્રત ભંગ થવા ન દે તેની બલિહારી છે. ૧૯ ૨૦.

જે પુરૂષ ધર્મ અર્થ અને કામ રૂપ પુરૂષાર્થને અન્યોન્ય બાધા રહિત સેવે, એટલે ધર્મને હાનિ ન પહોંચે તેમ અર્થ ઉપાર્જન કરે અને અર્થ ઉપાર્જન કરવામાં બલેલ ન પહોંચે તેમ વિષય સેવન કરે તે મધ્યમ પુરૂષ બાણવો ૨૧.

આ ઉપર જણાવેલા પુરૂષોના ગુણ ગ્રહણ બહુ માન પૂર્વક જો તું કરશે તો તું શીઘ્ર શિવસુખ પામીશ એમ ચોક્કસ સમજજે, કેમકે પોતે સદ્ગુણી થવાનો એ સરલ માર્ગ છે ૨૨.

આજ કાલ સંયમ માર્ગમાં શિથિલતા ધારણ કરનારા અને સંયમ ક્રિયાની ઉપેક્ષા કરનારા પાસઘાટિક સાધુ-યતિ જનોની સલા

મમમ નિદા કરી નહિ તેમજ પ્રગમાપણુ કરી નહિજ, નિદાથી તેઓ સુધરી ગઈને નહિ તેમજ પ્રગમા કરવાથી તેમના પાપને પુ દિ આપવા જેવું જ થશે ૨૩

હીનાચારી માધુ-યતિ ઉપર કંટણા આણીને જો તેને રૂચે તો હિત બુદ્ધિથી સત્ય માર્ગ કહેવો તેમ છતાં જો તે રોધ કરે તો તેના દોષ-દુર્ગણ (સલા સમદ) પ્રગથવા નહિજ ૨૪

અચારે દુષમ જાળમા જેનો થોડો પણ ધર્મ શુભ દ્રષ્ટિમા આવે તેનું બહુ માન ધર્મ બુદ્ધિયો મદાય કરવું યુક્ત છે એથી સ્વપર ને અનેક લાલ થવા સભય છે ૨૫

પરગજમા કે અવગજમા જે અવિજ્ઞ (ત્રીન વૈરાગ્યવત-ભવ ભોડ બહુ શ્રુત ગીતાર્થ) મુનિ જનો હોય તેમનો શુભાનુરાગ ઠરવા મ ત્મરભાવથી તુ ચૂકીશ નહિ મમભાવી મહા પુરૂષોનો સમાગમ મદાય દુર્લભ છે તે ગમે ત્યાં હોય તો પણ તેમનું તો વધ્યાણુ મુખે થઈ શકે છે તેમના દુર્લભ મમાગમનો લાલ મળે તો તેની વદાપિ ઉપેક્ષા કરી નહિ કેમકે તેવા મમભાવી મહાત્માઓથી આપણને ઉત્તમ કૃણ મળી શકે છે ૨૬

શુભ રત્નોથી અલ્પકૃત પુરૂષોનું બહુમાન જે શુદ્ધ - નિષ્ઠ પટ મનથી ઠરે છે તે અન્ય જન્મમા તેવા શુભોને જરૂર મુખે મુખે મેળવી શકે છે મહુશ્ણોનું અનુમોદન કરવું ચા તેમનું બહુમાન ઠરવું એ આપણે મહુશ્ણી થાવાનું અમોઘ બીજ છે ૨૭

આવી રીતે શુભાનુરાગ (સદુશ્ણી પ્રત્યે અકૃત્રિમ પ્રેમવા-ત્સદય) પોતાની હૃદય ભૂમિમા જે ધારણ કરે છે તે મહાનુભાવ મર્વ કોઈને નમન ઠરવા યોગ્ય પરમ શાન્ત પદને પામે છે એમ પરમ સ્વ-વેગી અને પવિત્ર શુભાનુરાગી શ્રી સોમસુદરમૂરિ મહારાજ લબ્ય જતોને એકાત હિત બુદ્ધિથી અમૃતવચનો વડે બોધ કરે છે

ઈતિશમ્

સર્જન પુરૂષનું લક્ષણ.

મન વચન અને કાયામાં પુન્યરૂપ અમૃતથી ભરેલા જેઓ ઉપકારની શ્રેણિઓ વડે ત્રિભુવનને પસંદ કરે છે અને પરના પરમાણુ જેટલા સ્વદેય ગુણને પણ પર્વત જેવડા લેખી પોતાના હૃદયમાં પ્રમુદિત થાય છે (પરનાં દૂષણ કદાપિ સ્વમુખે ઉચ્ચરતા નથી તેમજ પોતાના ગુણની પ્રસંસા પણ કરતા નથી) એવા કોઈ વિરલ સર્જનો જગતમાં વર્તે છે. ઇતિશમ.

આવડ ગુણ વર્ણન.

આનાદિ અનત સમાર મમુદમા ભ્રમણુ ઠરનાર જીવોને પ્રથમ મનુષ્ય જન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમ કુલ, જાતિ, સ્વ-રૂપ, આયુ, પચેદ્રિયાદિ મ.મત્રી સચુલ્લ મળણુ દુર્લભ છે જેમા અનર્થનો હરનાર અત્ત ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ છે જેમ પુણ્યહીન પુરૂષને ચિતામણિ રત્ન પ્રાપ્ત થવુ મુશ્કેલ છે, તેમ એકવીશ ગુણે ઠરી રહિત જીવોને સર્વજ્ઞ પ્રરૂપિત સત્ત ધર્મ મળવો દુર્લભ છે તેથી ભવ્ય જીવોને પોતાનામા ધર્મી થવાની યોગ્યતા ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે જો પ્રથમ યોગ્યતા ઉત્પન્ન ન કરે તો ધર્મની પ્રાપ્તિ પણ થઈ શકિત નથી જેમ અયોગ્ય ભૂમિ મા ખીજ વાવવાથી નિષ્ફળતા થાય છે, તેમજ પાચો મજબુત ક્યો વિના કોઈ પુરૂષ મેહેલ બનાવવા માગે છે તો તે મેહેલ બરાબર ગિય ત થઈ નાકનો નથી તેમ યોગ્યતા વિના આવડ કે મુનિ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી

જેમ ચિતામણી રત્ન ભાગ્યહીન જીવોને મળણુ મુશ્કેલ છે તેમ અમુદતાદિક ઉત્તમ ગુણ રહિત જીવોને પણ ધર્મરત્ન મળણુ મુશ્કેલજ છે

અમુદતાદિક એકવીશ ગુણોવડે યુક્ત જીવને જિનમતમા ધર્મ રત્નને યોગ્ય કહેવો છે-માટે તે ગુણોને ઉપાર્જવા ધર્મસિદ્ધાપી જ નોએ જરૂર થતી દરવો થટે છે ઉપ્પ વાતનુ સમર્થન કરતા છતા ધીમદ્ યગોવિજયજી મહાગાજ આપમાલો કમે છે —

“ એક વાંશ ગુણ પરીણામે, જાસ ચિત્ત નિત્ય મેવ; ૧
ધર્મ રત્નકી યોગ્યતા, તાસ કહ તું દેવ. ”

ઉક્ત-એકવીશ ગુણોની નોંધ આ પ્રમાણે આપેલ છે કે—

ક્ષુદ્ર નહિં વલી રૂપનિધિ, સૌમ્ય જનપ્રિય ઘન;
ક્રૂર નહિં જીરુ વલી, અશાન્ત મુદસિન્ન. ૨
લજ્જાવુઝો દયાલુઓ, સોમ દિદિ મજ્જથ્થ;
ગુણરાગી સતકથ્ય, મુપલ્લવ દીર્ઘદર્શી અથ્ય. ૩
વિશેષજ્ઞ વૃદ્ધાનુગત, વિનયવંત કૃત જાણ;
પર હિતકારી લબ્ધ લક્ષ, એમ એકવીશ પ્રમાણ. ૪

ગુણ ગુણીનો કથંચિત્ અલેદ સંબંધ હોવાથીજ ઉપર ગુણને બહલે ગુણીનું નિરૂપણ કર્યું છે—અર્થાત્ ધર્મ રત્નને યોગ્ય એવા ગુણી થવુંજ જોઈએ. કેવા ગુણી થવું જોઈએ ? તેનું ઉપર મુજબ પ્રથમ સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરીને પછી કંઈક તે સંબંધી વિશેષ વર્ણન કરવાને બનતો પ્રયત્ન કરશું.

૧. ક્ષુદ્રનહિં—અક્ષુદ્ર, ગંભીર આશયવાળો, સૂક્ષ્મ-રીતે વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કરવાને શક્તિ ધરાવનાર સમર્થ જીવ-વિશેષ ધર્મ રત્નને પામી શકે.

૨. રૂપનિધિ—પ્રશસ્ત રૂપવાળો, પાંચે ઇન્દ્રિયો જેને સ્પષ્ટ રીતે પાંખેં થયેલ છે એવો અર્થાત્ શરીર સંબંધી સુંદર આકૃતિને ધારનાર આત્મા.

૩. સૌમ્ય—સ્વભાવેજ પાપ દોષ રહિત, શીતળ સ્વભાવવાનું આત્મા.

૪. જનપ્રિય—સદા સદાચારને સેવનાર લોકપ્રિય આત્મા.

૫ કૂરનહિ—કૂરતા યા નિષ્કૂરતા વડે જેનું મન મ લીન થયું નથી એવો અકિલ્લ યાને પ્રમત્ત ચિત્ત યુક્ત શાત આત્મા

૬ ભીડ—આ લોક સળધી તથા પરલોક સળધી અપાયથી કરવાવાળો અર્થાત્ અપવાદ ભીડ તેમજ પાપ ભીડ હોવાથી બધી જીને સલાજીને આલનાર, ઉભયલોક વિરૂદ્ધ કાર્યનો અવશ્ય પરિહાર આપનાર

૭ અગાઠ—છળ પ્રપચ વડે પરને પાસમાં નાખવાથી દૂર રહેનાર

૮ મુદ્ધખિન્ન—ગુણ દાક્ષિણતા વત, ઉચિત પ્રાર્થનાનો ભંગ નહિ કરવાવાળો, સમય ઉચિતવર્તી સામાનુ દીક્ષપ્રમત્ત કરનાર

૯ લગ્નમલુઓ—લગ્નગીલ, અકાર્ય વર્ણ સત્કાર્યમાં મહેતે ભેગાઈ શકે એવો મર્યાદા ગીલ પુરૂષ

૧૦ દયાલુઓ—સવ કોઈ પ્રાણી વર્ગ ઉપર અનુકંપા ગમનાર

૧૧. એમદિર્ઘ મનજથ્થ—રાગદ્વેષ રહિત નિષ્પક્ષપાતપણે વસ્તુ તત્ત્વને યથાર્થ જીને ઓળખી મધ્યમતાથી દોષને દૂર કરનાર

૧૨ ગુણુરાગી—અદ્વિગુણીનો જ પક્ષ કરનાર, ગુણનો જ પક્ષ લેનાર.

૧૩ મત્કથ્ય—એકાત હિતકારી એવી ધર્મકથા જેને પ્રિય છે એવો

૧૪ મુપપખ—મુનીશ અને આનુકુળ છે કુટુબ જેનું એવો ભગ્નખણિયો

૧૫. દીર્ઘદર્શી—પ્રથમથી સારી રીતે વિચાર કરીને પરિણામે જેમાં લાભ સમાયો હોય એવા શુભ કાર્યનેજ કરવાવાળો.

૧૬. વિશેષજ્ઞ—પક્ષપાત રહિતપણે શુભદોષ, હિત અહિત, કાર્ય અકાર્ય, ઉચિત અનુચિત, લક્ષ અલક્ષ્ય, પેય અપેય, ગમ્ય અગમ્ય વિગેરે વિશેષ વાતનો જાણ.

૧૭. વૃદ્ધાનુગત—પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા અતુલવી પુર-
વાને અનુસરી ચાલનાર, નહિં કે જેમ આગ્યું તેમ ઉચ્છૃંખલપણે
ધંધા મુજબ કામ કરનાર.

૧૮. વિનયવંત—શુભાધિકત્વ ઉચિત ગૌરવ સાચવનાર
સુવિનીત.

૧૯. કૃતજાણુ—ગ્રીજાએ કરેલા શુભને કદાપિ નહિં
વિસરી જનાર.

૨૦. પરહિતકારી—સ્વતઃ સ્વાર્થ વિના પરોપકાર
કરવામાં તત્પર, દાક્ષિણતાવંત તો જ્યારે તેને કોઈ પ્રેરણા અથવા
પ્રાર્થના કરે ત્યારે પરોપકાર કરે અને આતો પોતાના આત્માનીજ
પ્રેરણાથી સ્વકર્તવ્ય સમજીનેજ કોઈની કંઈ પણ અપેક્ષા રાખ્યા
વિનાજ પરોપકાર કર્યા કરે એવા ઉત્તમ સ્વભાવને સ્વભાવિક રીતે
ધારનાર લગ્ય.

૨૧. લબ્ધલક્ષ—કોઈપણ કાર્યને સુખે સાધી શકે
એવો કાર્યદક્ષ

હવે ઉપર કહેલા ૨૧ ગુણોનું કંઈક સહેતુક જ્યાન કરવાનો
ઊપક્રમ કરવામાં આવે છે. જેમ શુદ્ધ કરાયેલા વસ્ત્ર ઊપરજ રંગ જો-
ઈએ એવો ખરાખર ચઢી શકે છે, પરંતુ અશુદ્ધ એવા મલીન વસ્ત્ર ઉ-
પર રંગ ચઢી શકતો નથી. તેમજ ઊપર કહેલા ગુણો વડે વિશુદ્ધ થ

યેલા આત્માનેજ ધર્મનો રંગ ચઢે છે વળી જેમ ખડખડી^૧ અને પાક્કીમ કયાં વિનાની રેહીત ઉપર ચિત્ર આબેહુણ ઉઠતું નથી. પરંતુ ઘડારી મઠારીને સાફ ઠરેલી મરખી લીત ઉપર ચિત્ર જોઈએ એવું આબેહુણ ભડી નીકળે છે, તેમ ઉપર કહેલા ગુણોના મસ્કાર વિનાના અસદૃશ હૃદય ઉપર ધર્મનું ચિત્ર ખરાબ પડી શકતું નથી, પણ ઉક્ત ગુણોથી સસ્કાન્તિહૃદય ઉપર સત્ય ધર્મનું ચિત્ર ખરાબર ખીલી ઊઠે છે. ઉક્ત ગુણોની પ્રાપ્તિ દ્વારા લબ્ય આત્મા સત્ય ધર્મનો ઉત્તમોત્તમ લાલ પામી શકે છે એથી ઉપર કહેલા મહાગુણોનો ખાસ અભ્યાસ કરવાની અત્યાવશ્યકતા સ્વતઃ મિદ્ધ થાય છે, અને તેથી જ તે ગુણ સંબંધી બની શકે તેટલી સમજ લેવી પણ જરૂરની છે. એમાજ જીવનું ખરૂં હિત સમાયેલું છે.

૧ “મુદ્ર સ્વભાવવાળો અગભીર અને ઉદાઝળો હોવાથી ધર્મને સાધી શકતો નથી તે નથી તો ઠરી શકતો સ્વહિત, કે નથી કંઈ શકતો પરહિત, સ્વપરહિત સાધવાની તેનામા યોગ્યતાજ નથી તેથી સ્વપરહિત સાધવાને અમુદ્ર સ્વભાવી એવો ગભીર અને ઠરેલ પ્રકૃતિ વાળોજ યોગ્ય અને સમર્થ હોઈ શકે છે.

૨. હીનઅગોપાગવાળો, નબળાસઘયલુવાળો, તથા ઇન્દ્રિયોમા ખોડવાળો સ્વપરહિત સાધવાને અમમર્થ હોવાથી ધર્મને અયોગ્ય ઠંથો છે કેમકે ધર્મ સાધવામા તેની ખાસ અપેક્ષા રહે છે તે વિના ધર્મ સાધનમા ઘણીજ અડચણ આવે છે તેથી અપૂર્વ અગોપાગવાળો, પાચે ઇન્દ્રિય પૂરેપૂરી પામેલો અને ઉત્તમ સઘયલુ વાળો સુદર આકૃતિવત પ્રાણી ધર્મને યોગ્ય ઠંથો છે એવી ગુલ મામમી વાગો જીવ શામનની ચોખા વધારી શકે છે અને મર્વસ લગવાને ભાખેલા ધર્મને મમ્યદ રીતે પાળી શકે છે.

૩. પ્રકૃતિથીજ શાંત સ્વભાવવાળો જીવ પ્રાયઃ પાપકર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતોજ નથી અને સુખે સમાગમ કરી શકાય એવા શીળા સ્વભાવને લીધે અન્ય આકળા જીવોને પણ સમાધિનું કારણ થઈ શકે છે. અર્થાત્ આકરી પ્રકૃતિ વાળા પણ શીળ સ્વભાવવાળા સજ્જનોના સમાગમથી ઠંડી પ્રકૃતિના થઈ જાય છે. તેથી ઠંડી પ્રકૃતિવાળા સુખે સ્વપરહિત સાધી શકે છે પરંતુ આકળી પ્રકૃતિવાળા તેમ કરવાને અસમર્થ હોવાથી ધર્મ સાધવાને અયોગ્ય કહ્યા છે.

૪. દાન વિનય અને નિર્મળ આચારને સેવનાર માણસ સર્વ જનોને પ્રિય થઈ શકે છે અને તે આ લોક વિરુદ્ધ તથા પરલોક વિરુદ્ધ કાર્યને સ્વભાવિક રીતેજ તજનાર હોવાથી સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવોને પણ મોક્ષ માર્ગમાં બહુ માન ઊપજાવનાર થઈ પડે છે. સદાચાર સેવી લોક પ્રિય પુરૂષ પોતાની પવિત્ર રહેણી કરણીથી અન્ય જનોને પણ અનુકરણીય થઈ પડે છે, તેવી રીતે ધર્મના મુજબ વર્તી અતડો રહેનાર માણસ કંઈ પણ વિશેષ સ્વપરહિત સાધી શકતો નથી.

૫. કૂર માણસ કિલ્લટ પરિણામથી પોતાનુંજ હિત સાધવાને અશક્ત છતો પરંતુ હિત શી રીતે સાધી શકે? તેથી તે ધર્મ રત્નને અયોગ્ય સમજવો. સમપરિણામને ધારણ કરનાર એવો અનુકંપાવાન અકૂર આત્માજ મોક્ષમાર્ગ સાધવાને અધિકારી હોઈ શકે છે.

૬. આ લોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી દુઃખની વિચારણા કરનાર પાપ કર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતો નથી અને લોકાપવાદથી પણ ડરતો રહે છે એવો ભવભીરુ માણસજ ધર્મરત્નને યોગ્ય હોઈ શકે છે—પરંતુ જે નિર્ભયપણે—લોકાપવાદનો પણ ભય રાખ્યા વિના સ્વચ્છંદ વર્તન કરે છે તે ધર્મરત્નને યોગ્ય નથીજ.

૭. અશક માણસ કોઈની વંચના કરતો નથી તેથી તે વિશ્વાસ પાત્ર અને પ્રશંસા પાત્ર બને છે. વળી તે પોતાના સહભાવથી ઉદમ કરે છે તેથી તે ધર્મ રત્નને યોગ્ય ધરે છે—કપટી માણસ તો પરવંચ-

નાથી પોતાના કુટિલ સ્વભાવને લઈ પરને અગ્રીતિપાત્ર બને છે તેમજ સ્વહિતથી પણ ચૂડે છે માટે તે ધર્મને માટે અયોગ્ય છે.

૮ સુદાક્ષિપુતાવત પોતાનું કાર્ય તણ બની શકે તેટલો બીજા નો ઉપગાર કરતો રહે છે તેથી તેનું વચન સહુ કોઈ માન્ય રાખે છે તેમજ નહુ કોઈ તેને અનુસરીને ચાલે છે આવા સ્વભાવથી મહેજે સ્વપર-હિત ગાંધી શકાય છે તેથી ધર્મરત્નને યોગ્ય છે જેનામા એ ગુણ નથી તે સ્વાર્થ માધક અથવા આપમતલબીયાના ઉપનામથી નિહા પાત્ર થાય છે માટે તે ધર્મરત્નને અયોગ્ય ઠરે છે

૯ લગ્નગીત માણુમ જરાપણ અકાર્ય કરતા ડરે છે તેથી તે અકાર્યને દૂરતણ મહાત્માને મેવનો રહે છે, તેમજ અગીકાર કરેલા ગુણ કાર્યને તે કોઈ રીતે તણ શકતો નથી, તેથી તે સદ્ધર્મને યોગ્ય ગણાય છે લગ્નગીત તો કંઈપણ અકાર્ય કરતા ડરતો નથી તેથી તે અશુભ આચારને અનાયામે મેવનો રહે છે. ગમે તેવા ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થયા છતાં તે કુળ મર્યાદાને તણ હેતા વાગે ઢરતો નથી તેથી લગ્નગીત ધર્મ રત્નને અયોગ્ય છે

૧૦ હયા એ ધર્મનું મૂળ છે અને દયાને અનુસરીનેજ સર્વ સદ્ગુણુકાન પ્રવર્તે છે એમ જિન-આગમમા સિદ્ધાન્ત રૂપે કહેલું છે, તેથીજ સર્વજ્ઞ બાપિત સત્ય ધર્મનું યથાર્થ આરાધન કરવાને દયાગુણ હોવાની ખાત્રી જરૂર છે, અર્થાત્ દયાગુજ ધર્મ રત્નને યોગ્ય છે દયાહીન કોઈ રીતે ધર્મને યોગ્ય નથી કેમકે તેવા નિર્દય પરિણામ વાળાનું ૧૧ અનુગત નિષ્ફળ થાય છે

૧૧ મધ્યસ્થ એટલે પક્ષપાત રહિત એવો સામ્ય દૃષ્ટિ પુરૂષ રાગ દ્વેષ દૂર તણને શાંત ચિત્તથી ધર્મ વિચારને યથાસ્થિત સાંભળે છે અને ગુણનો સ્વીકાર તથા દોષનો ત્યાગ કરે છે માટે તે ધર્મને લાયક છે. પરંતુ પક્ષપાત યુક્ત બુદ્ધિવાળો માણસ અંધશ્રદ્ધાથી વસ્તુ તત્ત્વનો યથાસ્થિત વિચારજ કરી શકતો નથી તો પછી ગુણનો આદર અને દોષનો ત્યાગ શી રીતે કરી શકે? તેથી પક્ષપાત બુદ્ધિથી એકાંત ખેંચતાણુ કરી ખેસનાર ધર્મ રત્નને યોગ્ય નથીજ.

૧૨ ગુણરાગી માણસ ગુણવંતનું બહુ માન કરે છે, નિર્ગુણની ઉપેક્ષા કરે છે, સદ્ગુણનો સંગ્રહ કરે છે અને મંપ્રાપ્ત ગુણને સારી રીતે સાચવી રાખે છે. પ્રાપ્ત થયેલા ગુણોને દોષિત કરતો નથી. તેથી તે ધર્મને યોગ્ય છે. નિર્ગુણ માણસ તો બીજા ગુણવંતને પણ પોતાની જેવા લેખે છે તેથી તે નથી તો કરતો તેમની ઉપર રાગ, કે નર્થી કરતો ગુણ ઉપર રાગ. પરંતુ ઉલટો ગુણ દ્વેષી હોઈ સદ્ગુણનો પણ અનાદર કરે છે અને આત્મગુણને મલીન કરી નાંખે છે માટે તે ધર્મ રત્નને માટે અયોગ્યજ છે.

૧૩-વિકથા કરવાના અભ્યાસ વડે કલુષિત મનવાળો માણસ વિવેક રત્નને ખોઈ દે છે અને ધર્મમાં તો વિવેકની ખાસ જરૂર છે. તેથી ધર્માર્થી માણસે સત્ય પ્રિય થવાનો અને સત્ય-હિતકારી વાતનેજ કહેવાનો અથવા સાંભળવાનો ઢાળ રાખવો જોઈએ. આવા સત્ય પ્રિય અને સત્યભાષક હવથી સ્વપરનું હિત સહેજે થાય છે તેથી તેવા ગુણ વાળાજ ધર્મ રત્નને યોગ્ય છે. વિકથાવંતથી ઉલય હાનિ પહોંચે છે તેથી તે અયોગ્ય છે.

૧૪-જેનો પરિવાર અનુકૂળ વર્તનારો, ધર્મશીલ અને સહાચારને સેવવા વાળો હોય એવો જડાળગિયો માણસ નિર્વિદ્યપણે ધ-

મં સાધન કરી શકે છે પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાળા કુટુંબથી ધર્મ સાધનમાં કંઈ પણ અતરાય આવવાનો સંભવ રહેતો નથી, કેમકે એવું માનુક્ષણ કુટુંબ તો ધર્મ સાધનમાં બેઠેલો તેવી મહાત્મા દઈ ગયે છે. તેથી ધર્મશીલ અને સહાચારવાળા અનુક્ષણ પરિવારવાળો ધર્મને હી પાવવાને યોગ્ય જણાય છે તેવો પ્રતિકુળ આચાર વિચારવાળા પરિવારવાળો યોગ્ય ગણાતો નથી, કેમકે તેથી તો ધર્મ માર્ગમાં વળતો વળત વિદ્યુત હિલા થાય છે માટે શુદ્ધ અને સમર્થ પક્ષની પણ ખાસ જરૂર છે

૧૫ દીર્ઘદર્શી માણસ પૂર્વોપરનો અથવા લાલાલાલનો વિચાર કરી જેવું પરિણામ માર્ગ આવવાનો સંભવ હોય, જેમાં લાલ વધારે અને કલેશ ઓછો હોય અને જે ઘણા માણસોને પ્રસન્ન કરી દેવા કામનો જ આરંભ કરે છે તેવા દીર્ઘ દર્શીઓનો ધર્મરત્નને યોગ્ય છે કેમકે તે વિચારશીલ અને વિવેકવત્ હોવાથી મદુર પ્રવૃત્તિને કરનાર હોય છે તે કંઈ પણ વગર વિચાર્યું નહિ જાતી શકે એવું અસાધ્ય કાર્ય સહસા આગ લતા જ નથી જે કાર્ય સુખે આધી શકાય એવું માલમ પડે તેનો જ તે વિવેકથી આદર કરે છે મદુરસાદારી બહુધા અમાધ્ય કાર્ય કરવા મંડી જાય છે અને તેમાં નિષ્ફળ નીવડવાથી તે પટ્ટાતાપનો ભાગી થાય છે તેથી તે ધર્મરત્નને લાયક ડરતો નથી

૧૬ વિશેષજ્ઞ પુરુષ વસ્તુઓના શુભદોષને પક્ષપાત રહિતપણે પિછાની શકે છે, તેથી પ્રાય તેવા માણસ જ ઉત્તમ ધર્મના અધિકારી કલા છે જે અજ્ઞાનતા વડે હિતાહિત, દુષ્ટાદુષ્ટ, વર્મોધર્મ, લક્ષ્યાલક્ષ્ય, પેચાપેચકે શુભદોષ સળાધી બિલકુલ અજ્ઞાત છે તે ધર્મને અયોગ્ય છે કેમકે જે પોતાનું પિત ગુ છે તેટલું પણ સમજતા નથી

તે શી રીતે સ્વહિત સાધી શકશે? અને સ્વહિત સાધવાને પણ અ-
સમર્થ હોવાથી પરહિતનું તો કહેવું જ શું? તેથી પશુના જેવા અ-
જ્ઞાન અને અવિવેકી જનો ધર્મને માટે અયોગ્ય છે.

૧૭ પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા અર્થાત્ સદ્વિવેકાદિક ગુણ સંપન્ન
જેવા વૃદ્ધ પુરૂષો પાપાચારમાં પ્રવૃત્તિ કરતાજ નથી, એમ હોવાથી
તેવા વૃદ્ધને અનુસરીને ચાલનાર પણ પાપાચારથી દૂરજ રહે છે- કે-
મ કે જીવોને સોળત પ્રમાણે ગુણ આવે છે. કહેવત છે કે ‘જેવી સોળત
તેવી અસર’ તેવા શિષ્ટ પુરૂષોને અનુસારે ચાલનાર ધર્મ રત્ન-
યોગ્ય થાય છે. પરંતુ સ્વચ્છંદે ચાલનાર માણસ કદાપિ ધર્મને યોગ્ય
થઈ શકતો નથી. કેમ કે તે સદાચારથી તો પ્રાયઃ વિમુખ રહે છે.

૧૮ સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શનાદિક સર્વ સદ્ગુણોનું મૂળ વિનય છે,
અને તે સદ્ગુણો વડેજ ખડું સુખ મેળવી શકાય છે માટેજ જન શા-
શનમાં વિનયવંત-વિનીતને વખાણ્યો છે. લોકિકમાં પણ કહેવાય છે કે
‘વનો (વિનય) વેરીને પણ વશ કરે.’ તો પછી શાસ્ત્રોક્ત નીતિ મુ-
જબ વિનયનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો તેના ફળનું તો કહેવું જ
શું? વિનયથી સર્વ ઈષ્ટની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથી ઈષ્ટ સુખના અભિલા-
ષી જનોએ અવશ્ય વિનયનું સેવન કરવું જ જોઈએ. અવિનીત માણ-
સ ધર્મનો અધિકારી નથીજ. કેમ કે તે તેની અસભ્ય વૃત્તિથી કંઈ
પણ સદ્ગુણ પેદા કરી શકતો નથી, અને ઉલટો ઠેકાણે ઠેકાણે કલે-
શનો લાગી થાય છે.

૧૯ કૃતજ્ઞ પુરૂષ ધર્મ ગુરૂને તત્ત્વ બુદ્ધિથી પરોપકારી જાણી-
ને તેનું ખડુમાન કરે છે. તેથી સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શનાદિક સદ્ગુ-

તેની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી કૃતજ માણસ ધર્મ રત્નને લાયક છે કૃતજ માણસ ઉપર મામાન્ય ઉપગાર કર્યો હોય તો તેને યજુ તે બૂલનો નથી તો અમાધારણુ ઉપગારને કનનાર ઉપગારીને તો તે બૂલે-૪ કેમ? કૃતજ માણસ ઉપગારીએ જરેલા ઉપગારને- વિમરી જઈ તેનો ઉલટો અપવાદ કરવા વત્તર ચઈ જાયછે દૂધ પા- ધંને ઉછેરેલા માપની જેમ કૃતજ નુકશાન જોછે માટે તે વર્મને ચોચ નથી

૨૦ ધન્ય કૃત પુન્ય એવો પરહિતઠારી પુરુષધર્મનું ખડ રહન્ય મારી ગીને સમજી પ્રાપ્ત કરીને નિષ્પૃદ્ય ચિત્ત ઠનો પોતાના પૂર્ણ પુરુષા થઈ ચોગે અન્ય જનોને પણ મન્માર્ગમા જોડી દે છે અર્થાત્ ધર્મનું ખડ રહન્ય લાભનાર અને નિષ્પૃદ્યપતે પોતાનું છતુ ચીર્ષ કોરવનાર એવા પરહિતઠારી પુરુષોની જ બલિહારી છે તેવા ધન્ય પુરુષો સ્વપર- નુ હિન વિશેષે માધી શકે છે તેવા ભાવ્યગાળી લખ્યો ધર્મને મારી ગીને દીપાવી ગકે છે તેથી તે ધર્મ રત્નને અધિક લાયક છે કેવળ સ્વાર્થ વૃન્નિવાળાથી તેવો સ્વપર ઉપગાર સભવતો નથી તેથી નિ સ્વાર્થ દૃષ્ટિ રાખવાની ખામ જરૂર છે નિ સ્વાર્થી જનો પગે પઢારને પોતાના શુદ્ધ સ્વાર્થથી બિજા સમજતા નથી અર્થાત્ પદોપકારને પોતાનું ખામ કર્તવ્ય સમજીને કોઈની પ્રેરણા વિના સ્વભાવિક રીતે-૪ એવે છે

૨૧ લબ્ધ લક્ષ પુરુષ સંજળ ધર્મ કાર્યને સુખે સમજી શકેછે અને તે દમ્ય-ચચળ તથા સુખે કેળવી શકાય એવો દોવાથી પ્રોણ વળતમા-૪ સુવ કલમ કતામા પારનામી થઈ શકે છે આવો નર્મ- દક્ષ પુરુષ ધર્મ રત્નને લાયક હોઈ શકે છે પરંતુ અકુશળ અશિષ્ટ નીય અને મદ પદ્ધિવાળી તેમજ અનિ પરિનામી જનો મમને ના

યક થઈ શકતા નથી. કેમકે તેમની નજર સાપેક્ષપણે સર્વત્ર ફરી વળા-
તી નથી. તેથી તેઓ સત્ય ધર્મથી બાહિર રહ્યા કરે છે, અર્થાત્ ધર્મના
ખાતર હૃદયને પામી શકતાજ નથી માટે ધર્મોર્થી જો એ કાર્ય દક્ષ અને
કર્તવ્ય પરાયાણુ થવાની પણ પુરી જરૂર છે.”

આ પ્રમાણે એ એકવીશ ગુણોનું કંઈક સહિતુક વર્ણન ‘ધર્મ
પ્રકરણ’ ગ્રંથને અનુસારે કરવામાં આવ્યું છે. એ વિષય વર્ણવેલા
ગુણો જેમણે સંપ્રાપ્ત કર્યા છે તે ભાગ્યશાળી ભવ્યજનો ધર્મરત્નને
લાયક થાય છે. એ એકવીશ ગુણ સંપૂર્ણ જેમને પ્રાપ્ત થયા છે તે
વિત્કૃષ્ટ રીતે લાયક છે. ચતુર્થ ભાગે ન્યૂન ગુણવાળા ભવ્ય મધ્યમ રી-
ત્યા લાયક છે અને અર્ધા ભાગથી ન્યૂન ગુણવાળા ભવ્યો જધન્ય
ભાગે લાયક છે પરંતુ તેથી પણ ન્યૂન ગુણ વાળા હોય તે તો દરિદ્ર-
પ્રાય-અયોગ્ય સમજવાના છે એમ સમજીને સર્વજ્ઞ ભાષિન શુદ્ધ
ધર્મના અભિલાષી જનોએ જેમ અને તેમ ઉક્ત ગુણોમાં વિશેષે આ
દર કરવો યોગ્ય છે કારણ કે પાત્ર ચિત્ત પણ શુદ્ધ ભૂમિમાંજ શો-
ભે છે અને ભૂમિ શુદ્ધિ ઉક્ત ગુણો વડેજ થાય છે.

